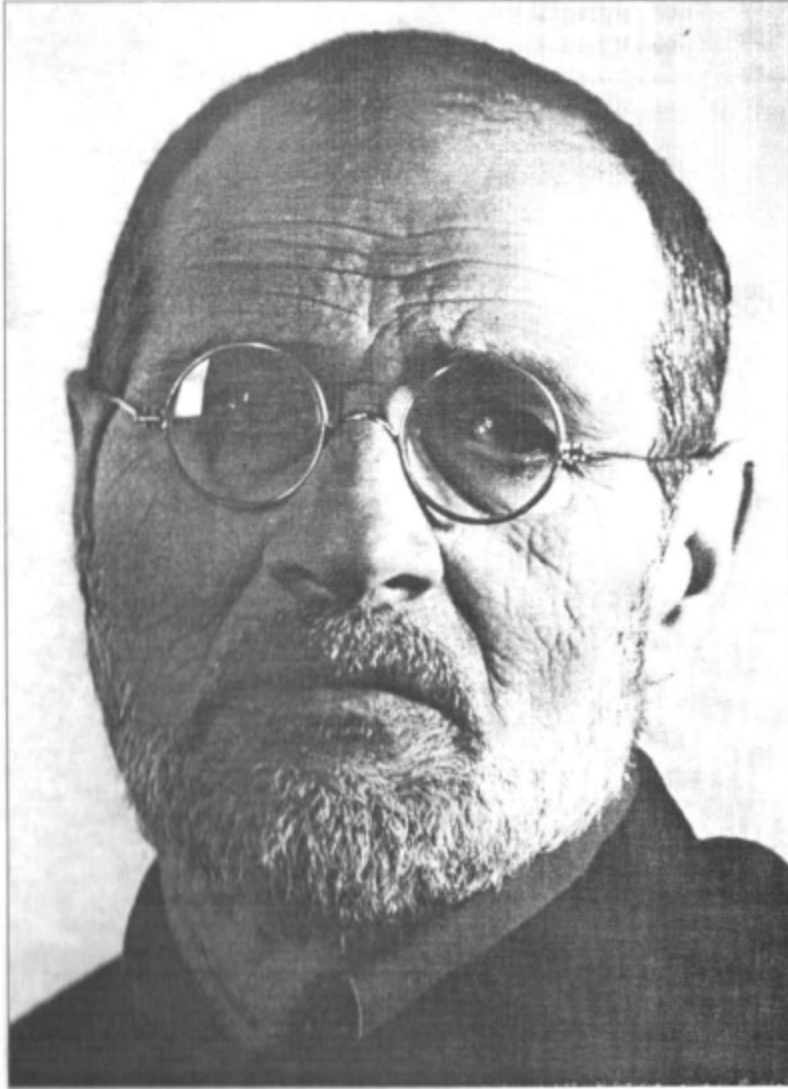

КЪНЧО АТАНАСОВ
ВСИЧКО ОТНАЧАЛО
КНИГА ЗА СЕЛОТО

chitanka.info

ПЪРВА ЧАСТ

НАЙ-НОВАТА МИС НА НЮ ДЖЪРСИ

„Съвременните произшествия непременно трябва да се описват, за да могат да се позовават на нас. Сега вече може да се пише и за царуването на Николай, и за 14 декември.“

А. С. Пушкин пред
А. Н. Вулф

11–12 септември 1828 г.

Маринчо Лалев умря като куче...

Не че беше живял като човек, ама чак такава смърт пък — бяла и неизбежна, никой не беше очаквал да му се случи — нито той самият, нито някой от съселяните му!

Въпреки че и такива смърти са се случвали по тези краища. Той самият не го помни, тъй като не е бил роден още, но го знае от баща си. И тогава, както и сега, народецът ни се е скитал все по чужди краища — да си дири и късмета, и хлебеца. Имало значи някой си Илия Касъра — Касърчето му викали, защото бил един от най-младите в рода на Касърята. Скитали са се тогава нашите по дюлгерлък из Влашко, по градинарлък около Одеса и в Унгария, а в Америка, в гр. Спокен, сме имали цяла колония — още идат писма оттам, които няма кой да получи. Последното беше от някаква адвокатска кантора, която съобщаваше на Моньо Рашков Митев, че имотите му в центъра на града ще бъдат изкупени от Общината и къде значи ще трябва да бъдат преведени парите. Дали лично на него, или по сметката му при тях, от която надлежно са били изплащани данъците и другите налози и по която сметка след всичките олихвявания са останали шест хиляди четиристотин двадесет и седем долара и три цента.

— Малей, много пари! — рече кметът, като още въртеше плика с многото печати из ръцете си.

— Бе то доларът пада сега, ама колкото и да пада, все са пари! — каза Даскал Кольо.

А Киро Японеца, който все следеше валутите и имаше ясен поглед върху тях, се усмихна в русичките си мустачки и брадица и каза замислено:

— Ако, каквито са очакванията, влязат американците в Ирак до петнадесети идния месец, доларът неминуемо ще скочи...

— И парите ще станат още повече! — пусна плика на бюрото кметът. — Ами ако падне доларът?

— Няма да падне! — убедено го увери Японеца.

Синът на Писателя, когото бяха извикали да прочете писмото, като смяташе, че вече си е свършил работата, стана да си тръгва. Но Васил Върбанов го спря:

— Къде? Ами отговора? Щом има писмо, на туй писмо трябва и отговор да се изпрати!

— Нали казахте, че Моньо Рашков Митев е починал? Казахте, че и наследници няма? Кой тогава ще отговаря?

— Ние! — скочи Васил Върбанов. — Селото е тука! И ние сме тука! Като го няма потърпевшият и като няма наследник, ние ще му станем наследници! От къде на къде ще им оставим тези пари на американците!

— И другите — от изкупуването! — додаде Даскал Кольо и се обърна към сина на Писателя: — Бе нищо ли не пише там на каква стойност ще бъдат изкупени имотите?

— Нищо не пишат...

— Как ще пишат? — още се разпали кметът Васил Върбанов. — На тях им дай само да грабят! Малко грабят по целия свят, че сега и от нашето село... Но... няма да стане тяхната! Ще се съдим — и за парите по сметката, и за парите от продажбите!

На Маринчо Лалев, когото също бяха извикали за отварянето на писмото, му се видя много нередовна тази работа — да се съдят с американците за наследството на Моньо Рашков, но им каза това, което знаеше по случая...

Как точно е станало — никой не може да каже, но Моньо Рашков и Моньовица умряха в един и същи ден. Или в една и съща нощ? И това никой не може да го каже...

В селото тогава още имаше хора — не много, ама не и като сега — двайсетина души с по половин душа. Ден ли, два ли — не слязоха до фурната! Нито пък до кръчмата — и кръчма имаха тогава. Не слезе Моньо Рашков. Не слезе и Моньовица...

Ослушваха се само как вие кучето и се оглеждаха — саможиви хора бяха и самотни, та никой не посмя да похлопа на портата им. На третия ден ли, на четвъртия ли ще е било — зарева магарето им. Ама рев — да ти скъса сърцето направо! Тогава кметът Васил Върбанов повика няколко души за кураж и за комисия и разби портата.

Бог да пази от такава гледка! Лежаха на широкия персон и половина креват двамата — бай Моньо Рашков и Моньовица: той, изблечен в американския си костюм на райета и със захлупена върху скръстените му ръце гарсонетка, а тя — със сплетени на гърдите тънки бели плитчици и в моминската си носия — шарена, че чак превзема очите.

Такива ми ти работи: преметено, подредено, чинийките и купичките измити и захлупени на поличката до мивката, в едно бурканче от кисело мляко пуснати да се отцеждат виличките и лъжичките им. И на перваза на прозореца турени тъй, че веднага да се видят, паспортите и една купчинка пари. Като ги изчетоха, видяха, че са от последната им пенсия и на двамата — непипнати още и със стотинките до тях. Значи все ще трябва да се е случило това около пето число на месеца — тогава все около пето число раздаваха пенсиите. А месецът трябва да е бил август или най-много септември, защото, като се чудеха какво да ги правят овцете и козите му на Моньо Рашков и някой предложи да ги изколят, друг каза, че не е възможно и грехота да се колят, тъй като вече са замърсени. А по нас тука стоката се мърли през август или най-късно през септември...

Горещо беше, а пък никаква миризма на лошо не се разнасяше наоколо, а миришеше само на чисто и подредено. Но независимо от това, кметът се разпореди да идват жените, а той самият отиде до кметството си, взе печата и едно тесте хартиени ленти, а като се върна, подпечата всички врати на къщата и на плевнята, и на дамищата из двора.

Заприиждаха жените, наредиха каквото се полага за случая — житото — там, свещите, попрекадиха с тамян, турен на една керемидка, и пристигнаха другарите от милицията — цял джип народ! Обикаляха, гледаха, опитаха да поразпитат хората кое как е станало, но като видяха, че никой нищо не може да им каже и всеки сам за себе си се чуди как аджеба всичко това е могло да се случи в селото ни — вдигнаха се и си тръгнаха. На въпроса на кмета какво да прави с труповете беше отговорено, че може да ги погребва, тъй като следи от насилие не са открити и за престъпление не може да става и дума.

Опря им се само Цеца Панделката:

— Нямало насилие! И дума не можело да става за някакво си там насилие... Абе, другарю полковник...

— Майор! Само майор засега! — поправи я най-възрастният на милицията...

— Абе, другарю майор, а какво е това, дето е могло да накара баба Моньовица да легне до съпруга си Моньо Рашков и да умре до него? Какво е, ако не е насилие, както вие благоволявате да се изразявате?

— Въпрос на личен избор според нас! — повдигна рамене другарят майор.

— Сякаш вие по свой избор сте тука? Сякаш ние по свой избор сме се насъбрали тука? Сякаш изобщо имаме избор...

Някоя от жените изведе Панделката навън, а тя, разплакана и потресена, продължаваше да нарежда:

— Никакъв избор нямаме! Не ни е даден никакъв избор на нас... Само мъка! И ако някаква радост ни се отпусне, то е, за да видим колко мъката ни е голяма... Бульо Моньовице...

— Няма да те чуе — рече жената, която още я подкрепяше. — Ама ти си поплачи, щом на плач те избива...

Цеца Панделката опря чело о напечените камъни на дувара и притихна.

Заминаха си другарите от милицията.

Кметът отново налепи лепенките с печатите по вратите.

Пристигна докторчето от Соколово и седнаха двамата под асмите да пишат смъртните актове — кметът разгръща паспортите, а докторът пише неговите си работи.

Написаха ги.

Надойдоха жените:

— Какво ще сготвим, кмете?

— Знаете какво! — сопна им се Васил Върбанов. — Аз ли да ви уча?

— Ами боб откъде?

— Вижте дали няма в мазата...

— Запечатал си я!

— Пак ще я запечатам!

— Ами жито?

— Ако няма в хамбара, аз ще донеса...

— Кмете, има девет кокошки в курника... Да ги изколим, че са пощурели от глад? Изпокълвали са се целите!

— Кокошките? — замисли се кметът. Но бързо реши: — Нахранете ги и ги изколете!

— Че за какво пък да ги храним?

— Тъй! — приключи разговора кметът.

Изобщо, набързо приключихме с имуществото на Моньо Рашков: заведохме овцете и козите в стопанството (и стопанство

имахме тогава!), кошерите подарихме на Кольо Калчев, а магарето взехме за общо ползване. Дотрябва му на някого да си прибере сеното — впряга и заминава. Дотрябва ми на мене за нещо — отивам и впрягам. Но се оказа вярна онази приказка за орташката кобила — орташкото магаре скоро окуця, залиня, съвсем престана да се храни и наскоро умря. В късна есен. Или пък в началото на зимата. Май по сняг беше — все ми се струва, че със снегорина го извлякох до ямата в далечния край на стопанския двор.

И нещо, според мен много интересно — къща не остана неизтарашена, било обитаема или необитаема, а в къщата на Моньо Рашков никой не влезе, нито пък бутна керемидата или пък капак от покрива. Интересна работа — подивя дворът, обрасна с орех и сливак целият, а никой на нищо не посегна. Само аз отмъкнах нещо оттам, ама като премисля сега, струва ми се, че не е трябвало, че е било излишно да се пипа този самотен и смотан свят, че е трябвало да се съхрани целостта му от чуждо око и чужда помисъл. И много да знаеш, пак нищо няма да разбереш! И много да научиш — ненаученото още повече ще стане!

Не беше минала и седмица от двойното погребение, когато се обадиха от Водното и от Енергото, че след като къщата на Моньо Рашков е станала необитаема, следва да се изключат и токът и водата, за да бъдат избегнати възможностите за евентуални аварии. Тогава мене, който бях тракторист, комбайнер, шофьор на газката и джипа, механик по доилните агрегати в стопанството, бяха ме натоварили по партийна линия да отговарям за елзахранването и водоснабдяването на селото. Млад човек, амбициозен — лашкали са ме, както намерят за добре. Затова мене извика Васил Върбанов. Лежах половин час над шахтата — отвих водомера и затапах тръбата. Но за тока трябваше да се влезе вътре, да засека електромера и от тавана да отрежа захранващите кабели.

— Кмете, пак ще скъсаме лепенките?

— Няма вече и да ги слагаме! — рече кметът и стисна стълбата, по която трябваше да се кача на тавана.

Под покрива — тъмна жега, тайнствена задуха и гърмящи под стъпките ми, надонесени от катеричките орехови черупки. Напипах прикования към гредите стълб, отмахнах няколко цигли, емнах се по дирека и резнах рекордомана. Внимателно се спуснах надолу и току

стъпих на нещо, което преди не бях видял. Огледах го сега, хубаво го опипах — куфар, старовремска направа с отвъдморска майстория. Широк, висок, с тумбест капак, целият облепен с някаква здрава и топла материя, заключен с мъничко катинарче и с ключе, пъхнато в катинарчето. Врътнах ключето, сних катинарчето и капакът, като да са смазвани пантите му вчера или най-много завчера, сам се отвори...

— Айде бе, Маринчо! — развика се отдолу кметът. — Пребих се да подпирам тази стълба!

— Нагласям циглите — отвърнах му, — и слизам!

Ама докато нареждах циглите, размислих се и реших да му кажа. И тъй и тъй ще го прибирам куфара, поне да не изглежда като кражба. Щом той знае, взел съм го значи и толкоз.

— Бай Василе, намерих нещо тука...

— Да не са пендарите на баба Моньовица?

— Не бе! Един куфар, пълен догоре с книжа! И американски вестници има от 1907 година...

— Давай го тука!

— Чакай да видя мога ли го довлече...

Завлякох го някак до Капандурата. Пое го бай Васил отдолу, аз придържах отгоре с колана си — как да е, свлякохме го долу.

Клекна и бай Васил до куфара, та клечахме, може да се каже, до вечерта. Писма от Америка, писма до Америка, речници, фотографии в разни ателиета и до разни жепелинии, карти, диплянки с най-различни изгледи, много вестници — запазени, ще речеш, сега излизат от печатницата.

— Ама повечето все на английски, дето викаш — обърса ръцете си в дочения панталон бай Васил. — Минала работа! Излишна! Ключи ключето и да вървим, че то вече се чуват овците — идат си!

— Искам да го взема куфара!

— И що ти е?

— Ами интересно ми е — наш човек ходил там през света, ръшнал там, наш човек ги домъкнал оттам тука...

— Книжа домъкнал! — махна с ръка Васил Върбанов. — Ама да знаеш, и долари има тука някъде! Те, като са се върнали тук за последно през двадесет и пета, нивя са купували, гори и добитък, ама все е останало нещо... Обаче къде?

— Не са в куфара, всеки случай! Ти видя!

— Видях... Абе вземи го, като толкова искаш, ама по тъмно! Ще го сложим сега долу до портичката, а пък ти нощес с количката и...

Точно така и направих — „нощес с количката“ — и у дома, в стаята ми, до масата под прозореца...

„Маринчо Лалев умря като куче!“

Не знам кой точно ще го рече, но съм сигурен, че ще го рече някой, защото то, моето умиране, точно така и ще изглежда.

А Даскал Кольо, като спре за миг да люпи семките си, ще каже:

— Сякаш знаем ние вече какво е да живееш като човек!

— И да умреш като човек! — ще добави Киро Японеца.

— Все е тая! — ще надникне през дима на цигарата си Джипито, който, откакто е дошъл преди десетина години, не е имал никакво раждане и е съвсем наясно със смъртта.

— Не е! — ще се обади Васил Върбанов, който винаги и на всичко обича да бъде контра. И когато разбира въпроса, по който се спори, и когато не го разбира, и дори когато съвсем не знае за какъв въпрос става дума. — Не е! И не може да бъде! Да се родиш като човек, да живееш донейде си и донякъде като човек и отведнъж всичко да се пречупи в тебе и да не знаеш вече живее ли ти се, не ти ли се живее, на този свят ли се намираш, или на друг някой свят са те пренесли барабар с комшиите и кокошките...

— И с батя Минча! — ще се заизмъква изпод камиона си Минчо Майката. Ще заизбърсва ръце в стиската омаслени конци и ще добави: — Тъй е, майко, където е Минчо Майката — там е светът! Друго няма! И не може да има! Тъй ли е, Писателе?

— Може и тъй да е... — ще се поусмихне като насън Писателя и пак ще впери очилцата си към хълмовете, дето един над друг извират в сутрешната дрезгавина.

На Маринчо Лалев просто му се доплака...

За тях. За себе си. За хълмовете. За още бялото на Шипченските върхове, за Соколовската река долу, за пътя, който се извива все покрай нея, за Соколовската гаричка, дето винаги тъне в сенките на високите чинари, за които началникът на гарата казва, че са садени през 1912 година, когато е строена линията...

Тъй ще бъде, няма как иначе да стане — него няма да го има, а те пак тъй ще изпъдят козите и овцете си на ранина, ще се емнат овцете и козите им по овразите отсреща, а те ще седят на пейката или ще клечат

около нея и ще гледат напреде си — няма и безутешно, или ще си приказват неща, дето са били или не са били, дето са и дето трябва да станат...

Даскал Кольо отвъди козите.

Киро Японеца не е имал и няма да има кози, защото „Все е на стреме“, както сам се изразява, да емне парахода и да запраши към Япония, като пътем ще се отбие и в Австралия, защото кога друг път ще му се удаде случай да види и Австралия?

Васил Върбанов има една коза, която ни се пърчи, ни се дои, но за клане не става — много е стара вече, а пък циганите, дето току минават тъдява с москвичите и ремаркетата си, разбират и или не я искат, или дават толкоз, че просто да те досраме да им я дадеш!

И излиза, че цялото село е излязло да пасе овцете и козите на Писателя! Всъщност ще стане цялото, когато дойдат тук на припека Мария Ярката и Цеца Панделката. Ярката е свидлива и няма да донесе нищо, но Панделката ще донесе — я препечени курабийки с канела, я още горещ лопушник или пък голямо пластмасово шише сок от дръмбъз — бистър и подсладен точно колкото трябва...

— Не виждам магарето на Маринчо? — ще рече Ярката, когато за втори път ще се пресегне я към тавата, я към шишето.

— Там е! — ще ѝ посочи дракалаците Васил Върбанов. — Дето е козата ми и малко по-наляво... Видя ли го?

— Нищо не виждам! — ще тури длан на очите си Ярката. — Наляво към дъба? Или наляво към кривата круша?

— Точно по средата!

— Че то по средата ни коза има, ни магаре?

— Минаха зад брестлетата...

— Аха... — сваля ръката си Мария Ярката, но не може да се разбере по гласа ѝ видяла ли е нещо, или просто се е отказала да гледа в бистрата светлина, която започва вече да попритреперва от спусналата се жегга.

Ето такава е и такава ще си бъде утрото в края на селото, досами чешмата в ниското, където е къщата на Маринчо Лалев. Само Маринчо Лалев няма да го има наоколо — да отвори портичката и да ги поздрави или пък, връщайки се отнякъде с каручката, да ги поздрави пак и да потъне в зашумяния двор с асмаляците и легналите върху асмаляците клони на орехите...

Защото лежи сега в снега Маринчо Лалев и слуша как се сипе снегът върху оснежения свят. И не може да стане, и не може да се помръдне даже, а едвам само успява да се понамести в меката още пряспа. Топло му е, даже му е горещо и ако не беше това пробождање отпред под ребрата, можеше да каже, че му е добре, че от това по-добре не е бил никога и никога вече няма да бъде по-добре, отколкото е сега!

Сигурно тъй добре се е чувствал и Илия на Касърята...

Чувал го е от баща си, не го е виждал, а го е преживял хиляди пъти — все едно с него самия се е случило. Всяка пролет, вземат ли да цъфтят кокичето, минзухарът и синчецът, и да не ги е виждал да цъфтят и където и по света да го е развявал животът му, винаги все оная долчинка в корията е бивала пред очите му и все она глас бащиния си е чувал: „Ей тука, точно в ей тая трапчинка го намерихме Илия на Касърята!“

Малък е бил, дребен, а пък помни как се препъваше в напластената шума и клечорлаците, как изтънко, свежо и остро подухваше ветрецът, как жълтееха и белееха, и синееха припеците от нацъфтялата ситна и млада шарения и как въздухът жужеше и пищеше чак от подранилите пчели и ситни мушици. Орлите се биеха в широкото висине, свраки свадливо крещяха в гъстите клони на брястовете, зайци стремглаво изскачаха от полегналата още суха трева и се емваха по стръмнината, никога направо, а винаги зигзагообразно — хем искат бързо да избягат от старото си леговище, хем не бързат да стигнат до другото, също тъй закътано в тревите и под почти същия храст...

Баща му обикаляше примките и капаните, а малкият Маринчо Лалев стърчи самотно до „... ей тая долчинка...“ и никак не може да се помести от нея!

Вижда всичко, което е било и както сигурно е било. Не, не го вижда, а го чувства, преживява го мъничкото му сърчице и от това преживяване става още по-мъничко, голо и беззащитно, съвсем само изложено на ветреца, на младото слънчице, на жуженето на пчелиците...

Връща се някъде много отдалече, Маринчо Лалев още не е виждал „толкова далече“ и му се струва, че влакът едвам върви, че много се застоява по гарите и спирките, додеали са му хората в купето,

затова все стърчи в коридора, неவிждащо загледан в мръсните, опушени стъкла на вагона. Изправен на пръсти, вижда как се мъкнат снеговете отвън, мръсни и те в мъглявото утро, а пък новият снежец, дето току-що запрехвърча, е бял и блести като слюдени люспици...

В такова някакво утро е слязъл на полскотръмбешката гара Илия на Касърята!

Можело е да слезе на гара Бяла и там да изчака попътен превоз за село, но не го е сторил.

И е станало, което е трябвало да стане...

А защо? Искал е по-скоро да се прибере в селото си, където въздухът е сладък колкото хляба и хълмовете от двете страни на селото, и реката помежду им са по-красиви от всичките хълмове и реки на света, взети заедно? Или е бягал от студа, глада и жестоките нрави на градината там някъде из унгарските равнини, от гаврите на газдата и приближените му, от щастливите коне в кабриолета на собственика на земята, от присмехулните погледи на едрите му и кокалести като кобили дъщери... Можело е след години да му се стори, че не е бил газдата толкова зъл човек, че конете на чокоина са били само красиви, че дъщерите му не са го и забелязвали, а само са се радвали на новите си шапки и на новите си рокли. Времето тъй може да измени представите ни за нещата, та грозните да ни се видят красиви, омразните — любими в негата на спомена, безразличните — най-интересните, които са ни се случвали някога...

Но не е имал времето Илия на Касърята! Всичко е имал — и младост, и хубост, и мразовита зимна утрин, в която всичко звъни, и път пред себе си, пряк път през гори и горички, покрай ниви със заспали есенници, през селца, притихнали в дебелия сняг под ниско спуснало се, скрежасало и одимено от комините небе. Мъкнел шперплатовото куфарче — на рамо, под ръка и в ръка, подтичвал по отвятото от ветровете, изгазвал весело преспите, поспирвал от време на време да избърше с овлажнял ръкав потта от челото си и пак се емвал напред. На високото и оттам в усойното е излязъл вятър. Там винаги има вятър — отведнъж се спуска, подбрал пред себе си облаци сняг, шума от редките хилави дъбчета и някаква дрипа, вдигната отнякъде... Тича, тича надолу Илия на Касърята и чезне нейде в дрезгавината, оставил зад себе си разлюлени магарешки бодили и прозвънващи във вихъра черно изрисувани трънки и шипкови храсти.

Изгазил и вятъра. Мирнали магарешките бодили в просветлялата шир, мир и тишина полегнали над безбрежната равнина, изправил се Илия на Касърята на междата между двете землища — отзад Орловското и отпред — Дряновското, замержелели му се пред погледа покриви и като че ли синкав димец от комини, тръшнал се на куфарчето си и въздъхнал с издълбока радост и възхита: „Стигнах си, Господи, стигнах си!“

Ако не беше седнал и ако не беше полегнал в трапчинката да се отмори или пък да усети собствената си земя под собствените си плещи, можело и друго да бъде. Да поживее още и като поживее, да промени с живота си живота на този до себе си, оттам живота на другия, на другите... та до последния човек, който живее на тази земя... И живота на тези, които ще дойдат след него! Едно усилие още и щеше да се промени животът на целия свят! Но не го е направил Илия на Касърята — или не са му стигнали силиците, или пък е решил за себе си, че вече си е стигнал в село и от това по-хубаво няма вече накъде!

Но не стигнал до село.

Еее, по някое си време насетне друг някой си, с когото били заедно на градината, също се завърнал оттам и като му се случило пътем, отбил се да се видят с Илия на Касърята. „Е, че той е на бахча!“ — изненадали се домашните му. „И не си е идвал от бахчата?“ — изненадал се на свой ред другоселецът. „Не е! — отвърнали му. — Нито пък хабер е пращал, че се кани да си идва!“ И им разправил той тогава на домашните му как още преди два месеца си е тръгнал от градината Илийката и как той, като земляк, го изпратил и го качил на влака, как писмо проводил по него до домашните си и даже малко пари за харчлък, докато дойде време да се върне и той. „Майната им — рекъл, — на парите и на писмото, ама много ми е интересно как тъй досега да не си е стигнал дотука?!“ Сепнали се домашните на Касърчето. И комшиите на домашните му. И комшиите на комшиите. Щото то, нали, Бог да пази, ама таквoз чудо — за два месеца да не може човек да се прибере от Тръмбеш до село... Разбрали за посоката, в която трябва да търсят, от приказките на другоселеца — той им споменал, че като много се радвал и бързал да се прибере, Илийката рекъл изпомежду другото, че ще слезе на Полски Тръмбеш и оттам по прякото вървище, та...

Грабнали се със сопи, криваци и вили мъжете на селото и по вървището, че чак до Тръмбеш! Никъде никакъв човек няма! И в Орловец никой нищо не могъл да им рече, защото и да е минал някой тъдява, минал е на ранина, а пък то, зима голяма — кой да ти излезе толкоз на ранина, да гледа кой минава и накъде отива?

Изприбрали се и зачакали да се появи отнякъде Илия на Касърята...

Изпролетяло. Не бил се още стопил съвсем снегът, но букнала от затоплената земя млада и остра тревица, наедрили пъпките на брястовете, жълтнали се дряновите храсти по кориите. Залежал се бил добитъкът и изгладнял от сламата след свършека на сената, та още в първите дни на март натирили стоката по къра. И днес — близичко до село и за малко, утре — по-далечко и за по-дълго време, стигнали до Орловските мери. И като се щурали подир добитъка, налетял баща му на оная, позакъсняла да се стопи преспица, на чийто връх нещо се чернеело — загадъчно, страшничко и в същото време привлекателно. Развикал се, надошли насам и другите деца. Заръчкали с тоягите, привело се някое по-нестрахливичко, заровило с длани мокрия сняг — открил се лакътят на Касърчето, после пешовете на шаячното му палтенце, куфарът под главата му, другият ръкав и най-накрая още стегнатите му в студа нови, само на едно пътуване от Унгария до тук обувки...

Завръща се баща му от обиколката на примките и капаните си, метнал на рамо две завързани за опашките лисици, а на кръста — с два провесени на колана му заека. Леки са зайците, пролетни, ветрецът рови сиво-кафявата им козинка, ветрее се тя, а пък изглежда, че зайците се люлеят — аха да се откачат от сиджимките и да побегнат по стръмнината, почервенияла на места от жълтото на минзухарите, на места, току до корените на храстите, побеляло от кокичета, а навътре в още рехавото на дъбравата — синнало се от синчеца!

„Ей тука, точно в ей тая трапчинка го намерихме Илия на Касърята!“ — казва баща му и стигнал вече в края на поляната, обръща се и видял го как още стърчи като вкопан край трапчинката с недостопения на дъното сняг, виква: „Че тръгвай де, докога мислиш да стърчиш там?“

И той тръгва — още малък, а вече нещастен заради нещастната съдба на непознатия нему Илия на Касърята.

Ама че спомен, който се мъкне с него от детинството му, че досега! Дори не спомен, а спомен от нечий спомен, приказка някаква приказна, в която се разказва за това как един човек искал да избяга от едно място, което никак не му харесвало, и да отиде на едно друго място, където всичко било хубаво, че чак прекрасно — и въздухът, и небето под него, и хълмовете, и хората в селото между хълмовете... Но не можал да се добере дотам!

И свой си спомен има от тези далечни, сякаш не съществували години — личен спомен, страшен спомен, мокър спомен...

Късна есен. Неприветливо ръми ситен дъждец. Не е дъждец дори, а мъгла — гъста и непрогледна, която свързва небето и кишата на разгазената улица, та всичко е станало едно мокро и студено, което обгръща света отвсякъде. Тъй е непрогледно, че не се виждат тънките клони на много пъти кастрената черница, а само дебелият, чворест дънер, който до преди малко приличаше на запенения Караколов бивол, а сега се е превърнал на нещо още по-страшно, пак тъй запенено, ококорено и рогато, но друго. Кани се това друго нещо да скочи върху му, а той не може да помръдне. А и не трябва — казали са му тука да стои и той тука ще стои, каквото и да стане. Зъзне във влажната яка на препасаната с връв памуклийка, обгърнала го надолу до натежалите от кал студени шушони. Мръзнат краката му и душата му мръзне, но му идват отнякъде някакви сили — успява да отмахне погледа си от ужаса, който го дебне от ококорения дънер на черницата на Горския. По-спокойно е тъй и сякаш по-топло. Чува се трополенето на каруци, а като нагазят колелетата в калта, чуват се и гласове: „Да вземеш и малката брадва — ще ни трябва за кастрежа!“ „Въжата да не забравиш!“ „Заклучи ли портата?!“ Идват най-сетне майка му и баба му — приближават се като два денка малко по-гъста мъгла, пристегнати в антериите и росните шалове. Не са им дали каруца и затова са тъй мълчаливи. Намества ръкавичката в ръката на баба си и отведнъж мъглата орediaва и се провиждат пътят напред, локвите и каруците и краката на хората, дето газят все отстрани пътя, хем да не се пречат в краката на конете, хем е по-отцедливо...

Път без край. И без начало. Крачиш късите си крачки и ти се струва, че стоиш на едно място, а само мъглата приижда насреща ти и коне те подминават, умърлушени и те, отчаяно умислени, безнадеждно оставили се на юздечките и камшиците...

Изведнъж като стена израства отпреде им гората. Гола, мокра, настръхнала, с капки, които тихо се свличат по нависналите над изровения път клони и тихо тупат в шумата. Взела го е баба му на конче. Подпира се с едната си ръка на брадвата, а с другата го подпира отзад. Откога го носи тъй? И докога ще го носи? Като че ли из през света долитат удари на брадви. Гонят се, догонват се, сякаш по нечия заповед спират за малко и сетне пак... Спуска го баба му от гърба си и тръгват да търсят „участъка“. „Не може да е тука!“ „Все до Вергилия някъде ще сме...“ „Кой сече тука?“ „А, Вергил е още напред! Ще минете дерето и чак там ще го търсите!“ Намериха го Вергилия и започнаха да секат. И ме забравиха мене. И тръгнах аз... Напред през участъците. Навсякъде мъже сечаха гората. И беше весело — весело летяха треските, бели и мокри от мъзга, весело се поваляха дърветата в разчистените места, весели старчета весело подскачаха из клоните, за да окастрят поваленото и да извлекат клечорлака настрани. А аз все вървях и вървях... По хребети и по долове. През нависнали между храстите паяжини, изпод полегнали дървета, през гнила, сметена от ветровете шума, покрай изсъхнали пънове и през жилав и хлъзгав подрастък...

Отдавна вече не се чуваха брадвите!

Стоях, забил колене в рохкавата пръст. Разбирах, че съм се изгубил, но от това не ми ставаше страшно, а само някак много тъжно и много самотно. И ми се харесваше някак това, че съм се изгубил. Хубаво ми беше и да си плача така тихо, и това, че не спират да извираят сълзите ми и как е сладка солта им, когато се стичат покрай подпухналите ми устни. Плаках дълго, докато съвсем узря решението ми никога вече да не се връщам назад. Беше ми просветнало, че мразя и ненавиждам този свят, в който навсякъде мъже секат гората, а само в нашия участък баба и майка ми! С много усилие успях да закопчая шушоните. Изправих се, за да тръгна напред, още по-далеч от света, от който несъзнателно бях избягал, когато чух гласовете на хората, зарязали участъците си, за да ме търсят. Слушах ги как си подвикнат: „Пръснете се още, де! Минете вие оттам, а ние ще избиколим по високото!“ „Тука няма нищо! И не личи да е минавано!“

Исках да извикам: „Тука съм!“, но не можех да отворя устата си. Сухо преглъщах само, а после пък започнах да хълцукам и никак не можех да се спра. Тогава побягнах по посока на гласовете. Тичах през

мокрия гъсталак, препъвах се, падах, ставах пак и все тъй, хълцукайки, излязох на чисто...

На чистото, измежду редките високи дървета, излезе и майка му, спусна се, взе го в прегръдките си, силно го притисна до разгърдената влажна ватенка, завря лице в мократа му коса (беше се изгубила някъде забрадката, с която го бяха пребрадили), дълго седя тъй, а сетне отведнъж го оттласна от себе си, пусна го, почти го запокити на земята и тъй го зашлеви, че чак цялата гора пропищя в ушите му...

Би го дълго и зло. И плака зло. Когато видя струпалите се наоколо хора, стисна в шепа яката на ватенката си, обърна се и като пияна, влачейки крака и полюлявайки се, заслиза надолу към сечищата.

Някаква жена взе ръката му и го отведе при баба му.

Маринчо Лалев мълча и хълца точно три години...

Лежи в леглото, гледа черните чепове по златните дъски на тавана и мълчи.

Или се заиграва с нещо си наскре двора, скачат козленцата наоколо него, изправят се на гърдите му, тегли кучето синджира, добира се, лизва ръката му и лицето му лизва, а Маринчо Лалев го гледа отнейде си, мъчи се сякаш да се усмихне на нещо си, а нищо не казва и пак се навежда над играчката си...

Тегли динената кора в дълбоката топла пепел по улицата, виждат го децата, дето са тръгнали на тумба към реката да се къпят, дръпват се настрани, притискат се плътно до нажежените вече от жегата дувари и го гледат оттам — изплашено, а пък и с някаква насмешка. Отминава ги Маринчо Лалев — все едно никой няма покрай дуварите. Спира, изправя преобърналата се кора и продължава напред — до края на безкрайната улица и после обратно...

Зиме покрай тях ставаше пързалката. Крясъци, викове, бой със снежни топки, летят шейните, отскачат от натрупаните бабуни, преобръщат се, а преминалите политат още по-силно надолу и се спират чак до дувара на Горския. До късно екне гълчавата... И когато стихне и всички вече са се изприбрали по къщите си, извлича Маринчо Лалев шейничката и тръгва към най-високото на пързалката, откъдето се спускат най-големите! Свистят плазове, луд сняг тича срещу му, преминава, без да се прекатури ни веднъж, през всичките бабуни,

ловко завива покрай дуvara на Горския и забил петички в утъпкания сняг, спира. И още веднъж. И пак — от най-високото...

Но зимният ден е къс. Отведнъж притъмнява. Повлича шейничката, подпира я на пруста и влиза вкъщи.

Баба му пуска вретеното в полата си. Усмиват му се бистрите ѝ очи:

— Искаше ти се още да се попързеляш, а?

Става, събува изстиналите му чорапи, взема други, дето досега са се топили на края на печицата, и ги нахлузва на краката му. Тогава чак ще изтегли корясалите му от снега панталонки, ще излезе да ги изтърси отвън на пруста и като се върне, ще ги метне на опънатата над печицата връвчица да се сушат за утре. И няма да спре да му приказва:

— А тъй... да изсъхнат, че утре ще отидем при баба Атидже да видим какво ще ни рекат куршумът, въгленчето и кафената чашка на баба Атидже.

А аз слушам и мълча!

Мълчи и мама в ъгъла. Лежи на коленете ѝ плетката, отърколило се е кълбото ѝ до вратата чак, не помръдват стиснатите в шепите ѝ куки...

— Че като няма да кажеш нещо, поне плети! Млъкнала и тя, сякаш бог знай какво чудо се е случило! Хиляда пъти ти казах вече, нищо му няма на детето! Ще проговори, ама трябва да го отключим! И Атидже тъй казва... Търпение му е майката, казва, ще се отключи, че няма да можеш тогаз да го надприказваш!

Всеки ден ходехме при баба Атидже. В студ, в пек, в дъжд. Стисне устни, стисне ръката ми и вървим. Като излезем от село и отминем двора на стопанството, навеждаме се над другото село — и то бедно, изгубено в мъглата, захвърлено сякаш на края на света и от него нататък свят няма!

У баба Атидже е топло и бяло. Бели са перденцата на прозорчето, бяла е завивката на ниското легло, бели са застланите върху пръстения под черджици. Цветни са само дълбоките ѝ шалвари и очите ѝ — с много зелено и жълто, и синьо, което все се синее и тъй се смее, че цялата стаица се засмива сякаш!

— А сядайте сега, сядайте... Аз всичко съм натъкмила!

— Че да седнем — казва баба му. — Ний нали затуй сме дошли...

Приказват си на турски, но Маринчо Лалев разбира всичко. И дето само не може нищо да каже. Или пък не му се иска нищичко да казва?

Попридърпва го баба Атидже, настанява го в дъното на шалварите си, слага длан на главата му, пресяга се с другата ръка към огнището, взема джезвето и излива разтопеното олово в шарената паничка с водата.

Навеждат глави тримата над водата...

— Марей, пак същото нещо! — ще се изправи баба Атидже. — Ама какво е, не ще да каже! А сме го разбрали какво е, и... смятай я болката за избягала!

— Ще го разберем! Не бързай толкоз! — ще рече баба му и ще се изправи и тя. — Тя таз работа с бързане няма да стане! Ама, ако имаме постоянството, един ден туй нещо ще се избистри. Няма все тъй мътно и неясно да остане, я?!

— Е, то тъй не може да остане, ама съклет вече почна да ме хваща! Че какво иска още — водата сменявахме, оловото сменявахме, ново джезве заръчах на Мехмед циганина да направи... Ай, да му се не види, а! Дай да видим сега въгленът какво ще покаже?

А Маринчо Лалев още гледа в паничката... Толкоз дълго се е взирал, че почват вече очите му да сълзят. А пък изстиналото олово все се мени и докато приличаше на облаче, легнало на червеното дъно на паничката, изведнъж замяза на рогата биволица, после пък на тавана на стаята, в която спят двамата с баба му...

Баба Атидже наплюнчва пръстите на ръката си и взема от огнището най-едрия и най-пламтящ въглен. Пуска го във водата. Зашумява водата, стихва, разнася се вдигналата се парица. Взема джезвето, прекръства главата му с него и чак тогава поглежда вътре. Поднася го и пред погледа на баба му...

— Гичовице, ти виждаш ли нещо?

— Какво да гледам аз! Болестта дано го види! — казва баба. — Опусъхла дано! Трета година вървя подире й, на мене ми дойде до гуша да я гледам, как не й дотегна и на нея, че да се дигне от нас и да ни остави най подире!

— Ще се дигне! — усмихва се светло баба Атидже. — Ама вий не се спирайте и с билките. Ний куршума ще го лейме и въглена ще го гасим, ама от билките, да знайш, по-сигурно няма! Кога да е ще налети

на таз билчица, дето ще му помогне! Наблизо сме вече — виждам аз, че се избистря детето! Не е същото, каквото беше, когато ми го доведе!

— А че дай, Боже, да е тъй... Ама, ей го, не ще да проговори! И гладно го държах — а дано каже, че иска да яде, ама не казва!

— Гладно няма да го държиш, грехота е!

— Е, то веднъж само опитах! А дано! А иначе приказвам му, не млъквам! Тревичка няма, дето да не я знай! Като му река: „Донеси ми сега дилиянка!“, взема чапичката и ми я носи с все корен, а като го запитам: „Как се казва таз билчица?“ — мълчи като самутесто!

— Хич не е самутесто! — отмахва ме от полата си баба Атидже. — Много умно даже, ама мъка някаква го мъчи! И нали е човек, никой не може да разбере мъката му! Човек мъката само за себе си я има!

Измила е баба Атидже джезвенцето, намества го в огнището, натуря с дилафа въгленчета около него, стиска длани една в друга и ги слага в полата си.

— Айде сега да се помолим за малкия Маринчо — каквото е билката за снагата, туй е молитвата за душата!

Баба притваря очи, пошавват устните ѝ — моли се за мене!

Баба Атидже ме гледа със светналия си поглед, не сменя очи от очите ми, гали ме усмивката ѝ, душата ми гали и става душата ми светла и благодарна...

Толкова е хубаво да се помоли някой за тебе! А колко ли е хубаво ти да се помолиш за някого? И сам се опитвам да се помоля за тях двете... Да ги има все тъй, седнали една срещу друга, всяка със своя Бог и един Бог помежду им, аз да съм все тъй малък и да бъда все покрай тях двете, да им река нещо някой ден, за да ги зарадвам, че са успели с добротата си да прогонят злото, дето ме е налетяло... И искам да им кажа нещо, на устните ми е, но не знам какво е то, пък и не мога още... Толкоз искам да им го кажа и толкоз ми е страшно, задето не мога, че чак се разплаквам...

Кипва кафето. Налива тъничките филджанчета баба Атидже. Пият кафето бавно, съсредоточено и замислено.

Когато го допият, баба Атидже ще надникне в чашата си, ще я остави на табличката върху бялата, застлана на чергите кърпица, ще надникне и в бабината, ще остави и нея до другата и ще каже малко сърдито, а пък с усмивка:

— Хич няма и да го гледам! Туй кафе много лъже! Много дребно ли съм го смляла, леблебията ли съм прегорила много, ама лъже като дърт циганин!

Тогава баба ще извади от джоба на фустата си книжния лев и от джоба на престилката си трите яйца, а баба Атидже ще размаха ръце напреде й:

— Сакън! Дума и лаф да не става! Какъв хаир ще е то, ако е платен хаир!

— Ма барем яйцата вземи!

— Смятай, че съм ги вземала! И като се приберете, да му ги свариш, че гледай как са му светнали ушенцата!

И ще отиде до поличката в ъгъла, ще вземе бучица захар и ще ми я подаде с думите:

— Голям да пораснеш! И много радост да донесеш на баба си!

Тази бяла захар на бялата баба Атидже го излекува...

Беше вече в трети клас. В края на годината. Три години значи са го минавали от клас в клас, без думица да обели! Как ли е ставало това?... Ами как... Четат всички и показват с показалките буквичките, сричките, думичките... Изправя се до чина му другарката Ненкова, гледа го и не може да се начуди:

— Правилно показва! Хайде, намери ми сега на страничката думичката „баба“!

Точно пък думичката „баба“ да не знам коя е? Местя показалчицата по редовете и я спирам на търсената думичка...

— Браво! — радва се учителката.

Всичките петнадесет деца са се струпали до чина му.

— И пише по-красиво от всичките! — казва възхитено Ана Москова, с която са от една махала и заедно идват на училище.

— А как само знае да рисува — никой от нас не може тъй да рисува! — обажда се Георги, с когото пък заедно ходят за трева на зайците и за салкъмова шума от гората над селото.

— Ама защо тъй не иска да приказва? — пита някой изотзад, а на Маринчо му става страшно и срамно, свива се на чина и да му е направо да се скрие отдолу!

Другарката Ненкова ги разбутва да си седнат по местата и отива до дъската.

Не можел да приказва! А какво толкоз искат да им каже, не казват! Когато някой го помоли нещо да му нарисува — рисува му го веднага — с молив, с перодръжка, с водните боички. Може да нарисува стомна, от която се излива вода, птиченце, дете пощи с човка перушината си, тенджерата, която възвира на печката, кучето на Реджеб козаря, както си върви и накуцва с единия крак. Всичко може да им нарисува! Но най обича да рисува цветята и билките, които лете берат с баба си по поляните!

Дойде веднъж в часа по рисуване директорът на училището другарят Енчев. Бяха им задали да нарисуват разлата пръстена паница с една дюля в нея, една круша, една ябълка и две чепки грозде. Другите още цапотеха чиновете си с боичките и легенчетата, а той вече беше приключил! Минава директорът между чиновете и гледа кой докъде е стигнал. Спира при него, гледа блокчето му, гледа чинията, пак блокчето. И казва:

— Като свърши часът, донесете всички блокчетата си тука! И боичките! Без това само цапате и разваляте картона! А ти като ги напълниш всичките, ще ми ги донесеш! И да си проговорил дотогаз! — зарови пръсти в косата му директорът Енчев.

Помогнаха ми Ана и Георги да занесем блокчетата и тенекиените кутии с боите до дома.

Изнесе баба масата отвън. Подложи една възглавница на стола, че ми беше ниско, и започнах аз...

А пък то, всичкият свят заплакал да го нарисуваш!

Всички познаха после в ливадата, която бях нарисувал, ливадата до съборената воденица! Косачите в далечния ѝ край бяха дребнички и не си личеше кои са, но и те бяха хора от селото. Баба и баба Атидже се канеха да пият кафе, но джезвето още беше в огнището, а пък едната от чашчиците се беше гътнала върху табличката. Георги мъкнеше на рамото си чувал с трева за козите, а в едната си ръка влачеше салкъмов клон с много дребни листенца. Козите на Реджеб нарисува как вървят по улицата към края на селото и как някои от тях се почесват в дуварите отстрани и в плетищата. И цветята на баба си нарисува — всичките! Всяко на отделен картон — дете цъфтяха сега, дете бяха прецъфтели и ония, които наесен ще нацъфтят.

Свършил беше картоните от блокчетата, а все не можеше да се реши да ги занесе на директора Енчев. Нали беше му наредил и да

проговори, докато ги нарисува!

Една сутрин, още не беше се разсъмнало хубаво и се излежаваше в леглото, влязоха в стаичката една съседка, мама и баба.

Съседката примъкна стол до главата ми, разпови кърпата, сложи чинията с обивареното пиле, сложи до него и едно лимонадено шише. Отвори шишето и коленичи до леглото:

— Хапни си, леле, хапни си от пиленцето... И от винцето си пийни, леле! Хапни си, пийни си, че дано да е на добро, дано и добро да дочакаме...

Откърши кълчицата и ми я подаде. Изправих се, седнах в леглото и се наведох над чинията. Виното не ми хареса, ама пилето много ми се услади.

— Марей, то от чужди хора нищо не взема, пък гледай го сега как хубаво се храни! — зачуди се баба. — Просто да не повярваш!

— Много е сладко пилето, бабо! — рекох ѝ аз. — Ей тъй искам да ми го сваряваш!

Баба онемя.

Мама се разплака и навела глава, излезе навън.

— Тъй, лелино, тъй... — повдигна крилцата на забрадката си съседката.

А аз продължавах да ям.

— Боже, таквоз просто нещо да било! — съвзе се баба. — Ама кой да ти знае? Едно пиле петровско и едно лимонадено шише вино?!

Пада, сипе се божият сняг, тишина и мир слизат от небето и завиват заспалата земя. Приспива му се сякаш и на Маринчо Лалев, но той не иска да заспи в тая трапчинка, която е досущ като трапчинката на Илия на Касърята... Исква само да си спомни как се озова в канавката, досами пътя, но не може и не може!

Слезе на Соколово, поздравиха се с началника на гарата, сви онзи знаменцето си под мишница и влезе в гарата. Че няма да слезе на Горна Оряховица, я? И може ли да мине покрай човека и да не го поздрави, когато на перона са само двамата. Преди туй какво беше? Мътеница е в главата му! И отде се взе тоя сръндак тъй да стъпи на гърдите му, че да не може да се помръдне! Боли... И като спре да диша боли, и като вдъхне въздух, пак боли. И що не вземе да се поотмести малко да може да си въздъхне като света и после пак да гази колкото си иска! Не! Няма да отстъпи, ами още ще натисне!

Никакъв сръндак няма, казва си Маринчо Лалев, ами от снежната светлина тъй ми се привиждат разни работи! И не са рогата на сръндака туй нещо, дето толкова блести! Не са! Клон някакъв от дърветата по стръмното горе се е прострял над канавката и над пътя, клонка някаква от него се е спуснала точно над главата му — тя тъй мокро блести и се поклаща от натежалия сняг! Не можаха от пътното да орежат дърветата, дето тъй зашумват пътя лятно време, че като тръгне човек по него, все едно в тунел върви! Канеха се, ама не успяха, види се, пак ги изненада зимата. Обаче канавката успяха да изкопаят! Дълбока като гроб — да не може човек да я изпълзи и да излезе на пътя...

Точно така — мина покрай недостроената и изоставена вила на полковника — последната къща на Соколово... Не вървя много — двайсетина минути може би! Зачу се иззад завоя мотор на кола, блеснаха светлините на фаровете ѝ, замрежени от снега, и окъпаха в бяло цялата околност. Едвам се мъкнеше колата, занасяше ту наляво, ту надясно, шофьорът, опитен човек, види се, успяваше да я удържи в пътя. Но тука, на равното, не отстъпи от газта и тъй поднесе, че се наложи Маринчо Лалев да отстъпи в поринатото от снегорина, че и още веднъж... И тогава се сурна в канавката!

Значи пътят се оказа от тази страна, а той кой знае колко време все на другата страна е ровил, за да се измъкне от канавката! Сега поне знае накъде ще трябва да пълзи... Понечи да се извърне, но гърдите пак го стегнаха и онова тежкото — елен ли е, сръндак ли е, отново с цялата си тежест се стовари отгоре му и го накара да притихне. Стиснал зъби и притворил очи, дълго стоя тъй, като все не можеше да се начуди на немоцта и безсилието си — да стане сутринта здрав и прав, а да не може сега да се изправи и една нищо и никаква пряспа да изгази?!

Сутринта?

Майка му се разшава оттатък и каквато си е тиха винаги, тихо започна да стъква печката. Тя от вечер си наглася разпалките — на сухо изсъхнали лозови пръчки, липови кори и ситно нацепени дръвца. Чува я как опипом взема кибрита от поличката на малкото прозорче между двете стаи. Не бърза да светва, за да не го събуди. Драсва клечицата и скоро се чува как забумтява огънят и се вижда как светли отблясъци близват отсрещната стена. На тъмно може да приготвя

всичко — и чая, и печените филийки, и сирене да извади от бидона до вратата на мазата. Тя друга закуска не признава: и лете, и зиме — липов чай с много малко мащерка. Свикнал е и дори когато не му се закусва, изпива купичката и тръгва по работите си на безработен. Викат го от селото и от съседните села да приберат с магаренцето и каручката му сеното на някого, да коси, есен да реже дърва, да ги цепи и да ги нарежда, да вдига с правата лопата лозя и градини, зиме да рине пъртини на бабите и дядовците — по за шише ракия или пък за една кутия цигари. Толкоз имат — толкоз дават! Хич и не чака да го викат... То като ни затиснат снеговете тука, ако не е той да им отлости портите, тъй си изгиват бабите вътре. Тъй си и приказват по телефона: „Идва ли Маринчо, мари, че не мога да изляза от курника?“ „Обажда ми се Пена, че тръгнал от тях закъде нас!“ „Марей, да не е тоз Маринчо, до дървата не мога стигна, че дърва да си взема поне!“ „Господ здраве да му дава на Маринча!“

Да му дава, ама ей го как отведнъж му го взема!

Всичко си спомня вече и всичко е толкова невероятно, че да не го повярваш! Все едно във вестник си го прочел и се е случило нейде си и с някого си...

Беше навил часовника за шест, но стана, преди да е звъннал. Отиде оттатък, светна лампата над мивката, избърсна се, дълго се ми и като се пресегна за кърпата от закачалката, видя, че чаят дими в купичката и майка му е седнала до прозореца и вече плете поредния, който знае кой хиляден чифт терлици! Килерът отдавна е пълен от пода до тавана и до вратата с терлици! Долапите в предната стая и те са пълни! Къде ли е почнала да ги дипли сега?

Върна се в стаята си и се изоблече в новия кат: дънките с широкия колан, якето, дето си го купи в Екатеринбург, дебелия шал. Какво още? Портмонето с личната карта и картоната от Бюрото по труда! Тука са — във вътрешния джоб са! Часовника? Винаги като тръгва нанякъде, забравя нещо... Щеше да забрави часовника сега! Джобния! И него в Екатеринбург го купи! Откача синджирчето от забитото в касата на вратата пиронче и спуска часовника в джоба на дънките. Друго какво? Друго няма! То ще речеш, че не отива до Дряново, ами до Дюселдорф?! Изгася лампата и излиза.

Сяда на столчето до печката и обува обувките. Намазала ги е с вакса, лъснала ги е и сетне ги е намазала с лой, за да не пропускат. Всичко върши, когато трябва и както трябва, а да проговори — не ще! Няма и да погледне даже какво прави — плете терлици! Друг да беше, нямаше да може да го изтърпи това нещо! А какво щеше да направи? И той щеше тъй да търпи, защото, както се казва, това е положението...

Накрак изпива чая и вече от вратата казва:

— Отиваме до Дряново с Японеца и Ярката да се разпишем...

Мъчи се да хване някаква бримка!

— На обед или пък с вечерния влак се връщаме...

Пипна бримката и пак заиграха куките...

Би пъртината по пустите тъмни улици. В осветения кръг под лампата до спирката го чакаха Киро Японеца, Мария Ярката и Васил Върбанов.

— И ти ли към Дряново? — запита го Маринчо Лалев.

— Ами! — отвърна му Васил Върбанов. — За компания на тия двамата тука... Да не вземат да направят нещо на ранина, че...

— Ей и ти, бате Василе! — пустоса го Ярката. — Че какво толкоз можем да направим? Ти нали все си си тука — на спирката? Да има рейс, дето да си го изпуснал?

— Няма такъв! — рече Васил Върбанов. — Ама днешния го изпуснах, защото не дойде! И няма да дойде, затуй тръгвайте, че да не изпуснете влака! — Пъхна тоягата в ръцете му. — Вземи я! Разправяха авджиите от Катранджии, че много чакали са се спуснали от високото!

— Къде ще ти ходя с тояга из Дряново! — понечи да му я върне Маринчо Лалев.

— Ще я оставиш при началник-гарата и на връщане ще я вземеш!

— Да! Началник-гарата ще ти варди сопата!

— Няма да му е за сефте! — усмихна се Васил Върбанов. — И се пазете от соколовските кучета! Най-много пазете Ярката...

Тръгнаха. Снегорин не беше минавал. Сменяха се с Японеца да бият пъртина, а Ярката вървеше все помежду им. Добра работа им свърши тоягата на Васил Върбанов — соколовските кучета се бяха събрали на глутница и вървяха с тях досами гарата!

В Дряново, както винаги, пиха кафе в „При Чеха“, докато стана девет часът. Отидоха в Бюрото и се разписаха. Като трайни

безработни, много добре се знаеха със служителката, която ги обслужваше, но... „Личната карта, моля?“ „Заповядайте, моля!“ „Разпишете се ето тука!“ Разписаха се ето там... Да не беше тяхна снаха (водеше момче от селото), да не му забелязваш, ама тъй... В коридора: „О, бате Маринчо, вие за днес ли бяхте?“ „Ами да, точно на деня идваме!“ „Ами влизайте, да не ви задържам!“ И като влязат: „Личната карта, моля!“ Единственото, дете им отстъпи — направи тъй, че тримата заедно да идват да се разписват, а не да се влачат един по един до Дряново!

Ходиха после с Ярката до банката да си вземе парите от борсата. Последните. Наброиха ѝ ги и като се видя с толкова много пари, заведе ги пак в „При Чеха“. Поръча по една мастика и за тримата. Маринчо Лалев отказа.

— Що бе? Що тъй? Какво ти е? — погледна го, като да е болен, Японеца.

— Рано ми е! — каза му Маринчо. — Пък и може да намина към Енергото да питам пак за някаква работа! Не иде никак да отида да питам за работа и отрано още да им блъсна на мастика!

— Остави го! — намеси се Ярката. — Като не ти се пие, няма да пиеш! И аз съм имала такива моменти!

— Двамата ще си прием! — кротна се Японеца и помоли Ярката да му поръча едно шкембе, че на гладно много бързо го сваляло.

И на сито го събори! До обедния влак тъй се нареди, че само който не е виждал пиан човек, нямаше да познае, че си е пийнал... Изобърна се след всичките жени, които срещнаха по пътя за гарата, и им каза, че са красиви като гейши. „Като гейша си, мааму стара! Толкоз си елегантна и тъй фajn, че просто — японка!“ Някои го изглеждаха сърдито, други му се усмихваха, а една пък, по-възрастничка, ги наруга и тримата, сякаш и тримата ѝ бяха казали, че е гейша и японка. „Върви си по пътя ма, като не разбираш от комплименти!“ — срязва я Ярката. И мина от другата страна на Японеца, който сега пък взе да налита да влезе във всеки от магазините, покрай които минаваха. Туй му се било свършило, грам ориз нямал вкъщи, триста грама тротил му трябвали и два капсул-детонатора, за да взривял този свят, бръснарски ножчета трябвало да си купи, и то веднага, додето още не бил забравил... „Айде, остави ги тез ножчета сега! — отби го най-сетне от вратата Ярката. — Ти не се

бръснеш, за какво са ти бръснарски ножчета?“ „Вярно?! — попипа късавата си брадица Японеца. — Няма да купувам бръснарски ножчета! Ще си купя нож! Сабя ще си купя! Къде е музеят?! Къде са експонатите?“ — задърпа се той. „Тука е Общината!“ — каза му Маринчо Лалев, на когото взе вече да му писва от пиянските изпълнения на Японеца. Ама май да не беше се обаждал, щеше да бъде по-добре! Запъна се онзи и не мърда: „Искам да говоря с кмета! Де го този нехранимайко? Снегорин няма! Осветлението от есента не свети!“ Излезе едно момче в камуфлажна униформа, но Японеца чак до униформата му не опря: „Ти ли си кметът?“ Беше се насъбрал и народ — който мине, и спре да гледа сеир. „Аз съм от охраната!“ — каза му момчето, но Японеца не го чу. Развика се пак: „Тука ще стоиш! Никъде няма да мърдаш! Сред народа, при народа, до народа... За да му кажеш защо не си пуснал снегорина! Защо?“ Много неудобно почна да става, когато се намеси и Ярката: „И аз същото питам! Защо няма снегорин? И защо трети ден вече не минава автобус? Или сте решили да ни държите по селата като... като... каторжници?“ „Аз не съм каторжник! — взе думата от устата й Японеца. — Аз съм избирател! Аз съм те избирал тебе и ти си длъжен да ми отговориш!“ Много добре знам, че той гласува за другия кандидат, но не е моментът да му го казвам. Момчето в камуфлажа звънна донякъде и каза, че му трябват спешно хора. „Спешно!“ — повтори на два пъти. Ясно беше какви хора му трябват! Грабна Японеца и го пусна чак зад ъгъла. Повлече го надолу и го остави чак когато го тръшна на пейката в чакалнята.

Скоро пристигна и Ярката. Пита я Маринчо Лалев:

— Какво стана?

— Сърдят се хората, че си им развалил сеира! Много хубаво, викат, приказва човекът! Що не го оставите да се наприказва? После дойдоха полицаите и народът се разотиде...

— И?

— Казах им, че изобщо не ви познавам! Че съвсем случайно се е случило да бъда с вас. Ти купи ли билети?

— Върви да вземеш! Два!

— Няма ли да пътуваш с нас?

— Не. Ще си дойда с вечерния!

Японеца беше се посъвзел — без никаква помощ се емна във вагона и даже му помаха с ръка за довиждане.

Вестниците пристигнаха чак към три часа. Купи от по-главните по един и един „Трета възраст“. Така се бяха уговорили с Васил Върбанов и Панделката — случи ли му се път на някого било до Дряново, Търново или Килифарево, да купува „Часовете“, „Труда“, нощния такъв, жълтия и „Думата“. „Дума“ кой знае защо не беше дошла. Тя или спира, или я губят, или кой знае какво става с нея, ама все току я няма! А Васил Върбанов много държи на нея: „Въпросът е принципен! — казва. — Те всичките едно и също пишат, ама «Думата» е друго нещо! Същото, обаче някак по-друго!“

Отби се и до Енергото. Знаеше се отнапред, че е небъдна работа, но беше си решил да отиде — и отиде. В Енергото всички го знаят: „Как си, Маринчо?“ „Виното стана ли?“ „Ами че отбийте се да го опитаме!“ „Не е сезон сега и ходене имаме само по аварии, ама ще намерим време...“ И тъй нататък, и тъй нататък... Какво могат да си кажат хора, които имат работа, и човек, който е дошъл да търси работа? „Не е сезон сега!“ „Не му е времето...“ „Ако нещо се появи, знаем ти и телефона, и къщата — ще ти се обадим!“ Но не си тръгна съвсем без нищо все пак — обещаха да му дадат да осече дърветата под трасето на високото напрежение от Ялово до Косарка. Пари нямало да му плащат, но дърветата, които изрежел, щели да бъдат за него. Не е много, ама на тези времена и туй кой ти го дава! Ще трябва, като се прибере, и да седне в гаража, за да потегне „Дружбата“. Тя и така си работи, но за такава мащабна операция — от Ялово до Косарка, трябва да бръмчи и да пее! Ще я разглоби, ще я почисти, ще огледа тук-там, ще заточи веригата, две скъсани има — тях трябва да снади... Бе, вземе ли човек с машинарии да се разправя, винаги излиза нещо! Ама той е подготвен за всичко — резервни части е посъбрал, тезгях и инструмент всякакъв има, моженето го има (цял живот с машини се е разправял)! Докато беше живот... А откакто е безработен, най-много за някой хладилник да го извикат лятно време! Или за никой телевизор, като почне да тъче чергите. Отказва се народът от всичко вече: няма печки, няма фурни, няма скари, няма бойлери! С това, дето току вдигат тока, ще натикат народа по пещерите!

Пък няма и къде вече да седне човек като човек! Пък и да си поръчаш като човек... Едно време се знаеше: конякът „Плиска“ си е коняк „Плиска“, „Поморието“ — „Поморие“, гроздовата — гроздова, водката — водка! Сега просто да те е страх да си поръчаш нещо — не

можеш позна какво си заръчал, какво са ти налели, какво пиеш! Една боза да го е страх да изпие човек в заведение... А заведения — бол! Обаче, личи си, все със заеми правени, все със сиромашия и изобщо — кредитна работа и с голямо стискане изработена! Ами като искаш да печелиш — отпусни се бе, човек! Ама не — то свикнало с пръдня боя да прави и друго не знае!

Надникна тук, надникна там и бам — „При Чеха“! Още от вратата се познава, че тук пари са играли: и подредено, и заредено, сервитьорките с къдрави престилчици, а по стените — картини! Не може много да се разбере какво е изобразено на тях, ама като цвят, бива ги! Сложил им е Чеха и осветление на картините, може да се каже, подходящо. Докато изпоразгледа заведението, и веднага пристигна сервитьорката. И тя като избрана от „Мис Свят“, макар че е можело да се яви и на „Мистър Вселена“! В лицето момиче и половина, а в тялото — мъж и половина. Не му стигна кураж да си поръча кафе и кола, както беше решил, ами си поиска: „Водка — голяма, кафе — двойно и една кола!“

В заведението, кръчма или механа, няма кой да ти каже какво е, са само Маринчо Лалев, седнал под една от картините, сервитьорките, насъбрали се и четирите до голямото огледало при бюфета, и управителят, настанил се над книжата си на масичката до тоалетната. Става той от време на време, ходи донякъде, връща се пак на мястото си. Този е от най-дъртата номенклатура, за която току се разправят в парламента и по страниците на вестниците: костюмът му — като отлят, възелът на вратовръзката — червен и няма развързване, прическата — като на погребение, обувчиците — лъщят и скърцат, бомбето и лоденът на закачалката зад гърба му — като на детективите по филмите, дето ги гледаме през последните години. Този, преди да седне на масичката до тоалетната, е седял много нависоко и нашироко и още тъй се държи — нависоко и нашироко!

Такъв и в тоалетната да го сложиш, пак тъй ще се държи...

Маринчо Лалев се изпъва назад, изважда от джоба си часовника с дългия ланец и като вижда, че вече приближава пет часът, започва да съгва вестниците. Отмества ненапитата водка настрани — решил си е веднъж, че в заведение няма да пие, и твърдо спазва това си решение. Реши го, след като видя как една цяла сватба се изпонатрови с калпав алкохол. Не беше присъствал на сватбата, но видя как ги докарваха в

болницата — с линейки, с коли, с каруци. Изпонапълниха цялата токсикология, че и останалите отделения на Дряновската болница! Не се събраха по стаите, та имаше и настанени по коридорите. Ужас! Пищят натровените, пищят близките на отровените — пропищя цялата болница... А лекарите, и те ходят като натровени — къде да спреш, на кого да помогнеш, кой е най-зле, че при него да отидеш? Всеки смята себе си за най-трагичен случай и вика, че той първи е пристигнал и пръв има право на първа помощ! Всички бяха пристигнали първи, бяха пили най-много и бяха се тъпкали като на погребение... А пък починаха само седем човека!

Първата версия за масовото натравяне беше лошият алкохол. Но някой плати на някого, така се приказваше де, и тя първа отпадна. После казаха, че имало салмонела в пастите и в тортите на младоженците, но и това не издържа дълго. Пусна се приказка, че свекърът бил ловец и наденичките били от диво, което бъркало от трихинелоза. Но г-н директорът на ДВСК се почувства лично засегнат от такова едно предположение, направи собствени разследвания на наденичките и доказа, че такъв акт — да не мине отстрелян дивеч през подопечните му ветеринари, е... невъзможен! Спориха, дърлиха се, взе по въпроса думата и местният вестник „Дряновска искра“, но статийката тъй беше написана, че като се оспорваше всяка от версиите, оставаше спорен и фактът, че изобщо е имало някаква си сватба „При Чеха“, че е имало някакви си натровени, че някакви седем души са починали в някаква си болница... Нищо и никакво вестниче значи, а пък и то можа да докаже, че намеси ли се някъде пресата — яснота не чакай! Гръмва първият ден с новината, каквато и да е тя, и на третия ден или пък след три години отеква ехото ѝ — тихичко, набрано с най-ситните буквички и на най-скришното място!

Сгъна вестниците и ги пусна в найлоновата торбичка с ориза, двата пакета захар и трите пакетчета кафе „Нова Бразилия“. Не знае има ли вкъщи ориз и захар, ама дошъл е до Дряново и без нищо да се прибере не бива. А кафето взема за в запас, както се казва — да има. Ще купи сега три скумрии от магазина насреща и... ще гони влака!

Тъкмо се беше наканил да повика сервитьорката, и до главата му се изправи номенклатурата — чу как свенливичко скърцат obuщeнцата му. Вдигна глава.

— Моля да ме извините, господине, ама библиотеката е отсреща!

— Вие и библиотека ли имате? — загледа се насреща Маринчо Лалев.

— Имаме! И нея ще я закрият някой ден, ама засега имаме — там хората четат вестници, а не по заведенията.

— А по заведенията какво правят, когато няма никой в тях?

— Бодигард! — изскърцаха обущенцата.

Боже, още оттам са се закарани да го бият, обаче откъде да знае това Маринчо Лалев?! Да си е поръчал богата вечеря, да се е отбил до даскалицата, на хотел най-накрая да е отишъл... Ама като не знае човек какво го чака, плаща си сметката, купува си три скумрии и бърза да стигне до гарата...

Сервитюрката с момичешкото лице и мъжката снага беше малко по-мила от управителя си — обясни му, че имат да зареждат за банкет на Общината и затова така се с наложило да го помолят да напусне. Ако това им е молбата, може да си представи човек как би изглеждало настояването им... Пусна момчето касовата бележчица в чашата и му прибра двата лева!

Зимният ден съвсем беше се привършил — докато беше мътен един и никакъв, изведнъж притъмня. В окото ти да бръкне някой, няма да го видиш кой е! Но забеляза пътеката, откъдето напъряко през линиите се стигаше до гарата. И точно когато да я хване, три момчета се изправиха отпреде му — направо поникнаха от тъмнината. Отстъпи да се разминат, но едното, най-едротото, застана отпреде му и като превърташе цигарата в пръстите си, запита учтиво и закачливо някак:

— Чиче, огънче да ти се намира?

— Намира ми се — отговори му и забърка по джобовете си да извади запалката.

И кога едното е минало зад гърба му, и с какво го халоса тъй отзад по врата, не разбра! Позалюля се, но не падна. Че като го замлатиха тия тримата! Не знае откъде да се заварди! Стиска торбата с ориза и рибите и се чуди накъде да се извърне! Пусна я чак когато го свалиха долу. Туй, по-едротото, взе да скача по гърдите, корема му и където свари... Пипна го за единия крак и тъй го извъртя, че онова направо извика от болка и като можа да се освободи, отскочи настрана и заскимтя като пале. Двамата обаче продължаваха да го налагат — ритат и окото им не мигва! Напипа ножа, който винаги си беше в канията на кръста му, но не се реши да го извади, а когато се реши,

видял, че друг начин за отърваване няма, онова едрото стъпи на крака си и каза:

— Стига му толкова!

Както изведнъж се появиха, тъй и отведнъж изчезнаха.

И няма значи никакъв сръндак, дето да го газе и да го натиска, ами е от онова газене до коловозите на гарата! Като можа да си спомни какво всъщност се е случило, и сякаш му попросветна: „Е, паднал в канавката?“ „Е, ще дойде на себе си!“ „Е, кога да е, все ще успее да изпъзни от канавката и да излезе на пътя!“ Но няма да е сега... Този сръндак пак се разбесня! Остава само някое ребро да са му счупили или пукнали и върви се оправяй тогаз... Ама и каква е пък тази злоба, бе?! И да бяха го сбъркали с някого — какво е това чудо? Кой ги научи тъй? Кой им каза, че може тъй? Какви хора са туй и какви хора може да излезе от тях? Такова чудо! Все едно в нощния труд си го прочел! А то, каква ти нощ? В шест без десет е влакът, най-много в пет и четиридесет да е било! Значи минута бой или две, или три там, и животът ти се обръща на сто и осемдесет градуса, ако и животът има градуси... Пък и без бой минутата може да обърне живота на човека! Досега си бил тъй, отсега нататък ще бъдеш ей тъй...

А снегът не спира да вали... Ако не успее да се поразмърда, ще го затрупа и... край! Какъв край?! Няма край! Снегове е виждал, дето ваят сняг върху сняг, и не са го плашили, та сега ли? Без дъх остана, докато се поразмърда от кръста надолу, съвсем му се взема силата да отмести сръндака от себе си и да се отърси от снега донякъде!

А как не вярват хората в такива чудеса: „Бе, баш тъй не е било!“ „Хайде сега, пресрещнали го и го пребили?“ „Все нещо ще е имало и хептен без нищо не е било!“ Докато на тях самите не им се случи чудото... Както на него се случи!

Вярва вече на онова момче — танцьорчето, дето лежа с Васил Върбанов в една стая, когато падна от ябълката си. И неговото беше една одисея... Също предизвикана от минутата — без нищо, без нищичко такова да си е помислял човекът, без никакво предизвестие!

Качил се да си обере ябълката. Род беше родила и красота — да ти напълни и окото, и торбата! Разкراчил овощарската стълба, стъпил горе на върха и започнал да пълни окачената на врата му брезентна торба. Напълнил я, слязъл, наредил ябълките в щайгата. Пак се качил. И пак. Не помни колко пъти се е качвал и слизал, но по едно време се

намерил на земята и стълбата захлупена отгоре му. Лежи — нищо не помни и не може да стане. Не може й стълбата да отмести от себе си...

Добре че на Минчо Майката му дотрябвал тръбен ключ, за да отбие някакъв болт от камиона си. Ходил у дома, ама мене ме нямало. Бил съм в Катранджии да взема реда на някого за овцете му. И за такова ме търсеха: „Ела, че имам днес да ходя до Горна Оряховица... Давам седем лева и храната за деня!“ Или пък: „Не ме държат краката... По седем лева си вземал — давам ги! И кило ракия давам!“ „Че като не те държат краката, казвам му, за какво ги държиш, само да ангажираш тоя и оня и да си трошиш парите от пенсийката?“ „А, че, а де, аслъ да ме пита човек що ги държа, ама — държа ги! Свидят ми!“ Свидят им! Тъй са всичките! Не може пътя да държи, а пък държи и овце, и кози! Също като Писателя... Ама то неговото, да речем, писателска му работа! Добре си спомня, че него ден беше с овцете на Пикъора...

Викал, хлопал у дома Минчо Майката, ама кой да му се обади — мама плете терлици! Влязъл той и нали знае къде е ключът, влязъл в гаража. Ръшнал, търсил, гледал — тръбния ключ не намерил. А пък е бил все пред очите му — държа го закачен на вратата на гаража наред с други по-едрогабаритни инструменти, дето по-рядко ми дотрябват! Като се оказало безрезултатно търсенето му, и къде, къде — у Васил Върбанов! А Васил Върбанов, също като ключа — няма го никакъв! А трябва да бъде у дома си — минал Майката покрай клуба и видял, че клубът е закатиначен... Залаяло кучето откъм хармана. По хармана само не бил надникнал и като отлостил портичката, веднага видял какво е положението! Забравил и ключа, и камиона... Веднага вдигнал стълбата и я подпрял на ябълката. А Васил Върбанов ни мърда, ни шава — избелил очи и тъй му се изкривила устата, ще речеш, че се усмихва на целия свят! Схванал веднага Майката цялата сериозност на положението и веднага бяга при Писателя. Бутнали жигулата по нанадолнището (Писателя пък все от акумулатор страда!), запалили я — и у Василя. Снели одеялото от задната седалка, отърколили Василя върху одеялото и как да е го замъкват до колата. Васил обаче — едър човек. Шест месеца пи някаква кристална вода, слезе от сто и двайсет на сто кила и за шест дена след водата пак стана сто и двайсет! Наложило се да махнат задната седалка, че тъй успели да го натикат направо върху ламарините. Бутат пак — и направо в болницата! На

неделята може би беше, обади му се от някой телефон в болницата Васил Върбанов и с бая отчаян глас запита: „Няма ли да дойдете да ме видите, бе?“ Заболя ме просто. Рекох му, че всеки ден се каним да му отидем на свиждане, ама Джипито ни спира — не било време още, трябвало да го щадим, било сега най-критично състоянието му и не бивало да го безпокоят... „Речи му на Джипито да си гледа работата!“ — можа да му каже Васил Върбанов — влезе, изглежда, някой в стаята и той се е почувствал неудобно!

Докато изляза на улицата — и насреща ми Цеца Панделката! Ходила до Писателя да си вземе тубичката с млякото. Казвам ѝ каква случка се е случила. Казва ми:

— Ти се обади на Писателя и на Ярката, че да не се връщам аз, а другите ги остави на мене! И след един час — живи, умрели — събираме се пред клуба!

И час не беше минал, като се събрахме... Седем човека — цялото население на селото без Минчо Майката. Той рано тръгва по кириите си до Габрово — Пловдив и обратно, та не можала да го открие Панделката. Изброих ги като на тържествена вечерна проверка: аз — Маринчо Лалев, Киро Японеца, Даскал Кольо, Писателя, Ярката, Райчо Даков и Цеца Панделката. От живите никой не липсваше. И всеки беше понесъл по нещо — било в кошничка, било във вързопче. Аз нищо не бях вземал, защото си мислех от Дряново да му купя на Василя две кутии шоколадови бонбони и един стек синьо „Виктори“.

Поогледа ни Писателя, преброи ни и той и като много дълго, какъвто си е винаги, смята нещо, каза най-сетне:

— Освен на два пъти да отидем, друг начин не виждам. Ще закарам половината на единия курс и ще се върна за останалите!

— Писателе, не бери грижа! — обади се Панделката. Пари за бензина ще съберем! Колкото взема автобусът, по толкова ще съберем и за отиване, и за връщане... Стигат ли?

— Не говоря за бензина! — каза ѝ Писателя, като вече смяташе хората на кило — кого да вземе на единия курс и кого да остави за втория. Колата му, освен че страдаше от акумулатор, ами беше и изгнила отдолу, та се страхуваше да не ни попилее по пътя!

— Аз пари нямам засега! — сви се смутено в късите ръкави на ризата си Японеца.

— На тебе никой няма да ти иска пари! — успокои го Мария Ярката.

Писателя разтвори широко вратите на жигулата и с широк жест покани:

— Да влязат Ярката, Японеца, Маринчо Лалев и Райчо!

В този момент излезе на площадчето волвото на Минчо Майката с много рев и много черен пушек отподире. Показа се почти целият през прозореца и като ни видя тъй струпани на площада по никое време, запита:

— Да няма избори пак, бе, че тъй сте се насъбрали всичките накуп?

— Обади се от болницата Васил Върбанов! — казах му.

— И дава зор да отидем да ни види?

— Нещо такова! — отвърна Даскал Кольо. — Той нас да види, ние него да видим...

— А къде сте тръгнали без баця Минча? — скочи Майката от високата кабина. — Писателе, скрий жигулата някъде! А вие се качвайте!

Отвори задната врата на фургона, пусна платформата и като нарита навътре големите чували с пластмасови бутилки от два литра, стори ни място да се качим и блъсна вратата. Взема при себе си в кабината Цеца и Мария и като силно лашна напред, потегли.

Но то, такъв живот сме доживяли вече, че и едно добро да иска да стори човек, без разни перипетии не може да го мине! Че и сега така. На влизане в Дряново ни спряха катаджии. Има там един знак за четиридесет километра максимално разрешена скорост и те винаги са тук, зад камарата със сгурията. Слушаме във фургона какво става навън:

— Дай документите!

— На ти ги!

— Добре...

— За какво ме спираш тогаз?

— Дай пътния лист!

— На ти и пътния лист! Като видите сиромас човек, одма се хващате за палката! Що не спря опела? Мина със сто и четиридесет най-малко покрай тебе!

— Не приказвай много-много...

— Че защо пък ще ти мълча! — не млъква Майката.

— Какво караш?

— Пластмасови бутилки — двайсет чувала от два литра и трийсет от два и половина!

— Да видим! Да видим!

— Какво ще ги гледаш, бе? Не си ли виждал пластмасови бутилки?

— Господин водач, ще отворите ли, или не?

— Може ли да не отварям? — поомекна Минчо Майката.

Чу се как скочи от кабината Минчо, как притича до отзад и с яд отвори вратата, за малко да удари колата на катаджийчетата. Като ни видяха, едното направо се хвана за фуражката.

— Какво си ги наблъскал като иракчани, бе?!

— Да вървим да му пишем акта! — тръгна към колата другият.

— И накъде си ги подкарал?

— Подкарал съм ги аз... — вдигна ръце Майката. — Ама може ли от вас човек да стигне за, където е тръгнал! Отивай да си пишеш акта и ми връщай документите!

Тогава стана от бутилките и излезе напред Даскал Кольо:

— Нищо няма да пишеш! Отиваме в болницата да се видим с един наш другар!

— Ама, другарю Колев, и Вие ли сте вътре? Не Ви видях!

— Сега ме видя! И задето съм те учил да пишеш, няма да му пишеш акт сега на бате ти Минча. Не сме се дигнали от добро тъй! Да не искате автобус да си откупим? Пък да искате, не можем! Тъй можем, тъй сме тръгнали!

Катаджийчето като да се посконфузи от многото и на място казани приказки на Даскала. Отиде бързо, донесе документите, тръгнаха пак.

А в болницата сякаш бомба е паднала и — направо лудница! Попаднали бяха точно на онова сватбарско отравяне! Лекарите тичат нагоре-надолу с носилки, сестрите, колкото са останали след многото съкращения, тичат и те, цивилни сноват по коридорите, писъци, рев, всеки пита за някого и никой никого не може да намери. Качихме се до четвъртия етаж, без изобщо някой да ни спре, да ни види ние пък какви сме! Да вземат да турят хирургията на четвъртия етаж. Ама може пък такива да са им изискванията... Знае ли човек? Като не

намерихме Васил Върбанов в първата стая, открихме го във втората. Понадигна се на възглавницата и на всекиго от нас показва къде се е дялнал отзад по главата и четирите конеца, с които докторите са зашили раната. Запитахме го как е било възможно да се случи такова нещо — да се качи да си обере ябълката и да падне от най-високото на стълбата? Че за първи път ли му е да я върши тая работа? „И аз не знам! — каза ни. — Ама или кръвното ми изигра някой номер, или пък стълбата, като съм я местил около ябълката, не съм я сложил както трябва! Размъти ми се нещо ей тъй пред погледа и после една светлина ме удари през очите — това помня! А вий прибрахте ли ябълките в мазата?“ „Е, че няма да ги оставим там, я? — докачи се Ярката. — Дванайсет щайги беше набрал и ние с Цеца още две набрахме, значи четиринайсет щайги двойни имаш в мазата!“ „Ще ги изядем всичките назима в клуба! Една ябълка на никого няма да дам! Да се катеря аз, сто и двайсет кила човек, по стълбата като маймуна и като маймуна да падам, а да дойде някой и да товари по багажниците! Само да оздравея аз и ще им кажа на моите кое как е, как трябва да бъде и кой е Васил Върбанов!“ „Че ти вече си здрав! — каза му Минчо Майката. — Я давайте шкафчетата тука!“

Пренесохме четирите шкафчета до леглото на Васил Върбанов и наизвадихме кой каквото беше донесъл. „Ей, че вий сякаш на цялата болница сте дошли на свиждане!“ — удиви се Васил, като видя какво имане се натрупа отпреде. И беше прав — то целият рог на изобилието като да беше се изсипал напреде му! Ярката тъкмо извадила прясната пита от фурната и я помъкнала. Кольо Даскала пък помъкнал една кошница грозде — хамбургски мискет и болгар, от най-жълтия! Панделката взела пък три буркана квасено мляко и един калъп прясно сирене. Японеца сложи на натъкмената маса пластичка, напълнена догоре с ябълки... Много е несъобразителен! И животът му е такъв — чудим се как го живее и защо го живее?! А Васил Върбанов, тактичен, вика му: „Много хубаво си се сетил — аз докато я брах тая проклета ябълка, не ми остана време поне една да изям, да я видя барем каква е, опустяла дано!“ Райчо Даков се отсрами като баш ловец — измъкна от ловджийската си торба, с която никога не се разделя, три парцала пастърма, две петала попресъхнали и един найлонов плик кюфтета, печени на скара... „Само няма да ме питате — рече, — кое от какво е, защото и аз ги обърках вече!“ Не го попитахме. Извадих аз викторито

и двете кутии шоколадови бонбони. Знаех, че Васил обича шоколадови бонбони — като отиде до Търново да си вземе пенсията, само с бонбони ни черпи. А сега, щом аз поисках да го почерпя, помрачня отведнъж, вдигна ръка като да се запази и каза: „Махни бонбоните! Скрий ги някъде!“ Посконфузах се аз, какво му става на Василя? „Дойдох да ми зашият темето, а те ми откриха, че съм имал захарна болест! Винаги съм знаел, че съм голям сладур, ама че и сладък съм бил, това, виж, не съм го знаел! И викторито махни! Дай го него на Майката с кеф да си го изпуши!“ „Василе Върбанов — извади шише уиски Минчо Майката, — тия тука, дето викаш, да не са те подменили, бе? Бонбони не щещ, цигарите си отказал, ако кажеш, че и няма да пийнеш от този оригинал, не те познавам!“ „Засега няма да пийна!“ — отказа Васил и нали като кмет все банкети е дирижирал, покани ни да си направим банкетата. „Ами туй момче там няма ли да ни уважи?“ — запита Майката и погледна към леглото в другия ъгъл на стаята. Всички погледнахме натам. Момчето все тъй си лежеше и гледаше в тавана, сякаш нас изобщо ни нямаше в стаята, сякаш не бяхме насядали и наизправили се на две крачки от него. Мускул не трепваше по лицето му и даже не мигваше, вперило светлите си очи в напукания и на места излющен таван. Обърнахме се към Васил Върбанов — какъв е този човек, дето не иска и да ни забележи? „От три дена е тъй — мълчи и гледа тавана!“ — каза Васил Върбанов и ни разправи една история, дето на нищо не прилича. Момчето се казвало Миколка и било или от Украйна, или от Беларус — не можело да се разбере, защото веднъж приказвало за Украйна повече, а друг път за Беларус. Било танцър. Не станало от приказките му ясно как е изгубило работата си там и кой точно го е излъгал да дойде насам да си вади прехраната и да танцува, но дошъл тук. И танцувал в нощния клуб в театъра, с някакъв балет там. „Знам го аз тоз театър — отплесна се Васил Върбанов. — Бадева сме хвърляли пари да го строим! То не е театър сега, ами битак! Да купиш можеш, да продадеш можеш, ама да изтрезнееш — не! Като излезеш от сградата, и да не си пил, пиян ставаш! А какъв театър ставаше там — пиески така, оперетки, балет имаше... Може да са го подлъгали, че в балета ще танцува, и то затуй да се е решило да дойде тука!“ „Намерило къде да дойде!“ — обади се Ярката. „Млъкни, майко, да каже човекът какво е станало с момчето!“ — срязва я Минчо Майката, видимо заинтересуван от съдбата на

младежа. И заразправя пак Васил Върбанов... Танцувало си момчето в нощния клуб, но не му се видяло уютно да живее в Търново или пък наемите там му се видели високи, та като било минавало през Дряново и много му били харесали и градът, и планината, наел си квартира в Дряново. Не можел, значи, да се нахвали с хазайката си! Била пенсионирана учителка, много възпитана жена... Той пазарувал, тя готвела за двамата и като се приберял — печката в стаята горяла и било топло. Докато се случил този невероятен сакатлък... Като му направило впечатление на Васил Върбанов, че никой не идва да го види, запитал го, а момчето му отговорило, че хазайката му не може да излиза и че много се притеснявало кой сега ще ѝ пазарува... „Не мисли за себе си де ще се дява такова потрошено, ами за хазайката си мисли!“ — заключи Васил Върбанов. „По това можеш да познаеш добрия човек!“ — допълни го Панделката. Минчо Майката заразвинтва капачката на бутилката и като успя най-сетне, подаде я на Василя и вече изнервено го запита: „Бе ти няма ли да кажеш най-сетне какво е станало с човека, та млада младина да легне тука до тебе и да лежи като пенсионер! Да ти дойде човекът на гости, и ти да го пратиш в болницата!“ „Направо да те досраме, че си българин! — отпуши се Васил Върбанов. — Ами почнало да пътува момчето... Отива с обедния влак в Търново да репетира там и вечерта да танцуват, а с нощния се прибира в Дряново да преспи, да напазарува на хазайката си, да се нахранят двамата и на другия ден пак към Търново! Тъй, ама преди две седмици, като се връщало, че като го пресрещат там до гарата трима, че като го подлепват й... край на танцувалната кариера!“ „Горкото!“ — изстена Цеца Панделката. „Малей, какви хора, не — каква пасмина е плъпнала из България, а Бойко Борисов тръгнал да ми се репчи, че всичко било едва ли не наред и престъпността била едва ли не намалена наполовина! Дрън-дрън! Пълни вестниците и екрана на телевизора да продава бабаитлъци, а батакът си е все същият и даже по-голям става! Не съм ли прав? Как няма да съм прав?“

Въпросите му увиснаха без отговор и в настъпилата тишина пак се дочу олелията от долните етажи.

— Майната му на този свят! — изпъшка Васил Върбанов. — Тез се натровили! Този го били, че го пребили! Аз паднах от ябълката! Великите сили постигат съгласие да ударят, когото си искат! Ей, какво става с този свят, бе! Накъде отива?

— Ти вече го каза! Отива на майната си! — зави капачката на бутилката Майката и се възви към леглото на момчето. — Хайде, майко, Миколка ли беше? Хайде, Миколка, сядай при нас да похапнем за здравето на двама ви, пък на другото — майната му! И то ще мине!

Момчето, като чу името си, извърна се насам и се усмихна на всинца ни. Ама тъй се усмихна, че да ти се доплаче...

— Не може само да става — каза Васил. — Единият му крак е счупен, другият натъртен, с ръцете не може още да си служи и има две ребра пукнати... Пък го е срам от сестрите да му слагат подлоги и аз го водя до тоалетната. Аз, удареният в главата, водя него, ударения в краката...

Цеца Панделката отхлупи едната кутия бонбони и я отнесе до леглото на Миколка. Върна се с капака и го напълни с пастърма, суджук и кюфтета. В капака на другата кутия натуря от гроздето и ябълките. Приседна на леглото и започна да го храни. Момчето отначало се дърпаше, обръщаше главата си настрани, ама с Панделката на глава излиза ли се? Тъй го храни и тъй му приказва, че хич да не си гладен — ще огладнееш!

— Боже — вика му, — и ти майка имаш сигурно, а пък майчицата ти хич и не ѝ минава през ума на какъв хал са те докарали тези наши изверги! Ама и те хубаво няма да видят! Нали е речено: „Бог бави, ама не забравя!“

На Миколка много скоро му мина срамът и му дойде апетитът. Начупено и напукано, но нали е младо и стомахът му е здрав — яде и ушите му пращят.

— Така трябва! — не млъква Цеца Панделката. — И да не е много хубаво това, дето ви го дават тука, и да не ти е много по вкуса — ще го изяждаш! Само храната може да те изправи на крака! Оставиш ли се от храната — свършен си!

Приказва му и му слага зърна от гроздето в устата.

Панделката ни изненада всичките! Ние я имахме за суров и корав човек, а тя толкоз човешки да се отнесе с това момче, изпаднало тука отнейде си. Васил го изписаха на месеца, а тя още един месец насетне всеки четвъртък ходи по болницата да му занесе каквото е приготвила за хапване и каквото ние останалите можехме да му пратим. На село винаги сме били зле с парите, но кой яйца, кой мляко, кой плодове — всеки проводи по нещо. Ярката пък за шест четвъртъка шест кокошки

закла, като все разправяше, че много станали и много ядели, та уж затуи... Когато го изписаха, а се виждаше, че не е още готов да си отпътува за родината, Панделката го доведе у тях си и то един месец живя при нас в селото. Понеже не можеше още хубаво да вдига едната си ръка и понакуцваше с левия крак, наложи се да му направя патерица... Такава хубава и удобна осенова патерица стана, че като си тръгна Миколка за Украйна или Беларус, взе си я за спомен от България и като спомен от селото...

Всички отидохме да го изпратим на гарата в Соколово и Даскал Колю ни направи моментална фотография — Миколка с патерицата, две кошници от двете ѝ страни и ние, цялото село Косарка! Осем пъти ни щракна Даскала, та да има за всекиго по един спомен и само той остана без спомен, защото никой от нас не се реши да пипа модерния му фотоапарат, за да не го нещо случайно развали или повреди...

Изпратихме го Миколка. Хубаво ни беше с него и с нас си ни беше хубаво, че можем от голямото си нямане да помогнем на някого, който е изпаднал до положение да бъде по-зле и от нас. Ама и в добрината, която много ни се искаше да сторим, не можахме да бъдем докрай добри! Пак се намериха измежду нас някои, които казаха: „Бе кой знае какъв вагабонтин сме крили в пазвата си! Били го били? Че кой бие ей тъй, без нищо? Защо мене не ме бие някой?“ Това го каза, колкото и да не е за вярване, Даскал Колю. А Ярката, дето най се натискаше да бъде до Миколка, рече: „Много съмнително ми се видя и на мене това мъж да се кърши в нощен клуб, ама...“ „Даскале, Ярчице — озапти ги Васил Върбанов, — хайде ние точно да не обсъждаме хората, защото колкото лошо ще бъде това за хората два пъти по-лошо ще бъде за нас! Знаем се!“ „Знаем се ние, ама всеки най-добре знае себе си...“ Какво повече от нас за себе си знаеха Ярката и Даскала не стана ясно, но млъкнаха и повече лошо да приказват за момчето не съм ги чул. Смирива се.

Само че аз сега не бива да се смирявам! В никакъв случай! Смиря ли се — изгубен съм! Аз и тъй не съм много намерен, ама иначе пък... Като поотпочина, трябва пак да опитам да го отмахна този сръндак от себе си и да успея най-сетне да се обърна по лице! Обърна ли се, ще излезе на пътя! Чувам да приказват, че по разклоненията на рогата можело да се познае на колко години могат да бъдат сръндаците и елените. Ама като не съм обърнал внимание! Райчо

Даков сигурно ги е разправял тия... И какво ли ме интересува на колко години е? Ни се каня да го купувам, нито изобщо ми трябва да го знам, като е толкова див и неразбран! Говорих му, молих му се, пустосвах го, псувах го — не ще да отстъпи от мене и не ще! За малко, само колкото да мога да се обърна, и после пак да мачка, като не взема от дума! Струва ми се, че ако не на гърдите, а на гърба ми е стъпил, по ще мога да го изтрая...

Че не мога да напипам и тоягата на Васил Върбанов... Часовникът е тука — усеща го как тежи и той в джоба му! Портмонето — и то в джоба му! Торбата с ориза и рибата и тя е тука — търкаля се някъде наоколо из снега, а тоягата тъй и не може да намери! Навсякъде търси, докъдето ръцете му стигат, обаче я няма! Остава сега и да изгуби тоягата на човека... Даде му я да си послужи срещу соколовските кучета, а да не може да си я получи обратно! Резил! На отиване, преди да се качат във влака, я подпря отвътре вратата на началник-гарата. В това е абсолютно сигурен! Мярна го с периферното си зрение началникът, извърна се, усмихна се, навикнал току да му оставят разни вещи за съхранение: чадър било, чанта било, дреха някаква, сега пък Маринчо Лалев му оставя Васил-Върбановата тояга! Но не може да си спомни на връщане взема ли я? Взема ли я на връщане тоягата на Васил Върбанов?

Баба му слага две арании с вода — едната на веригата вътре в пещника, другата — отвън на стъкменото в пруста огнище. Нарамва кобилицата с белите котли, а той понася двете стомни.

— Върви настрани от дуварите, че да не ги чукнеш в никой камък!

— Добре...

— Щото да не стане като в приказката: веднъж стомна за вода, два пъти стомна за вода и на третия... Нали я знаеш?

— Знам я!

— Разкажи ми я тогаз!

— Не ща!

— Добре, ще ми я разкажеш, когато ти се поиска...

Пристъпва баба и пристъпва около нея едно бяло и радостно сияние, което прави бяло и радостно всичко, край което минат по пътя

си: ситно нацъфтелите великденчета, избуялите до дуварите пелинаци, лудо плъпналия по зидовете повет и напъпилите вече люляци с едва доловимата си миризма на пролет, но вече и на лято.

Никого не срещат! Който трябва да излезе от къщи — вече е излязъл по къра, който си има дворна работа — шура се из двора си и си я работи. Имаше някога такова едно време по селата, когато селата изглеждат като измрели, а пък се вихреше из тях най-луда деятелност — да се прекопае нещо в градината, да се нахранят малките пиленца, да се припере нещо, да се сготви вечерята, та като се приберат домашните късно вечерта, всичко да е отаманено и притъкмено...

В локвата до Бояджиковия геран ята гъски изтръскват крилата си и ята жълтурести като глухарчета патета щъкат из краката им на път за водата и на връщане от водата...

— Можеш ли ми показва кои измежду многото са нашите гъски и гъсета?

— Мога! — казвам и тръгвам, протегнал пръчката напред към ятата.

Гъските тръгват като една срещу ми. Изпънали дълги шии, съскат застрашително и страшно перят големите си крила. Пристъпят по патешки разлюляно, целият свят разлюляно иде към мене, захвърлям пръчката и бързо отстъпвам назад...

Баба изтегля гладкото геранило, слага кофата на облия камък на гърловината, опира длан на гърба ми:

— Тъй не бива! А, не бива тъй! Че ти, ако днес на тез глупави патки отстъпиш, утре на всичко ще отстъпваш! Върви! Върви и ги накарай да се приберат в гьола си!

Целият треперя и ужасената ми душа трепери...

— Върви!

Стисвам очи и тръгвам. Целият изпънат назад вървя, а съссъкът на ятото ме облъхва с жегата си... Още една крачка... И още една... Щом баба казва, че мога да ги натикам в гьола, значи това е той! Но къде съм аз сега? И къде са те? И докога трябва да вървя тъй — целият страх срещу страха?

— Спри!

Спирам и отварям очи.

— Видя ли?

И гъски, и гъсета са се струпали на отсрещния край на гъола, разгазената вода още не се е успокоила, стърча аз на ръба на водата.

— Искам другия път с отворени очи да ги напъдиш от себе си! С широко отворени очи трябва да върви човек срещу живота си — и доброто да види, дето иде, и лошото да види! Чу ли?

— Чух!

— А разбра ли?

— Кое?

— Туй, че страха си го имаш! Със страха си се ражда човек! А куражът трябва да се придобие! Много кураж му трябва на човека, за да го живее този живот! Ще го разбереш това един ден! — нарами баба кобилищата. И ме запита: — А можеш ли ми каза къде най-първо трябва да отидем днес?

— При баба Атидже! — отвърнах и взех стомните.

— Умен си ми ти! — зарадва ми се баба. — И бадева мълча толкоз години, можеше още по-умен да ми бъдеш!

Докато да стигнем до вкъщи, и водата беше възвряла.

Баба внесе дълбокото върбово корито, притвори вратата на пешника и се изкъпа. Изкъпа после и мене. Облече ме чисто, облече се и тя. Седна на прага на пруста и оплете косите си. Бели бяха като първия сняг зимска и блестяха като скрежа по клоните на дърветата в ранна зимна утрин.

Обиколихме полозите и успяхме да напълним кошничката с яйца — някои порозовели, а други пък съвсем кафяви. Наля сетне едно шише ракия и го пусна в джоба си. Стомничката с бозата, която беше сварила вчера, взех аз.

Но не тръгнахме за баба Атидже, а слязохме на чаршията. Баба спря пред вратата на магазина.

Какво трябва да направим сега?

Дигнах рамене.

Че помисли де? По-лесно от туй да вдигаш рамене няма!

Ще купим бонбони — рекох.

Измисли го! — рече недоволно баба. Но пак се усмихнаха добрите ѝ очи. — И бонбони може да купим, ама първо ще изберем един хубав армаган за баба Атидже! Най-хубавия! Защото трябва да знае човек да бъде благодарен... Не стига на Бога да благодариш, хич не стига! Трябва да благодариш и на хората покрай тебе, дето са те

крепили в нещастieto ти, дето са ти помагали да се държиш, дето като своя са имали болката ти.

Баба натисна бравата на вратата и ме пропусна пред себе си.

Миришеше на подово масло, на гумени цървули, на газ, на газени лампи и фенери. На пода до тезгяха бяха наредени сандъчета с клинци, гвоздеи, подкови, една шевна машина, три големи колелета поцинкована тел и до тях — две трошачки за царевица, каквато имаше и у дома...

— Бабо Гичовице, сол, ориз и фиде имам, ама захарта свърши! — вдига глава от тефтерите магазинерът от „Всичкмага“.

— Чакай сега! — спря го баба и ме побутна напред. — Какво трябва да кажеш на чича си Ивана?

— Добър ден...

— Ей ти тебе изненада! — свали очилата чичо Иван. — Че кога ма, бабо Гичовице? И как тъй изведнъж?

И му разправи баба как леля Иринка дошла у дома с едно обиварено пиле и лимонадено шише вино и как аз, дето от чуждо не взимам, съм хапнал от пилето и като съм отпил от шишето една глътка само, и съм проговорил!

— Може, значи, и от съпощевки да е било! — размисли се чичо Иван. — Светът вече за бабешки работи ги има тия неща, ама знае ли се кое как е?

— Че няма и кой да ти каже! Ама не ми и трябва мене да го знам от какво е било. Не искам да го знам! Ако всичко научим, може много страшно да ни стане! Стига ми мене, че проговори, благодаря ти, Господи! Голям дерт ми беше!

— Бе, как няма да ти бъде! То за всички беше дерт и чудо на чудесиите, че на тебе ли няма да ти е дерт! — съгласи се с баба чичо Иван Недев. — Казвай сега какво ти трябва, че чакам стока да ми докарат!

— Какви басми имаш?

— Басми всякакви имам! Избирай си!

Притика топовете плат от края на тезгяха и хвана железния метър.

Баба заопипва басмите, даже помириса някои от тях и отново взе да проверява на пипане какви са.

А пък аз не можех да отместя поглед от табелката зад гърба на магазинера. Беше написано:

„Доверие — всекиму, вересия — никому!“

Знаех какво е „вересия“, и „доверие“ знаех какво значи, а не можех да разбера как тъй хем ще има доверие чичо Иван на баба, хем пък няма да ѝ даде на вересия?

„Много напред е отишъл светът!“ — рече си Маринчо Лалев, заслушан във виенето на чакалите, които на ранина ще почнат да се спускат от високото надолу към одимените от ниския пушек на комините села. За има-няма петдесет години надписът, от който е тръгнал животът му, гласи вече: „Без вересии!“ Като се отбива вчера тук-там из магазините, можа да види и това нещо от всеобщия ни напредък. Къде по-неграмотно, къде по-грамотно, къде на специален картон или на картон от стек за цигари, а на едно място и на блажна амбалажна хартия все същото: „Без вересии!“ Доверието е отпаднало... Никой никому вече няма доверие! Брат на брата си е изгубил доверието, баща на сина и обратно, ортак на ортака... Всеки гледа, изглежда, ако може първи да завлече другия и тъй да се разтури альш-веришът! Точно тъй става, изглежда — дето миналия месец имаше магазин за месо, вчера там продаваха дамски обувки, а в големия супермаркет, където можеше да си напазаруваш и по-евтинко, и всякакви хранителни продукти, сега са се нанесли магазин за спортни стоки, музикален магазин, напълнен до тавана с китари, и едно кафене с червени масички и червени столове... Ще рече човек... Ще рече човек, като я гледа тази необгледна търговска площ, че цялото население на цялата Дряновска околия на спорт го е ударило и на уроци по китара! Кафенето пък са кръстили „Червеното кафе“! Могат, значи, да се очакват и „Синьото кафе“, и „Жълтото кафе“! Де, сопа, де! Е, че само от вересиите ли, дето не са позволени никому, стават тия чести смени на магазините — днес за едно, утре за друго? А най-вече за „бяла техника“, която не знам по нашия край кой купува, и „дрехи втора употреба“, които, види се, някой купува, след като всички сме станали хора „трета употреба“. Освен номенклатурата — старата и новата! Е, че всякакво е бивало, ама чак толкова пък — само номенклатура да може да си купи нови гащи, не е бивало! Това нещо може да го отрече само човек, който много е навикнал да си криви душата... Ама за такива хора не му се мисли на Маринчо Лалев.

Счита, че тях няма за какво да ги мислиш — те винаги ще ходят с нови гащи! И то „без вересии“! Ама и останалият прост народ не остава без вересии... Върви сега по телевизията едно предаване за преуспели българи! Показаха един разбойник, който изтеглил кредит, за да направи казанка за варене на ракия — показва един порутен обор, който взел за начинанието си под наем! Друг пък се канеше да отглежда зайци и се вайкаше, че не можел да намери породата, която му е нужна! Трети изтеглил пари, за да засади осемдесет декара лавандула, но още не бил намерил земя, която да арендува! Приказките им за това колко сезонни работни места ще разкрият бяха много сладки и медени, но не можеше да се скрие от погледа колко бяха преуспели успешните българи! Дали банките видяха, че от туй по-калпави кредити не могат да се раздават, никой не каза! И една дама представиха — върнала се от града и отворила магазин в родното си село. Представиха ѝ тетрадките с вересиите, защото в магазина само на вересия се търгувало! „До заплата“, колкото ги имало в селото, „до пенсията“, когато я дадат, и до „социалните помощи“, ако ги дадат... Много се жалваше дамата от вересиите — цели три тома, според както ги представиха! А един от съселяните на гражданката каза пред камерите, че надписвала, като му дойде времето, вересиите и тъй си прибирала лихвите на оборота... „Гнусна лъжа!“ — нарече дамата изявлението на съселянина си и камерите бързо приключиха с преуспелия ѝ бизнес. Никакъв извод не искаха да правят камерите — показваха, което както си е, но от показаното навяваше мисълта, че каквато ни е държавата, такъв ни е бизнесът и такива са ни хората! Да му докривее на човек; бизнес на вересия и живот на вересия! И за какво тогава са всичките тези и навсякъде жестоки наредби: „Без вересия!“ Срамно е, обидно е и жестоко да живееш живот на вересия, ама какво да направи народът на онова село на дамата и в нашето, и в съседното, като таквоз е дошло! Ще живееш на вересия, а се знае, че винаги ще се намери кой да ти надпише и вересията!

Вият чакалите... Ама че гладно и свирепо вият! Но са още по високото, глъхне воят им в сгъстилия се сняг, затичаха се нанякъде, затуй така плисна внезапната тишина, която като люлка залюлява Маринчо Лалев — иска да го приспи, а той не бива да заспива сега! Само на съня да не се даде... По една седмица без сън е изкарвал, като беше в Коми, че сега една нощ ли няма да изгази без сън! А какви

снегове бяха там? Май — същите снегове! Досуц същите! Трябва да държи очите си отворени и да гледа снега — светъл във възтъмното, мекичък и непрестанен като нощта, захлупила канавката досами пътя, самия път и селата, струпани покрай пътя...

Баба му вече е избрала плата за шалварите на баба Атидже, но преди да започне да го отмерва с метъра, бай Иван казва:

— Имам ей тука една друга басма, сатинирана я водят и е по-скъпа, ако искаш и нея да видиш?

— За таз работа, за която ми трябва, скъпо няма! — казва му баба и поема от ръцете му топа. Помириса го пак, затвори очи, опипа го и като ги отвори, каза: — Ей таз басма ми трябва! Какво ми губи толкоз време времето, ами не ми даде таз басма!

— Ами щото е по-скъпа и никой не я търси! — позасегнато рече чичо Иван Недев и разгъна топа. — Три метра ли каза?

— Три... Даже три и половина отрежи! — рече му баба и заразвързва възела.

Магазинерът сгъна плата, помагайки си с брадичката. Пусна парите в чекмеджето и взе да наброява рестото.

— За останалите дай лукчета! — спря го баба. — Нали трябва и да се почерпим с туй момче? Нали, ба?

— Трябва! — рекох.

— Иване, чу ли!

— Чух! — отвърна чичо Иван. — И все не мога да се начудя!

Сви една фуния и насипа бонбоните в нея. Подаде ми ги и аз ги поех — доста тежичка беше!

— Дай сега на чичо Иван да си вземе едно лукче и му речи: „За здраве, чичо Иване!“

Дадох му да си вземе лукче, обаче туй, което искаше баба да кажа, не можах... Нали тя го каза, за какво и аз да му го казвам?

— Да си здрав! — рече ми чичо Иван.

— И всички да сме здрави! — отвърна му баба, взе стомната с бозата и тръгнахме най-сетне за към баба Атидже.

Вървим по познатия път — баба с новите си галоши, аз — бос. Камъчетата от насипания наскоро трошляк бодяха корясалите ми пети, гъделичкаха ме по-скоро, аз подскачах весело и току бърках в кесията... Младите сенки на акациите шареха пътя, дребни птичета ронеха попреминалия цвят — тревата отстрани беше побеляла и

земята около нас миришеше на пролет, която вече навлиза в лятото. Беше ми весело и още по-весело ми стана, когато си представих как утре ще отида на училище, как, както винаги мирен и тих, ще си седна на чина и как, като влезе в час другарката Ненкова и ни каже: „Добро утро, ученици!“, ще отвърна и аз с всичките: „Добро утро, другарко Ненкова!“ Винаги съм ѝ го казвал, но сега ще го кажа на глас, истински ще ѝ го кажа...

— Не се прави тъй! — сепна ме в унеса ми баба.

— А как?

— Да върви човек до тебе, натоварен като магаре, а ти да подхвъркваш по пътя като пеперуда!

— Че нали ти ми взе стомничката?

— Взех ти я, да не я чукнеш във вратата на магазина... Ама ти можеше досега да си я поискаш! А не я поиска...

— Дай ми я!

— Е, туй вече е друго нещо! Вземи плата за шалвари на баба Атидже!

— Че той нищо не тежи! По-лек е даже от бонбоните!

— Не е важно колко от товара на човека до тебе ще поемеш, важното е, че си поискал да го споделиш...

Много ѝ помогнах — бяхме стигнали до баба Атидже!

Беше изнесла огъня вече отвън, в пруста. В стъкменото от няколко тухли огнище къкреше гърненце, в изтеглената отпред жарица кипваше кафеничето. Настанихме се на новите рогозки — по-далеч от скоро измазаните със синка стени.

— Да взема паничката! — надигна се да става баба Атидже.

— Седи сега! — спря я баба и се обърна към мене. — А ти стани сега и речи на баба Атидже туй, което трябваше да ѝ речеш още щом влязохме. Аз го казах, а пък тебе те домързя...

Изправих се и засрамено ѝ казах:

— Добър ден, бабо Атидже!

— Добър ден, чоджум! — усмихнаха ми се светло светлите очи на баба Атидже. — Само хаир да видиш и от хаир да не се отървеш, чоджум! — още светнаха очите ѝ и се отклониха към огнището — да свали джезвето и да притика жарицата към гърненцето.

— Хайде сега да дадем и армагана на баба Атидже, дето двамата сме ѝ го избрали...

Взех басмата. Изправи се баба Атидже. Сложих пакета в протегнатите ѝ ръце. Разви тя кафявата амбалажна хартия и се плиснаха цветовете на лъскавия плат. Ахна баба Атидже. Разпръсна цялото топче и го уви около себе си. Разцъфтя цялата.

— Гичовице — рече тогаз, — че биваше ли чак такъв харчлък да си правиш! То цъфти, мари, че чак пее!

— Ще запее, като го облечеш!

— Сега ли ще го скроим?

— Ще го скроим, че и ще го ушием! Взела съм и ножицата, и иглите, и макарите...

— Че аз нали имам, мари? И ножица понесла!

— С чужда ножица аз не мога да кроя, мога само с моята, че съм ѝ свикнала и ми лепне на ръката...

Коленичиха двете на рогозката и разпънаха плата.

Развива баба шивашкия метър и мери, навивам го аз, пак мери — веднъж по прострениите вехти шалвари, дето ѝ били най-удобни на баба Атидже, друг път на плата... Защракаха най-накрая ножиците, вдянаха бабите цветните конци в иглите... Все едно че рисуваха... Тъй от нищото на прострения на рогозките плат се родиха от ръцете им новите шалвари на баба Атидже! Зазилиха зиловете на стадата — завръщаха се от паша. Като стигнаха до портичката, баба Атидже излезе от къщи, обути с новите шалвари. И тя беше по-хубава от всякога, и шалварите бяха най-хубави от всичките, с които бях я виждал... А очите ѝ сякаш бяха взели от цвета на басмата, цъфтяха сега — светло цветни и засмени...

— Като излети са ми! — върти се баба Атидже по рогозката. — Все едно с тез шалвари съм се родила! Ама то пък и хубост ли е?

— На хубавия човек, каквото и да туриш — отива му! — прибира баба в празната кошничка ножиците и макарите. — А лошия човек и със сърма да го облечеш, не мож скри лошотията му! — И вижда подпряното на стената шише с ракия. — Ма, Атидже, моя армаган забравихме, ма! Я давай чашите и гътай синията!

Разшета се баба Атидже. Заснова навътре-навън с новите шалвари и за нищо време софрата беше сложена. Димяха паничките с бобената чорба, до паничките — едри парчета от прясната пита с чернеещи се тук-таме въгленчета, по средата прясно сирене отцеждаше суроватка в чинийката. Напълни баба ситните като

напръстници чашки, стиснаха ги с по три пръста, спогледаха се, кимнаха си една на друга, гаврътнаха чашките.

— На нас като не ни е било писано добро да видим, дано туй дете добро да види! — рече баба и стисна устни.

— Дано... — съгласи се баба Атидже.

Дори и не опитаха боба колко е сладък! Чупваха си от питата, топваха залъците в сиренцето и пак хващаха чашите. Гаврътваха ги, загледани в притъмнялото пред себе си, мълчаливи, съсредоточени в онова, което виждат отслабналите им очи — изпонабол си бях пръстите цял ден да им вдявам иглите! Взирах се и аз в тъмното до плета, но нищо не виждах! Само нощ, която приижда отвсякъде и приспива всичко: цветята в лехичката отпред, листата на черницата, наболата между плочите на пътеката тревца...

— Да постеля само на Маринча да си легне и сядам пак! — изправя се баба Атидже.

Не разбрах баба чу ли я.

Баба Атидже изнесе едно дюшечче, разпъна го, застла го с чердже, сложи ми възглавница и опъна юрганчето. Поля ми после да си измия краката и ме сложи да спя, като хубаво ми подпъхна юрганчето отвсякъде...

Кръстоса крака и тежко седна на мястото си.

И аз за пръв път от пруста на баба Атидже видях небето! Знаех от баба къде е Голямата мечка, къде е Малката, къде трябва да търся Зорницата и къде да намеря Вечерницата, знаех и Квачката с пиленцата! Но сега тъй видях небето, че ми се стори, че и то ме видя! Плахо премигваха звездиците, откъсваше се някоя и падаше, оставила отподире си светла нетрайна диря. Помислях си, както бях чувал, че е умрял човек някъде, заискряваха останалите, небето ставаше по-черно и по-дълбоко, далечно като в безкрая и близко — с ръка да го пипна! Тъжно ми беше! И весело. И страшно. И спокойно. Като не можех да разбера и да побера в себе си всичката тази очарователна и потискаща прелест, заплаках. С широко отворени очи се вирах в бездънната вис, а едрите, от нищото предизвикани сълзи, се стичаха по скулите ми и тежко попиваха във възглавницата. Плачът ми много приличаше на онзи плач в гората, когато бях се изгубил, но там аз исках той да спре, а сега единственото, което исках, беше да не спира никога! Казах ли го, или не го казах, не зная, но точно тогава почувствах, че и небето

заплака с мене... Някакъв едва доловим полъх ме докосна — не, някакво бяло дихание ме облъхна със соления вкус на сълзите ми, издигна ме нависоко, до звездите чак, нежно ме спусна в постелките ми и се свря в мене — разплакано и то, изпълнено с неопределените спомени на миналото, задъхано от неясни предчувствия за бъдещето. Плачех за баба и за баба Атидже, за звездите, които на зазоряване ще изчезнат, за съня на притихналата земя, за ветреца, дето на пръсти премина по листата на черницата и изчезна зад плетищата. Оплаквайки целия свят, плачех за себе си тогава, когато още не съм знаел, че този е най-горестният плач на човека!

— Гичовице, събуди го, мари, ще се захласне тъй! — рече тихо баба Атидже.

— Нека си поплаче! — каза баба. — Докато може... че после страшно става...

— Страшно става... — като ехо повтори баба Атидже.

Видях как висок пламък близна догарящите главни в огнището и заспах.

А баба и баба Атидже не бяха и лягали — когато отворих очи, видях ги пак тъй, приседнали по турски до софрата, загледани пред себе си и сякаш в себе си, още просветлели в свежестта на утрото, като изрисувани с бяло върху синката на синналата се стена.

— Какво сънува, ще ни кажеш ли? — запита ме баба и стана.

— Къде, мари? — спря я баба Атидже. — Кафе да бяхме пили барем!

— Трябва да върви на училище! Вчера не го пуснах, че исках да дойдем при тебе, ама днеска трябва да отиде...

— Голямо чудо, че ще закъснее малко! Няма да избяга училището, я!

— Няма, ама път ни чака! — грабна кошницата баба. — И сега вече ти ще ми дойдеш! То без хора при тебе никога няма да остане, ама ще ги загърбиш един ден и ще ни дойдеш!

— Ще ви дойда де! — съгласи се баба Атидже. — А ти им кажи на даскалите там да не го насилват да приказва много-много! И ти не го насилвай... Подир таз болест то няма да е баш от приказливите, ама каквото каже, на място ще бъде казано! И за сънищата — никого няма да разпитваш. Ако човек има нужда, ще ти разкаже съня си, ако няма — до утре да разпитваш, пак няма нищо да ти каже!

— Тъй де, тъй де! — съгласи се баба. — А ти до село ли мислиш да ни изпращаш?

Бяхме стигнали върха на баира.

Като слязохме долу на пътя, извърнах се и видях: заоблен като месечина хълм, избуяли през нощта треви и сред тревите — едрият силует на дребничката и много бяла баба Атидже...

Баба дойде с мене до училището. Но само до портата. Дойде, за да ми помогнела, както сама каза: „Да върнем инвентара на хората!“ — тенекиените кутии с боичките. Цяла чанта бяха. Нарамих ги и прегърнал с две ръце изрисуваните блокове, домъкнах се до стъпалата на сградата и се изправих под портрета на Отец Паисий — още с гирляндите от 24 май. И него бях го рисувал — с гирлянди и без гирлянди — и моя ми се струваше по-хубав от този тука. Този беше строг един и навъсен, а аз го нарисувах приказлив и малко позасмян тъй...

Сега ще дойде леля Яна — прислужницата, ще откати нари тежкия катинар и ще удари камбанката. После ще слезе долу с кофата и парцала и ще му каже: „Пак ли сме първите?“ и ще започне да забърсва стълбите и площадката с мозаечната петолъчка по средата. Ще плисне кофата в засадените отпред рози и ще отиде да удари за втори път камбанката... Ще заприиждат децата от долната махала и от горната... Ще запристигат и учителите им — всичките млади, красиви и весели... Ще бъде с тях и другарят директор Енчев...

Всичко стана, както си е ставало винаги.

Мина директорът покрай него, влезе през широко отворените врати и се изправи до дългата маса в широкия коридор, където двамата с учителя по рисуване играеха тенис. Повика го:

— Лалев, това, дето го носиш, сигурно е за мене?

Запристъпва с торбата в едната ръка и блокчетата в другата. Подаде му ги.

Директорът Енчев беше протегнал ръцете си, а не ги поемаше!

Пристъпи пак. И като директорът пак не ги пое, пхна ги в ръцете му и изтърси:

— Напълних ги!

Енчев сякаш да претегли на ръка папките и започна да нарежда картоните по масата. Гледа ги, гледа него, гледа пак картоните...

— Това всичкото ти ли го напълни?

— Аз! — някак виновно отвърна Маринчо Лалев.

— Браво! Напълнил си ги, че си ги наситил! — като да ме похвали директорът. — Бягай в клас сега! А като минеш край учителската стая, кажи на учителя по рисуване да слезе при мене! И на другарката Ненкова кажи същото!

Казах на учителя по рисуване, че го вика директорът, той първо се позагледа в прозореца, позасмя се после и каза: „Добре!“

Влязох в клас. Часът беше започнал. Другарката Ненкова четеше нещо от някаква книжка, без да прекъсва четенето, ме отпрати да си седна на мястото, но като видя, че аз не мръднах от вратата, остави книгата на масата.

Събрах всичкия си кураж и забил поглед в още влажните дъски на пода, казах:

— Директорът каза, да отидете до масата в коридора!

— Не разбрах?

— Директорът каза да отидете до масата в коридора! — повторих много дългото изречение.

— Деца, ще имаме свободен час, но ви моля да не излизате, за да не пречите на другите класове! Бъдете тихи! — каза ни Ненкова и излезе.

Не бяхме много тихи... Натрупах се всички от класа ни около мене. Ана ме запита:

— Какво си направил?

— Нищо! — отвърнах й.

А Георги каза:

— Скри й каскетя, като й го тръсна туй, че директорът я вика!

Цял час играхме с момчетата на прескочикобила, а момичетата играха на бѝз. Аз виках най-силно от всичките и се смеех, като падне някой, най-весело от всичките.

Всички бяха забравили, че съм мълчал от първи до трети клас. Не си го спомнях и аз.

На другия ден намерихме коридора украсен с моите рисунки. Същите бяха, а пък изглеждаха по-други — беше ги обрамчил някак учителят по рисуване — едни с бяло, други с черно, трети с кафяво.

Бяха заприличали на същински картини! Ама мене инак по ми се харесваха — изглеждаха сега като орязани, изрязани от нещо цяло, осакатени... Но никой друг не забеляза това. Извървяха се да ги гледат. Цялото село се извървя да ги гледа!

А директорът посрещаше всеки, който е дошъл до училището, развеждаше го, разправяше му нещо и го изпращаше до портичката долу...

Една седмица живяхме в очакване да пристигнат инспекторите. Метохме, чистихме, грапихме, окопавахме дръвчетата в двора на училището, нови садихме в горния му край, където бяха нужниците — като зашумят един ден, да ги скрият.

Инспекторите дойдоха в деня, когато ни раздаваха бележниците. Пяхме им, стихотворения им казвахме, изиграхме им една сценка с добри и лоши ученици, в която аз трябваше да изляза с разбит нос и насинено око. Учителят по рисуване тъй ме беше изгримирал, че като ме видя баба, скочи от чина и ме запита:

— Кой ма, мале?

Аз толкова се смутих, че си забравих думичките, но другарката Ненкова ми подсказа и сценката до края мина гладко. Наизправихме се до чиновете си — родителите ни бяха насядали по местата ни.

Баба вече беше разбрала, че е сбъркала, но не спираше да ме учи. Беше ме вземала в полата си и шепнеше в ухото ми:

— Как тъй ще се оставиш да те бият?! Удари ли те някой, удряш и ти! Ама по-силната, да види, че с човек си има работа!

— Бабо, никой не ме е бил! — шепнех ѝ аз.

— А защо само ти трябваше да бъдеш насинен? Аз друг насинен не видях!

Извика другарката Ненкова и моето име. Отидох и си получих свидетелството. Бях преминал с отличен и баба беше много горда от това. Тя беше напълно неграмотна, въртеше синкавото свидетелство из ръцете си и току питаше: „Туй сега какво е?“ „Пет по граматика!“ „Ами туй тука“ „Пет по физическо!“ „Браво, мале! И все пет ли е надолу?“ „До долу навсякъде е петици!“ — рекох ѝ, за да замълчи, защото бяха започнали някои да се изобръщат и да се подсмивват... Добре, че раздаването на свидетелствата скоро свърши и наставаха всички да се разотиваме. Тръгнахме си и ние, но директорът Енчев ни пресрещна.

— Бабо Гичовице, вие трябва малко да поостанете!

— Щом трябва, ще поостанем... — зачуди се баба, но ме дръпна към прозореца, за да сторим път на останалите да се извървят.

Останахме само другарката Ненкова, двамата инспектори, директорът, аз и баба.

— Тук ли ще разговаряме? — запита единият от инспекторите.

— Да, да, може и тук — каза му директорът.

— А ти проговори, а? — обърна се към мене инспекторът. — Чудехме се вече какво да те правим.

— А, ние вече го забравихме това! — погали ме учителката ми. — Кога беше то? И вече сме пълни отличници!

— Видях. Че пък и артист! Не можа да разбере баба му, че не са го били... Е, бабо, какво ще го правим това дете?

— Е... как какво ще го правим? — придърпа ме баба в престилката си. — Ще го израстем! Какво друго можем да направим?

— Разбрахме, че детето расте без баща...

— Като го няма баща му, аз да не съм умряла, я? И майка му е покрай него...

— Детето е даровито! А нашата работа е да издирваме такива деца и да им помагаме. Разбрахме, че ти си абсолютно неграмотна, а пък и майка му не е съвсем наред...

— Кой ти го каза пък туй? — дръпна се баба. — Съвсем си е наред жената — върви да видиш тефтерите на бригадира. Ден няма, дете да не е била на работа! Крави гледа! Пък не била наред! Ей, ама че приказки си приказват хората... Да хванеш един прът, че...

— Може и тъй да е — миролюбиво се съгласи инспекторът. — Но независимо от това, ние друго решение сме взели! И считаме, че е най-разумното за него...

Баба го гледаше, подозрително вдигнала вежди, и вече се виждаше, че този човек никак не ѝ се харесва. Но го чакаше да си изприказва приказката...

— Уредили сме всички документи, но е нужно да имаме и вашето съгласие!

— За какво?

— Ще го настаним в един дом за деца и юноши, казва се „Млада гвардия“... Храна, легло, шкафче — всичко му е осигурено и вие

никаква грижа няма да имате! Ще се научи да рисува и един ден, дай Боже, може и да се гордеем с него!

— Аз и сега съм горда с него! — сръза го баба.

— И имате основание! — пристъпи напред и другият от инспекторите. — Ние всички се гордеем с децата си...

— Не всички! — сръза и него баба. — Ти, като толкоз ти се приказва, за себе си приказвай!

— За детето говорим сега! Не за себе си! — стана строг и онзи. — А в дома, както Ви каза и колегата, за детето ще бъде по-добре. Неизразимо по-добре! Освен това ние го вземаме на отчет и ще го наблюдаваме... Ще го запишем в кръжок — ще се научи да рисува...

— Че то и тъй си рисува! — изгледа го още по-недоверчиво баба. — Ти можеш ли колкото него да рисуваш?

— Нали за това говорим, че има дарба детето и че тая дарба трябва да се развива... Необходимо е само да се подпишеш ето тука и останалото ще бъде наша грижа — грижа на държавата!

Още държеше пръста си на мястото върху листа, където трябваше да се разпише баба...

— Не мога да пиша! — рече му тя.

— Да донеса тампона от дирекцията? — услужливо трепна директорът Енчев.

— И пръста си няма да туря на таквоз място, даскале! — спря го баба. — Вместо да се засрамиш, ти си тръгнал да им слугуваш на тези пройдохи! — Изгледа ги подред всичките с обидата, гнева и презрението на човек, който е убеден, че той е правият. — Какво само са могли да измислят? Язык, даскале, че малко род падаме! — обърна се пак към директора Енчев и като ме повлече направо през тях, все едно че ги няма, изведе ме от училището...

И през целия път до дома не спря да се ядосва на директора: „Щели били да го научат да рисува! А кой ще го научи да живее? Държавата щяла да му бере грижата? Тя нейната си грижа да бере — стига! Какви хора, Господичко, какви еничари?! А пък Даскала и той на техния акъл: щели били там да го научат да рисува! Сякаш може някой някого на нещо да научи в този живот, ако от Бога не му е дадено и Бог не поиска да го научи!“

До смъртта си чак баба не проговори на директора Енчев... А това, баба да мине покрай човек и да не го поздрави, и да не го

заприказва, означаваше, че за нея такъв човек няма, не съществува и не е съществувал!

Можело е, значи, животът му на Маринчо Лалев да потече, както се казва, и в друго русло! В друго корито! Което щеше сигурно да го изпързали пак дотука — до канавката край пътя, от която още не може да се измъкне... Как ли не опитва, колко ли не се мъчи да се извърне поне на една страна — не бива и не бива! И като че ли краката си взе нещо да не ги усеща... Има ги веднъж и може да ги свие в коленете, а следващия път никакви ги няма. Все едно някой го е изрязал през кръста и е отмъкнал долната му половина? Надигне се и гледа, гледа — от кръста надолу сняг и само сняг? Поразрине снега с ръка и се затъмнее платът на дънките му! Поуспокоен, започва да търси тоягата на Васил Върбанов... Ще му дотрябва! Чакалите почнаха да се спускат надолу — вят като на умряло и не глъхнат тъй вече гласовете им... Минали са бърдото и бързат... До среднощ трябва да слязат до кланицата на Чеха, където изхвърля кокалите и нечистотиите си, и докато се разсъмне, да се върнат в бивака си в корията горе. Все там се навъртат зимно време. Като беше селото голямо и имаше ловна дружинка, а не като сега само един Райчо Даков с две пушки, дигнеха ли се на хайка за вреден дивеч, направо в корията отиваха! Чакай сега! Чакай! Това не са чакалите? Това са кучетиите на гара Соколово... Същата напаст! Подивя този свят... Не ни стигат чакалите, ами и безстопанствени кучета развъдихме на поразия! Тя, безстопанствеността, изглежда се започва с безстопанствените кучета... И ако искаме да я премахнем, трябва да започнем с унищожаването на безстопанствените кучета... Да ги мислят безстопанствените кучета Софиянски и компания! Хубаво стана, че успя да намери чантата с вестниците. Изтръска колкото можа снега от найлона и завърза дръжките да не влиза повече сняг вътре, та когато се прибере, да може в пълна исправност да ги даде на Васил Върбанов, който, известно е на всички, ги очаква с най-голямо нетърпение. За да ги разгърне на едната от масите в клуба и да започне да псува наред: президент, парламент, правителство — поединично и съвкупно! Васил Върбанов е човек, който вярва на всичко, което е написано във вестниците. Прочете днеска нещо, вдигне очилата на голямото си чело и каже: „Видяхте ли?“ Утре или другата седмица ще прочете нещо съвсем обратно на това, ще последва същата процедура и пак:

„Видяхте ли!“ И ако се намери някой да му обърне внимание, че миналата седмица едно са писали, а сега съвсем друго, дозема се бързо, че го лъжат, и започва да псува и вестниците: „Мамицата ви мръсна и прочие... На какво прилича туй — днес тъй, утре инак! Или е престъпник другарят, или не е! Или е завлякъл милионите господин банкеринът, или не е! Или депутатът е ударил мирния човечец, или мирният човечец е намамил депутатчето! Че разберете кое как е и го напишете черно на бяло и веднъж завинаги! На маймуна ще ме правят мене, сякаш не съм си и без туй маймуна — маймунски като живееш какво друго можеш да бъдеш, освен маймуняк! Ама не знаят те кой е Васил Върбанов?“ Насъбира с две ръце вестниците и излиза, сърдит на вестникарите и на нас, и на целия свят! Бързо се пали Васил Върбанов, но и бързо му минава. След половин час отново е в клуба и вече прецепва тестето да хвърлим един белот, докато дойде хлябът...

Ако не беше Васил Върбанов да го направи този клуб, всеки ден щяхме да ходим до фурната в Соколово да си вземем хляб. Като ония от Туркинча и Саласука...

Имахме си магазин. На два етажа. На първия — млекопункт и хранителни стоки със склад. На втория — кинкалория, парфюмерия, платове, обувки, всичко, което не е хранителна стока. Такова беше някога... С миграцията, емиграцията и кой знае колко още „грации“ — магазинът се сви до помещението на складчето. Тогава затвориха и млекопункта. Демокрацията яко вече и жестоко беше настъпила. Опря приватизацията и до нашия магазин, дето селото със свой труд и средства беше строило. Появи се и купувач. Даже трима: Пламен Масларов, шурейт му и баджанак му. Казваха, че ще открият шивашки цех с износ на продукцията в Германия и цех за плетене на чорапи. Наддаваха, както си му е редът, и обектът беше спечелен от Пламен Масларов. Обаче тримата свалиха циглите, дървенията от покрива, прозорците и вратите. Три циганчета от Дряново събориха зидовете, очукаха тухлите, наредиха ги на фигури по пет хиляди и за един ден от заранта до вечерта ги извозиха с три тира. Селото никакви пари не взема от тази приватизация, защото, оказа се, че не притежава нотариален акт. Такъв, кой знае как, притежаваха ОКС и „Нармаг“, но и те никакви пари не можаха да вземат, защото дълго се съдиха за това на кого действително принадлежал магазинът. Толкова дълго се съдиха, че можа през това време Пламен Масларов да бастиса още два

магазина в района и оборите на няколко стопанства. Сколаса между другото и да застреля с един куршум в главата шурея си на капанчето на Соколово и оттам директно да избяга в някоя от чужбините. Обявиха го за общонационално издирване по вестниците, по БиТиВи и националния ефир. Тогава чак съобщиха, че на всичкото отгоре Пламен Масларов бил и кредитен милионер — нещо, което се знаеше от абсолютно всички още в самата зора на демокрацията!

Ето как и ние, дето никой не ни брои ни за село, ни за хора, се оказахме потърпевши и във вихъра на големите промени: без сграда, без магазин и магазинерка, каквато винаги сме имали!

„Ами сега?“ — както се пее в поп песничката?

Отстрани може и никакъв да изглежда проблемът, обаче не е точно така: за един хляб — бягай в Соколово! Да ти дотрябва чаша ориз, ако не са си идвали скоро близките ти от Дряново или Търново, или от не знам къде си, тичай в комшиите! Ама той и там свършил... За кило ориз блъскай колата, ако я имаш и ако имаш бензин, до Дряново или пък Килифарево! Просто ужас!

Влезе ни в положението новоизбраният председател на земеделската кооперация Румен Калчев. „Аз, каза, ще ви направя магазин. Ще го направя на името на кооперацията, за нейна сметка и никаква печалба няма да търся от него! Каквото излезе от оборота, ще бъде за магазинерката! А мисля да сложа мойта жена в магазина, тъй всякакви лъжи и измами ще бъдат изключени!“ Повярвахме му и се включихме и ние да помагаме. Трябваше първо да се намери помещение. Които се съгласиха да отстъпят гаражите си без наем, не ставаха — бяха все встрани от главната улица и или в единия край на селото, или в другия. Пък нали трябваше да се мисли и за снабдяването. Кой ще ти отбива от главната улица за двайсетина хляба и два стека безалкохолно? Подир дълго и безрезултатно дирене единственото подходящо място се оказа библиотеката. Но сега пък се опъна кметът... Или вече наместник ли им бяха турили? Май беше наместникът — едно момче има-няма двайсет и пет години, близък роднина на дядо владика и на още някого. Живееше в Търново и идваше да ни навижда от дъжд на вятър. И понеже последните години се случиха сухи и тихи откъм вятър — виждахме го на двете седмици веднъж! Да умре човек — не можем го погребя без него, камо ли магазин да отворим! Вясна се най-подир и без дъжд и вятър... Дори не

слезе от шарената си „Нива“! Дори не намали музиката си, която дънеше отвътре като от дискотека! „Де се губиш бе, Монка? — надвика шума Румен Калчев. — Без тебе в случая са ни вързани ръцете!“ „И какъв толкова случай се е случил тука?“ — запита, без да спре да дъвче дъвката си, наместникът. Обясни му положението Румен Калчев. „Не може! — отсече Монката. — В библиотеката няма вода!“ „Че ние няма баня да правим, я?“ „Без наличието на вода ХЕИ-то и ДеВеСеКа-то няма да ви разрешат!“ „Ти ги остави тях на мене!“ — не се даде Румен Калчев. „Да, обаче библиотеката се води на мене!“ „Отварял ли си я?“ „Не съм!“ „Как ти се води тогава?“ „По документи!“ „По документи и ще ни я предадеш!“ — отсече Румен Калчев, който не беше свикнал някой много-много да му се опъва. Тогава се намеси Васил Върбанов и като бивш дългогодишен кмет, и като човек, който все пак е имал някакво съприкосновение с библиотеката — селото си имаше някога и библиотекарка! Тогава и книги се вземаха, и срещи с писатели се устройваха, и пиески се стягаха през ваканциите, и два хора имаше — детски от училището и на бабите, които вече не ходеха да работят в стопанството... Ама имаше и хора!

— Не знам аз редно ли е — разколебано каза Васил Върбанов — ей тъй с лека ръка да посягаме на библиотеката!

Изгледаха го учудено: „Този пък за какво приказва!“

— Библиотеката — все тъй замислено продължи Васил Върбанов, — е собственост на читалището. Читалището е създадено през 1873 година заедно с училището... Е, ние ли се намерихме най-умните да турим кръст на всичкия този труд и на всичките тези добри намерения?

— Не ние им слагаме кръст! — ядоса се Румен Калчев. — Други, и то отдавна, са им турили кръста! Че и на вас са турили кръста! А като много искаш да си приказваме за читалището, дай да ти видя и читалищното ръководство!

— Няма го! — отвърна и изненадано, и позачудено Васил Върбанов.

— Ама приказваш! — застъпи го пак Румен Калчев. — Когато изобщо не става дума ни за читалището, ни за училището! Въпросът е от ясен по-ясен — хляб ли искаме да имаме, или книги, които от години никой не е потърсил? И няма да потърси!

— Туй ти го казваш! — седна на пейката пред кметството Васил Върбанов. Не седна — тръшна се. Беше свикнал да се вслушват в думите му и като видя, че никой не го чува, ядоса се. — А, много таквиз като теб са минали и заминали...

— А тези като тебе пък кол са забили! — не му даде да се доизкаже Румен. — Ама съм взел и аз с хора като вас да се разправам. Последно: искате ли магазин, или не искате?

От уста на уста, бяха се насъбрали пред кметството всички заинтересувани, така да се каже, от въпроса. Беше се довякла и баба Стефана с двата си бастуна!

— Васил Върбанов — рече Васил, — такова нещо не може да направи! Да открие нещо... и е откривал — това да! Но да закрива нещо, каквото и да било то, не може Васил Върбанов.

— Никой не го и кара Васил Върбанов! Има кой — аз ще я закрия! Наместник, давай ключовете! — отвори вратата на нивата Румен Калчев.

— Румене — зарови из жабката кметският, — може да стане тази работа само ако се намери кой да приеме библиотеката от мене!

— Считай, че се е намерил! Казва се Румен Калчев!

— Чакайте! — обади се от пейката Даскал Кольо. — Редно е да направим комисия, тричленка да направим и тя да направи от своя страна приемателно-предавателния протокол...

— Сега пък протокол! — изрови най-сетне ключовете кметският.

— Тъй е редно, ако искате да спазваме реда! — рече Даскала. — И предлагам в комисията да влязат: аз, Даскал Кольо, Цеца Панделката като представител на малцинството, защото в селото жените са по-малко, и Маринчо Лалев, тъй като на него всички му имаме доверие! И още нещо: библиотеката ще остане на съхранение у Маринчо Лалев — има у тях много стаи, а и без това той ще я прекарва с каручката си!

Дотук бяхме заедно... Като опря да се изпразва помещението, останахме само аз, Даскала и Писателя, от когото отидох да си взема магарешката каручка и магаренцето. Бях му ги дал да си прибере сеното от долната ливада — почувства се неудобно човекът в такъв момент да ме изостави сам и тръгна. Или може би защото все пак ставаше дума за книги!

Даскала три дни прави описа — писа и описва по автори и по заглавия — всичко излезе „точ в точ“, както го каза той самият —

никой не беше влизал в библиотеката точно от десет години.

Като го хванахме пак в движение кметския, извикахме Цеца Панделката и оформихме протокола. Тропоса ми Даскал Кольо ключовете и се изниза.

Останахме само двамата с Писателя.

— И сега? — запита той.

— Ще отида да постеля две черги на дъното на каруцата, а ти пази тука!

Два дни прекарвахме библиотеката... От помещението — в каруцата, оттам до дома, а там пък — с щайгите в голямата стая на втория етаж!

— Богат си! — каза ми Писателя. — Осемдесет на сто от това тука не е преиздавано и няма кой скоро да го преиздаде!

— Мене все така на чуждо богатство ми върви! — рекох му, загледан в изпълнената с книги стая.

— Да не говорим пък за много старите екземпляри и за теченията на руските и български списания. На зима ще прескачам до тебе да ги разгледаме! Ако може...

— Може, разбира се! — казах му. — Нали вече е библиотека!

— Да, библиотека! — кимна Писателя и си тръгна.

Седнах на пода, взех напосоки някаква книга от по-близките и нисички купчинки, разтворих я...

Мама отвори и затвори вратата — да ми покаже, че вечерята ми е сложена.

Слязох долу и това, на което бях навикнал, този път ме ужаси — седеше на столчето до прозореца, загърбила светлината, стискаше кълбо под мишницата и плетеше поредния терлик от поредния чифт терлици!

Грабнах бутилката от шкафчето под мивката. Взех от стъпалата и трилитровия буркан краставици... Мислех само да сложа сграбек сено в яслата, но като я напълних и започна да придърпва с долната си устна тревите магаренцето ми, приседнах на балата прясна слама и там си останах...

Бяло и кръгло светеше кръглата луна, сенките на ореха и на крушата в долния край на хармана едрееха, заспали под стряхата на плевнята, врабци припърхаха с крилца в съня си и възтоплата лятна тишина пак натисна двора, съседните дворове, селото, света. Колко

свят е — нали целия свят една луна го огрява! И едно слънце го топли целия свят, а са тъй различни мъките, страданията, радостите ни, животите ни! И са тъй еднакви...

Но това неговото нийде на света го няма — сигурен е! Както би казал всеки един за своята си мъка... И в това е сигурен! Достатъчно поскита по света, нагледа се на какво ли не, бягаше от другите, от себе си бягаше и като стигнеше на новото място, за което се беше запътил, намираше там и другите, и себе си! Вече го чакаха... Другите — с други имена! Той — и с името си!

Разбрал беше, че не може да избяга от себе си, и беше се помирил: нищо вече не му се искаше — ни да бяга нанякъде, ни да остане на мястото си!

Васил Върбанов мечтаеше за това — да се яви в Страсбург и да осъди държавата! Няма значение за какво — имаше поне три завършени съдопроизводства: за малката си пенсия, че си позволява да взема решения и от негово име, без за това да се е допитвала до него, за геноцид над българското село и българския гражданин.

Киро Японеца всеки един момент беше готов да тръгне за Япония, като си беше избрал маршрут през Австралия, защото се опасяваше, че друг път няма да му се удаде такава възможност да види и Австралия! „Виж Сидни и умри!“ — казваше, изпълнена с очакването жена му — японката, да му прати пари и той да скочи на парахода! Предпочиташе морския транспорт, като беше убеден, че летенето съкращава живота и унищожава удоволствието от пътуването...

Райчо Даков искаше да си купи нова пушка — „Ижовка“, дванайсети калибър!

Мария Ярката започна да храни трите си прасета по три пъти на ден с ярма и две междинни хранения с кълцана коприва, за да могат да станат до Коледа по сто и трийсет кила всяко едно, та като се върне мъжът ѝ Пенчо Петлето от обекта си в Израел, да направят една голяма Дядо Коледа, на която освен децата си ще поканят и всички приятели и неприятели от селото.

Цеца Панделката най-сетне беше постигнала щастието: беше успяла да уреди кремирането си! Не позволяваше да я разпитват как е било възможно да стане това, защото, казваше, не можела да издава връзките си — все от най-високо място, каквито имала благодарение

на работата си в секретната секция на онова енско поделение, където работила от (не се чете) до (не се чете)! Тя искаше да умре в София и беше сигурна, че ще уреди и това... Все разправяше как ще се натовари на влака от гара Соколово, натоварена с двата големи сака и раницата на гърба, как ще направи веднага връзка на гара Горна Оряховица, как зетят ѝ ще я посрещне с таксито си на гара София и как, като се разтовари, веднага ще вземе дванайската и ще отиде да види още веднъж енското поделение, където беше започнала трудовия си стаж като (не се чете) в „Секретна секция“ и го завърши като хигиенистка в щаба... Беше им разправяла, че поделението отдавна е закрито и там вече няма никакви тайни, а само порутени огради, отдавна непомитан плац и складове на едро, откъдето, ако имаш магазин, можеш да си заредиш всичко: „От — до!“ „Но, казваше, пак ще отида, ще постоя на портала точно един час, ще извървя пеш обратния път — още веднъж да мина по софийските улици и още щом се прибера в апартамента, ще ме сграбчи за гърдите гръдната жаба и... край! Останалото аз съм го уредила, мисля, по най-добрия начин!“ И наистина разцъфтяваше от щастие, че няма да се налага на дъщерята да моли сърдития си мъж да търси транспорти и да я разнася из почти цялата Североизточна България, ами ще си вземе урничката под мишница и ще я донесе тук в село, където най-сетне ще намери мир и покой...

Даскал Кольо продължава да навърта телефоните на „Треска за злато“ — „без допълнителни импулси“! Никога не пропуска да го подчертае това за импулсите! Беше отделил в началото петдесет лева — целеви — и се заканваше, че като му представи Милка от пощата в Соколово сметка от петдесет лева, и ще спре! Но засега всички увисват вечер пред телевизора и чакат да бъде изтеглен личният му номер на Даскала. А пък те не го изтеглят! Даскала дотолкова се е изпедепцал в телефонните услуги, че закрати сметката си на четиридесет и осем лева и шестдесет стотинки — това могат да го видят всички — като идва Милка в клуба да им раздава пенсиите, прибира им и сметките за телефона, тока и на трите месеца за водата. И Даскал Кольо не може да се спре! Приказва вече, че „Треска за злато“ е една златна пирамидка, че всички изтеглени лични номерца са на лели, стринки или племенници на водещия Иво Танев, че е лудост и простотия човек като него да се занимава с такива несигурни работи, но... на децата си не

смее да звънне, а пък набира онзи глупав номер, чиято комбинация от цифри не може вече и да изпъди от главата си!

Писателя пък по цели зими седи на стола, опрял гръб в джамала, и на една масичка, колкото да побере тетрадката му и многото листчета с бележките, пише книгата на живота си. И на него самия му е смешно, като го каже това „книгата на живота“! Знае, че ще я напише и когато я завърши, пак ще продължи да пише, дай Боже, същата или пак за същото. Сближиха се повече така, покрай библиотеката — Маринчо Лалев изчете всичките й книги: и интересните, и скучните, и онези, които някога беше чел. Ами то лете — ден дълъг, вървиш, вървиш подир овцете и козите, а когато запладнят те, постилаш мушамата и четеш, докато стадото се разстане и емне пак по ливадите и обраслите със сливак отново появили се синори. Зиме пък, като сложиш на магарето и овцете, като ги напоиш и хвърлиш зърно на кокошките, сядаш на масата под крушката и зачиташ, което ти е попаднало на ръка от стаята горе. Беше вече стъкмил и рафтове и беше подредил книгите по описа на Даскала — по автори и по заглавия. Само букви не беше сложил още, та да заприлича стаята горе досущ на библиотека...

Трака майка му куките до прозореца, сивее зимният ден и мъглее отвъд прозореца, току сменя той очилата — отслабнали са и старите, и новите, но все не може да отдели някой лев да отиде на очен лекар и да ги смени най-подир! Попоглежда го майка му от време на време и ясно и разбрано казва погледът й: „Що ли ти е да си вадиш очите, ами не вземеш да кажеш нещо, че ще оглушеем от толкоз тишина!“ Тя все тъй не ще да проговори, но много обича да й се говори... Прибереше ли се отнякъде, колкото и да не му се приказваше, разправяше й къде е ходил, какво е правил, кого е срещнал, кой какво му е казал и той какво му е казал. Слушаше го с благодарност и сама му наливаше чашата, която иначе мразеше да вижда на масата и никога не го криеше. Но сега ще мълчи и той, да види тя колко е хубаво да се мълчи! А като се смрачи, ще отиде у Писателя и даже няма да й каже къде отива и при кого и кога смята да се върне!

Писателя е същият като него, много си приличат двамата. И той като Маринчо Лалев никога не заключва портата си и винаги можеш да влезеш у тях и да си вземеш това, дето ти е дотрябвало, а пък ти го нямаш на ръка. И кучето му е като него — приятел на цялото човечество! Елза се казва и породата й е нюфаундленд — чиста, има

ципи на пръстите на краката, но кученцата, които ражда по осем на два пъти в годината, колкото и да са дълговлакнести и едри като нея, нямат ципа между пръстите и са чисти помияри. Никога не може да се познае кой е бащата от многото бащи на Чеха, дете стигат до селото, че и понагоре! Ще се отърка като котка в краката му, толкоз силно и приятелски, че за едното нищо ще го събори — шейсет кила тежи! Ще вдигне глава сетне и ще излае три пъти, колкото да съобщи, че човек е влязъл в двора. И двата прозореца на стаята на Писателя гледат към пътеката — ще го види, но няма да стане да го посрещне, а само ще притика настрани тетрадката, ще затъкне автоматичната писалка и ще я пусне в миниатюрното гърненце с моливите до шишенцето с мастило „Пеликан — 4001“. Докато се събуе и влезе в просторното антре, а от него в стаята, вече ще е сложил застланата с покривчица табуретка между двете кресла до бюрото. „Пак си се събул! — ще го скастри Писателя. — Не разбра ли, че тука и с ботуши да си, и с цървули да си — влизаш направо!“ „Ние тука пък така сме свикнали — като ще влизаш в къщата на човека, събуй се и влизай!“ Тихо, като невестулчица, жената на Писателя ще сложи на табуретката две чашки и някаква туршийка — било кисело зеле с морковчета, било втасали зелени и розови домати или печени пиперки с много чесън и мъничко хрян за вкус... „Ракия няма да давате! — учтиво ще каже на жената на Писателя. — Ракията ще бъде от мене този път!“ „Твоята ракия ще я прием у вас! — почти ще се разсърди Писателя. — Пък тук ще прием каквото ни дадат!“ Незабележимо като лястовичка на жица ще кацне матовата гарафичка между чашките. Ще налее по мъничко, за отпиване. Ще отпият — вежливо и внимателно. Писателя с рязък, съвсем чужд нему жест ще свали очилата си и протягайки ръка назад, ще ги остави на бюрото. Тогава ще запита: „Как ти се вижда ракийката?“ „Добра е!“ — ще похвали Маринчо Лалев. „Май малко силничка съм я оставил?“ „Не, нормално... Но не мога да разбера каква е, струва ми се, че от тази не сме пили тази година?“ „Джанкова е. От ония късните джанки до чешмата в корията. Но бяха започнали вече да капят и сините сливи, че сложих и шест кофи от тях. Грам захар няма! От сините сливи сладни така!“

Веднъж, като бяха свършили дегустацията на някаква нова ракия и неизменните коментари: „Силна е!“ „Никак не е силна!“ „На вкус бледнее като че ли мъничко!“ „Изобщо не бледнее — ти ще

пребледнееш, ако гаврътнеш двеста и петдесет грама!“ „Абе, има някакъв дъх тази ракия!“ „Има дъх на ракия и на плода, от който е сварена!“ — събра кураж и ни в клин, ни в ръкав каза му:

— Писателе, за всичко може да се приказва с тебе и е хубаво да се приказва. Пълним ти главата ние с нашите глупости тука, а ти никога, никога нищо не казваш... За себе си? За работата си? За госпожата?

— Нищо интересно няма — всичко си е както при всички! — каза Писателя.

И ми разказа една притча, която, признавам си, не бях чувал: „Имал един цар много хубаво царство. Всичко било подредено и натъкмено — вътрешните работи, икономиката и във външен план бил добре, добри добросъседски отношения и прочие, както казва Васил Върбанов. Но пораснал синът му на царя, задомил се, уморил се бил царят да царува и отстъпил царството на сина си. Оставил си само една градина от три лехи до реката и се оттеглил. И заживял там — никой не го знаел какво прави и той никого не искал да знае какво прави! Но работите на царството тръгнали на зло: във вътрешен план рухнала икономиката, имало инфлация и бюджетен дефицит, развилняла се неподозирана по размери корупция; във външен план — много силни амбиции всеки да властва там, обидни за целия народ на царството напъни да се влиза някъде, когато не се знаело, аджеба, ще го има ли утре туй, дето толкоз се натискали да влизат, появили се агресори и самото царство вече станало агресор спрямо някого си... Видели се в чудо младият цар и управляващото мнозинство! Вдигат се — и при стария цар! Разправят му — няма оправия, не знаем какво да направим! Елате, Ваше Величество, коленопреклонно и всякак инак ви молим!“ А той ги слуша, слуша ги и току се подсмивва, сякаш нещо безкрайно весело му разказват. И току ги дърпа към реката: „Елате да видите какво зеле съм отгледал!“ А като ги довякъл до лехите, рекъл им, ощастливен целият: „Видяхте ли какво зеле съм отгледал!“

— Та... моята сега, дотам я докарах, да мога да приказвам и аз като Негово Величество само за кошерите си и за козите си, като започнат да ярят другия месец!

Взимаше си Писателя всяка година през зимата платения отпуск и един месец неплатен и засядаше над тетрадката. Погледнах към масата до стената с книгите.

— А как е книгата на живота? Върви ли? Ще стане ли?

— Ще стане... Какъвто е животът ни, такава ще стане и тя!

— И със сценария докъде я докара? Одобриха ли го тези, дето идваха — актьорът и режисьорът?

— Ще се решава съдбата му на двадесет и четвърти този месец.

— Калпав занаят си захванал, Писателе! Пишеш и не знаеш става ли, написваш го и не знаеш станало ли е, даваш го нанякъде и не знаеш ще го одобрят ли...

— Само така изглежда... Има и хубави страни...

— Че какво хубаво има в туй да обърнеш гръб на целия свят и да виснеш по цял ден над тетрадката?

— Най-хубавото е това, че всичко, което ти се е случило и ти се случва, влиза ти в работа!

— Ще ни има ли и нас в книгата на живота?

— Там сте! И оставате завинаги! — усмихна се Писателя. — Каквито ви виждам и каквито искам да бъдете, каквито съм срещал и каквито друг някой е срещал.

— Значи и добрите, и лошите — всички сме вътре?

— Лоши хора няма! — каза Писателя и додаде, като сега да го измисли: — Защото никой не може да бъде по-лош от нас самите!

Като го извърти ей тъй Писателя и... и от туй, че е пил ли (като пийне, много заядлив става Маринчо Лалев), започва сам вече да си налива от гарафичката и сам да си пие. Въпреки че има резон и в това, което сега му казва... Но... Не знае Маринчо Далев колко е лош и колко лош може да бъде, та той ще му го навира в очите! „От нас самите!“ Тръгнал и той да се мери с Маринчо Лалев! Че Маринчо Лалев, ако вземе да се разхвърли тука пред него и остане по едната си душа само — ще бяга този и няма даже да се обръща, забравил книгата на живота си и всички книги на света, и всички животи! Знае Маринчо Лалев и е почти сигурен в това, че всеки човек има нещо в себе си, което няма да каже на никого и ще си умре с него! Не го крие, но и не го казва... Него човек може да го нарече тайната на живота! Живееш с него и тъй си му свикнал, че живееш, забравил за него, но иде момент, в който то внезапно се изпречва отпреде ти и на тебе ти става страшно или срамно, или весело, или приятно, според това каква точно е тайната ти! На крачка е Маринчо Лалев да му каже на този тарикат тайната си, на устата му е, но и пьян не може да му я каже, захлупва

чашата и виновен, и малко позасрамен, че пак толкова набързо се отцепи, става и припряно се изнизва през вратата.

Писателя ще го изпрати до портичката. И когато доста се е отдалечил и снегът почти ще го е скрил от погледа му, ще подвигне:

— Да не забравиш да поздравиш Японеца!

Тарикат наистина! Всичко знае! Но не знае кое е за казване и кое не! Не знае Маринчо Лалев, че отива при Японеца да си допие, че той ще му го каже! Но не знае и как хубаво ще се намълчат! Какво да приказваш с Японеца — при него всичко е ясно — Токио или Киото през Австралия! Стените на стаята му са облепени с географски карти, за които Даскал Кольо все се чуди кога и къде са изчезнали от училището, когато и него закриха. Поседнали наред света, отвсякъде обградени с материци и океани — мистични и митични на светлината на свещта, затъкната в бутилката от новогодишното шампанско, което изпиха за здравето на японския император. Ще мятат матови отблясъци облепеният с безцветно тиксо глобус и спре ли да се върти, ще посегне веднага някой от двамата и пак ще го засили с гняв и с нежност — нали е полегнал светът в шепата ти — и да го скастриш можеш, и да го погалиш можеш. Японеца всяка сутрин смазва оста на голямото кълбо. Изправи ли се по обед от неоправяното никога легло, хваща се първо в масльонката и чак тогава отива на кладенеца да поизмие късавата си брадица и да се разсъни съвсем...

Сдавиха се кучетата на Чеха и чакалите! Че пък бързо са се довлекли дотука! Гони ги гладът. Но пък кучетата ги гони бесът — силни са, яки са, искат да се бият и да побеждават. А като победят, пак искат да побеждават! Така е — ситият на гладния вяра не хваща и силният на слабия не прощава! Няма милост в този живот. Не е възможно всички да бъдат сити и силни и значи имало е, има и ще има бити, че чак пребити и горди, че чак забравили се до безсрамие!

Бе, дали пък, като го биха тези хъшлаци, не му засегнаха някой важен орган — пак така му студенее до кръста, ъ от кръста надолу — нищо! Но до ей сега пък пак се мъчи да се измъкне от канавката и му се струваше, че коленете му по-напъват, отколкото ръцете. Въпреки че резултатът е отново никакъв — колкото беше изпъзлял, толкова се сурна надолу! Ориентира се по найлонката с вестниците — отново е

до ръката му и пак на една ръка разстояние. А дали изобщо е опитвал да се измъкне, или само тъй му се струва? Хайде сега, остава и да започне да се съмнява в това, което прави и иска да направи! Пълзя! И точка! От пълзенето е толкоз задъхан и като поуспокои дъха си, пак ще пълзи! Това е!

А това? Вериги? На камион. Близват високите фарове високите на възбог, натежали от сняг, клони на акациите.

Ето го шанса! Това е моментът! Дърпай снега, дърпай го, струпай го под себе си, че да има на какво да се закрепеш! Не спирай! Като снегорин, като елеватор, като къртица... Дълбай, гребни, настрани хвърляй, само се придвижи колкото да покажеш ръкавицата си над нарива, не цялата, пръстите само, единия пръст поне...

Претракаха озъбено веригите на метър от него. Няма и толкова. Ситен снежен прашец още се посипва върху му, наслабва се по клепките му, натежават те и сами, без да го иска, се притварят. След студената и ослепителна светлина така му притъмня, че почувства тъмното и вътре в себе си. Студено и тъмно, каквото изобщо няма, и безнадеждност, каквато не може да има. Нищо. Никакво. Само тъмнина, която приижда отвсякъде, минава през него и се мъчи да го отнесе, отнася го, носи го и с все сила го стоварва върху прясната!

„Дали не беше смъртта? — хваща се, че може вече да мисли Маринчо Лалев. — Глупости, ще ме вземе и ще ме остави? Ама то, като не е умирал човек, и няма как да знае кое как ще стане... В тъмно ли ще се появи, или в светло? Страшно ли ще бъде, или весело? Тежко ли ще бъде, или лек като перушинка ще се носиш из ефира, за да се простиш с хората, с които си бил, и с местата, където си бил... Трябва да има и такава възможност човекът! А смъртта, след като се има за толкоз всесилна, би трябвало да знае и това толкоз просто нещо.“ На него му предстои още едно пътуване до Сиктивкар и района и твърдо е решил това лято вече да намери някаква работа, ако трябва и в София по строежите да поработи, но да изкара за един самолетен билет — отиване и връщане. И за една виза. И за някакви дребни подаръчета там. Няма много да се заседява — за една седмица или пък за един ден макар, но трябва вече да го предприеме това толкова години отлагано пътуване! Е, каква ти смърт в такъв случай? Невъзможно! Ще живее Маринчо Лалев и ще си направи пътуването! Пък тогава... „Ела, смърт!“ „Здравей, любима!“ Не са много петдесет и две години, но на

петдесет и две години всички, с които живееш, да ти викат „момче!“. Е, живот ли е това?! И можа да се усмихне най-сетне Маринчо Лалев: „А защо пък да не е!“

Добере ли се веднъж в селото, две много важни работи трябва да свърши. Да достави най-сетне вестниците на Васил Върбанов и веднага да отиде до Минчо Майката. Ако се наложи, и ще го събуди, но ще му каже, че повече с нафтовата му помпа няма да се занимава, затова да я занесе на стенд. Така само мъчи волвото, а това, че два от цилиндрите се обаждат, когато си поискат, може и по-голяма беда да докара. И трябва да разбере веднъж завинаги, че има неща, които на око не могат да станат! Кое то може — може! Кое то не може — не може и толкоз! А като си си взел такава кола — на старо, разхалакана по магистралите на Европа и с душица, колкото да не е без хич — ще ѝ слугуваш! Не може, от което и да е нещо само да печелиш, а да не му отдаваш неговото — няма такова нещо по света като безплатен обяд, безплатна вечеря и безплатна закуска! Както няма и безплатен живот!

Минчо Майката ще вдигне големите си ръце с очукани нокти и омаслени длани, ще се хване за главата и ще го пита най-искрено учуден: „О, майко! Затуй ли си дошъл в тъмнотиите да ме будиш! Да ми кажеш, че животът не е безплатен? О, майко, що ли не слезеш да си прибереш вересиите, ами... Аз умирам за сън, каталясал съм, а Маринчо Лалев...“

Веднага ще му обърне гръб и бързо ще се отдалечи, за да не се поддаде на увещанията на Майката, като си доспи, да попипнат пак нафтовата му помпа, та дано някак я улучат и да се отпуши двигателят, че се мъкне сега като скопен и никаква вяра не можеш да му имаш. А ти, като не вярваш на двигателя си, как да искаш от хората да се доверят на тебе?

Няма да му казва и това, че нощес за малко са се разминали — на една ръкавица разстояние! Да не си помисли, че го следи и иска нещо да научи за нощните му кирии. Той им вика „тъмни“ — едно, че все по тъмно трябва да ги прави, и друго, че все на разни тъмни субекти трябва да слугува по сделки, по-тъмни от субектите... Като се прибере на разсъмване от такава кирия, казва: „Майко, да му счупиш краката на батя Минча, та педал да не може да настъпи вече, ако още веднъж се захване с такива хора!“ Но като цял ден не го потърси никой за работа някаква, ни лично, ни по джиесема, стъмни ли се, скача в кабината и

натиска газта — знае къде, знае кога, знае колко... Отгъвал се е понякога и с яд е споделял, че за нищо им слугува на тия хайвани, че главата си в торбата слага заради тях, а те и четвъртината не му плащат от това, което трябва да платят, но... „Всеки гледа, майко, да се нагуши и тебе за пет пари те няма! Минава с грайферните гуми отгоре ти и заминава! Ама ще си купи бате Минчо една по-свясна колица и тогава ще видят те! Умира им тъмният бизнес и светкавици ще ослепят очите им!“

Минчо Майката мечтае да си купи нова кола. Не нова в смисъл заводска, а по-запазена така и „свясна“, както той си я характеризира. Да има външен вид — да лови окото, да има запазен двигател и пак да бъде с фургон, но фургонът да има и хладилен агрегат, за да може да вози всякаква стока и във всички посоки. За да не е като сега — само да плаща тир-карнета, а да не смее наникъде да потегли...

Да имаше пари Маринчо Лалев, много пари, хайде да не са много, нека да са толкова, колкото някога са се въртели из ръцете му, веднага ще купи на Майката един хладилен камион! На момента! От раз! Взема бордерото, повежда го, вкарва го в автомагазина и му казва: „Избирай!“

Непоносимо-нетърпимо е да гледаш как някой толкова иска да има едно такова просто нещо, каквото е едно хладилно камионче... и да не може да го има! Ужас! А пък някакъв си, Бил ли беше, Гейтс ли беше, дал, сто ли бяха, двеста милиона ли, за развитието на някаква програма... Долара! Във вестника го пише, ако вестникът лъже, значи и Маринчо Лалев лъже. Хубаво е да се дават пари за разни програми, ама ти, като си толкова ербап, купи първо едно камионче на Минчо Майката и тогава пак раздавай! Ще ти ги върне човекът парите ти — гаранция! Не е мързелив, ще обича камиона си от жена по-хубаво, деня и нощя няма да слезе от волана, ама ще ти ги върне! Хайде, ако ти се вижда случаят с Минчо Майката частен случай, телевизия не гледаш ли? Няма случай новини да минат и да не последва някоя банкова сметка с банков код — пак замолват хората с възможности да помогнат за лечението на някое болничко дете... Народът ходи като болен и ошашавен, а пък децата ни съвсем се изпоразболяха... То церебрални парализи ли не щеш, тумори ли най-различни, бъбречна недостатъчност! Така ще бъде, след като животът ни е парализиран, обрасъл с тумори и изпълнен с недостиг, няма как тези работи да не се

прехвърлят и върху хората! И най-вече, като на най-неукрепнали — върху децата... да му се не види и животът му, и номерата му! И не може да разбере Маринчо Лалев защо му е на богатия богатството му? Абе, хей, богатия, като искаш, остави си пари за харчлък и пари си остави, дето да ти носят пари! И туй сме го минали — пари плюс пари равно на пари прим, където са парите ти и принадлежната им стойност. И в училището по автотранспорт сме го учили, и по многото политически учебни години са ни го набивали в главите. Името си може да забрави човек, ама от туй — пари плюс пари равно на пари прим — отърваване няма, защото то пак стана актуално, пък и все по-актуално ще става! Трупай бе, трупай принадлежна стойност, другарю капиталист, трупай и ти от тъмните субекти на Минчо Майката, като ти се е паднала такава възможност, трупайте, ама отделете някой лев и за ония сметки и кодове, дето не слизат от екрана! Иначе — срам! Вие не искате да дадете, ние и да искаме, не можем да дадем! А ако помогнете и се излекува онова дете, ще знаете, че то от парите ви се е излекувало и благодарение на вас живее — имало е значи файда от парите ви и от усилието да ги трупате! Може пък така по-добре и по-добри да се почувствате, знае ли човек? Ако ви останат средства, може да помогнете и на Писателя да издаде книгата на живота си. Или книгата на живота, както там той ви я представи.

Не съм я чел. Не зная струва ли? Обаче мисля си: ами ако струва? Ако е важна за нас? Ако свидетелствуването, на което много държи Писателя, за нашия живот и нас самите се окаже точно, вярно и необходимо? Е, какво? Без свидетелство ли ще останем за това, че сме живели, че ни е имало, че и ние сме минали през този свят? Не трябва така! Нека книгата на Писателя да бъде от най-последните ви грижи, но да не е най-последната, защото не е дадено на човека да прецени кое утре ще му дотрябва и кое вчера е трябвало да вземе със себе си... Затова, помагайте, където можете и както можете, та утре, като си стъпим на краката, да не ви забравим и ние! Нали знаете — всичко се връща! Стореното добро се връща стократно, а стореното зло — в пълна мяра!

Това за доброто и злото не са мои разсъждения. Но ги намирам за правилни. Така разсъждава госпожата на Писателя — баба Маша. Тъй я бабосват внуците ѝ и децата, които се завъртат през ваканциите в селото, тъй вече ѝ викаме всички: „Бабо Машо, къде?“ „Бабо Машо,

мляко хартиса ли ти?“ „Бабо Машо, ще дойдем да пием с Писателя по едно!“ Не е руския, както моята Фая — татарката, а е адвентистка от седмия ден. И такава църква имало — от нея го научихме! Тя в събота нищо не похваща — не работи, не готви и само чете — Библията, Петър Дънов, Мария Требен и други такива. Много съм доволен от нея и може да се каже, че я харесвам, по-скоро — смятам я за хубав човек, защото само тя не страни от майка ми, която, защо пък и от кого да крия, я имат, ако не за друго, то за по-особена, така да се каже. За баба Маша обаче такива особености няма — всички хора са равни, трябва да бъдат обичани, да им се прощават странностите, да се съчувства на добрите хора, защото са добри, а на лошите още повече, защото още не са успели да се поправят и да станат добри... Такъв човек е тази баба Маша — дисциплиниран, уважителен и строг. На никого нищо няма да премълчи, а ще му го каже точно така, както го мисли. За да не го слагала на душата си. Понякога Писателя ѝ се сърди за нейните откровености: „Този човек ще те намрази, не биваше да му го казваш така!“ А тя нейното си знае: „А защо да си го слагам на душата? Пък и за него е по-добре тъй — да се види какъв е и да се поправи! Докъде мисли да стигне с такава нечиста душа?!“ Госпожата изобщо вярва, и то убедено, че човекът има душа! И че тази душа трябва да бъде чиста! А иначе е душа човек! Мъкне се с Писателя да събират джанки по къра, и то без да мърмори: „Ти тъй и тъй... Защо ти е тази пукница?! Само да я има и като му отпуснеш края някой път, да се смеят децата с тебе!“ Няма такова нещо. Мълчи и събира, ама пъргаво събира, докато Писателя като маймуна се катери из клоните и брули с дебелия прът. Виж, като се случи да му отпусне края, казва му го: „Върви сега и се виж на огледалото!“ А той тогава ѝ се усмихва виновно и казва: „Напил съм се? Аз?! Че кога сварих?“ Виждал го е това нещо Маринчо Лалев и затова в такива подробности го знае. Но и друго знае: може да виси човек на портата, да вика, но майка му и да е в двора, и до портата да е — няма да му отвори. А като се зададе госпожата делничен ден с плетката, и в събота с книгата, скача от столчето си до прозореца и тича да отвори портата. Интересна работа? Откакто се засели Писателя тука и започна госпожата да идва при нея, лете само съботен ден, а през зимата и през седмицата, майка му като да живна. Не че е проговорила! Нови черги застла на пода, пердетата препира често, в петък задължително изтръсква всичко и винаги вкъщи има

някакви сладки — курабийки, нишестена тортичка, баклава понякога. А преди, ако се накани нещо за Коледа да стъкми, бъди благодарен и викай ура! Не за курабийките, то се знае, е благодарен на госпожата, а заради това, че съумя да направи тъй, че един човек, който с години беше живял като умрял, да се завърне към живота — е, не съвсем де, отчасти, ама все пак... Тя, дето на нищо не спира погледа си, дори на терлиците, които е изплела, слуша словото Божие и словото на Петър Дънов, и словото на Мария Требен и вижда се, че слуша, че ѝ е интересно това, което слуша, учудва се на нещо, усмихва се на друго, което много ѝ е харесало... Хубаво му е на Маринчо Лалев да я гледа такава, забравила куките, терлиците и кълбото! Забравя за какво е влязъл вкъщи, не се и мъчи да си го спомня, а бърза да излезе, да не смуцава четенето им и да си отдъхне майка му от това непонятното, дето толкоз години я мори и мъчи!

Изреди ги всичките — от госпожата на Писателя до Васил Върбанов и обратно! Сякаш ги извика пред себе си, за да се прости с тях, когато изобщо няма за какво да се прощават, нито пък да си прощават — ще ги види утре закуп в клуба и каквото има да им каже, ще им го каже на четири очи или пък на всеослушание, според случая. Няма да им говори само за мечтите им — това са си лични и неприкосновени неща! Малей, живи да ги оплачеш! Един мечтае за Япония, друг мечтае за урната, в която ще го съберат, а трети — да издаде книгата на живота си... Сякаш няма по-важни неща на този свят от тези, които сега и тук са ни се приискали? Дето вика Васил Върбанов: „Какво му става на тоя свят?!“ Ама пък от друг ъгъл погледнато — мечтаят хората!

А Маринчо Лалев няма никакви мечти — ето това е лошото... Каква мечта е да искаш да се измъкнеш от канавката? Ще се измъкнеш, две мнения по въпроса не може да има, и какво от туй? Никаква мечта не е това! И пътуването до Сиктивкар не може да бъде мечта... Работиш три-четири месеца в София по строежите — работа в София сега бол, можело даже и на две места да си намериш работа. Спастряш припечеленото, намираш бюрото на Аерофлот, или както се казва там сега, плащаш билета и пътуваш! Два часа до Киев, два часа в Киев да заредят самолета и още два часа до Сиктивкар... Тъй беше. Ама то, както се избърна светът на сто и толкоз градуса, знае ли човек кое как е сега? Но колкото и да се е променило всичко, няма начин да

не долетиш до Сиктивкар! Оттам влака до Кослан и — имаш си го пътуването завършено!

Има си някакво горещо желание и Маринчо Лалев, но то не може да бъде наречено мечта: много му се иска майка му да проговори! Наумил си е, че само устата си да отвори и една думица да продума, и всичко туй, дето я мъчи и мачка толкоз години, като зъл дух от бутилка ще излезе от нея, ще я освободи, ще изправи раменете си тя, ще захвърли преждата и терлиците, ще може да се усмихне най-подир — на него, на себе си, на света...

Много се закучи тази нощ! Откога е мръкнало, колко пъти се опитва да се измъкне от канавката и наринатото от снегорина горе, а нощта няма свършек и няма край. Нейна си работа — ни да я пришпориш можеш, ни да я молиш — природна ѝ работа. Доскоро много се приказваше как малко по малко сме ѝ надвивали на природата, а сега нещо се умълчаха. Как ще я победиш, бе? А речи му на този сняг да спре! Ти, първо, не знаеш как да му го кажеш, второ, няма как да разбереш той дали те чува и дали те разбира и трето, кой си ти, че да му казваш на снега да спира или да продължава да вали? Той си има негова си мисия и си върши точно определената му мисия. Може в този момент пък светът, не само нашият, а вселенският свят, ако може така да се каже, да се нуждае от сняг — толкова количество и такова качество, като този, който вали сега. А това, че на тебе ти се е случило да попаднеш в прегръдките му, това си е твоя работа! Изпълнявай си мисията като не можеш да победиш природата, победи себе си! Не се оставяй на дрямката, която иска да те събори, мисли за нещо хубаво, спомни си, че човек не е силен, когато побеждава другите, а когато надвие на себе си! Няма никакво значение прочел ли си го това и кой го е измислил — то е толкова просто, че всеки един може да го помисли! Не се оставяй на дрямката! Това трябва да се помни и да не се забравя! Толкоз нощи си изкарал без сън и без даже да ти се доспи — по жътва като комбайнер, пък и по оран. А когато трябваше да се извозват трупите от Горен склад в Коми и лесовозите не трябваше да спират, за да се приключи тримесечието с изпълнен план и преизпълнен насрещен такъв? Боже, през колко глупости и простотия, и усилия, и насилие сме преминали, а да се пита човек за

какво е било всичко това?! Тъй се е поставял животът ли, ние тъй ли сме се поставяли в живота, ние тъй ли сме нареждали живота си, че сме го живели все изправени на нокти и със стиснати зъби — да не напсуваш някого, да не изпсуваш всички... Същото беше и в завода в Соколово — много спешните поръчки идваха все една седмица преди крайния срок! Давайте сега! Шлайфаш детайлите, които са струпали в количката от лявата ти страна, докато забравиш кой е шлайфистът — ти ли, машината ли? Сноват между машините партийният секретар и директорът, разнасят табличките с пластмасовите чашки кафе и: „Още малко!“ „Не остана!“ Какво не останало, колко още малко — не си свършил тази партида и тикат другата! Но нито време имаш, нито ти се разправя с тези, дето сега така те другаросват, а друг път за петминутно закъснение заповед закачат на таблото за мъмрене, за предупреждение и последно такова, което може и сто пъти да бъде налагано на някого, защото хора им трябваха, а хора, добри на шлайфмашината, не се намираха под път и над път! При една такава пак много срочна поръчка, която дойдоха да си приберат от София чак след три месеца, на Петър Мокрев му се откъсна ръката... Струпах се от целия цех при машината му. Петър, наистина целият мокър — поти се целият и от потта очите му стават разногледни! Мантата му и тя мокра, единия ръкав го няма и надолу не е за приказване! Луднаха шефовете, веднага служебната лада и — в Търново! Директорът и той замина с Петър Мокрев. А партийният Маринчевски се строполи на контейнера за отпадъци до бариерата на портала и никакъв го няма. „Отворен ли е кабинетът на директора?“ — запита го Маринчо Лалев. „Отворен е!“ — можа да отвърне онзи. Маринчо Лалев каза на останалите: „Ако някой иска да си тръгне, шофьорът да запали латвията и да ви разкара по домовете ви! Ако някой иска да полегне, може да го стори в голямата стая на общежитието — десет легла има там!“ Като се поразговориха върху тези две възможности, решиха всички, че не си струва да вдигат домашните си посред нощ, пък и на никого не му е до сън сега, като ще трябва да става рано сутринта и пак да идва тука. Преди още да са успели да почистят цеха, приеха третата възможност, която им предложи Маринчо Лалев. Качиха се в стаята на директора. Отвориха големия хладилник и всички представителни на директора за два месеца напред бях надлежно унищожени. Пиенето — все марково от уискито до водките, изпиха

мълчаливо. Мезетата — и те само като за гости, изядоха, без някой дума да каже. Довлече се по някое време Маринчевски, още не съвсем на себе си не толкова от това, което се е случило, а от наказанията, които в случай като този не могат да отминат нито него, ни началника му. Държеше се за оплешивялото теме и току повтаряше: „Мале, че беля стана! Ама пък и какво има да става оттука нататъка?“ Не отделяше поглед от разбичканото бюро на директора и от масичката му за гости и пак: „Брей, че беля направихме! Няма да има оправия този път!“ И понеже не мръдваше от вратата, изнизаха се покрай него и се натръшкаха по леглата в голямата стая на общежитието. Станаха на другия ден чак на обяд. По нищо не личеше, че тук нощес се е разигравала някаква трагедия — кой знае къде бяха потурчили ръката на Петра, бяха измили кръвта, почистили бяха машините и до всяка от тях — детайли за три денонощия напред! Но всички и от цеха, и от бобинажния, който беше до техния, и от по-далечните, мълчаха и не намираха кураж да се погледнат в очите. Обаче се поразстрои работата все пак — наложи се трима от шлайфистите, между които и Маринчо Лалев, да ходят през ден до Търново да дават кръв за Петър Мокрев — те бяха се случили да бъдат от неговата група! Изяждаха си по пътя шоколадите с шофьора на латвията и пак пред машините... Четири пъти ходи да дарява кръв Маринчо Лалев. Месец беше минал от трагедията и се вясна най-сетне из двора и по цеховете директорът. Спря веднъж при Маринчо и го запитва: „Как бяха представителните от кабинета ми?“ „Чудо бяха!“ — отвърна му Маринчо Лалев и продължи да си гледа работата.

Никакви последствия не последваха от унищожаването на запасите на директора. Всичко отнесе Маринчевски — от началник-цех направиха го завеждащ снабдяването. Получи си и партийното наказание — снеса го от секретарството и му наложиха мъмрене с вписване в досието.

Назначиха Петър Мокрев за портиер. И докато ги съкратят от завода в Соколово, минеше ли Маринчо Лалев под бариерата, подаваше му Петър лявата си ръка и така го поздравяваше: „Здравей, братко!“ А Маринчо, като се силеше да не поглежда празния, закопчан с безопасна игла ръкав, също му казваше: „Здравей, братко!“ Понеже Петър каза, че са му преливали само от неговата кръв като най-подходяща, а кръвта на другите дѐ са я дявали, тъй не можал да

разбере. И му казваше още: „Ей, каква беше тая твоя кръв? Не дава жена да мине край мене и тя да не възври! Ама била грозна, била хубава — възвиря и туйто!“ „Може и нещо циганско да има, знае ли човек?“ — усмихваше се Маринчо Лалев и бързаше да отмине портала.

И кръвта си да даваш за този живот, а той тъй да се отвърне от тебе! Да те захвърли в прясната и да отмине!

Ама май вече не се чуват чакалите... Надвили са ги кучетата на Чеха и са ги натирили нагоре! И кучетата не се чуват. Кучките вече са почнали да се бесуват и са тръгнали сега пък подире им — където ги заведат кучките, там ще се куртулисат. Няма ги кучетата, няма ги и чакалите, а сега сякаш тишината е започнала да вие и да лае... Ама така вие и лае, че може да оглушее човек от такава тишина... Няма небе, не се виждат вече уведенията над канавката клони на акациите, канавката я няма, няма го никакъв и Маринчо Лалев! Само сняг — под тебе, встрани от тебе и отгоре ти сняг, който не се сипе вече и не е слюдест, а пада едър и тежък, толкова тежък, че се чува как пада и как, като черга бял, се напластява върху оснежената, измръзнала и заспала земя. Всичко е сън — сън и мор, и неизбежност, когато душата заспива, а тялото не сеца вече мраза и олекнало се издига над тебе, за да го видиш за последен път, сбогом да му кажеш и да се простиш с него до... следващия живот!

Туй вече е от приказките на госпожа писателшата — баба Маша. От всички книги, дето ги четеш ката събота, туй е отбрала като най-важно — живеем сега, за да се усъвършенстваме, усъвършенстваме се или се проваляме до определена степен, неусъвършенствани умираме, за да се родим отново някъде си и някакви си и да започнем всичко отначало... Дано не е точно тъй, както тя си го е разбрала! Бог да пази да се родиш отново Маринчо Лалев и да го започнеш всичко отначало: да се родиш, да онемееш, да проговориш, да бъдеш всичкото, което си бил, да срещнеш всичките хора, които си срещал, да налетиш на ония тримата на гара Дряново, да се зададе оная поднасяща се по пътя кола, да отстъпваш, за да не те блъсне тя, и да се намериш в канавката! И по някое време да се видиш как ти самият се издигаш от себе си над себе си и да се гледаш тъй, че все едно виждаш един друг човек — чужд човек, съвсем непознат човек, някой, когото никога не си срещал в живота си, а само назнайваш от спомен някакъв, че го е имало...

Ако това със смъртта — да излезеш вън от себе си и да престанеш да се интересуваш какво става с тебе, значи нещо такова е преживял и онзи Илия на Касърята, когато намерили през пролетта, когато снегът по високото се бил стопил и още се белеел само по усойното и в навятото из долчинките...

Нещо такова трябва да се е случило и с Рашковите — дядо Моньо и баба Йона, дете ги намериха отпочинали на леглото в стаята им на долния кат... Дали пък не е било точно така и с многото мъртви, които все Маринчо Лалев е извозвал с магаренцето си и с каручката си в целия район от домовете им, облъхнати вече от запустение, до онова място, където е същинското запустение...

И как само всичко се повтаря — безброй брой пъти: Касърчето, дете се оставило да задреме, полегнало на куфарчето си. Баба му, бялата баба Атидже, Моневите и ония многото, които сам е изпращал, и още по-многото, за които не е и подозирал, че са си отивали? От векове... И от вчера... И от днес... Но ако за смъртта на повечето хора виновни няма и може да бъде обвиняван само животът, то за неговата, на Маринчо Лалев смърт, ако тя се случи внезапно в тази дълга и безкрайна нощ, виновните ще се знаят — онзи Нейков и онази Шулева! „Те са!“ — иска му се да изкрещи на Маринчо Лалев, както някои крещяха за онзи пишман президент: „Той е!“ И уж го крещи, а пък сам не се чува...

Каква работа бе, господин Нейков, трябваше да ти свършат подписите на безработния Маринчо Лалев в Бюрото по труда в Дряново? А на тебе за какво ти бяха бе, госпожо Шулева, дете обещавахе да премахнеш всичко гнило и глупаво в държавата? Нищо не премахна! Пак се налагаше Маринчо Лалев всеки месец да блъска пътя до Дряново, за да остави подписа си... На датата! Че и на часа! Да не е случайно Маринчо Лалев някакъв престъпник?

Не е! И това може да се провери, госпожо Шулева, ако си беше направила труда само да поразгърнеш трудовата му книжка — щеше да видиш живота му по години, по месеци и даже по дни!

Започна с таксиметровия пикап на гара Левски, ора с трактора и жъна с комбайната на АПеКа-то, на два пъти беше в Русия — веднъж в Коми и веднъж в Екатеринбург, работи като стругар и шлайфист в секретния завод в Соколово, откъдето след успешната приватизация беше изхвърлен с още шестдесет човека на Борсата на труда... Борси

имате много — във всяка община на републиката си, а пък труд — никакъв и никъде! А Маринчо Лалев, уважаема госпожо, не за да се хвали ви го казва, а защото така си е било — където и да е работил, каквото и да е работил, една риза от два и четирийсет да е имало като награда за Първи май — той е вземал ризата!

Същият този човек сега е един напълно провален човек — почти на петдесет и три години е, а никой няма нужда от него, от това, което може да прави, иска да прави и още е длъжен да прави! Няма под главата си да го занесе това, което могат ръцете му и знае за двигателите, за металите, за металорежещите машини, за живота! Деца да бяхте му дали на занаят да учи, пак нямаше да бъде нищо, защото нямаше да се чувства толкоз и напълно излишен...

А Вие — не! Подписчето — на датата! И на часа! Та като съберете шестте подписа, да благоволите да му подадете полагащата му се социална помощ от тридесет и шест лева — на него, правия и здравия!

Мерси, госпожо! Едно голямо мерси ще Ви каже Маринчо Лалев от свое име и от името на всички безработни на петдесет и три за това, което правите за него и за тях!

Късно е. Винаги късно разбира човек кое е важно и кое не е толкова важно в живота му. Щеше сякаш да умре без социалната помощ на госпожа социалната министърка? Нямаше да умре! И тъй без работа рядко е оставал — лятно време с магаричката сеното прибира на хората от шест села наоколо, все като неговото с по десет-двайсет до трийсет човека! Дава му всеки по нещо — колкото има и колкото иска... Пролетно време торищата изхвърля във от село или из градините. Есенно време дърва кара, цепи и нарежда под сушините. Зиме рине пъртини, хляба разнася на по-възрастните, когато е заледено — почерпват го я леблебиено кафе с курабийки, я на месеца — с нещо за пиене, което веднага оставя при Японеца, уж да има, а то като му отиде... и трябва да се връща вкъщи, за да вземе оттам пак! Викат го през всичките сезони пък гробове да копае! По седем лева взема за гроб, а когато не са намерили и втори човек — по десет! Но го започва тогава от предния ден, за да сколаса до обяд на другия ден, когато по нас тука се правят погребенията. Падат се, значи, по пет лева за двата дена...

И един ден, де на шега, къде на истина, запита го един от данъчните в Дряново: „Вие, господине, няма ли да наминете към нас и да декларирате недеklarираните си доходи?“ „На нас ли говорите? — отвърна му с въпрос Маринчо Лалев. — Защото ние и име си имаме, и вие много добре го знаете — съученици сме били!“ „Маринчо, запитах те по сигнал... — като да поомекна данъчният. — Казаха ни, че ходиш да поработваш и че за това вземаш пари!“ „Значи и аз по сигнал трябва да ти отговоря — каза му Маринчо Лалев. — За недеklarираните доходи разговаряй с магаричката ми — аз на нея ги давам...“ „Да не си говорим по този начин, защото аз действително...“ Не му даде да се доизкаже Маринчо Лалев, наскоро думата го прекъсна: „Кажми му на твоя министър, финансовия, че ако тези пари от гробовете, дето копая в околията, ще му вържат дефицита, да заповяда! Отстъпвам му той да ги копае — без никаква обида и в пълно съгласие!“ Поведо магаричката и толкоз близо мина с осите на колелетата на каручката покрай отворената врата на колата на данъчния, че онзи направо изтръпна...

Дето вика Васил Върбанов: „Много дебели хора, бе! То като застане някой на телевизора, бил той от мнозинството или от малцинството, изпълва се екранът целият и не може да го побере!“

Да не беше се водил по акъла на Нейков и Шулева, за да тръгне с Ярката и Японеца да се подписват като най-първи престъпници на републиката, можеше сега да се излежава в мекото си легло и да се ослушва вече кога майка му ще почне тихо, като сянка, да стъква печицата... Можеше, ама сега не може — трябва да държи очите си отворени, пряко сили, с всичкото усилие на волята си да оживее, независимо от това, че животът му отдавна се е обезсмислил, никак не му е свиден вече и е станал малко ненужен и на самия него... А държи ли наистина очите си отворени? Или само му се струва, че гледа в тъмнината, а се взира в себе си и в живота си дотук... „Боже Господичко...“ — така казваше баба му, когато се случеше нещо много да я учуди и да не може да го проумее. Та и той сега след толкова години, откак баба му я няма, може да каже: „Боже Господичко, колко живот и колко свят е — за една нощ ще го притикаш целия пред очите си и преди да се е зазорило още, ще е свършил!“

Дрън-дрън... пък сега! Че е нищо живот и нищо свят, може да си е чистата и свята истина, но че ей така, без нищо и изведнъж могат да

се свършат — това не може и не бива да е истина! Как така ще свършват? Да не е преживял автомобилна катастрофа или някое друго пътнотранспортно произшествие? Нищо такова няма! Лежи си в снега, гледа с широко отворени очи тъмното над себе си и притъмняващото вътре в себе си, чака да се развидели веднъж, да мине нагоре до помпената и надолу до гарата снегоринът, за да разчисти пътя, да се възобнови движението и тогава, като насъбере всичкия си инат, да преодолее това нищо и никакво снежно препятствие и седнал на нарива горе, да чака да го прибере някой до село — било камионите на мандраджията в Маноя, било килифаревските хлебарки, дето рано сутрин идват на фурната в Соколово... А защо лежи в снега и чака да се възобнови движението?

Пак започна да се губи! И мисълта си да губи! Може да си спомни всичко отпреди четиридесет и толкова години, а какво е било вчера, за това му трябва цяла вечност най-напрегнато мислене! Ако не е склероза, трябва да е нещо много по-лошо от склероза! „Ела изгрей...“ Ето това му е заседнало в главата сега и ще не ще — пее го, та се къса... Без поп може да погребат човека, но без попфолк, ако и това „Ела изгрей...“ е такова — не може!... „Ела изгрей...“ Между две ето такива подвижвания му изгрява най-сетне споменът за тримата на гарата в Дряново до струпаните на фигури циментени траверси... Тъпите му траверсничета, да спипат човека в тъмното и да го пребият! А Маринчо Лалев да не извади ножа и да ги изкорми, защото тъй нали не бива! Не бива?! Вече няма какво да го разубеди Маринчо Лалев, че не са същите тия тримата, дето изпотрошиха краката на Миколка от Молдова ли беше, или от Украйна! Те са! Същите са! Няма начин да не са те! Никога вече няма да може момчето да танцува балет, а и да свири на пианото няма да може, защото ръката му, лявата или дясната, не може да си спомни, зарасна накриво в лакътя и си остана някак настрани извита и навън... Значи вината за евентуалната смърт на Маринчо Лалев и потрошеното бъдеще на Миколка трябва да бъде споделена и от главния секретар Бойко Борисов... И него не го побира екранът на телевизора, колкото и инчов да е! Наред с онзи Нейков и оная Шулевата — нека да отговаря и той! Защото, ако беше арестувал ония тримата, дето пребиха Миколка, и ги беше прибрал на топло, нямаше да му се случи на Маринчо Лалев или на някой друг — няма никакво значение, същото и нямаше да я има тази безкрайна и страшна

нощ нито за него, нито за някого другиго... Дай им да се бият в гърдите, че споделяли цялата отговорност по управлението на страната, а да няма кой да поеме и отговорността за един такъв незначителен факт от битието ни, резултат на вездесъщото им и много успокояващо: „срещу неизвестен извършител“. Целият град знаеше кои са пребили Миколка, а полицията заведе дело, по думите на Васил Върбанов, „срещу неизвестен извършител“ и сигурно още го търси този извършител и то тъй, че никога да не го намери! Докато неизвестните извършители пребият и някой по-известен, та чак тогава да се поразмърдат и да го открият...

Обаче те — по-известните, не ходят като Маринчо Лалев да се разписват в борсите на Шулева и имат имунитет към подобни и всякакви други случайности. А Маринчо Лалев си няма имунитет за нищо! Моли се само дано да издържи имунната му система, за да не го остави да заспи, полегнал в лапите на бялата смърт, която започва да му се струва не страшна и свирепа като досега, а ласкава и мека и с къносаните пръсти на бялата баба Атидже... Толкова му е хубаво и толкова му се иска да заспи и хубавичко да се наспи, но не му дава да го стори гласът на баба му, която като никога се кара на баба Атидже: „Не го люлей тъй, мари! Спри да го люлееш тъй, че ще заспи детето!“ А после на него ласкаво казва: „Недей, мале, недей заспива! Трябва, мале, да бъдеш буден сега и ококорен! Ще дойде време — ще се наспиш... И ще си доспиш в каруцата, като тръгнем за дървата, дето миналия месец ги сякохме в корията... Сенце ще ти постели баба в каруцата, под главата ти на дебело сенце ще натуря, с дебелата бяла черджица ще те завие, два часа път е, баба, че и кусур до Корията, ще си отспиш, баба, ще си отспиш, ще си...“ „Мале — моли се Маринчо Лалев, — ще заспя! Заспивам, мале...“ „Не е от мойта песен, баби, не е... Ами защо тъй прави тази Атидже, не мога да разбера защо тъй те е гушнала в прегръдките си и защо тъй те е залюляла?!“ „Мале...“ „Изпъдих я, баби, изпъдих я баба ти Атидже! Може малко и да ми се поразсърди, ама я изпъдих... Двамцата сме си сега — няма баба да го остави да заспи...“

Поолекна му сякаш на Маринчо Лалев. Топло и уютно му е, спокойно му е — знае, че докато баба му е тука, няма да заспи. И ще чуе снегорина, когато мине оттука нагоре за към помпената... Шест километра са до помпената и шест обратно — ще има предостатъчно

време да се отбие от снега, да се изправи, да излезе на пътя и да размаха торбата с вестниците на Васил Върбанов...

— Знам, че не е трябвало да те питам и не съм те питал, ама ще те запитам сега...

— Питай, синко. Мене можеш вече за всичко да ме запиташ и аз на всичко ще ти отговоря...

— Мале, защо стана тъй с мама? И с баща ми защо тъй стана?

— Помниш ли го?

— Помня го. И ми се наложи на два пъти да се видя с него.

— На майка си каза ли го това?

— Не съм.

— Добре си сторил, умничкото ми! Не трябва, синко, всичко да се казва на хората! Трябва някои неща да се премълчават!

— Мале...

— Искаш, сине, да ти река защо се разделиха и защо ти толкоз самин трябваше да го живееш този живот?

— Не съм самин!

— Не си. Докато е жив човек, все е с някого! А пък на тях тъй им било писано! Мразеха се! Или пък не се обичаха достатъчно. Кое то е все едно. Ти сигур вече си го разбрал — да спреш да мразиш някого, когото си мразил, това може, но да обикнеш някого, когото не обичаш, туй нещо, сине, не е възможно! А толкоз хубаво се поведоха двамата! И толкоз радост им беше, като се роди ти! Радвах им се и всички им се радвах, като ги гледах как се радват. И скоро подир твоето раждане баща ти замина да служи за три години в Белоградчик — за артилерист го бяха избрали! А като се върна подир три години (толкоз служеа тогаз, а със закъснението — три години и четири месеца), ни при майка ти щя да се върне, ни мене за нещо иска да чуе, а само с тебе приказва и от ей такъв те помъкна по кърищата да му залагате примките и капаните... Друга жена някаква ще е видял там в Белоградчик и каква ще е била тази жена аз не мога ти каза, сине, пък и като не знам баш тъй ли е било... Не знам, сине, не знам и нищо сигурно не мога да ги кажа! Само те си знаят — двамата! Тя нейното си знае и никому няма да го каже, той неговото си знае... Човешки работи, сине, човешки работи! Ти мене сигур за безгрешна ме имаш и тъй трябва да бъде, ама дали съм съвсем безгрешна, дали и аз вина някаква нямам, задето се разделиха... А? Не знам, пак ще ти река,

сине, защото всичко е дошло до „Не знам“! Да го върнеш назад — не можеш! Да го поправиш — не можеш! Такова е — каквото е било, такова и ще си остане...

Всеки живее с някаква своя си вина — никой не е невинен и съвсем безгрешен. Баба му живя с вината, че не е направила всичко, което трябва и както трябва, за да не се разделят баща му и майка му! Не заради тях, а заради него — Маринчо Лалев, че му се е случило да живее без баща, и като няма закрила, да го подмятат хората кой както може и даже да се намерят и такива, като онези инспектори проклетите, дето и посегнаха да го измъкнат от ръцете й! Щели били да го настаняват в дом „Млада гвардия“ и да го учат да рисува... И таквиз нехранимайковци има да се разхождат из света!

Иска му се на Маринчо Лалев да рече на баба си, че не виновни търси, а да разбере иска, но не знае как! Ще му се най-добрите думи да намери и по най-добрия начин да ги нареди, а все не успява и не успява! Залюляло го е сега видението с примките и капаните, с двете лисици на рамото на баща му и трите заека, провиснали на колана му, с оня обезумял от болка сръндак, който с недоумение разглежда захапалия копитото му вълчи капан и пак се мъчи да побегне, без да е проумял веригата, с която капанът е привързан за дървото! Дрънчат циганските железа, звънтят звената на веригата — яко е животното, цялото сила и ярост, дебело е дървото и високо — метат голите му още клони слезналото ниско небе! Нищо неразбиращият поглед на сръндака, блясъкът на топора точно между двете му едри и тъжни очи и небето тежко се строполява върху студената още и неприветна пролетна земя...

Баща му зарива топора в дебелията гнила шума под дървото, избърсва ръцете си в пешовете на ватенката и тръгва насам — едър, красив и малко страшен. Намества завързаните за опашките лисици на рамото си и казва:

— Ще вземем надвечер с чичо ти Петър каруцата от обора и ще го приберем!

Повеждат се двамата — бащата и синът, големият човек и малкият човек, който един ден също ще стане голям...

— А като поотраснеш още малко, ще те науча и тебе къде да залагаш капаните и примките и как да ги залагаш! Искаш ли?

— Не искам! — някак уплашено отвърна малкият човек.

— Ще поискаш някой ден! — много уверено каза големият човек и посочи трапчинката, до която бяха стигнали: — Ей тука, точно в ей тая трапчинка го намерихме Илия на Касърята!

Съвсем друг човек беше баща му, не за селото — като да не беше се родил в селото и отраснал в селото! Тогава, когато мъжете, обидени от кооперирането, облъскани от труд и уплашени от неизвестност, се бръснеха на неделята или на двете, баща му се бръснеше всеки ден. Ставаше рано сутрин, донасяше една кобилица вода, внасяше един котел вътре, влизаше в стаята, където Маринчо спеше с баба си, и го издърпваше за крачето изпод топлите завивки: „Ставай, Марине, да си направим личната хигиена!“ Никой друг не му е викал „Марине“ и никой друг не го е целувал така, както баща му... Вдигнал го с красивите си голи ръце, отдалечаваще го от себе си, гледаше го малко нещо поучуден, притискаше го пак до снежнобелия си потник и го пускаше на рогозката да се облече. А пък баба му вече се облякла и уж много сърдито му се кара: „Че остави детето да се наспи, де! Него сега сън му трябва, за да расте, а не твоята лична хигиена, дето не я знам и за какво ти е толкоз!“

Беше закрепил някак на прозореца отвън едно неправилно изрязано парче от огледало. На него се бръснеше. Оставяше самобръсначката на перваза до четката и пастата за зъби.

Маринчо гребе с алуминиевото канче от котела и му полива да се измие.

— Ще наливаш водата в шепите ми! Ето тука!

Налива водата в шепите му.

— Тука има...

Баща му маха позасъхналата покрай ухото му пяна. Но не взема четката и пастата, както друг път, а влиза вътре и изнася едно пликче със съвсем нови четка и паста. Изважда ги, взема канчето от ръцете на Маринчо, подава му ги:

— Хайде сега аз пък да ти поливам да си измиеш зъбките и да видиш какви хубави ще станат! Дай да понамокрим четчицата, дай да сложим сега мъничко пастичка и... търкай сега — и отвън, и отвътре!

Повдига му се на Маринчо, сладни му и му нагарча, цялата му уста и стомах се напълват с дъх на трева и цвят на акация...

— С нослето дишай! С нослето!

Не повърна.

Баща му втрива одеколона в до синьо избръснатите си бузи, вее си с кърпата, намазва ръцете си с крема и дълго пошляпва лицето си...

Из нещата на баба му, които Маринчо Лалев пази в долапа в стаята си, вече в новата им къща, има и едно шишенце от одеколон „Идеал“ и една докрай изстискана тубичка от крем „Дунавски вълни“.

Не обичаше баща му полската работа! Обичаше къра и не обичаше полето... Никога не го е видял с мотика, сърп или пръскачка, каквито мъжете по цяло лято разнасяха из дългите редове на лозята. Избираше си най-тежката работа в стопанството, но такава, където не са много хората и работата не е обща, а лична, като личната му хигиена.

Запомнил го е на харманите покрай реката, където се печаха тухлите за оборите на стопанството и за новите къщи на селото — сам си газил калта, сам си докарвал пясък до калилото, сам отсичал тухлите, а три циганчета тичат с калъпите до далечния край на опясъчената равнина и баща му току подвиква:

— Ей, абарамута, айде ей, кога ще го наситим този свят с тухли, ако все тъй ми се мъкнете! На нас чака този свят!

И пак грабват големите му ръце голямата буца кал, отвисоко я пускат в калъпа, минава отгоре с равнилката, търси ръката му другия калъп и... пак същото, като не спира да припява:

— Абараму... Абараму...

Цяло лято не се прибирал — оставал ноща да поддържа огньовете на копторите, в които се печели тухлите. Маринчо му носел армагите с храната и хляба там. Но за в неделя на обед винаги намирал някой, който да го замести, изкъпвал се в реката, дълго — докато пияната от големия домашен сапун разпенел всичката ленива и топла вода на разлива под големите клонести върби. Скривал сапуна в корубата на една от тях, обличал изпраните сутринта и вече изсъхнали дрехи и тръгвал към Дряново.

— Абараму, къде пак по какво време зарязвал калъпите? — ще се намери да го подкачи някой.

— И от културен отход има нужда човекът, абараму такъв! — ще му отвърне с усмивка баща му. — А не като тебе все в калъпа да седиш и от калъпа да не излизаш!

На кино ходел в Дряново! Веднъж взел и него...

След години разбра, че бяха гледали „Вещицата“ с Марина Влади...

Струеше от екрана приказка, като приказките, които му разказваше баба му, а жената, която плахо и опипом пристъпяше в омагьосаната мъгла и настръхналите храсталаци, беше първият му усет за хубавото, не — за красивото. И това не — за прекрасното! Не беше научил още, че и от такова може да боли... Идеше насреща му тази канара от магия и реалност, страшна и привлекателна, от която и да искаш, не можеш ѝ избяга... Но той не искаше да избяга...

Избледня изпънатото платно, като котка задраска нещо по него и... светнаха лампите.

Очите на баща му още гледаха напред.

Хората се разставаха от столовете, седалките им сами се вдигаха и притракваха, палеха някои цигарите си и търпеливо, на редички се заизмъкваха измежду редовете. Добре ги огледа всичките — само баща му беше толкова хубав, красив и прекрасен, колкото жената, която ходеше като изгубила се из блатата, които досущ приличаха на вировете в ливадите, когато пролет придойдеше реката им.

Почувства се горд! За пръв път! И се разплака!

Баща му, съвсем с гласа на баба му, каза:

— Поплачи си! Хубаво е и да си поплаче човек понякога!

И още веднъж ходи с баща си до Дряново... Като малък много страдаше от уши. Внезапно и свирепо го заболяваше едното, минаваше му и дълго време я нямаше болката, а после пак тъй внезапно връхлиташе другото му ухо. Понапарваше го с дървената лъжица баба Атидже — минаваше и то.

Помни, че бяха вече развалили копторите и бяха извозили тухлите под навесите в стопанския двор. Валяха дъждове — небето и дърветата бяха прогизнали от дъжд, а земята беше заприличала на разгазено калило за тухли.

От горещите трици едната му страна беше прогоряла и започваше да се лющи. Дъждът беше се усилил, остър и есенен, блъскаше го вятърът в прозорците, стъклата страховито подрънкваха, топлината в стаята беше непоносима, нетърпим огън го изгаряше изотвътре и виждаше вече не баба си, а сянката ѝ, която се щура от печката до всичките долапи. Растеше сянката ѝ, раздвояваше се и се разтрояваше, не можеше вече ни да я следва, ни да я обхване.

Последното, което я видя да прави, беше как взема голямата дървена лъжица от лъжичника и как приседна на малкото столче до печицата...

Влезе баща му — с дъх на студ, на чисто, на сигурно... Приблужи се до леглото и сложи мократа си длан на главата му. Бързо дръпна ръката си и каза:

— Обличай го! Ще го нося в Дряново!

— Мене ме е страх до Атидже да го заведе, той на Дряново ще го носи! — каза, без да се обръща, баба му.

— Не виждаш ли, че изгаря целият! Температура има, тя...

— Никой още не е умрял от температура! Ще го поразтрия с ракия и ще му мине огънят! А сутра ще го заведе при Атиджето!

— Ти ще го облечеш ли, или аз да се захващам?

— Виж как вали! И нощ иде!

— Ни дъжда мога да спра, ни нощта да върна! — почна баща му да рови сгънатите на стола до леглото дрехи.

Да си сгъва дрехите тъй, когато ляга да спи, пак баща му го научи! Изправи се и седна в леглото.

— Искаш ли да отидем на Дряново и да го излекуваме това лошо ухо?

— Искам! — рекох.

— Обличай го! И по-дебелко! — рече баща му. — А аз ще отида до зимника да си взема мушамата и платнището!

— Знам аз, с вас на глава не се излиза! Няма такъв човек, дето да излезе на глава с вас! — пусна лъжицата баба и се изправи.

Никой не влизаше в зимника, където баща ми спеше и зиме, и лете, откакто се беше върнал от казармата. Но аз веднъж влязох. Още влажнееха голите плочи на пода, скоро пометени. В широката ясла на кравите, които сме имали, беше си направил легло — нова слама, застлана с дебела черга и отгоре белоснежен чаршаф. Баща ми сам си переше всичко — от потниците, до дебелите и твърди чаршафи. На измазаната с глина стена беше окачил десетина казармени снимки, няколко филмови афиша — черно-бели и загадъчни.

В двата големи пезула до главата му бяха наредени книгите му... Това бяха първите книги, които прочете Маринчо Лалев, когато се научи да чете. Бяха прибрани пак от библиотеката, която тогава не са закривали, а са прочиствали — пак Даскал Колю е участвал и в тая работа. Спомена го, като правеше описите. Така се случи, че изчете

първо „Робинзон Крузо“. И дълго не посягаше към друга книга, защото вярваше и беше убеден, че те не могат да бъдат толкова хубави. И игрите му бяха станали като на Робинзон — дълго да разговаря с козата, да засее нещо в някоя от пробитите тенджери на баба си, да засади някоя фиданка в дъното на градината и през час да я полива, да си направи колиба, покрита с бърз, зад плевнята и там да си чете за Робинзон Крузо. Но се престраши веднъж и взема друга книга. И после друга. Харесаха му всичките — бяха все за Тарзан, за Арсен Люпен, за Козета и за Жан Валжан...

Влезе баща му в мушам с качулка и високи кожени ботуши.

— Ей ти го облечен! И си трошете главата двамата! — рече баба му и го избута пред себе си.

— Сложи го в платнището и ми подай краищата!

Беше завързал платнището на кръста си и като стисна в шепи пешовете му, малкият Маринчо се намери като в люлката, която връзваха по Гергьовден на крушата отпред.

— И не ни мисли! Не е през света Дряново, я! Ей сега ще стигнем и ей сега ще се върнем!

— Да не съм ги мислела! — рече баба му, вече като ги изпращаше на вратника.

Хич да не е, ама и по стария път, който е по-прав, има ги десетина километра! Като нищо ги има! А пък бързо стигнаха! Разправя му първо за някакво кино, което гледал в Белоградчик — за малкия беден крадец, дето после станал голям крадец и после пък съвсем порядъчен човек... Пя му и песни, от които най-дълга и тъжна беше любимата му песен — „Абараму, абараму, абараму...“ После се кара на дъжда, гълча времето, псува храсталака, който е сварил да обрасне стария път и все се навира в очите му...

Докторът дълго не можеше да отключи вратата, но в кабинета му беше топло и много светло. Беше много едър, с голяма руса брада и големи очила, които почти скриваха носа му. Пое го от платнището и го пусна на земята. Баща му се мъчеше да развърже шала и не спираше да приказва:

— Доктор Руски, ще го уморят бабите! Или пък ще го повредят нещо! Затуй тъй късно ви безпокоим... Инак нямаше толкова късно и в такова проклето време да ви безпокоим...

Докторът само кимаше, без да вади цигарата от устата си.

— А за безпокойството ние, разбира се, ще заплатим... Колкото струва! И колкото кажете! — справи се най-сетне с възела баща му.

Вдигна го докторът и го сложи на кръглото столче.

Баща му не помръдна от мястото си — остана си в локвичката, която бавно се разрастваше от дъжда, който още се стичаше от мушамата му, и провисналото до пода платнище.

— Още немножка трябвала трица и проблемата готов! — каза сърдито докторът, докато с нещо много студено и болезнено бъркаше из ухото му.

— Точно това им викам и аз! — като да се оправдаваше рече баща му. — А пък те — триците и лъжицата! И си викам аз, я да хващаме пътя ние и при доктор Руски... Ама ще мине, докторе, нали?

— Ще мине на юнак и ще забравил! — сменя чайника от печката доктор Руски. — Обаче тесен канали, трябва често чисти, трябва често доктор. Възпаление бързо получава се и щом болка, веднага доктор! Сега давай ухо, ето така, пък после друго ухо, пак така...

— Боли го само едното ухо!

— И друго заболи! Трябва предвардим! А ако иска — тука преспи... Стая има, къде има, топло има...

— Мерси, доктор Руски! — запристъпя в локвата баща му. — Голямо мерси, но ще трябва да откажа гостоприемството! Пък и колко път е — два часа време — и сме си вкъщи!

Докторът пак сложи чайника на високата печка, поотвори вратичката и започна да прелива някакви шишенца — от по-голямото в по-мъничкото.

Обратният път не помни. Като го е поотпуснала болката — заспал е сигурно.

Но сутринта ясно си спомня. И не я забрави никога...

Влезе баща му в стаята и пусна раницата в краката си.

— Аз тръгвам.

Изобърна се баба му — беше прилекнала да припали печицата. Беше порозовяло лицето ѝ от въгленчетата върху почистената скара.

— И няма да се върнеш?

— Не знам.

— Знам аз, няма да се върнеш... Всичко знам! Дето само не знам кога ще умра!

— Спри да нареждаш! Казах ти — не знам!

— А къде отиваш, знаеш ли?

— Не знам! — като от много далече се обади баща му. И пак тъй отдалече додаде, докато слагаше раницата на гърба си. — Свят широк, ще се намери едно местенце и за мене! А пък ти кажи на Иринка да се прибере при домашните си...

— Никъде няма да се прибира Иринка! — каза му припряно баба.

— А ако рече да повтори, може да го стори! Тъй ще й кажеш.

— И да повтори, тука ще бъде, да го знаеш! При мене ще бъде. Не съм аз човекът, дето ще се отметне от човека.

— Както ти си решиш! — като да се съгласи баща му.

— Ти решаваш! И си го решил вече! — рече баба му.

Обърна се баща му и излезе.

Последна излезе раницата му...

Баба му избърса с мокрия парцал плочицата на печицата, стисна го в шепата си и много бавно, сякаш го търсеше и се страхуваше, че няма да го намери, приседна на столчето. „Боже Господичко...“ — рече стъписана и заплака — с гръб към мене и обърнала гръб на целия свят, никой да не я види, че плаче, никой да не разбере, че е плакала...

Вятърът пак се блъсна в разхлабените стъкла на прозорците и замря там, а те дълго и треперливо звъняха в тревожната тъжна и пуста тишина на ранното развиделяване...

Вятър ли се изви сега пък, или пак чакали завиха? Или пък той — Маринчо Лалев, вие и затова така като празна бъчва кънти целият? Боже Господичко, страшно е — ако е вятър, ще замита и ще го замете, а той още не може да се изправи! Можа само лицето си да попочисти от снега, но му се изсули ръкавицата и ето, цяла вечност я търси, а не може да я намери... Майната й! Не му е вече толкова студено, претръпнал е на студа, изглежда, а то това му е майката на куража — да претръпнеш веднъж на всичко и да продължиш напред... А Маринчо Лалев трябва да върви сега нагоре! Само да не се обърка накъде нагоре! Защото от едната му страна е стръмното със салкъмовата гора и хване ли за натам да драпа, изгубен е и напразно ще прахоса силите си. Какви сили? Как какви? Тези сили, дето ще го измъкнат оттука, като дойде снегоринът! Трябва да ги спастря сега, че щом чуе снегорина, и веднага да почне да щурмува брега на канавката и нарива горе! На война се обърна тази нощ! На света му се случват

разни пустинни бури, а на Маринчо Лалев му се случи със снежна буря да се бори! Хайде, светът иска петрола, надмощието си, търси някаква справедливост, като винаги най-силният определя кое е справедливо! А какво иска Маринчо Лалев? И дали го иска вече? Да се върне при ония старци горе, дето всичките му викат „момче“ — покровителствено и полупрезрително: „Абе, момче, млад си още, не ги разбираш тези работи, когато дойдеш на нашите години, ела тогаз и ще приказваме!“ Като ги гледаше веднъж изрисувани на стената в клуба всичките жители на селото, Васил Върбанов каза: „То ред в тази работа няма де, ама ако има ред, значи първи трябва да умре Даскал Кольо, после аз, подир мене Панделката, Ярката е малка, Райчо Даков трябва да е преди нея... да не ги изреждам всичките, че ще се объркам, ама както и да ги редя, последен все ще остава Маринчо Лалев! — и се обърна към него. — Малей, Маринчо, дупе да ти е яко! Ти на всинца ни гробовете ще изкопаеш и ще ни погребеш, а тебе кой ще ти копае и кой ще те погребее, просто не ми се ще да мисля!“ Може значи ей сега, ако поиска, много неприятно да ги изненада и последен да остане да умре някой друг... И да ги види тогаз кой ще им прибира сената, кой ще им цепи дървата и кой, като спре движението по улиците и пътищата, ще ходи с раницата до Соколово да им донесе хляб? Като кучета ще изпукат!

Сега пък му домъчнява за старците, а и за по-младите измежду тях... Не стига, че държавата ги е изоставила, че децата им, пак заради нея, не могат да си идват, както са си идвали, и фактически са ги изоставили, ами и той да ги изостави! „Не го може това нещо Маринчо Лалев!“ — казва си като Васил Върбанов и разтрива премръзналите си пръсти — едните в ръкавица, другите голи, понеже тука някъде я изтърси и не можа да я намери. Ще дойде напролет и ще си я намери! Не защото няма друг чифт ръкавици, а защото никак не обича да губи нещата си. Може някое нещо да не му дотрябва никога повече, но да си го знае, че е там на пирончето, в сандъчето, в кутийката или на поличката в гаража... Влиза понякога майка му вътре да си вземе нещо, което ѝ е потрябвало, но никога не го връща на мястото му. И той избухва тогава: „И като си го взела, защо да не го оставиш на мястото му, можеш ли ми каза?“ Все забравя, че майка му наистина не може да му каже...

Земята ли се залюля, или пак баба Атидже го взема в полите на шалварите си?

— Мале...

— Думай, сине?

— Мале, аз веднъж те излъгах!

— Не е лошо, синко, и да излъже човек понякога... Ама добре направи, че премълча тогаз и пред майка си...

Влакът го люлее — пътническият от Стражица за Соколово.

В мукавения, поолющен по ъглите куфар, единственото нещо, останало от баща му, освен бракуваните от селската библиотека книги, е прибрал всичкото си ученическо имущество — по-ценните учебници по двигатели, униформата, изпрана и изгладена, двете фланелки, които трябваше да препира, за да се преоблече след банята в неделя, два чифта работни дочени дрехи и най-отгоре опарцаливения правилник за движението по улиците и пътищата — най-ценната му вещ. Едно, че цял живот ще му трябва, и второ, че му е подарък лично от директора на училището по автотранспорт, който им преподаваше предмета... Снощи на бала, преди да насядат на столовете около надълго подредените маси в ресторанта, директорът дойде при него. Здрависа го:

— Е, Маринчо Лалев, а сега накъде?

— Работа има в село много! А и бащата на Ангел казал, че може да ни даде веднага коли в ДАП-а на гара Левски!

— А за учене не мислиш ли? Каквото и да кандидатстваш, ще те приемат! Мога да те изпратя в Русе при един мой състудент — декан е на един от факултетите...

— Не мога да кандидатствам засега. Ще поработя три-четири години и ако спестя пари, тогава може!

— Знаех си! — усмихна се директорът. — Но и така бива! — Пъхна в джоба на абитуриентското му сако правилника и като го отминаваше, каза му: — Ако имаш някакъв зор някога, обаждай се!

Обкравил куфара, стиска дръжката на прозореца и гледа зазрелите ечемици, синналите се лозя, горите в далечината и отънялата река, над която прелита пътничкият влак. А човекът от другата страна на прозореца, с каскета и лъснатите до блясък обувки, гледа него. Изважда пакета „Стюардеса“, почуква дъното да се покажат цигарите и му го подава:

— Не съм ги научил още! — усмихва се извинително Маринчо Лалев.

— Не ти и трябва! — запалва чичето. — Но пък трябва нещо да те запитам... От половин час те гледам, ама като те чух да приказваш с кондуктора, рекох си — няма начин да не е то! Не си ли ти момче на Абарамуто?

— Негов син съм — отговори Маринчо Лалев.

— То не може и да се скрие това нещо! Ще рече човек, че от един калъп сте извадени... А пък за гласа няма какво да приказваме — все едно него слушам! Как е сега Абарамуто? Бях му началник-смяна, но ме преместиха в „Балканбас“ и от пет-шест години не съм го виждал...

— Не живеем заедно. Не знам как е!

— Така ли? Не е споменава... Той, че и син има, не е споменава, ама... Не, ти трябва да отидеш и да се видиш с баща си! Невероятен човек е — друг такъв не познавам... Ще го намериш в Мошино в мините. Сутрин на лампистерната. Ще търсиш Най-добрия! Когато и да запиташ: „Къде да намеря Най-добрия?“ — всеки ще ти каже!

Влакът вече спираше на гара Горна Оряховица.

— Благодаря за информацията. Може да отида някой ден в Мошино! — каза Маринчо Лалев на чичето и сякаш на препълнения с народ перон.

Мнозина от мнозинството бяха като него — не спали и с изкривени на една страна вратовръзки, чиито бели ластичета се белееха до черното на яките на саката. Тръгнали бяха и те от своя си бал...

Посрещна го баба му на пейката пред портичката. Шареше с една шибучица отпреде си, навикваше пуйките, че се навират в краката ѝ, подвикваше на пуйчетата, дето се щураха из нацъфтялата лайка:

— Бий, бий, бий, пуйченцата ми... — видя обувките му и вдигна светлия си поглед нагоре. — А? Ей го и още едно пуйченце! Цяло пуяче! — и като пак погледна обувките му, каза: — Купил си си нови калеври, мале...

— Купих си! — почувства се виновен Маринчо Лалев, както ставаше винаги, като си купи нещо друго, освен тетрадките и учебниците. — Но не са от скъпите, само четиринайсет лева струват!

— Не са, де... Седем лева единият! — пресмята бързо баба му. Огледа го пак от горе до долу и обобщава бялата риза, поизмачкания костюм, новите калеври, вчерашната му подстрижка и първото бръснене при бръснар: — Цял ергенин си станал!

Показа ѝ тогава дипломата си! Върна му я! Но задълго задържа шофьорската книжка и книжката му за трактори и комбайни.

— Можеш, значи, да караш камион?

— Мога!

— Като големия камион на Къньо Димитров?

— И такъв мога!

— А рейс ще ти дадат ли да караш?

— Засега не! Като направя три години стаж, и ще се явя на изпит...

— Ама трактора и комбайната веднага можеш да вземеш?

— Мога.

— Аз пък мога вече най-спокойно да умра! — рече убедено баба. — Няма вече какво да те мисля тебе — ти си, дето би казал човек, измежду първите хора на селото! Ако не и най-първият! Щото Къньо Димитров камион може да кара, ама трактор не му дават, синът му кара трактор, ама камион не може! А ти и камион, и трактор, че и комбайна! По-хубаво от туй здраве да искаш и нищо повече! Не ми е отишла пенсийката нахалост! Пък дано и майка ти да се позарадва сега... Тя отиде на бахчата — казаха, че ще отбият водата днес от реката, че отиде да пополей доматиите и пипера.

— Мале — изтърси изведнъж Маринчо Лалев, — пращат ни целия випуск на екскурзия... Искам и аз да отида...

— Колко пари искат?

— Двайсет лева...

— Не са дали още пенсията, ама ще взема от Карамфилка от магазина и ще ти дам! Че то може ли тъй — всичките ще отидат на екскурзия, пък баш ти няма да отидеш!

Вкара пуйките под пилешника, напуска вътре и пуйчетата, разпаса престилката си, сгъна я, остави я на пейката и тръгна за магазина.

Не беше лъгал баба си никога. Май дотогава не беше излъгвал и никого другиго! Тъй го беше научила — ако не искаш да кажеш нещо, не го казвай, ама да излъжеш не бива, защото лъжата е като кукувичата

прежда — едната ражда другата, другата — друга, докато пожълтее цялата градина и се оплиташ в лъжите си като пате в кълчища. Само за това го е плашила като мъничък — мръсна дума да не каже и лъжа да не изрече! „А, веднага вземам голямата губерка от игленика и хич няма да му мисля — надупчвам ти езика като едното нищо!“ С пенсията си го изкара в училището в село, колело „Балкан“ му купи и часовник със светещ циферблат марка „Москва“, когато още никой от съучениците му нямаше часовник, даваше му цялата си пенсия от четирийсет и три лева и двайсет стотинки в Стражица — за стола, за квартирата, за някоя дрешка, като се изпокъсат всичките, за учебници и за кино всяка събота, а той така нагло да я излъже за някаква си екскурзия! Една лъжа, а беше се оплел вече в кълчищата на лъжите си... Но не се реши да си я признае, защото се опасяваше, сигурен беше, че не тръгне ли сега за Мошино, никога няма да го направи!

И осъмна в Перник. Рано. Задушно. И прашно. Циглите на покривите не бяха червени като поповските и дебелските цигли по техния край, а сивкави едни и напластени с черен прах.

Тъй в черно бяха описани и очите на хората на рудника. И ноздрите им. Разминаваше се по пътя през селището все с такива изкусно гримирани хора, забързани всичките. Спря едного и го запитва, а онзи в движение му показва с ръка сградата и отмина. И очите на жените, които поемаха и раздаваха лампите на застъпващите на смяна миньори, бяха описани в черно, от което бялото изпъкваше и беше невиджано бяло! Като се освободи едната, пристъпи през релсите и опънатите на земята въжета и запитва за „Абарамуто“, както беше го научил онзи чичка.

— Най-добрия ли търсиш? — взря се жената в лицето му. — Да не си му брат?

— Син съм му.

— Хай, гявола! — устрели с ръка нанякъде жената. — Ей там го чакай — ще излезе скоро от банята!

И отиде при другата жена на другия край на тезгяха, и започнаха двете нещо на ухо да си приказват и много силно да се смеят...

Срещнаха се... и се познаха.

Видя го баща му, отдели се от групата мъже, с които излезе от широката желязна врата, дойде при него. Пъхна стиснатите си в юмруци ръце в джобовете на непраните още дочени панталони и каза:

— Нищо няма да ме питаш, защото аз и нищо няма да мога да ти кажа! Ще питам само аз!

— Май и аз нямам какво да ти кажа!

— Дотук — добре! — рече баща му и зададе първия си въпрос: — Гладен ли си?

— Не съм.

— На твоите години бях винаги гладен! Ела с мене в стола — аз и сега съм гладен. От смяна излизам и довечера пак ще застъпя... Един колега си отиде до село за два дни, а цяла седмица вече не се връща и сега се редуваме да му вземаме смените, че да не му пишат самоотлъчка! Ти как си със самоотлъчките? Отсъствията, исках да кажа. Есенно време и като изпролетееше, ходех в училище през ден — по ме теглеше кърът!

— Завърших училището!

— Беше ли най-добрият? — спря се на стъпалата баща му.

— Долу-горе, нещо от този род...

— Бил си, значи! Баба ти само това може да прави най-доброто! А най-добрите добро не виждат, забелязал ли си? Има време, ще го забележиш!

Бяха застанали на опашката. Стигнаха до готвачите, които пъргаво гребяха с черпаците. Баща му подаде жетона си:

— Нагласи ми две табли! Като за гладни хора!

— Гост ли имаш? — запита човекът в бяло.

— Скъп гост! — усмихна се баща му.

Дълго стърчаха с таблите, докато се освободи маса да седнат двамата. Баща му ядеше гладно, а Маринчо Лалев само отпиваше от кафето. Забеляза как някаква жена тръгна към масата им, как поизплашена се спря, остави таблата си на най-близкия прозорец и провирайки се забързано между белите гетинаксови маси и черните железни столове, излезе от столовата.

— Живея с една жена тука! — рече баща му. — Не съм женен, така живеем. Нямах братя и сестри нямах, така че спокойно можеш да бъдеш, с която си поискаш... Толкова за мене!

— Достатъчно е! — усмихна се Маринчо Лалев.

— Повече от достатъчно! — заизбърсва устните си със синкавата салфетка баща му. От смяна идваше, а беше тъй гладко избърснат, като че ли току-що се беше бърснал! И зъбите му бяха бели — виждаше се,

че още поддържа личната си хигиена. — Ако речеш да учиш, мога да ти давам по сто и петдесет лева на месец. Не защото се чувствам нещо задължен, а защото мога да ти ги давам! Но имам едно условие — баба ти няма да научи за това!

— Няма да уча засега!

— Вече си го решил!

— Решил съм го!

— Трябва тогава да започнеш да работиш — така правят сериозните хора!

— Чакам да ми се обади един приятел от гара Левски.

— Не ми е работа, разбира се, но не го чакай дълго! И не се надявай на приятели! В този живот човек само на себе си може да разчита! И то не напълно... Така мисля аз! — бръкна в джоба си и измъкна една пачка едри банкноти, пристегнати с ластиче. — Петстотин са — тази сутрин ни даде сменния заплатите! Можеш да ги вземеш, а можеш и да не ги вземеш...

— Не ми трябва пари!

— Поне до първата заплата ще ти трябва! Като дойдох тук, един месец ядох само тахан халва и хляб на вересия!

— И аз мога да ям халва и хляб!

— Искам да ги вземеш!

Не беше молба, не беше и настояване, а беше и едното, и другото, но тъй безпристрастно и безнадеждно изречено, че се пресегна и взе парите.

— Добре стана, че дойде! — изправи се баща му. — Иначе сигурно аз щях да се наканя някой ден и аз да ти дойда!

Разделиха се там, пред столовата.

Не се обърна назад, за да не види, че и баща му няма да се обърне...

Ама тия какво пак започнаха да прииждат тъй? Като на парад: мина Ярката с наръч коприва и влезе в клуба... Зададе се Даскал Колю. Плюнчеше пръста си и разливаше тесте прихванати с кламер квитанции. Поспирваше се, наместваше очилата си, пошавваха дебелиите му устни — сам нещо си приказваше, взрян в тестето. Намъкна се и той в клуба. Попочукаха глухо по базалтовите плочки на тесния тротоар високите токчета на Цеца Панделката. Пак беше ходила на фризьор — попрепърлената ѝ косица се пилееше на всички страни.

Поднасяше до нослето си росничка още розичка, дори пъпка от розичка, вдъхваше, въздъхвайки, аромата ѝ, спря се, мушна я в плика на светлосинята си жилетка, отмахна с две ръце повесените на вратата ресни, огледа хубаво кои точно са вътре и влезе и тя. Японеца и Минчо Майката излязоха от сокака до килналата се на едната си страна порутена черквица. Бяха нарамили на един неокастрен клон глобуса — голям колкото земното кълбо и сплескан малко повече, отколкото трябва. „Трябва да са докарали хляба!“ — рече си Маринчо Лалев и когато се беше наканил да влиза и той, видя майка си. Пъргаво подтичвайки, сякаш взряна в носовете на галошите си, иде по широката улица — дребничка, нищожничка между високите каменни дувари от двете ѝ страни, високите тополи и огромните половин декар корони на орехите. Винаги Маринчо Лалев е имал грижата за хляба, когато си е бил тука, защо е тръгнала тя сега за хляба. Какво толкова се е случило, че се е решила да остави терлиците си, куките, кълбото прежда, дето никога не намалява и все е голямо колкото баскетболна топка! Нещо е станало?

Да не е умрял Маринчо Лалев, че се е дигнала майка му от столчето си до прозореца да се натиска тука в тази навалица, когато мрази навалиците и гледа, ако е възможно, да отбегне срещата си и с един човек само?

Отмина вратата на клуба, забързано пресече площадчето и хлътна в уличката към гробищата. Чак сега видя, че стиска китка мушката в едната си ръка и пластмасово шише с вода в другата.

Станало е нещо!

Гроб е тръгнала да прелива? Те скорошен гроб нямат! А баба му, като да умре, много строго заръча: „До деветия ден ще ми идвате! Подире да не съм ви видяла да стъпите на гробищата! Ако аз искам да ви видя, ще намеря начин и ще дойда да ви видя!“ Не, не отива на гроба на баба му! Ами къде се е затирила тъй? Откакто спря да ходи на работа в стопанството, от къщи за да излезе, чудо трябва да е станало! Иначе — веднъж в месеца — за пенсията, като дойде Милка от пощата в Соколово, и толкоз! А сега, стиснала китката, напълнила шишето и бърза ли, бърза! Ама е жив още Маринчо Лалев! И изобщо не е погребван! Къде е тръгнала тази жена? Цялата в черно? Понесла мушкатото? Цвят се рони от попрецъфтелите овошки, посипва се

върху черното на забрадката ѝ, побеляла е от цвят острата тревница на калдъръмената уличка, дето води към гробищата на селото...

Ще трябва да почака Васил Върбанов! Няма първо да отиде при него и да му даде вестниците, а първо ще си отиде у тях си, за да се преоблече и да поговори най-сетне с майка си! Ще ѝ каже... Ще ѝ каже... Какво ще ѝ каже? Ще ѝ признае първо, че е ходил при баща си. Два пъти. Първия, когато излъга баба си, че отива на екскурзия, и втория, когато си идва от Коми за десет дни. През зимата. А от Коми, колкото пъти си е идвал, идвал си е винаги през лятото...

В Коми, дето е на пет хиляди километра от тука — същата история! Позаглежда го един от погрузистите на Горен склад, позаглежда го и... ще го припознае в някого! А пък трябва да го товари — не е бързал Маринчо Лалев да стигне дотука, та да не си изпусне реда, че този заплес да го разглежда така, сякаш е някой киноартист! И му вика в един момент онзи: „Ти си, не мож ме излъга!“ „Аз съм и не ща да те лъжа!“ — рече му Маринчо Лалев, без да знае какво има предвид оня и само и само да започне да го товари. „Ти си синът на Най-добрия!“ — зарадва се погрузистът, сякаш е открил Америка. „И ще ме натовариш ли сега, като позна, че съм синът на Най-добрия?“ „Да знаеш, при мене винаги вече си на ред... Идваш и заставаш най-отпред! Другото е моя работа! Товаря те сега, ама довечера те искам вкъщи! Само аз съм от Перник тука — никой друг няма от Перник! Два глухаря съм утрепал днеска, съомга имам от пролетта още, а пък да няма един човек от Перник — да седне с него човек и като свят да си поприказва! Чакаме те с жената довечера — когато и да дойдеш, все няма да е късно!“

Отиде им вечерта — на гости на земляка от Перник, въпреки че той не им беше никакъв земляк. И се сприятелиха. А да имаш приятел автопогрузчик в Коми, беше голяма работа! За някого може да няма трупи и три часа да чака да го натоварят — за тебе има! Някой и две бутилки водка може да даде, за да стане по-бързо неговата работа, но ако автопогрузчикът почива — почива и толкоз! А Маринчо Лалев товари МАЗ-а от раз и вдига снежния пушиляк по магистралата...

Но на земляка не, не му беше изтекъл договорът, но нещо, не може да си спомни сега какво, му се наложи да се прибере в България. На петнайсети септември падна първият сняг нея година, а землякът си тръгна на шестнайсети. Влакът за Москва от гара Кослан тръгваше

в четири сутринта — не спаха цялата нощ, изпращаха се както му е редът: със съомга, водка и селъодка! Закара ги с МАЗ-а — куфарите на платформата, землякът и жена му — в кабината...

От гарата направо за гората замина — беше изпуснал курс през нощта, до следващата нощ трябваше да го навакса!

Землякът излезе много писмовен човек — още на следващата седмица пристигна първото писмо. Жалваше се, че след толкоз години в Коми не може да свикне с България и не може да си намери мястото! Пред очите му все снеговете на Коми били, тамошните шарени гори и тамошните скандалчета — кой кога е пристигнал и чий е редът за товарене... Маринчо Лалев не му отговори. Но на следващата седмица — ново писмо! И после пак! Дори не забелязваше землякът, че не получава отговор на писмата си, а ги нареждаше тъй, сякаш е имало отговор и той отговаря на отговора... Задаваше въпроси и задаваше отговори — ясно беше, че тези писма са му станали потребност, каквато беше станало и получаването им за Маринчо — в сряда вечер или в четвъртък сутрин се отбиваше в квартирата зад Главката, за да провери дошло ли е писмото.

А веднъж го намери пощальонката — едно русичко руско момиченце, на Долен склад, като разтоварваше на естакадата, и му подаде телеграма от земляка. И нали сме все изпълнени с предчувствия за лошото, трепна Маринчо Лалев. Разгърна голямата бланка и прочете късичкия ред: „Най-добрия не е добре!“ И подписа отдолу: „Землякът Марин“. Момиченцето, несвикнало още да носи и лоши новини, го гледаше виновно и въпреки че се беше подписал, където му посочи, стоеше като побито и не си тръгваше. „Всичко е нормално!“ — каза му Маринчо Лалев. Момиченцето пак тъй виновно се усмихна, нахлупи ниско над очите си голямата ушанка и запрескача разхвърляните трупи, за да излезе на пътя.

Отиде при шефовете в гаража. Показа телеграмата. „Кой е Най-добрия?“ „Баща ми!“ „И той като тебе, значи! Или ти като него. Десет дни стигат ли ти?“ „Не знам!“ „Ако не ти стигат, ще се обадиш!“ „Разбира се!“ „Вземи си два аванса, а нашите хора ще ти запазят билет за самолета! Някоя от нивите долу ще те закара до летището!“

След два часа беше на летището, а в шест сутринта беше на аерогара София. Обмени рубли, взе такси и право в Перник на адреса на земляка. Двамата отидоха в болницата. Близичко беше, пеш

извървяха пътя, по пътя картината се изясни: „Рак! — рече землякът. — Няма какво да се лъжем, не сме малки! На белия дроб! Също като и моя баща... От тия мини ли е? От този живот ли е? Вода му точиха, нагряха го, изстудяха го, докараха го до морфина и... край! Аз май не биваше да ти я пращам тази телеграма! Знам к'ви са ви отношенията, ама...“ „Напротив, трябваше да ми я пратиш!“ „Бяха много близки приятели с баща ми — аз на коленете на Най-добрия съм израснал!“ „Беше ли най-добрият?“ — запита Маринчо Лалев. „Беше. Не само в рудника. Навсякъде и във всичко беше най-добрият. Ти имаш право и да не повярваш, че е било тъй, но така си беше!“

Най-добрия беше вече зает само със себе си. Погледна ги, кимна им да седнат на съседното, съвсем скоро опразнено легло — не бяха успели още санитарките да донесат чаршафи и да застелят одеяло. Приседнаха на голия, отънял и изсветлял дюшек.

— И тъй, и тъй — дошъл си... Да ми донесеш една шкембе чорба от закусвалнята пред съда? Не че много съм заслужил, но... прияде ми се!

— Аз ще донеса! Знам я закусвалнята! — скочи землякът. — Тъкмо вие да се повидите, докато се върна!

Не се видяха, защото баща му гледаше себе си. Малко позачудено, изненадано сякаш че тъй тънки и прозрачни са станали ръцете му, а ноктите на отвитите му крака тъй бели и посинели, трошливи — негови ли са тези крака и тези нокти, дето и пиличка са виждали, за да не късат чорапите му, и бяха розови и здрави, а пък сега...

Една лъжица можа да хапне от буркана и се отказа:

— Е, че хубава я направил майсторът и ти лютичко си сложил — не ти е досвидяло! По три такива чорби съм изяждал на закуска, ама не може сега... Изял съм си, изглежда, чорбите...

Три дни гледа баща си в болницата! През час трябваше да го води „до онова място“, както се изразяваше баща му, и по половин да го чака да излезе. Понеже си мислеше, че не може, както е отслабнал, да стане от клекалото, надникна веднъж и го видя, хванал се за тръбата, да занича в чинията... „Нищо няма?!“ — недоумяващо вдигна ръце баща му. „Че как ще има, когато нищо не си хапнал, откакто съм дошъл! Да отида да взема нещо лекичко, бульонче някакво, може пък да потръгне...“ „Не трябваше да идваш! Докторите са добри, правят

хората каквото могат, ама толкова могат... Аз като не искам да им помогна, те как да ми помогнат? А пък толкова боли — не мога ти го описа!“ „Да повикам да ти сложат инжекция?“ „Никого няма да викаш — няма само с мене да се занимават хората!“ „Това им е работата!“ — каза Маринчо Лалев. „Да се занимават с мене?!“ — искрено учуден, запита баща му.

Последната нощ беше толкова тиха, че чак някаква святост се излъчваше от нея. Беше като оная песничка: „Тиха нощ... свята нощ...“ Снегът падаше в светлината на прозореца на едри парцали, които се гонеха, догонваха се, прегръщаха се и отминаваха, за да сторят място на новия сняг.

— Красиво! — рече баща му. — Но не става такова време за примки и капани! В такова време дивечът се скрива някъде и няма да мръдне, докато не спре да вали!

Пак се втрени в скръстените на гърдите си ръце. И тъй втренчен, каза по някое време:

— Не си дойде заради мене ти чак от Коми! Дойде заради себе си, но тъй даже е по-добре! — И запита, живнал изведнъж: — Какво каза баба ти, когато умираше?

— Нямаше ме. Леля Карамфилка и Мария Ярката били при нея, те разправяха, че през всичкото време все това викала: „Боже Господичко, как ще го оставя този белия свят?! Свят като цвят...“

— Свят като свят... — въздъхна баща му и издъхна.

Или не беше чул хубаво, или наистина светът за него не е бил „цвят“, а свят, какъвто си е...

Погребаха го Най-добрия в самия край на кварталното гробище. Дори единия циментов дирек на оградата подкопаха, та още преди да си тръгнат, оградната мрежа полегна над гроба, сякаш се е поклонила и не е могла да се изправи. Бяха само Маринчо Лалев, землякът и гробарите, които останаха много доволни от това погребение, и както се изрази единият от тях: „Дай Боже, повече таквизи мющерии! Много ни беше драго да го заровим човека, колкото пъти минеме оттука, ще се отбиваме, за да го видиме как е и какво прави!“

Остана да спи вечния си сън Най-добрия в компанията на отзивчивите гробари, на добрите и не дотам добрите, които като него щяха да спят вечния си сън и вечно да сънуват живота си и живите, с които един ден пак ще се съберат...

Това ли трябва да каже на майка си, за да я разговори? Че то не е и за казване — как видял, че ноктите на баща му били сини и трошливи, преди да умре? Не става това! Не става и да ѝ разправя как вчера са го били тримата от контингента на Бойко Борисов неизвестни извършители и как цяла нощ е трупал сили, за да може на сутринта като мине снегоринът, да се измъкне от тоя вълчи капан и да се прибере вкъщи. Това само ще я разстрои още повече и никаква разговорка няма да произлезе, ами само по-дълбока скръб и по-голямо мълчание... Сякаш може да има по-дълбоко мълчание от нейното... Няма такова мълчание! Но Маринчо Лалев предусеща, че ѝ е дошло времето да проговори... Знае, убеден е, че това ще се случи! Ако досега е мълчала, за да изкупи вината си, дето така безпомощно го би там в гората — минало е време и може да се забрави! Ако е мълчала, да не укори в нещо баща му или себе си да укори — и това е минало и трябва вече да се забрави! Ако пък е мълчала, обидена от нещо нейно си от живота — време е да прости, да се помири с живота си и да се примири с него: той е такъв, какъвто е! И точка! Така трябва да бъде. И така ще стане. Трябва само Маринчо Лалев да изнамери темата, която ще я заинтригува и ще я въвлече в разговор, без сама да се усети и без никакви номера откъм негова страна, защото се е уверил, че номера тука не минават... Темата? Или на какво да спре вниманието ѝ? Хем да я изненада, хем да е нещо, което да плаче за участието ѝ, да трябва да се произнесе по него и да не иска да се измъкне? Няма много време — докато се разсъмне, и трябва да го е намерил това нещо! А то вече притъмня, както става винаги на ранина през зимата. И ако не е станало пет часът, четири непременно е минало... Че не може и както е залегнал така върху купчината сняг, да бръкне и да извади часовника с ланеца, дето си го купи в Екатеринбург...

А дали да не тръсне на майка си още щом се прибере вкъщи, от вратата, преди да е влязъл: „Даде ми Минчо Майката хиляда лева назаем и тръгвам за Коми! Няма накъде повече да отлагам!“ Ще я шашне и ще стане абсолютен „шаш“, както правят народа онези от Канал 1! Трябва да каже, няма как да не каже: „Тръгвай!“ или „Недей отива, не знаеш какво можеш да завариш там!“ Все едното от двете неща трябва да каже...

Защото харесваше Фая, беше се сдружила с Ира и... изобщо беше доволна, че най-сетне си е намерил жена, създал е семейство и е

станал както всички нормални хора, а не като някои, каквито ги има и за които не си и струва да се приказва! Не че го е казала, но с всичко, което правеше, даваше да се разбере, че Фая е снахата, за която всяка майка може само да мечтае... Нищо че беше татарка от Русия! И какво толкова пък че била вдовица и имала дете от първия си мъж? Случва се да им умрат на някои жени мъжете! А детето какво е виновно, че се е родило? Трябва да се отгледа това дете, а, дай Боже, и свое ще си завъдим, та да не расте само и то...

Както са ставали много неща в живота му, така стана и заминаването му за Коми — може и да изглежда, че целенасочено се е движил към Коми, но всъщност Коми беше вървяло към него. Просто така се бяха стекли обстоятелствата, а колкото и да изглежда, че човек сам гради живота си, не е точно тъй — имат понякога значение и обстоятелствата! Решаващо значение понякога!

С казармените две и шестте години на гара Левски беше навъртял осем години шофьорски стаж и беше придобил, както се казваше тогава, всичките категории и се надяваше вече Владо Минчев — шефът на ДАП, да го уреди за тираджия. Казваше му, че всичко е добре изпитано и уредено и се чака само получаването на нов камион...

И вече като въртеше волана по разните шосета, виждаше се да го върти по пътищата на Европа!

Веднъж, като търсеше на картата някакво село, където се строеше мост и той трябваше да закара там някакви елементи, дълги по осемнайсет метра, пресметна, че май няма път и пътче в България, където да не е минавал! Нямаше начин да помни всичките си кирии, но първата кирия няма да забрави никога! Тя е нещо като първото влюбване и изобщо като всички първи неща...

Подписаха договорите си, получиха работно облекло, разписаха се при механика за автомобилите и инструментите, застанаха на гишето на диспечера и получи първия си пътен лист: час на тръгване — 04 часа, маршрут — гаража — Новачене — Млекозавод — гаража, подпис на механика, подпис на диспечера, подпис на водача...

В каросерията на колата „Ифа — Саксерлинг“ (отдавна я няма и като антика!) — три цистерни от по два тона! Трябваше да събере млякото от фермите на стопанствата и от млекопунктовете на частниците. Докъм десет и половина събра млеката. Че като го залюля

оная ми ти течност... Първа — втора, отбий в дясно! Първа — втора... Учили бяха за превоз на течности, но едно е цистерната да е една и съвсем друго — три, и то напълнени до половината или до двете трети! А пък предницата на колата — не ми говори: прави два оборота на волана — тя не е чула, че трябва да завие нанякъде! Пропътува ги тия трийсетина километра за десет часа — само да не обърне колата, да не удари някого, някой да не удари него, както се люлее и не го побира пътят!

В Млекозавода го наругаха толкова много, че накрая чак го съжалиха...

А пък Владо Минчев, който го чакаше на портала на гаража, го похвали: „Ще стане шофьор от тебе! Утре няма да е толкова страшно! А ако си забелязал нещо нередно по колата, остани утре в гаража и го отстрани. Писали сме я в техническо обслужване.“ „Предницата е разбита и спирачките на задно дясно не държат!“ — рече му още мокър от страх и пот Маринчо Лалев. „Знаеш значи какво имаш да правиш!“ — каза му Владо Минчев и тръгна към вагона — кръчмичка в един вагон, закотвен на линията, където шофьорите се събираха след работа.

Нея нощ спа в колата, завит с отгънатото одеяло, за което също се беше разписал и което завиваше покъсаната втора седалка на ифата.

Хубаво беше да се работи с Владо Минчев! И с колко хубави хора му се е случвало да работи! Толкова добри хора е срещал в живота си, че три живота няма да му стигнат, за да може да им се отблагодари, че ги е срещнал... С всекиго сигурно е тъй, но дали всеки си дава сметка за това — то е друг въпрос! Писателя например е човек, който в това отношение стига до крайности. Запитах го за някой писател, когото за последно си прочел: „Много хубав писател!“, речеш му нещо за някой човек от селото или от другаде, когото двамата познавате: „Много хубав човек!“, а когато той започне да говори за някого, можеш да бъдеш сигурен, че някъде в разказа му непременно ще чуеш и неизменното му: „Прекрасен човек!“

Такъв човек беше и Владо Минчев — бай Владо! И не защото на него лично много му е помагал, а защото гледаше на всекиго да помогне — къде за квартира, кога заем да уреди, връзки да намери в родилното отделение... За в работата няма смисъл и да се говори!

Но... веднъж този същият Владо Минчев го предаде.

Обаче то беше после...

А пък на следващото му лято в ДАП-а му даде един съвсем нов пикап и го прати с двама коминджии от Трънско да построят един комин на керамичния завод в Овча могила и в перспектива — в Генерал Тошево. „Какво ще ти плащат те на тебе — не ме интересува! Моята задача е да бъдат снабдявани с всичко, което им е необходимо: тухли, огнеупорна глина, дървен материал, цимент и каквото още кажат! Вземаш си пътни листи за един месец и десет метра да трябва да направиш с колата — пишеш ги! В края на месеца идваш и се отчиташ!“ „Но на мене ми е нужен стаж на кола от четири тона нагоре!“ „Знам — искаш да имаш всичките категории... Няма да те снемат от ифата и на нея ще те вода!“ Нямах какво повече да искам и тръгнах със старците — бай Димитър и дядо Тошката. Няма какво друго да се каже за трънските майстори, освен и аз като Писателя да кажа: „Прекрасни хора!“ Нищо че бяха седемдесетгодишни и както казваше бай Димитър, скоро двамата заедно щели да имат век и половина зад гърба си! Можеха всичко, но ги затрудняваше отковаването и приковаването на външните калъпи. Научиха ме и тази работа стана моя длъжност. „Длъжност ти е!“ — казваше дядо Тошката. Длъжност ми беше и да пълня тринайсетте кофи с бетона, когато го докара шасито, да ги нареждам на платформата и да ги дигам с хаспела горе, а те само да ги изсипват в калъпите.

За тия му длъжности му плащаха два пъти повече от онова, което изкарваше с пикапа.

Преди имаше страх от високото, а тук с това отковаване и приковаване — от метър и десет на метър и десет — свикна с височината и без колан. Като маймунка подскачаше на четиридесет метра височина, за да си върши длъжностите! Има снимки от тогава, та може и да се види като толкова млад — пикапчето в основата, коминът извисен, а той — дребен на високото и вдигнал високо теслата...

Само да има кой да му скове калъпите (те са голямата майстория) като едното нищо и без трънчаните ще може да вдигне един комин като овчомогилския или генералтошевския!

На шестата си година в ДАП-а влезе в партията. Поръчителствата му лично бай Димитър Трънчанина, Владо Минчев и колегата от „Автобусни превози“ Бончо Мадарата. Да не е влизал по-

хубаво, ама отде да знае човек от какво ще му дойдат неприятностите, та да се варди! Набираха някакъв комсомолски набор и нямаше как... И особено пък, когато ти поръчителстват такива хора! С големи букви — и тримата! Като стана модерно и изгодно да се плюе по тази същата партия, Маринчо Лалев казваше на всеки от плювалниците: „Плюеш на лицето си, момче! Ако имаш лице, де! Ти може и да не познаваш хора като бай Димитра коминдижията, като началника на ДАП-а в Левски Владо Минчев и шофьора на автобус Мадарата, но аз ги знам лично и ти забранявам да плюеш така анблок! Който е за плюене — плюй го! Ама чистия човек да плюеш, това няма да ти се размине — ще те плюят и тебе един ден, помни ми думата!“

А когато вече се надяваше кой ден и... да го качат на тира, пристигнаха в ДАП-а от село — партийният секретар, съсед му беше в село, и председателят на стопанството — агроном и чужд на селото човек. Седяха в кабинета на Владо Минчев, трето кафе пиеха и от три часа го кандърдисваха да се прибере в село за жетвата. Само за жетвата! Но по всичко, с което се мъчеха да го убедят, си личеше, че няма да е само за жетвата... „Хиляди начини имаме да те върнем, но сме дошли сега да те молим! — каза за стотен път председателят. — Колко взимаш тука?“ Каза му какво изкарва в най-добрите месеци. „Още толкова ще ти дадем!“ „Не искам нищо да ми давате — искам си работата тука!“ „Ще го приемеш тогава като партийно поръчение!“ — обади се партийният. „Никой нищо не ми е поръчвал и няма да позволя да ми поръчва!“ — каза Маринчо Лалев и погледна към шефа си. „От Плевен ми се обадиха да те освободя по взаимно съгласие!“ — наведе глава Владо Минчев. „Ще ме освободите ли?“ „Няма как иначе!“ „Без да съм съгласен?“ „Че кой е казал, че не си съгласен?! — застъпи го пак председателят. — Никой не те е питал съгласен ли си, за да отговориш, дали си съгласен!“

Освободиха го по взаимно съгласие и с изричната уговорка, че като пожънат и преорат, веднага ще се върне в ДАП-а.

Като да се качват в нивата на стопанството, председателят отвори шофьорската врата и го покани да се качи:

— Сядай да свикваш, че май ти ще я караш вече тази кола!

— Не мога! Нямам заповед! — каза му Маринчо Лалев и се тръшна отзад на седалката. Цял облак пушиляк се вдигна от нея.

— Няма да ни е лесно с този човек! — погледна председателят партийния и завъртя контактния ключ.

Издадоха му и заповед за назначаване. Зачислиха му комбайн, един трактор Т-500, зила, нивата... тропосаха му насетне трафопоста, доилните агрегати и помпата на резервоара...

Три години жъна, ора, засява, като привършеха полската работа, караше със зила торове, препарати, тухли, цигли и какво ли още не, а измежду всичко, което му беше на главата, занимаваха го и с ремонти в стопанския двор и из селото...

Жънеше пак... Газеше с комбайна всичките кърища от съставните на стопанството села и не беше се прибирал отдавна. Докараха му и този ден храната с нивата и една каса бира — лично председателят... Седна в сянката на машината и извади котларките. Нормално: таратор, който се беше притоплил, бобът не беше още изстинал, а кюфтетата в третото канче както винаги — сухи, но с много подправки и... ядат се! Председателят отвори две бири и подпря едната на коляното му. „Ще издържи ли?“ Питаше за комбайната. „Държи се засега! Но няма да е лошо да ми докарате два ремъка — за всеки случай!“ „Размерите?“ „Склададжията ги знае — дал съм му ги!“ „Хубаво... И мога вече да ти кажа, че добре се отсрамиха нивите... Недоторени, недопръскани — пусна ечемикът четиристотин кила, а пшеницата може да стигне до четиристотин и петдесет! До края на седмицата ще привършиш ли?“ „Какъв ден сме днес?“ „Сряда.“ „В петък, ако не ми мине заек път, мисля да съм довършил!“ „Ходи ли ти се към Бяла да жънеш тази година?“ „Пак ли? Нали нямаше да ходим вече никъде!“ „Обадиха се...“ „Ако така я лашкаме тази машина, догодина няма да има ние с какво да си пожънем!“ „Пак ще приказваме за Бяла... А сега да си дойдем на думата: всеки си взема своето. Заслужил си си го и ти — стига си се цепил! В петък вечер минаваш с машината покрай вас и си стоварваш един бункер жито!“

Маринчо Лалев събра съдинките в пластмасовата щайга, взе недопитата бира и се емна по стълбата на „Клас-доминатора“. Позабърса таблото, запали двигателя, включи агрегатите и тръгна срещу разлюлелия се насреща му блок. Едрата, тежка пшеница падаше покосена, зърното с шумолене се сипваше отзад, в огледалото се

нареждаха ивиците златна слама, която, ако се откачеше от ходенето в Бяла, трябваше другата седмица да започне да балира...

Жънеше и два дена не спря да мисли за предложението на председателя да стовари у дома си един бункер жито. Знаеше, че го правят това нещо и председателят, и партийният, и шефът на работилницата, и склададжията, но не беше сигурен — то ставаше нощем, винаги на четири очи най-много, не можеше да бъде видно, нито пък доказано. Ама председателят каза: „Стига си се цепил...“ — и значи всичко това си е било чистата истина!

Зърно не му трябваше... Получаваше си по надлежния ред достатъчно, за да му стигне за трите овце, козата и двайсетте кокошки, с които се разправяше майка му — да не остане без вълна и прежда за терлиците си!

Магаричката още не беше купил тогава — нея я купи като шест месечно пуленце, защото едни цигани искаха да я колят за кюфтета... Купи я, когато беше се завърнал вече от Коми!

Не му трябваше зърното, но го беше яд, че под носа му цели три години са крали ония, а той като последния глупак се е самозаблуждавал, че това нито има как да се види, нито как да се докаже! И през цялото това време им е съдействал като съучастник... Е, щом е било тъй и щом го е допуснал да бъде тъй — ще им стане съучастник! Нищо че не му е нужно това зърно!

Ама от къде на къде пък някой ще му казва да не се цепел от колектива? Ще се цепи, щом тъй му се иска...

Но в петък, на свечеряване, отпрати ремаркетата и им каза повече да не идват. Докато се стъмни, пожъна острия ъгъл на блока. Два часа го обикаля, но го обра до шушка и надруса бункера догоре.

Чували имаше в сандъка с инструментите за в случай че се наложи нещо да изпразва бункера.

Посред нощ, когато и щурците бяха заспали, спря пред дома си и започна да пълни чувалите. Вдигне ръчката, засипе се зърното, отмести чувала настрана. Хайде пак. Трийсетина чувала напълни — толкова се оказаха в сандъка. Изчете ги пак, докато отиваше да отвори портата, за да ги нанесе вътре. Понечи да вдигне мандалото. Заяде нещо... Опита пак. Отново не ще! Вдигна поглед тогава и видя майка си. Очите ѝ видя, които го гледаха през летвите на горния край на портичката. Нито укор имаше в тях, нито почуда, само твърда

решимост да не му отваря. Пошепна ѝ да отмахне резето. Поклати глава и в това поклащане имаше вече и почуда, и укор, и пълно неразбиране на това, което става, и страх, и ужас, че на нея точно се е случило това нещо!

Нямаше да му отвори! А и той самият не знаеше дали иска да му отвори. Можеше да прескочи през високия дувар и сам да отмахне тежкото резе, но не го стори, а се обърна, нахвърля чувалите в сламотръса и където завърне. Мина по прашния, бял през нощта път, който обикаляше селото, и само с една маневра вкара комбайна в стопанския двор. Спря я до кантара и чак тогава се появи пазачът:

— Сколаса ли?

Влезе в стаичката и занарежда на непочистената от трохи маса ключовете си. Сложи едната връзка:

— На зила, на нивата и на комбайна... Тези са на трактора. На трафопоста ключовете са в Енергото — дадох им ги да сменят маслото на трансформатора. Тези са на резервоара — кажи на другаря председател да сложат пренавитата помпа, защото тази сдава багажа!

— Няма ли да идваш утре? Като се наспиш, искам да кажа...

— И вдругиден няма да дойда! — каза му Маринчо Лалев и като метна доченката на рамото си, излезе през широко отворената врата на портала...

Ама че спомен, ама че свят — противно да ти стане и от тебе си, че и от света! Ама е било, да опустее дано, и да го задраскаш не можеш, и да го избършеш не можеш... Нищо не можеш да поправиш — което е било, било е и... точка! Трийсет чувала сурова пшеница да преобърнат живота ти и да го разделят на две — „преди Коми“ и „след Коми“! Изобщо не му се виждаше тогава, че отива толкова далече — така му се бягаше тогава от всичко, че ако имаше и по-далечно място, и там би отишъл... Не е бил научил още, че на света няма такова далечно място, където човек да може да избяга от себе си И ако все пак успее да се спаси от мястото, което му е станало противно — ще налети на новото място на онова, което не е можело да го отмине...

Както той, Маринчо Лалев, налетя на Фая!

Прибра се, изкъпа се с водата от варела (и лятна баня си беше направил), хвана сутрешния влак и в девет и нещо, към десет, беше в София на „Комунистически манифест“ (тогава) 114. Пред бараката с табела „Кадри — Коми АССР“ (тогава) — два вагона нещастници като

него, дето се чудят кой път да хванат! И кои пътеки... Не си поплюваше програма „Хоризонт“ на БеНеРе-то и в този случай — ехтеше в простора над бараките песента от вдигнатия горе на стълба високоговорител: „... ти чула ли си, разбрала, какво хората хортуват... Че съм бил, любе, хайдутин, на хайдутите главатар... Чудя се, любе, мая се кои пътеки да ловя, кои пътища да хващам...“ На ти тебе, както се казва, и самата случайност е заплакала за тези несретници, дето търпеливо и безропотно си чакат реда, за да видят ще ги одобрят ли, или няма да ги одобрят за гурбетя, към който са поели. Дали запомни някой друг от одобрените с каква песен ги изпрати толкова милата им за години напред родина?

Малей, през какви нещица е трябвало да преминава народецът ни! Открай време! И докога? Все гурбетчилък, на който крайт не се види... Градинарлък по Молдовата, Украйна и Унгария, жепелиниите на още новата Америка, горите на Канада, овцете на Австралия... Сега наново: през ден ни пъдят от Холандия, през два убиват някого във Франция, през три вкарват в затвора някой българин в Италия, Германия, Гърция, да не говорим за старата вече Америка — там заради една нокторезачка ти отрязват квитанцията и окото им не мигва!

Простата и не дотам точна аритметика може да покаже, че през Коми за двайсет години, а може и повече, да са били средно по петнайсет хиляди договора за година, макар че имаше и хора като него, дето са изкарвали десет години с един договор — смятай ги! Както и да ги смяташ, имат едно на друго триста хиляди души! Ами българи само в Коми ли е имало? А строителите? Къде ли нямахме обекти и в тоя бивш сега Съветски съюз? Москва, Тюмен, Губкин, Стари Оскол, Грозни, Оренбург, Самара, пак Москва и пак във всичките посоки... Двеста хиляди да са минали оттам! Е? Петстотин хиляди души! И значи още толкоз човешки съдби! Ами че то си е чист стрес, както му викат сега — сам да се изтръгнеш от корена си и сам да се мъчиш да се присадиш другаде! Наканил си се или са те наканили, зарязваш всичко, вдигаш се и... тръгваш. И... много интересна работа се получава: минаваш границата, тоест Дунав мост (защото тогава групите все с влак пътуваха!), и България, и всичко българско ти стават мили и скъпи дотолкоз, че не даваш лоша дума да се издума за тях! Започваш да обичаш и онова, което си мразил, скъпи ти стават и

другарят Живков, и председателят на стопанството, който е успял да те накара да се намразиш!

Сигурно и с днешните гурбетчии става същото — като минат оттатък и да забравят сиромашията и всичко лошо, от което са тръгнали да бягат, и да им стане мил даже и доктор Желев!

Трябва, значи, много голяма беда да го сполети човека — някаква чужбина или пък пряспа като тази, в която Маринчо Лалев изпадна, за да обикне живота си, който до вчера е живял и който до вчера му се е струвал никакъв и противен до немай-къде: с никому ненужните и обидни подписи на Шулевата, с бедността и безизходицата на Японеца, с озлоблението на Васил Върбанов, смешните и тъжни надежди на Даскал Коля, прасетата на Ярката и тревогите ѝ за изхода на изборите в Израел, с нечовешките усилия на Минчо Майката да намери цаката на икономическата криза, с ежемесечния фризьор на Панделката и педикюра ѝ, заради който и в най-големите жеги ходи обута с чорапи.

Така става винаги — като не ти трябва някой, не можеш се отърва от него! Един през друг наваляха до преди малко, а сега, когато ги повика и иска да ги види — няма ги никакви! Бутат се някакви бели неща пред погледа му, блъскат се, ама лице няма никакво... И без лица ли останаха тези хора? Или, като им вземаха всичко — миналия живот, настоящия и светлата вяра в бъдещето, отнели са и лицата им! И може ли без лице да живее човек? Та нали на лицето на човека са изписани всичките му животи — миналите, сегашните и бъдещите? Или тая бяла белота, която му се привижда, не е липса на лица, а иде от снега, който не е спирал през цялата нощ и не мисли да спира! Това е добре за Маринчо Лалев — не могат и на третия ден, откакто е заваляло, да не пуснат снегорин! А като дойде снегоринът, може и да не чака млекарките и хлебарките, за да се прибере, а да помоли Тошката да обърне и да го откара до горе... Не може да му откаже — едно, че му е правил услуги, като му се повредят нещо машините, и друго, който го види такъв премръзнал и потрошен от ония тримата на Бойко Борисов, сам ще поиска да обърне и да го закара! Тъй ще стане — ще си пътуват нагоре в топлата кабина на трактора и Тошката ще псува зимата, снега и Общината, с която е сключил договор за снегопочистването, и нафтата, която ще му признаят, вече е изгорена, а пък то не спира да вали и няма намерение да спира напреко на прогнозите и на БиТиВи-

то, и на Канала... А Маринчо Лалев ще му каже, за да го поуспокои малко от малко: „Абе вали то, ама не могат тия нашите снегове да се сравняват със снеговете на Коми АССР! Тука завали — стопи се, пак завали, пак се стопи! Там такова нещо няма — сняг върху сняг вали, сняг върху сняг!“

А пък, като му видяха тогава в отдел „Кадри“ на бараките документите, случи се там да бъде и шефът на „Кадри и квалификация“ — Ненчев. Гледат го и вика този същият Ненчев: „Ами самолет можеш ли да караш?“ „Не съм опитвал — отвърна му Маринчо Лалев, — ама може и да мога!“ „Този да тръгне с първата група — каза Ненчев на момичето. — Пиши му заповед за лесовоз, пък там да го правят каквото искат!“

За една седмица трябваше да издаде, да си направи медицинските и другите бележки, дето се искаха, и на деветнайсети май, осемдесета, се качи на влака в единайсет и нещо през нощта. Пристигна в Коми на двајсет и четвърти май в четири сутринта. Първата бяла нощ — и в Коми, и в живота му изобщо... Купи си нов вестник „Труд“. Нявгашния — не този шарения, днешния. Докато чакаха да ги извозят до посъолъка, го изчете целия — толкова беше светло, че и най-дребно отпечатаното можеше да се прочете...

Четеше вестника и си мислеше, че в България сега някой чете същия този вестник, че този някой може да е и председателят на стопанството, който изобщо не се опита да го спира, а му разписа трудовата книжка тъй, сякаш отпреди бяха се разбрали, че ги напуска... Четеше, оглеждаше се, послушваше се и в ушите му гърмяха надите на релсите по Дунав мост...

Не го накараха да кара самолет, но един ден го снеха от лесовоза и го пратиха при пътищарите. Нямало кой да кара асфалтополагащата машина... Дадоха му същите хиляда рубли, които можеше да изкара с лесовоза, и му връчиха ключовете. Не е висша математика — бързо се оправи! Другите — разбиват кривите, заравнят, подготвят трасето, а като пристигне асфалтът — влиза в машината и тръгват след него валяците и лопатите. Сладка работа — кеф и удоволствие: правиш път, който ще свърже две области — Коми и Архангелск!

Само че, каквото мислели котките, мишките го разваляли — световните събития оставиха и тази магистрала незавършена!

Но не бяха изгрели още на хоризонта световните събития и хоризонтът беше чист и светъл, поръбен на онова място, където небето и земята се сливат с розови облачета, облепени сякаш с перушина, която блести и постоянно потрепва — в чужбина и облаците са чужди, не като нашите, родните!

В един такъв ден на късото лято на Коми, вече в късното лято — средата на август, Маринчо Лалев срещна Фая...

Обадиха се по радиостанцията, че за този ден повече асфалт няма да има. Взе пушката на шофьора на автобусчето, с което ги караха от посъолъка до сто и двадесетия километър и обратно, и се спусна по реката — и да се поразтъпче, и да удари нещо, ако излезе насреща му в тайгата, по обширните поляни наред гората, по бреговете на блатата, които трябваше да заобикаля. Ама само с два патрона като си излязъл (досвидяха му на шофьора или наистина нямаше повече), чудо ще бъде да удариш нещо! Излезе му на едно място глухар, но докато го избиколи, докато се премери, и глухарят потъна в малинака. Глухи били! Пък те чуват и ударите на сърцето ти!

Придържаше се все към брега на реката — по-чисто е, подухва като че ли, по не хапят едрите като пчели комари и ги няма ония дребните мушици, на които руснаците викат „гнусь“. Гнус не, ами гнусотия! В ушите ти се навират, в носа ти влизат, на очите ти залютява от тях!

Рекичката беше от вътрешните на тайгата — тесничка, бавна, почти неподвижна, бистра като сълза и много дълбока — виждаха се полегналите на дъното ѝ зелени сенки на дърветата и много синьото на високото кротко и кратко небе. Течеше между ниските пясъчни брегове направо към голямата река Мезен, но на това място завиваше остро и внезапно, та му се наложи на Маринчо Лалев, за да съкрати пътя, да нагази малко през малинака и боровинковия храсталак, отрупан по това време на годината с множество дребни и черни до синьо плодове. Малко преди да се измъкне от храсталака, чу плисък на вода, сетне изпращяване на сухи съчки, някаква много отчаяна въздишка сякаш и отново плисък на вода — по-силен този път и по-дълбок. Свали пушката, притаи се до едно по-дебело дърво, отмахна ниските клончета и надникна... Беше се приготвил да види мечка, каквато казват шетала насам, елен да види или сърни, които преплуват реката,

високо вдигнали глави, но това, което видя, надхвърли всичките му очаквания: жена наред тайгата!

Мокра цялата, разплакана, тръсна косите си, прехапа устни и пак се зае да избутва късата лодка, която не искаше и не искаше да застане на брега — подхлъзваше се и отново се връщаше във водата... Като да се откажа жената, момиче още, може да се каже. Подпря се на борда на лодката и тъй си остана. Пак тръсна косите си, с яд сграби полунапълнения чувал и го замъкна на брега. Полегна чувалът и се изплъзнаха от него три едри риби. Огледа се плахо момичето и ги напъха обратно. Върна се до лодката — изнесе на брега и мрежата. Зае се пак да бутне лодката — по-нататък, видя му се, види се, че на това място брегът по-косо се спуска към реката. Но това само привидно беше тъй — не искаше мокрият пясък да задържи мокрите хлъзгави дъски на лодчицата!

Маринчо Лалев подпря пушката на дървото и излезе от прикритието си. Момичето трепна и застина, затънало до кръста във водата. „Не съм от Рибнадзора — каза му на най-правилния си руски. — Не съм от милицията, както сама виждаш, миличка! От българите съм, дето сечем тука тайгата ви!“ Момичето се поуспокои и даже нещо като да го досмеша. Посочи му с очи носа на лодката — да дърпа, значи, и по-силно, а пък тя започна да бутне, от което всъщност нямаше никаква нужда, защото като я лепна Маринчо Лалев лодчицата, и повлече с нея и девойчето! Грабна той чувала, нарами девойчето мрежата и — съвсем по кавалерски и както го изисква честта му на българин и гост, заведе я до селото и до къщата ѝ. А тя пък, като най-добра домакиня, го покани да пият чай...

В Русия навсякъде всичко е на газ, а на газ работите много бързо стават! Ама не и в този случай...

На леглото в стаята, в която влязоха, лежеше млад мъж — светъл, избръснат и виновничко усмихнат. Докато запарваше чая, момичето му разправи каква неоценима помощ му е оказал, а мъжът поблагодари с дълбоко свеждане на главата. Докато пък пиеше чая, изясни се, че върху мъжа ѝ е паднало дърво. Това се случило рано през пролетта, а вече цяло лято и не може да се помръдне от кръста надолу, та затова се наложило жената да излезе „адна на рыбалку“... Чак му стана неудобно на Маринчо Лалев от мислите, дето му бяха минали през ума, и дори малко по-засрамен си тръгна, макар най-искрено да обеща,

че ще се отзове на горещата им покана някога, при сгоден случай, пак да наминe да пият чай...

Но дълго време не му се отдаде такъв случай. Или пък той не го търсеше. А може би и избягваше да го намери...

Като пътищари, даваха през зимата двадесет и четири часови дежурства по снегопочистването и всякаква друга поддръжка на пътя. Наложиха им се веднъж да направят мост над едно не много дълбоко дере — по предварителните пресмятания на инженерите едно такова мостче щеше да съкрати пътуването на лесовозите с около час и половина. А това е много нещо — на толкова лесовози по час и половина излизат колко още курса само от временното зимно съоръжение! Три дена хвърляха в дерето неокастри брезии, ели, борове и лиственици... Пробиха после дупки в леда на реката и пуснаха помпите. Останалото го вършеше студът, който от месеци вече се въртеше все около четиридесетте градуса под нулата. Лесно се прави мост при такива климатични условия — стича се водата по струпаните дървета, замръзва, както си тече, сковава се и на заранта имаш мост, по който не лесовози, ами колона от танкове можеш да наредиш, без изобщо да пострада съоръжението!

Дежурните спяха в един фургон. В двата противоположни края на фургона горяха непрекъснато две печки — на едната готвачът им готви неизменното си рагу, а около другата винаги има някой, който е попремръзнал и е влязъл да се стопли. Не бяха се прибирали в селището от десетина дни и като се съберяха вечер всичките и започнеха да мятат одеялата върху си, във вагона наставаше жегата, прахоляк и някакъв много тежък мирис на застояло и вкиснато. Лягаше си Маринчо Лалев с останалите и както ставаше винаги напоследък, когато, макар и за малко останеше без работа, започваше пак да си мисли за реката през лятото, за жената и лодката, която все не щеше да остане на брега, за младия, неподвижен от кръста надолу мъж, който лежеше в широкото легло и възвиновничко и безпомощно се усмихваше... Може значи да имат нужда от нещо, помощ някаква да им е дотрябвала, а той, макар и с половин уста, ама обеща все пак да отиде някога да пият чай. А пък не отива! Забрави ли? Не е! И помни всичко: чаят беше много ароматен и сладкото от боровинки — също много ароматно и черно като мастилото, което все се разливаше в торбичката му с учебниците и тетрадките...

Реши се веднъж: опразни аптекката във фургона — остави от шишенцата и опаковките по една, а другото напъха в джоба на дрехата си. Но го видя готвачът: „На гости, а?“ „На гости! Имат болен човек вкъщи, та, викам, може нещо да дотрябва!“ „Винаги нещо дотрябва, не може всичко необходимо да има човек в къщата си!“ — съгласи се готвачът и отскочи до другия фургон, където бяха запасите му и държаха инструментите си. Върна се бързо и пъхна в ръцете му кутийка нескафе, едно кондензирано мляко и две бутилки водка. „Ще ми ги върнеш, когато се приберем!“ — рече му, като му подаваше водките. „А как ще го нося всичко това!“ Готвачът, да му се ненадяваш, се оказа добър, състрадателен и услужлив човек. Той, дето все мърмореше и все беше сърдит и недоволен от нещо си, изглежда, за да не остави възможност на другите да бъдат недоволни, сърдити и да мърморят по негов адрес, му даде сега личната си раница и собствените си ски, които безспорно бяха по-хубави и по-удобни за този сняг от ония, които той беше вземал. „Ще ти ги върна в изрядна изправност!“ — каза му Маринчо Лалев, като видя, че му ги дава, ама му свидят. „И водките ще върна още щом се приберем!“ „Знам, че ще ги върнеш... — кимна готвачът. — Ама ските пази, щото чак от Сиктивкар съм ходил да си ги избирам! Главно, да не си ги хареса и някой друг — внимавай къде ги оставяш и гледай да ти бъдат все пред очите!“

Пътуването по реката беше повече от приятно — снежна тишина, тихи снегове, а на места, където бяха вилнели зли ветрове — светли ледове и поломени дървета, които трябваше да се заобиколят. И той?! „Къде си тръгнал?“ „Как така се реши да тръгнеш?“ „Какво очакваш да намериш там, че тъй си се повлякъл по чуждата тайга, при чуждите хора?“ „Е, че нали обещах да пием чай!“ „Обещал си да пиеш чай?“ „Е, щом си обещах — ще пиеш чай и до вечерта ще се прибереш!“ „И не си тръгнал съвсем без нищо, я — ще оставиш лекарствата, да видят хората, че не си ги забравил, и нищо че не си наминал толкова време — мислил си за тях! Не е... изобщо да не си ги помислял...“

Избави се от натрапчивите си и неудобни мисли, когато при завоя на реката свали ските, взе ги на рамо и нагази снега към селцето. Много снегове му се е налагало да гази из тайгата, но такова газене не беше му се случвало! Местиш краката си, внимаваш да не закачиш със ските някой нависнал клон, за да не се отърси снегът на главата ти,

пристъпваш пак... Но крачка не правиш, защото само изтикваш с крак снега и като се обърнеш, виждаш две лъкатушещи дири, сякаш два смока са се влекли през снеговете, борили са се с тях, докато са заобикаляли огромните, изпречили се на пътя им дървета... Ясно си спомня, че не беше много пътът от завоя на реката до селото, а пък чак на свечеряване усети мирис на дим и на дом, дочу пресипнали кучешки лайове, които стават по-отчетливи и по-свирепи. Гората оредя, появиха се оградите на пасищата, нагази между стоборите на дворовете, една по една заизникваха из снега дървените къщици. Приличаха си, но не чак дотам, че да не може да разпознае къщата, която му трябваше...

Намери я малко встрани от площадчето, до обледенелия кладенец със захлупеното на капака му голямо дървено ведро, цялото обледеняло и то. Изправи се до портичката. Звънец нямаше. Пресегна се и почука с щеката по стъклото на единия от светлите квадрати на прозореца. Притича някой извътре покрай прозореца и вратата се отвори. Широко. Светлина блисна повесената от гредата на покрива лампа.

Фая стърчеше в останалата на тъмно каса на вратата, изненадана от късното му посещение, посмутена, но и като че ли позарадвана. Позна го веднага, но ѝ трябваше време, за да се съвземе и да му подаде закачената до вратата метличка. Помете се той по краката и отпред, изтръска ушанката си, взе тя метличката и почисти снега отзад по гърба му и по врата. Влязоха. Фая сложи чашите на масата, каничката със запарката, купичката сладко от клюква, лъжички, донесе възвределия чайник. Взе дрехите му и ги простря на опънатия до голямата печка простир. Седнаха. Усмихна му се Фая като на скъп и дългоочакван гостенин. Така му се стори. Усмихна ѝ се и той, като все се мъчеше да отклони очите си от празното легло. „Ушол!“ — отговори Фая, преди още да е запитал. „Също като при нас — рече си Маринчо Лалев, — замина си, само дето няма да се върне! И на пет хиляди километра на изток и толкова на запад — все същото!“ „През есента!“ — додаде жената. Маринчо Лалев се наведе и вдигна от пода, където беше ги оставил при разсъбличането, водките, кафето и млякото на готвача. Лекарствата, които беше взел, се оказаха закъснели и напълно излишни.

Вратата се отвори и ведно със студа и тъмнината влезе в горещата стая момиченцето. Десетинагодишно, пак така пълничко, с късичка възтъмноруса косица, с обличко личице и обли лунички под веселите оченца и около нослето.

— А това е Ира. Познавате се.

— Знаем се — кимна Маринчо Лалев и подаде ръката си, която му се видя сега голяма и мургава като на циганин.

Зарадва му се сякаш и Ира. Или пък тъй му се стори, защото много му се искаше да бъде така.

— Ние Ви очаквахме. И Коля все разпитваше за Вас: кога ще дойдете, защо не идвате?

Не можа нищо да излъже. Пък и не му се искаше нищо да лъже, както човек прави в такива случаи.

Фая прошепна нещо в розовото ушенце на Ира, Ира се засмя щастливо, наметна дрехата си, която още беше праметната на стола, и изхвърча през вратата.

И заприиждаха: двама мъже — „Братята ми!“ — представи ги Фая; мъж и жена — „Сестра ми и мъжът ѝ!“; две жени — „Съседките ми, но мъжете им са на работа в града и затова ги няма!“ Представи и него на гостите: „Маринчо — българин от българите в Усогорск!“ Беше напълно достатъчно и най-важното — нямаше какво повече да се добави. „Брат, значи!“ — заключи единият от братята. „Роден брат!“ — уточни другият. А мъжът на сестрата на Фая обобщи: „А щом е тъй, друго не ни остава, освен да напълним стаканите! А стаканите къде са?“ Разшетаха се жените — краставички, рибка, гъбки, дето леко нагарчат и повечко налютяват.

Жените си припомниха, че са го мернали лятос, когато помогнал на Фая да се прибере от риболова. И дори нещо хубаво си помислили, но няма да го кажат сега... После се появи отнякъде още водка. После отидоха в някаква друга къща. После в трета. Може би в тази, третата, осъмна Маринчо Лалев с неясни спомени, мътни впечатления и чувство на вина, че днес едва ли ще може да се яви на работа. За пръв път му се случваше и му се стори по-лошо — дори от първото напиване. Но се сети после, че беше споменал на бригадира, ако така се случи, че не се появи два-три дена, да не вдига паника, а да му пише някоя от компенсациите, които са станали толкова много, че и три договора да изкара тука, пак няма да може да му се изплати. Олекна му

и съвсем олекнал, се зае да търси дрехите си в чуждата стая и в непознатата му къща...

В стъклата проблясваше бистро студеното и ниско зимно слънчице на гостоприемната като всяка земя Коми-земя!

Появиха се скоро и коми-хората — заведоха го на сложената вече маса. Но колкото и да се молиха коми-мъжете, коми-жените не дадоха водка, като твърдяха уверено, че снощната им е била достатъчна и дори в повече... Като срещнаха такъв небивал друг път отпор и твърдост, нахвърлиха се мъжете на борша...

Пряко сили и само от учтивост дояждаше втората, дълбока като леген чиния, когато дойде Фая и го спаси от останалото гостоприемство.

Сякаш да беше бил и пребил в този дом: посегна за топора и веднага го намери! До късно вечерта, само по риза, цепи дърва. Брезови бяха, нарязани по на около четиридесет сантиметра, много лесно и приятно се цепеха. Ира вземаше цепениците с големи брезентови ръкавици и ги нареждаше под долепения до къщата навес. Навреме спря да размахва топора, помогна ѝ, до свечеряване успяха да приберат дървата.

Пиха чай.

Вечеряха.

Разказа ѝ за себе си: че скоро си е ходил в България, за да погребее баща си, че там е останала само майка му — сама, че селото му е мъничко като тяхното, но там я няма тая равнина на тайгата, а е сгушено между хълмове и от дворовете им, както е и тук, започват шарените гори на планината. Толкова малко ѝ каза, а пък ѝ каза всъщност всичко... Друго наистина нямаше — другото бяха подробностите, които навсякъде са едни и същи! Спомена май, че работи тук вече седма година, че е свикнал и смята до година, две най-много, да се прибира — не че нещо специално го влече там, ами майка му е остаряла и няма как — трябва да се прибере!

Разказа му и тя за себе си: повечето в селото били татари, разселени от Саратов още през двайсетте години — имала още баба, вуйчовци и лели в Саратов и при възможност през лятото отскачала дотам. Идвали ѝ понякога на гости тук и те. Баща ѝ и майка ѝ живеели при най-големия ѝ брат — тяхна била къщата, откъдето го прибрала сутринта. Била завършила прединститута в Сиктивкар и от осем

години учителствува в Кослан — пътувала с децата от селото до училището и обратно. Ира била на десет години, учела се добре и изобщо била прекрасно и умно за възрастта си дете. За Колята нищо не спомена. Или май каза, че бил техник в лесодобива, но само толкова...

После пак пиха чай.

Легнаха си. Маринчо Лалев — в широкото легло на Колята — толкова дълго се мъчи да го стопли, че не усети кога заспа.

Фая и Ира минаха през стаята рано и тихо.

Чу как спря отпред кавезето — газка, с фургон и седалки, може и микробус да се нарече с дванайсестина до петнайсет места. Чу и как потегли кавезето, а дълго още се излежава в леглото на Колята. Пък и не беше сигурен дали дрехите му на простира до печката са изсъхнали. Къпали се бяха с братята и някакви други съседи в истинска руска баня — с много пара, гореща вода, водка и разни мезета, но беше внимателен и не се наложи Фая да идва и да го прибира, а сам намери пътя и сам си дойде. Беше изпрала вече дрехите му, та не можа да ѝ каже, че е свикнал, също като баща си, сам да си пере бельото. Другото и друг може, но бельото — само той! Дрехите, които намери в преддверието на банята, за да се преоблече, бяха или на някого от братята ѝ, или на Колята? Все му се струваше, че са на Колята...

Можеше да тръгне с кавезето, ако не се намереше място, прав до вратата щеше да пътува и да слезе на магистралата, откъдето до стоянката им е нищо път, но беше решил да смени един много опасен ключ и заради това остана...

В едно сандъче от пирони намери ел. части — стари и нови. И отвертка намери. И обезопасени клещи. Толкова беше потрошена капачката на ключа на лампата под навеса с дървата, че можеше, като посегне човек да си светне, и да бръкне направо в оголените кабели. А дърва дотрябват всеки ден и по всяко време — опасно е!

Не му отне много време „рутинната работа“, както наричаше всяка работа склададжията или домакинът (държеше тъй да го наричат!) на стопанството, когато го помолеше да свърши нещо и по неговата част.

Набързо се преоблече, нарами раницата на готвача, вдигна ските, грабна щеките и преди още да се е раздвижило селото, тръгна към гората. Излязъл вече извън стоборите и оградите на пасищата, се обърна и бързо откри къщицата на Фая. Димът на комина се точеше

право нагоре, отгняваше на високото и се изгубваше — на излизане беше заредил печката тъй, че и до вечерта да държи огън. Но не заключи! Дори и не потърси ключ, защото беше сигурен, че няма да намери такъв — по този край на света хората още не бяха навикнали да се ключат!

На стоянката пристигна по обед. Всичките дванайсет души от бригадата (без него) бяха насядали покрай дългата маса. Притропа на стъпалата на фургона да поотърси снега от валенките си и отвори вратата. Всички като един захвърлиха алуминиевите лъжици, но никой не се обърна да го погледне...

— Каза ли някой, че тринайсетият от нас не го е имало тука три дена и две нощи? — запита бригадирът.

— Всички казахме! — отвърнаха му в хор.

— И какво следва?

— Три самоотлъчки! — викнаха пак, но този път не така стройно.

— Или сватба? — запита бригадирът.

— Сватба! — изреваха като един и се обърнаха най-сетне — усмени, щастливи, че го виждат, и радостни, че такъв хубав номер са му измислили...

И... была свадба!

Нищо че още и намек не беше имало за такова нещо!

Продаде му от запасите си готвачът колкото трябва на двойна цена — нали той затова се и запасяваше! Писа му ги в тетрадката „до аванса“ и се започна... Наложило се беше от среднощ да правят път до една от бригадите на секачите и можеха сега да се повеселят. Беше весело като на същинска сватба! И булка се появи, която игра пред свекъра (бригадира) на сладка ракия, и кум се появи, който току му тикаше ръката си да я целува, и шафери. А готвачът пък не свали акордеона, а направо с него досипваше или пресипваше чиниите. И се изредиха всички да го питат: „Е, как беше? Добре ли беше?“, а той да им отговаря: „Хубаво беше! Радвам се, че се реших да отида!“

Но още тогава, там — на тази сватба без сватба, му се сви сърцето от лоши предчувствия и страх, че не може да е на добре толкова добро, че щастието, което изпита от срещата си с Фая, не е предназначено за него, защото той, Маринчо Лалев, не е с нищо заслужил чак такова щастие! И може да не е прав Писателя, когато се

опитва да го убеди, че всички хора били добри, но за хората от първа пътищарска бригада в Коми — АССР Маринчо Лалев по-добра дума не можа да намери, освен — добри! Повечето имаха семейства, но и тези, които нямаха, радваха се и те, като го гледаха такъв живнал и развеселен, какъвто никога не е бил. „През девет земи — в десета, през девет гори — в десетата да я намериш — казваше му бригадирът (той беше и най-възрастен), — ще знаеш, това е жената на живота ти! Друга няма да има! И много ще внимаваш!“ Никога не му каза в какво точно трябва да внимава, но винаги правеше тъй, че през седмицата да има две смени и в петък около три следобед да е свободен...

Излизаше на магистралата, причакваше автобусчето и заедно с Фая и Ира се прибираха вкъщи.

Беше им ги представил вече веднъж, когато ги беше взел да напазаруват заедно в българските магазини в Усогорск и всички много ги харесаха. И на Фая се харесаха мъжете от бригадата. Тя не разбра, че помърмориха някои, задето била вдовица и с дете на това отгоре. На тях бригадирът каза: „Всички овдовяваме един ден! Е, вдовиците на линията ли да ги строим, че да мине влакът през тях? Ами децата? Какво са виновни те, че са осиротели? Нали все някой трябва да ги отгледа и тях!“ Пък на него каза: „Такъв ти бил късметът, момче, хубав! Защото жената е хубава и хубав човек — по всичко личи! А детето отгледай — само това е, което човек може да направи на този свят! Мъгла и вятър е останалото, като плява го отвява животът! И я застъпвай — да си имате и свое дете, че да растат като брат и сестра и като брат и сестра да се имат един ден, когато вас няма да ви има!“

Ама как да стане тази работа, когато още спяха в различни легла? Другото — като при всички нормални семейства, обаче, дойде ли време да се ляга — всеки в леглото си — тя отгатък при Ира, а той — в леглото на Колята! Не нахалстваше, разбира се, но даваше да се разбере, че не му е по вкуса тази работа...

Докато веднъж, след като цял ден беше търсил нещо и не можа да го намери, а ходи да го иска от големия й брат, след вечерята, докато пиеха чая и си гребваха от бурканчето сладко от клюква — червено и с вкус на лимон („северния лимон“ я наричат тук клюквата), не стана дума и за Колята — тема, която и несъзнателно, пък и съзнателно и двамата отбягваха. То не стана дума, ами той някак, без да иска, отвори думата — какъв човек е бил Колята, как са се запознали, как са се

оженили, как са живели, как е умрял? Разбра, че много е сбъркал, когато беше вече абсолютно късно. Фая изведнъж се прибра в себе си, както беше посегнала да си гребне сладко, остави лъжичката в бурканчето — нещо, за което винаги се караше на Ира, стана нервно от стола и тръгна към стълбата за тавана.

Обърна се:

— Щом толкова ти се е приискало да си говорим за мъжа ми, ела, мога и да ти го покажа!

Заби поглед в черното на черния си чай.

Фая се върна от стълбите (чу всяка една от тихите ѝ стъпки), застана зад гърба му, сложи малките си ръце на раменете му и с нежни думи, нещо между плач и приказка му разправи как Колята си е отишъл, когато зимата била пристигнала и земята се била сковала от студ и било вече невъзможно да се мисли за копаене на гроб, пък и то тука тъй си е било открай време, като се случи така, чакат пролетта да дойде и тогава... А дотогава покойникът, че и „лека му пръст“ не можеш да кажеш, стои на тавана горе в ковчега си и чака и той!

Каква била работата, джанъм: не стига, че домашните ѝ я гледат накриво, че съседите се подсмиват при среща, ами и той — за леглото да я притеснява и за Колята да я разпитва, когато още Колята...

Извърна се, целуна едната ѝ ръка, сетне другата. Фая зарови пръстите си в още влажната му от банята коса и сега наистина заплака — плахо, като дъждец кротко и отчаяно! Тя плака, а пък на него сърцето му кървеше — беше разбрал, че обича тази жена и че ще я обича винаги! Заради мъката ѝ, заради това, че се реши да я сподели с него, не я съжаляваше, беше сигурен в това, а изпитваше радост, която, мислеше си, е голямата любов на живота му! Струва му се и на него! Щастливец такъв! Особено като се има предвид колко хора са си отишли, без да са изпитали такава радост — жена да плаче над тебе и пръстите на ръцете ѝ да разрошват косата ти!

И всичко си дойде на мястото...

Когато това стана възможно, погребяха го Колята.

Фая и Ира завършиха учебната година.

Не можа да уреди да си вземе всичките отпуски, както на него му се искаше — три му платиха и три му дадоха и две останаха да има да взема. Напазаруваха всичките подаръци и сувенирчета още от тук — специално ходиха за това до Сиктивкар и една заран се натовариха на

влака в Усогорск като същи цигани — с кашоните, вързопите и куфарите. Два дни и половина до Москва. С такси от Ярославската гара до Киевската. Оставиха багажа в багажното и цял ден в Москва. Фая и Ира не я бяха виждали, а Маринчо Лалев ги развеждаше като из дома си. Най ги впечатли наред с всичко останало, че като тръгнат за някой от музеите, които посетиха, знае точно от коя станция да хване метрото и точно на коя станция да слезе... Гледаха картата на метрото и не можеха да повярват, че всичко го има, написано там!

Такова скитане беше, че без крака останаха и за малко, ако такситата не бяха в Москва толкова много и така евтини, щяха и да изпуснат влака!

Натовариха се на Киевската гара и след два дни се приземиха на гара Горна Оряховица. След още половин ден пристигнаха на гара Соколово, където вече ги очакваше Минчо Майката. Вдигнаха багажите на пометената каросерия, сбутаха се в кабината и... след десетина минути — у дома под асмата!

Само на когото не му се е случвало дълго време да сънува и наяве да вижда всяка подробност от двора и от дома си и гледката, която се открива през прозореца му, само той няма да разбере какво нещо е да си бъдеш отново тук, където си се родил, където си отраснал, откъдето си тръгнал по чуждите краища!

А той пристигна не у дома си, а направо в цялото село...

Майка му беше опънала масите, Васил Върбанов и Даскал Колю бяха стъкмили пейките. Панделката, Ярката и леля му Карамфилка бяха помогнали на майка му да се опече агнето, да се сготвят чорбите и яхниите...

И преди още да са нанесли багажите, наложи се, след като се произмиха надве-натри, да седнат на масата. От две маси тръгнаха — едната в селото и едната в бригадата, а тук пак на маса! Там ги изпращаха, тук ги посрещаха...

Вече всички говореха — млъкваше някой от мъжете, за да отвори бирата си. И разпитваха за всичко — колко са българите там, какво говорят, колко изкарват и имат ли ни руснаците като свои там и как се отнасят с нас, българите! Отговаряше им Маринчо Лалев и току поглеждаше към другия край на масата да види как се чувстват Фая и Ира сред хората му. Добре се чувстваха — споглеждаха се и весело се

смееха, като викаше някоя от жените: „Марей, всичко им се разбира! Ще речеш, че са пораснали в долната махала!“

Майка му още мълчеше... Току принасяше нещо от къщи, а като приседнеше на стола, слагаше несвикналите си без куките ръце в престилката и пак се заглеждаше във Фая — усмихната недоверчиво и тревожно, а пък и радостно.

За десети път сигурно изреждаше на Васил Върбанов гарите, на които се бяха качвали и прикачвали дотука!

— Стига с тия гари, бе! — сърдеше се вече не на шега Даскал Колю. — Спрете се! То не бе гари, не бе чудо!

— Защо бе, Колю? Да видиш! — обясняваше му Васил Върбанов. — Гарата в Кослан, Ярославската гара, онази, от която тръгват влакове само за Киев, гара Горна Оряховица, нашата гара на Соколово...

— Е? — питаше пак Даскала. — Какво трябва да видя?

— Ами... — запъна се Васил Върбанов, но отведнъж намери отговора: — Все гари! На които хора като нас слизат... или се качват на влака... Десет дена му стигат на човек да го изръшка целия този свят, а пък ний сме взели да се делим — тез таквиз, онез таквиз! Кой умник го измисли туй нещо, бе? Че и граници измислил! Че и визите, както разправя Маринчо — една неделя най-малко ти трябва да си извадиш визата и да тръгнеш накъдето ти се е наложило да отидеш! Че то за една неделя — я камилата, я камиляра... Като нищо можеш да ритнеш камбаната и... край на пътуването!

— А защо аз точно трябва да ритна камбаната? — засегнато запита Даскала и заизмъква краката си от пейката.

— Примерно го казах! — помирително рече Васил Върбанов и се изправи и той.

Разотидоха се всички.

Фая и Ира помогнаха на майка му да прибере съдините и приборите на мивката пред къщи, но като опря до миенето, отстрани ги с ръка и ги отпрати при Маринчо.

Обиколиха селото през нощта.

Още светеше най-редовно уличното осветление тогава и макар и на светлината на лампи, може да се види и нощната му хубост — притихнала и позадрямала. Прегърна Фая, притисна до себе си Ира,

като искаше да се извини, че толкова са закъснели след пътуването и още не са могли да си легнат, за да си отпочинат като хората.

— Нищо, нищо... — не му даде да каже нищо Фая. — И у нас щеше да бъде същото!

А на него вече му домъчняваше за Коми... Мислеше за това, че там са два часа напред от тука и пресмяташе кои от момчетата в бригадата могат да са на смяна сега и кои в почивка!

Умори се да го чака това разсъмване... На Маринчо Лалев май започва да му става безразличен този свят! Ама валяло? Нека си вали! Ама не искало да се разсъмне! Ако ще! Ама пак били завили чакалите? Че нека си вият! Не го е страх! От нищо вече не го е страх! Изобщо не го е страх. Знае, че от страха по-страшно нещо за човека няма и затова не се страхува. Ако се поразмисли човек, и ще види, че цял живот в страх е живял — това да го отмине, онова да не му се случи, третото да отиде другаде! Майната му на страха! Оставиш ли му се, чака те това, което дочака Поленеца Христо! Това пък какво беше? И било ли е изобщо?

Пак започна да се лъчи мисълта му като овца от стадо... Гледа я такава, увиснала в безвъздушното пространство пред празния му поглед, а не може да се сети какво му се е случило на Поленеца Христо! Имаше нещо?! Ама какво беше то? Бе, имаше нещо... Със стадо ли беше свързано? С овце ли? С вълци май беше свързано! Точно тъй... Пасяха по него време овцете на зареда — пет овце имаш, пет дена пасеш билюка! Десет овце имаш — десет дена ще вървиш подире му! От това село, дето не е никакво село сега, излизаха тогава до четири стада от по двеста овце! Дошъл редът на Поленеца! Нищо не подозирал човекът, нищо не знае, мята торбата със сухоежбината на рамо, грабва кривака и тръгва. Лято. Още от сутринта жегата. Ни едно облаче на небето, което да предвещава появата на някакво събитие. А събитието наближавало! Пасли какво пасли овцете, взели да навират главите си една в друга, едвам ги дотъртрил до червената круша, където залестени се скупчили и запладнили. Развързал торбата Поленеца, пийнал вода от очуканата манерка и когато започнал да вади храната си, гледа — кучетата (три вървели със стадото) наскочали, наострили уши и душат горещата мараня! Овцете и те — вдигнали глави и право

в него гледат! А той, като не му се било случвало такова нещо, още нищо не разбира... Стрелнало се едното от кучетата към корията, но бързо се върнало и застанало заднешком на стадото — все едно на пост си го сложил! Другите две — и те така. Скочил Поленеца и грабнал тоягата... Тогава се спуснали вълците — глутница от седем вълка! Давят се кучетата с тях, ама гладен вълк как се дави? Бъхти скриваха Поленеца, ама къде по-напред да удариш? Че се пръснали и овцете — бягат всяка сама за себе си или на сюроя, а вълците подире им и която докопат — тръшват я на земята с превит врат... Навилнели се набързо, три от тях помъкнали по едно агне или овца (не можело да се разбере) и грабнали нагоре към корията...

Побягнали кучетата да събират стадото. Тръгнал и Поленеца по полесражението — девет овце наброил, освен трите отвлечени, удушени и един вълк с пречупен врат — надвило му било някое от кучетата! Довършил го Поленеца с кривака и тогава се изплашил... Не от вълците! Ами какъв отчет ще даде на хората за овцете им и как ще им ги наплаща?

И тръгна назад той човек... Де кого срещне и започва да го убеждава, че е имало вълци, че вълците били цифром и словом седем, че дошли от корията и пак се върнали в корията. Имал и доказателство, че всичко си било точно както го разказва, и това доказателство още висяло на пържината под сайванта — говореше за вълка, който кучетата бяха успели да удушат и който наистина висеше на пържината, свил се до неузнаваемост и изсъхнал като чироз. „Вярваме ти!“ — казвали му хората, за да се отърват от него. „Трябва да ми вярвате, защото аз самата истина ви казвам!“ — казваше им Поленеца и отново започваше да ги убеждава, че е имало вълци, че вълците били...

Започна да слабее този човек. И както е права правина — започна да съхне. Най-накрая беше заприличал на вълка от пържината... Разкарваха го по разни болници, докато се убедиха домашните му, че доцентите в тоя случай не могат нищо да помогнат и медицината е безсилна. Повлякоха го по разни бабички, град и паланка не остана с прочула се лечителка, дето да не го водиха, ама помощ — никаква! „Късно сте дошли!“ — викали едни. „Ще се оправи!“ — лъжели най-нагло други и им продавали скъпо и прескъпо треволяците си. Сетиха се, че куршум не са му лели — и куршум му ляха, и въглен

му гасиха, но не можаха да го спасят! Умря Поленеца Христо. Прав умря! Стоял си до прозореца, гледал към корията, нещо нашепвал с посинелите си устни, спрял да си нашепва и... рухнал на килима, с който била застлана стаята му!

Ако се случи да умре Маринчо Лалев тука, в тая глупава канавка, поне ще си умре легнал... Ама и как са се престарали тези от Пътното! Някъде само одраскват с автогрейдера покрай пътя, а пък тука дълбали, сякаш имане са търсили... Пък може и да не е толкова дълбоко, ами наливът горе да е много висок! И това е възможно! „Само веднъж да се разсъмне — като се измъкна веднъж, и ще разбере каква е истината!“

Поленеца Христо умря от страх. Страх или стрес, както се произнесоха доцентите — все едно. Намъкна се това нещо в душата му и не се намери сила, която да го изпъди оттам. И Поленеца не намери сила в себе си да го изпъди от себе си и си... умря! А Маринчо Лалев не изпитва вече страх от нищо! И от самата смърт не го е страх А дали пък и в туй именно не се състои самото умирање — да изгуби човек страха си от всичко?! И до утре да го разчепква това нещо — нищо няма да разбере! Ще го разбере, като му дойде времето! А то още не е дошло... И няма да дойде! Докато не успее да се добере до Фая — край на страховете: ама какво щял да завари там, дали пък не си е намерила някого, същото ли ще бъде помежду тях, каквото е било? В последното от писмата, което получи от нея, пишеше, че го чака да пристигне всеки момент и че ако на него още му правят спънки да тръгне, да опита тя там да си уреди документите и да потегли към България? В същото това писмо му съобщаваше, че Ира се е замомила, че се очертавало да завърши с отличие училището и да кандидатства есента в предучилището в Сиктивкар, където и тя самата завършила...

Тръгва! Край! Не може вечно да я отлага тази работа! Няма за кога вече! Ама как ще се добере дотам, като от кръста надолу никакъв го няма — ще речеш, дърво е паднало върху кръста му. Пък какво дърво не е имало. Малко ще е попремръзнал и... това е! Още щом се прибере вкъщи, и слага камъните на скарата до пещта... Ще изгори малко дърва пак, обаче нищо. Като се сгреят, ще си направи в банята една руска баня и понапари ли се хубавко — веднага ще му мине всичко и ще го забрави...

Точно така — ще излезе от банята и тогава ще каже на майка си, че тръгва! А тя, няма накъде — или трябва да го спре, или трябва да му каже „тръгвай“! Ще я постави в положение, в което ще ѝ се, не ще ѝ се, ще трябва да проговори! Трябва да се е намълчала вече... Но и да не е — дошъл е моментът, когато трябва да проговори!

Ще тръгне!

Въпреки шашканиите на големите...

Като зараза е този Васил Върбанов! Само той го може това нещо... Ще изтърси нещо, дето цяла нощ го е премислял, и ти после не можеш да се отървеш от него. Полицайте ли чакаха, когато бяха обрели стоката на Чанлията — козата му с яретата, двете коледни прасета и пуйките барабар с осемнайсет кокошки, а те не можеха да тръгнат, защото нямали бензин? Не може да си спомни сега, ама пак нещо такова тревожно ще е било, за да се събере селото на едно място — пред клуба, то се знае, и Васил Върбанов да каже на всички като на себе си: „Гледай сега как големите световни работи се стоварват върху нищо неподозиращия човечец — бият по Васил Върбанов, удрят по него — което е бил, което е и трябва да бъде Васил Върбанов! Подозирали ли са Горбачов и Митеран, и Жельо, който яде кифли с него, че тъй ще се случи, и ако са, защо го позволиха да се случи?“ И само толкова! А ти си троши главата да разбереш какво се е случило и каква е връзката между тримата големи и човечеца Васил Върбанов? И понеже не знаеш какво точно има предвид той, започваш да търсиш връзката между себе си и големите световни събития... И най-внезапно откриваш — има я!

Онова лято, когато си пристигнаха с Фая и Ира от Коми, ще остане за Маринчо Лалев голямата ваканция на живота му! Единствената... Но е сигурен, че от нея по-голяма не може да има!

Всичко беше от „пей, сърце!“ нагоре!

Отидоха тримата да им покаже София. Отбиха се до бараките и Ненчев, не беше го забравил, веднага му даде бележка за кола. И бордеро. От София — направо в Бяла, във валутната „Мототехника“. Стоеше си на площадката една измита бяла жигулка... „Имаме и други цветове!“ — каза му много учтиво техникът. „А друга измита от смазката има ли?“ „Няма. Но можем да ви измием!“ „Няма нужда — тази ми е била късметът, тази взимам!“ Плати. Мина през КАТ да си

сложи номера и на път — с двете палатки на Японеца, голямата и малката.

Беше заредил багажника с дини, домати, два трилитрови буркана козе сирене, имаха си газово котлонче и бутилка с газ. Палатките на Японеца бяха почти нови и суперудобни — циповете не заяждаха и надувните дюшечета не изпускаха! Пропътуваха цялото черноморие — от Балчик до Созопол. Колата нова-новеничка — „пей, сърце“! Денем — на плажа: биричка, фъстъчки, най-различни ядки и таблата или шашките. Той биеше Фая на шашки, а тя него — на табла. Аномалии! Вечер — задължително на заведение. Цветя за Фая. Цветенце за Ира, а останалото — както се следва плюс бакшишите! „Не нада! Не нада!“ — спираше го Фая, а той от инат — каквото види, и иска да й го достави. „Пей, сърце!“: рублата лев и десет ли беше, доларът — деветдесет стотинки ли беше или два лева на черно? Осем години е гнил в тайгата, не се знае колко още ще гние там, а пък със сигурност се знае: веднъж се живее! Пари много... Обичаш... Обичан си... Какво още можеш да искаш от този живот!

И питаш тъй, и разпитваш, докато същият този живот тъй те халоса, че забравяш и въпроси да задаваш, и отговори да търсиш на въпросите си!

В началото на август приключиха с ваканцията — беше им омръзнало това чергарско скиторене, което Фая наричаше „невероятно приключение“. Но невероятните приключения на семейството на Маринчо Лалев не искаха да приключат!

На втория или на третия ден, откакто се бяха завърнали от морето, дойдоха от Клуба на българо-съветската дружба в Дряново и отведоха Фая да гостува на някакъв пионерски лагер. Завърна се въодушевена.

После я поканиха на среща с колектива на тъкачното предприятие в града. Не им говорила за българо-съветската дружба, а им разправяла за братята си, за сестрите си, за съседките си, за Колята и за Маринчо Лалев, на когото пред всички благодарила, че й е дал възможност да се срещне и да поговори с тях. Останали въодушевени...

Бяха й подарили едно плетено костюмче — цялото в червено: пола, блузка и жакетче. И нали е речено, че малкото камъче преобръща

колата, може би това червено костюмче обърна колата на семейния живот на Маринчо Лалев в съвсем нова посока.

След още две такива гостувания по лагери и колективи уредиха жените от дружеството среща на Фая и Ира с партийното и държавно ръководство на града. Маринчо Лалев отказа под предлог, че има някаква неотложна работа.

Върна се Фая от срещата с един наръч рози и едно предложение: лично директорът на гимназията и лично партийният секретар я поканили да учителства една година при тях — имали нужда от учител по руски, който ще работи и като методист на учителите по руски в Общината. „Примамливо!“ — каза Фая. А Маринчо Лалев си замълча. Казаха им Фая, че не е говорила с училищното си ръководство и не знае дали могат да ѝ дадат неплатен отпуск за цяла учебна година. Казаха ѝ, че ще решат въпроса на общинско ниво, а ако дотрябва, и на областно. Казаха им тя, че трябва за това да поговори и със съпруга си. Рекли ѝ, че те ще говорят с него и че даже вече имали идея. „Ти какво ще кажеш?“ — запита го Фая. „Ти решаваш!“ — каза ѝ Маринчо Лалев. „А те може би вече са го решили!“ — погледна ужасено Фая към Ира.

Ира доля от безалкохолното чашата на Маринчо Лалев и каза:
— Аз съм съгласна!

Нависналите от лозницата гроздове златееха на заника на слънцето — едри и тежки, налепно жълти от едната страна, порозовели от другата...

Не беше минала и седмица, когато донесоха на Фая изпратеното по факса разрешение за неплатен годишен отпуск и отпускното свидетелство на Ира с всичките ѝ петици. И идеята си му изнесоха тогава на Маринчо Лалев във вид на заповед за назначаване на длъжността фрезист VII разряд в секретния завод на гара Соколово. Погледна ги. „Говорихме с колегите в Усогорск — няма да имате никакви проблеми!“ Погледна Фая... „Ти решаваш!“ — рече му тя, както той на нея беше рекъл. Ира си играеше с химикалката. Щракна я да ѝ излезе писалото и я пхна в ръцете му...

Тръгваха заедно с автобусчето сутрин в седем. Той слизаше на Соколово, а те продължаваха за Дряново.

Фая и Ира се прибираха в един и половина на обед, а той в седем, осем, девет, десет... или когато както дойде.

И до пролетта на следващата година — все тъй!

Фая свикна с мълчанието на майка му. Не питаше вече дали я няма и защо мълчи, защото и без думи се разбираха „прекрасно“, по израза на самата Фая. Бяха си разпределили работата тъй, че всяка да си знае какво трябва да свърши.

Фая научи жените в селото да се събират не само на Бабинден и Осми март, ами всяка събота, след като ошетат на животните. Покани ги веднъж на пелмени. Домакинстваха с Ира и всичко беше по руски — даже и водката пиха на екс и по-младите, пък и бабичките. Хареса им. Събраха се другата събота при Ярката на пълнени пиперки. При Панделката ядоха еклери и пиха бяло вино. Намисли си после всяка по една гозба, дето най-й приляга и най-си я харесва, и всяка събота около десет часа вечерта можеше да се застане под прозореца на някоя къща и да се слуша, според свидетелството на Даскал Коля, напълно безплатен и абсолютно професионален фолклорен концерт от руски и български народни песни — „все от шедьовър нагоре“! Концертът винаги завършваше със стари градски песни в различен аранжимент, с блатните на Фая, които на всички много харесваха и почти всички бяха научили!

Но това веселие трая за Фая само до пролетта. Още щом запролетя, и тя посърна, посивя сякаш, погледът ѝ се напълни с някакво мечтание и започна като че ли да си събира багажа — съблече някоя зимна дреха, дето няма да ѝ трябва вече, и я изчетка или изпере според дрехата, стъгне я внимателно по шевовете и я сложи в куфара. Несъзнателно, изглежда, го е правила, защото, като я запита веднъж: „Какво така?“, тя му отговори: „А, нищо!“, но продължи да го прави...

Изведе ги един неделен ден да ги поразходи из къра. Цъфтяха и прецъфтяваха трънките, червеният и черният глог, разпукваха се пъпките на подивелите джанки по синорите, избуяваше тревата пред очите им, полюшваха се на ивици засетите нивя — по-тъмно, където е минала тороразпръсквачката, и по-светло, където е прескочила...

По високите върхове на планината още белееше сняг!

Бяха стигнали до „сухата чешма“. Напълнила сулнарите, водата се изливаше в дълбоките корита, повличаше падналите и непочистени още тънички, ивичести листа на върбите, заиграваше се с тях, а после сякаш ядосано ги помъкваше от корито в корито, докато ги изсипе

накрая в деренцето, което просветваше между чернилото на младата коприва.

Фая приседна на скованата под разплаканите върби пейка. Незашумените още хубаво вейки се подгънаха в косата ѝ и се спуснаха пред лицето ѝ — нежно зелени и лепкави. Оттук шумът на лудналата вода по-ясно се чуваше и по-отчетливо — бълбукне единият сулнар, сетне другият, позадави се третият и тръгне и той, за да се плисне изведнъж в коритото.

— Не мога! — каза Фая.

— Разбирам! — рече ѝ Маринчо Лалев.

— Не е възможно! — погледна го тя.

— Аз всичко разбирам... Или си мисля, че мога да те разбера! — усмихна се той.

Фая потрепери — тук, в сянката на усойното, беше още хладно. Посегна да я наметне с тъничката си дочена дреха, но тя бързо скочи и побягна нагоре по хълма.

Изчака ги на върха. Беше плакала. И много старателно беше изтрила сълзите си, но две съвсем новички нависнаха на ресниците ѝ.

— Фая... Но защо?

— Неблагодарна съм аз! Неблагодарна! — изплака тя и се свря в прегръдките му.

Ира махна с ръка, като да напъди някаква муха, която се върти край ухото ѝ, стисна пълните си, червени като боровинка устни и тръгна сама по пътя.

Не се обърна ни веднъж.

А Фая вече му беше казала, че не може да живее тук, че той е наистина прекрасен човек, че са прекрасни хората в селото, които чувствала всички без изключение като истински приятели, че колегите ѝ и децата в училището са също прекрасни, но не може, не може, не може... Задъха се така, сякаш въздух не ѝ достигаше, почервеня цялата, разтресоха се раменете ѝ, сетне се свиха, широко и ужасно се разтвориха очите ѝ... Маринчо Лалев замахна и такава плесница ѝ тресна, че го заболя и ръката, и животът — човек не беше удрял в живота си, а така да удари Фая!

Фая въздъхна, изхълцука, можа най-сетне да си поеме глътка въздух и спря да трепери. Каза му, когато се успокои съвсем:

— Благодаря...

— Няма нищо — каза ѝ той.

И се поведоха двамата по тесния, издълбан от колелетата на отдавнашни каруци, път.

Тук, на този от десетилетия неизползван път, решиха! Фая ще замине в началото на септември, а той като завършат поръчката за Куба — края на декември, но за Нова година ще си бъде при нея. Така че да слага прибори на масата и за него!

А тя пак започна: искала да си бъде у дома не заради родителите, не заради братята и сестрите, не и заради работата, колегите и приятелите, не!

Много рускини в ония праисторически времена гледаха да се оженят за българин и да дойдат да живеят в България. И не познава нито една, която да е поискала да се върне. А пък Фая не може да живее тука, а не би могла да живее и другаде, знае го със сигурност и не може да ѝ се сърди. Фая е татарка по произход, нещо като него и значи няма какво да я кара, а ако може, да ѝ помогне да не се чувства виновна. А тя се чувстваше виновна — личи си по напразното усилие и искрено желание да му обясни към какво всъщност иска да се върне...

— И това не е! И това! И дворът не ми е скъп! Не мисля и за къщата! Магазините ни са грозни! Не... Не зная какво е!

— Въздухът! — рече уверено Маринчо Лалев, който много пъти беше изпитвал същото чувство, а чак сега можа да го назове. Някои наричат това непреодолимо влечение назад — носталгия. Но тя е нещо друго, свързана е с конкретни неща, а въздухът е цялата съвкупност от нещата, с които си живял и които не могат да бъдат изредени и обяснени!

— Правилно! — съвзе се Фая. — Точно това е: тук имам всичко, а въздухът ми е малко! — И се засмя най-сетне с най-хубавия си смях. — Умен си ми ти!

— Знам! — каза ѝ Маринчо Лалев с всичкото самодоволство, което беше способен да изрази.

— И си най-добрият човек, когото съм срещала!

— Най-добрият... По-добър от себе си и аз май не съм срещал — каза ѝ Маринчо Лалев и продължиха нататък, притиснати един до друг в тясната, обраснала с нисичка тревица пътечка между коловозите.

Вървяха заедно, а на Маринчо Лалев му се стори, че вече са разделени завинаги...

Ира го причака, скрита зад наредените до стената на лятната кухня дърва.

Беше тръгнал да затвори курника, да сложи котела с вода на овцете и да подпре голямата порта. Дръпна го за ръкава — щеше да разлее котела!

— Ирочка! Ириночка?

— Аз не искам да заминавам!

— Трябва! Трябва да разбереш мама!

— Ти няма да дойдеш при нас...

— Ще дойда!

— Не! Ти няма да дойдеш при нас! — повтори убедено Ира.

— Разбрахме се с мама, че за Нова година ще бъда при вас!

— Не бива да я пускаш да си тръгне!

— А как да я спра?

— Кажй й да не тръгва и тя няма да тръгне!

— Ще ме послуша ли?

— Не виждаш ли, че тя за всичко те слуша! — каза, по-успокоена като че ли Ира.

Обеща й, че още веднъж ще поговори с Фая. Но не го стори. Казаха си по някоя дума на гарата в Горна Оряховица, но казаното по гарите нито е най-важното, нито това, което си искал да кажеш...

Опита Фая да смъкне стъклото на купето, забравила, че стъклата на руските вагони не могат да се смъкват, върнаха се на платформата.

— Не съм по писмата! — каза виновно Маринчо Лалев. Няма да пиша, но още в началото на ноември ще се обадя на Ненчев да ме включи в някоя от групите през декември!

— Няма ли да бъде късно? — запита Фая.

— Никак няма да е късно! — успокои я Маринчо Лалев.

Обслужващата вагона проводница — снажна и яка жена, застана зад тях, пресегна се помежду им, стисна дръжката и дръпна вратата на вагона.

Влакът тръгна — последният влак за Москва, както му се стори на Маринчо Лалев.

Започна да се стяга и той за влака, но някак не много усърдно, разколебан от увереността на Ира, че ще ги излъже, обзет от

предчувствието, че непременно ще се случи нещо, което ще му попречи да тръгне.

Ненчев удържа на думата си — включи го в група, която тръгваше в третата сряда на декември...

Не можа да тръгне с нея, защото не бяха завършили поръчката. Дойдоха да си я получат чак в края на февруари. Появиха се рекламации, а всички рекламации трябваше да минат през ръцете му. Той отговаряше за цялата поръчка — неговият подпис стоеше под паспорта на всяко изделие. Извършваше проверката и доработките, където бяха нужни, бягаше от склада до фрезата и пред очите му все беше новогодишната вечеря на Фая и Ира: най-тънчките чинии, бутилката шампанско „Искра“ — червено, чайничето със запарката, неговата чаша за чай с откършеното на ръбчето, лъжицата му, вилицата и до тях габровската чекийка, с която си режеше зальците хляб...

Не можа и една телеграма или картичка да прати като хората — не беше свикнал, а и си мислеше, че телеграмата или пък картичката на мястото му на масата ще направят отсъствието му по-видимо, по-ужасно и вината му — още по-за не оправдаване!

Отърваха се от поръчката — най-сетне всичко замина както трябва да бъде и според изискванията!

Но пък се разболя майка му...

Прибра се от работа късно и видя, че не е излизала от стаята си — тъй си стояха на масата чиниите от закуската му и купичката от млякото с малко неразтворена захар на дъното. Отиде в стаята ѝ. Лежеше на пода до вратата — не беше успяла да се добере до леглото си.

— Какво ти е?

Сякаш е казвала на някого какво ѝ е, че и сега да каже! Едва дишаше, дори му се стори в един момент, че не диша, та тръгна да търси огледало, за да направи и той, както беше виждал или чувал, че се прави в такива случаи... Ужасен от себе си, побягна да търси кола. Да не ти се налага, когато си на тясно, да търсиш транспорт! Един — бил вече пил! Втори — колата му не била в ред! Даскал Кольо пък каза, че трабантът му ставал само за района Соколово — Косарка — Маноя, тъй като не бил минавал на преглед от години! Но му каза, че бил в пълна изправност — направо пушка! — и ако искал, можел на

своя отговорност да я вземе и да си свърши работата... Обиколи още няколко места, но опря пак до трабанта на Даскала...

Ама то, вече докторите се бяха развалили — не бяха доктори, а пък за болниците да не приказваме! Два часа чака, докато намерят дежурния. Дойде изнервен и със стиска мръсни конци в ръцете. „Диференциала!“ — каза на сестрата. Тя кимна с разбиране. „Което можеше да се очаква! — продължи докторът, като остави сапуна в сапуниерката на мивката. — Ония простаци в сервиза не са го сложили на стенд, защото такъв нямат, а на око са го затегнали и да се чудя аз какво тъй вие и вие някъде в задницата ми?“ Започна най-сетне прегледа. И започна него да ругае: „Откога е тъй?“ „От тази вечер!“ „Ти знаеш ли, че си голям нехранимайко? Най-малко месец се е влякла тъй!“ „Нищо й нямаше!“ „Да, бе! А пък сега й има!“ Каза на сестрата: „Втора стая! Да дойдат с носилката!“ А на него написа една рецепта, дълга като поменик, и му каза да отиде в еди-коя си аптека, точно онази, дето е до сградата на Първа частна банка, там е пък Първа частна аптека и само в нея ги има нещата, които иска да му се донесат. Никъде другаде ги нямало! И ако искал той, нехранимайкото, да се пооправи малко от малко майка му, трябвало всеки ден на обяд да й носи храна от къщи, защото храната в болницата и свинете на съседа му не искали да я ядат!

Кога толкова много се беше променил светът, Маринчо Лалев така и не беше разбрал...

И Даскал Кольо беше се развалил — той пък наопаки на целия свят, към добро! Каза му: „Върши си работата! Наливай бензин с масло и карай! Мене трабантът ще ми дотрябва, като узреят джанките... Пък ако те хванат, че не е минавал на преглед, тогава ще видим какво ще правим! Тогава чак ще му мислим!“

Излизаше за обедната почивка десетина минути по-ранко, напълваше котларките в стола и... драсваше за Дряново! Малей, какви жени се оказаха пък готвачките: от най-хубавото, да не е блажно, а в началото — само бульончета по специални рецепти! И от лекарствата ли, дето го купи от Първа частна аптека, от бульончетата ли, за учудване на поусмихващия се вече лекар (сигурно бяха му поправили диференциала!) майка му почна бързо да се възстановява. И оздравя точно навреме — прибра я в село, когато вече бяха позазрели

джанките, а някои и зрееха, та можа и съвсем навреме да върне и трабанта на Даскала.

Помоли Васил Върбанов да му изкарва два-три дни овцете и козата и да ги издоява, като млякото ще си бъде за него, то се знае. А пък Васил Върбанов, по собствените му думи, не може да откаже такава услуга никому и прие.

Замина за София. Срещна се с Ненчев. Но не беше Ненчев вече същият Ненчев — разтропан, оперативен и със съзнанието, че върши голяма и важна работа. Каза му:

— Няма да стане, Маринчо! Имаме възбрана да изпращаме каквито и да е хора. Преразглеждат нашите договорите, намират ги много неизгодни, отива съвместното дърводобивно предприятие към закриване... С нас няма да стане твоето заминаване! Виж чрез посолството какво можеш да направиш!

В посолство не беше влизал. Изчака си реда. Застана на гишето. И заразправя одисеята си. „Искам да отида при жена си. Тя се казва Фая. Имаме дъщеря в пети клас. Дъщерята се казва Ира и е много добро дете и добра ученичка също! Живяха двете една година тук, но си отидоха, а аз останах тук, защото имахме поръчка, а взе, че и мама се разболя от бронхопневмония...“

— Документите! — не поиска да го изслуша чиновникът зад стъклото.

Подаде му паспортите си — и българския, и международния.

Разгъна ги онзи и ядосано ги тръшна на плота:

— Лъжете! Как не ви е срам!

— Как така лъжа?! — обиди се Маринчо Лалев.

— Тук никъде — посочи паспортите, — не пише да сте женен за съветска гражданка!

— Но ние от три години живеем заедно! И имам Ира като своя дъщеря! Ние тримата се обичаме и...

— Това не е достатъчно! — отсече чиновникът, махна му с ръка да се маха и каза: — Следващият!

Намрази го този човек — наистина остана с впечатлението, че Маринчо Лалев е един лъжец, и край. Нищо не дава да му обясниш. Вярно, и сам не знае как се е случило, но не са разписвали! Ама туй ли е най-важното? Обещава — още щом пристигне, и отиват с Фая в

Райсъвета! Веднага! От гарата — и направо в Райсъвета! А онзи си знае неговото: „Следващият!“

През месец се мъкнеше в посолството — заработи някоя смяна, събере две-три компенсации и — към София. Вземаха го вече на подбив колегите: „И да носиш много здраве там на господин посланика! И на другарката посланичка!“

Засадаха вече кръглите маси и се вихреха кръглите митинги пред „Александър Невски“ и продълговатите по „Ленин“ — сега „Цариградско шосе“. Зъбеха се вече от екрана на телевизора и се дърлеха по радиото ония брадатите, дето нямаха и трийсет години, а от четиридесет и пет мразеха тоталитаризма и повече от тоталитаризма, който все пак си е наш, Съветския съюз! Той им беше пречил да се развиват, въпреки че много от тях бяха завършили образованието си там и жените им бяха като неговата — рускини! А неговата даже и руския не е, а татарка! Как обичаха жените си тия големи политически мъже, като толкова мразеха Русия, Маринчо Лалев и досега не може да разбере! Но му объркаха работите и толкова... Дето вика Васил Върбанов: „Яде кифли Жельо с Митеран, яде кифли и... какво? Пак за нашата глава — единайсет часът мина, а хляба още го няма!“

И за главата на Маринчо Лалев...

Започна да го причаква пред посолството един тъничък, призрачен, с леко костюмче и вратовръзка с голям червен възел. Тъй и не можа да го разбере човек от посолството ли е, или е някакъв външен, дето все се размотава пред дългата висока ограда. Запита го първия път, като чакаха да отворят, по каква работа е дошъл. Като човек му разправи — тъй и тъй, Фая, Ира... Ама не са се разписали навреме и гледай сега!

Отвориха портала.

— А ти защо искаш да събаряш паметника на Альоша! — каза му дребничкият с неподозирана за фигурката му омраза и ненавист.

— Аз ли? — трепна Маринчо Лалев, като още не можеше да разбере шегува ли се онзи, или най-сериозно говори. — Аз този паметник ни съм го виждал, ни съм искал да го събарям! Знам само, че е нейде по тепетата в Пловдив...

— А Паметникът на Съветската армия знаеш ли къде е?

— Знам.

— И ходиш да цапаш там със синя и червена боя, нали! Виждал съм те аз тебе! И се чудя къде, пък то...

— Слушай! — стисна го за лакътя Маринчо Лалев, аз от гарата вземам трамвая и направо тука идвам! А оттука — трамвая и обратно на гарата! Ясно ли ти е! Няма как да си ме виждал ни до паметника на някоя армия, ни до паметника на Альоша!

Дребничкият много ловко се измъкна от ръката му й побягна към спирката. Но винаги вече го причакваше там и от спирката още и до посолството чак вървеше подире му и му подвикваше:

— А ти защо искаш да събаряш паметника на Альоша! К'во ти пречи, а? К'во ти пречи?

Беше се вече съвсем побъркал светът — от едната страна едни луди, на другата — други луди! Да се чуди човек на кои страна да застане и да не може място да си намери от яд, че точно сега се случиха тъй наречените от някои „големи промени“! Да беше заминал с някоя от групите на Ненчев, пък тогаз да си ги правят промените — колкото големи ги искат и колкото дълги ги искат!

Засече се веднъж пред посолството с един познат от Коми. Работеше като строителен техник — в Коми, освен дърводобив и пътища много се строеше там: жилищни блокове, болници във всички посъолъци, културни домове, парови централи, магазини, абе всичката инфраструктура на едно населено място. Започваше се с канализацията и водоснабдяването, та докато светнат лампите на уличното осветление... „Още ли си там?“ „Не съм. От две години се мъча да замина, но не мога да се уредя! А ти?“ „Спряха всякакво строителство и сега съм в «Главболгарстрой». Нося документите на бригадата, за да издадат визите, и на петнадесети тръгваме за Екатеринбург!“ „Къде е това?“ „На Урал!“ „Близко ли е до Коми?“ „Е, знаеш, то там близко няма, а пък всичко е близко — вземаш самолета и след два часа или три — стигнал си до Коми!“ „Бързаш ли?“ „Имам време — отварят в девет или в девет и трийсет, така ми казаха...“ „Да седнем някъде да почерпя по едно шкембе и по една бира?“ „Може...“

Сподели и с него болката си: Фая, Ира, селцето там, училището в Кослан, били са и една година тука, а печати в паспорта няма!

— Можеш ли ме взе със себе си?

— Какво можеш?

— В строителството ли? Ве и Ка мога, електричар съм пети разряд с документ, арматура и кофраж мога, ама не съм си взел разряди...

— Във Ве и Ка-то са ми слаби хората? — каза замислено техническият. — От кол и въже са — само двама имам, дето да стават за работа. Мога във Ве и Ка звеното да те взема!

— Взимай паспортите!

— Само служебният ми трябва! Но трябва да отида до Управлението, за да те включат в списъка!

— Плащам таксито и всичко плащам и една туба двайсет кила ракия ще ти донеса на влака, само давай да стане работата.

Като тръгне да върви — върви! Стана работата! На петнадесети тръгнаха, а на двадесети сутринта в седем ги хвърлиха в изкопите! Бяха излели основите и тъкмо слагаха кофражите на първия етаж на жилищната кооперация на улица „Грузовска“. Това им беше единият обект. Имаха още два — на „Пасадская“ и на „Съборная“.

Ама какви блокове им бяха изпипали на руснаците проектантите от „Главболгарстрой“! Прелест! Няма да приказваме за вътрешното разпределение и обзавеждането, което „от — до“ беше внос: бяла техника — от Италия, вратите и прозорците от Словакия, електрото пък — всичко от Австрия и Германия! Отвън беше прелестта им — като платноходи: много бяла облицовка и малко червена фугирана зидария на „Грузовская“, а на „Пасадская“ — същински лебеди! Ще разгърнат крила и ще полетят!

Абсолютно е сигурен Маринчо Лалев и нищо не може да го разубеди, че най-красивите и представителните сгради им останаха на руснаците в града от българите. Приказваше се, че жилищата вървели на цена, по-скъпа от тези в центъра на Вашингтон, но той не е продавал и не може да го твърди. Но може да потвърди, че Бизнесцентърът, макар и по чужд някакъв проект, също стана едно бижу! Три-четири фирми се бяха захващали с него и не можаха да го довършат, но като го дадоха на нашите, и за една година стана — бижу!

И всичко щеше да бъде „бижу“, ако Маринчо Лалев беше успял да се добере до Коми... Но не успя! Отначало имаха много работа из мазетата: парното, топлата вода, студената вода, помпите да се поставят, депата да оборудват... А пък и хората на техническия

наистина бяха слабички! Двамата, дето наистина бяха добри и в плановете, и в чертежите, вземаха да се позапиват и в един момент Лалев го направиха и бригадир, докато пристигне човек, достоен да бъде бригадир.

А бяха им прибрали и паспортите! А пък без паспорт как да тръгнеш по тази необятна земя? После им ги върнаха. И ха днес да тръгне Маринчо Лалев, ха утре (бяха се разбрали и с техническия да го пусне за десетина дни!), но пак го обхвана онова съмнение, което го владееше, когато за пръв път със ските отиваше при Фая — с лекарствата от аптеката на фургона, с кафето, млякото и водките на готвача... „Ами ако си е намерила някого и живее с него?“ А той се изтърсва и... те ти, булка, Спасовден! „Писала му е през тези две години, докато е бил в Екатеринбург, и... знае тя, че той не е много писмовен, ама толкова да не е писмовен, че никакъв да не се обади? Поне докъде са стигнали нещата в посолството да беше ѝ написал...“ После пък си мислеше, че наистина не става тъй... Трябва да се върне в България, да си получи парите — към десетина хиляди долара бяха му привели вече, а като има на ръка долларите, да даде, където трябва колкото трябва, да извади международен паспорт на майка си, да се обади на Фая и да я предупреди, че тръгва с майка си, тъй като няма на кого да я остави, и след като получи отговора ѝ: „Тръгвайте! Чакаме ви с Ира!“, да тръгне и за връщане назад да не помисля вече!

И започна да съчинява писмо до Фая... Но тъй като го съчиняваше наум и нямаше писмото на лист пред себе си, забравяше докъде е стигнал, объркваше думите и мислите си, а и нали не беше много по писмата, трудно вървеше и се налагаше все да започва отначало: „Дарагая Фая. И Ира дарагая.“ Няма да стане на руски, ще има да му се смеят на руския! „Скъпички ми Ира и Фая...“ Тъй по бива! Но за кое по-напред да напишеш в писмото. За този ли кльощавия пред посолството, или за онзи ветеран от войните в Екатеринбург, който веднъж в трамвая, като го разбра, че е българин, също като кльощавия го запитва: „А защо ви е потребно на вас да събаряте паметника на Альоша!“ Вървеше тогава по телевизията като една от световните новини новината, че българите искат да събарят паметници... Не! Това не е важно, макар и да е важно! В писмото трябва да напише най-главното: „Не мога повече без вас! Тръгвам! Ще взема и мама!“ Ама то така пък няма да е писмо, ами телеграма! И

започваше пак отначало. „Скъпа моя Фая, скъпа Ира... Скъпичка Фаина Николаевна, хем ми се иска да не е тъй, хем се моля да си си намерила някого, с когото да си преживяла тези наши нещастни години по-леко и по-приятно. Ама не си, знам те аз! Не си! Мила моя Фаина Николаевна...“

Какво така изведнъж побеля небето?

Няма да пише за това, че Васил Върбанов е паднал от ябълката, за осакатения Миколка също няма да пише, нищо няма да споменава и за това, че три години заради Шулева е ходил като най-първи престъпник да се разписва в Дряново, а още по-малко за ония тримата на Миколка, дето и него причакаха до траверсите на гарата... Не! За това не! Да ги тревожи само! Може, когато е при тях, да спомене само между другото, но в писмото — не! А дали пък не се е разсъмнало вече? Напълно възможно е. Какво иначе ще се белее тъй пред погледа му като бял лист за писмо? Не е сняг! По-бяло от снега е! Нещо като бялото на бялата баба Атидже — много чисто бяло, облечено в цветно, като разцъфтяла пролетна ливада с парички, с жълтурчета, със ситносиньото на великденчето, както цъфтят ливадите пролет, подир кокичетата, и когато вече са прецъфтели минзухарите!

Трябва вече да се ослушва и за снегорина! Да остави писмото настрана и внимателно да следи за бумтенето на беларуса — отдалече да го чуе и да не го изпусне!

А на Фая и Ира ще напише веднага след като се прибере!

Прави си руската баня с нагрети върху скара камъни! Занася вестниците на Васил Върбанов и ако случайно го няма у тях — оставя ги в клуба!

Сяда сетне и съчинява писмото!

Много интересно се получи с този клуб, дето първоначално го бяха замислили като магазин, заради който опразваха с Даскала и Писателя читалищната библиотека.

Румен Калчев се беше заел с осъществяването на идеята, но не можа да се справи! Искаше отначало да го прави към кооперацията, но не му разрешиха — не позволявал такава дейност Законът за кооперациите или пък някакъв друг закон. Реши после частен да го създава — към собствената си фирма, която бил замразил. Хиляда

спънки му се създадоха: на кого щял да плаща наема, като де факто нямало читалище и читалищно ръководство; не било ли малко неприлично там, дето е било библиотека, да се развива търговска дейност; нямало ли Румен Калчев да се обогати за сметка на селото и осиромашалите селяни — в преобладаващата си част сто на сто пенсионери? А пък Румен си беше достатъчно богат за нашите мащаби и без този нещастен магазин. Искаше просто човекът да създаде една търговска площ, откъдето хората, в това число баща му и майка му, да могат да си получават хляба, да си купят пачка кибрит, когато им стане нужда, или пък кило ориз, като им се свърши оризът... Дотука Румен преодоляваше всички пречки — негови момчета изчистиха помещението и го напръскаха с прясна вар, напълно подмени елинсталацията, вкара вода вътре и отля мивка, която облече с кремави фаянсови плочки (такива му бяха останали от ремонта на апартамента му в Търново). Изведе мръсния канал в една щерна, която събираше водата от улуците на кметството — ползвали я някога си, когато още не е имало водоснабдяване, да поят общинския добитък — бика и жребеца, които имало селото за разплод. И беше готов човекът след малко обзавеждане да среже лентата на заведението, но тогава се появиха някакви играчи, по неговите, на Румен, думи, с които той не можа или не поиска да се справи... Не е никак страхлив човек, а пък му надвиха тези типчета с широки лъскави крачоли на панталоните и дълги до коленете сака! Не разбрахме с какво право са дошли да се месят в нашите селски работи, но това, което разбрахме, направо ни ошашава — те самите нямат намерение да откриват тук магазин, но не позволяват и на друг някой да открие такъв! Много сложна ще трябва да е била играта, щом можа без бой да се предаде Румен Калчев! А той, общо взето, не си поплюва...

Тогава на тепиха излезе Васил Върбанов. Тръгна от къща на къща с една тетрадка малък формат и направи подписка с имената, егенето и личен подпис. Оказа се, че всичките жители на нашето и от околните села отдавна още мечтаем да си имаме наш, собствен Клуб на пенсионера! „След като не може другояче, тъй ще ги работим! — рече на всеки един подписал се Васил Върбанов. — Демократично! С подписка и подписа на всеки един демократично мислещ човек! Ще бием демокрацията с демократични средства!“

Когато стана напълно готова подписката, отнесе я в Дряново. При кого е ходил, какво е приказвал, какво е правил — върна се един ден с един кашон чаени чаши, чайник, котлонче с голи реотани и някаква кафеварка, старичка, но още годна за употреба. Струпа новото имущество на още бъдещия клуб върху дългата читалищна маса и като ни огледа един по един, каза ни:

— Работата става сериозна! Имаме го вече разрешението, благоволенieto и благословията да си имаме свой пенсионерски клуб. Не беше лесно да го получим, но с помощта на Партията на пенсионерите — най-многобройната и най-жизнената в Дряново, успяхме! Ура, другари! Ура, господа!

Никой не извика — бяха отвикнали хората да викат „ура“!

— Малко ви е ентусиазмът, а без ентусиазъм нищо не може да стане като света! — позасегнато каза Васил Върбанов. — Затова и демокрацията не се получава — стигна ви ентусиазмът за два-три митинга и толкоз!

— Не може ли по-накратко! — прекъсна го Даскал Кольо.

— Може! — изгледа го Васил Върбанов. — Конспективно снемам задачите! За откриването на клуба ни ще пристигне лично господин кметът Семов или май Семков му беше името. Виждал съм го в последните години, преди да изригнат промените, да се мотае като комсомолски активист по бригадите, дето още идваха в село, ама сега в коя партия се мотае, не мога ви каза.

— По-накратко! — обади се пак Даскала.

— Кмет не е идвал в селото ни от хиляда години, а по-точно от последните избори и трябва да се подготвим като за пристигането на кмет!

— Мога да ударя една сърна! — предложи услугите си Райчо Даков. — Ако ми вземете една бележка от Ловното.

— Ако вземем бележка, ти няма да удариш една, а единайсет сърни! — отрязва го Васил Върбанов. — И като казвам да се подготвим, нямам предвид банкет, какъвто все им се привижда на някои, а клуба ни!

— Че какво ще му трябва на него пък? — запита Ярката. — Чаши има, мивка има, маса има, дето да стоварят хляба...

— Ти, Ярке, свари ли си сапуна? — запита я Васил Върбанов.

— Утре ще го варя.

— Но най-късно утре! Взимаш всичката тая посуда и като вземе да стъклей сапунът, най-малко час преди да си го свалила, отсипваш в един съд, дето няма да ти трябва, един черпак още суров сапун и наkisваш всичко вътре — от содата трябва да светнат и чашите, и чайникът, и кафеварката! Да не вземеш и котлона да наkisнеш!

— Е, и ти пък, чак толкова за загубена ли ме имаш...

— Нямам те за загубена, ама котлонът да стои тука!

Ярката награби посудата (без котлона) и си излезе.

— Цецке — обърна се към Панделката. — Можеш ли съчини някакви перденца? Ако не ти се намират подходящи платненца, ела у дома да разровим — все ще намерим нещо... Тя Събка купуваше като ламя едно време!

— Имам, бате Василе! — зарадва се на това, че е станала нужна на селото, и то за такава важна работа, Панделката. — Скринът на мама е пълен с платненца. Кенарени ще ги скроя и с битови врѣвчици ще ги пристегна в кръста, обаче нещо ми заяде иглата на шевната машина.

— Райчо Даков да дойде да я оправи! Ако той не може, ще търсите Маринчо Лалев! Обаче в краен случай! Маринчо Лалев ще ми трябва за друго...

Панделката не си излезе, защото ѝ беше много интересно да научи каква ще бъде задачата пък на Маринчо Лалев.

— Маринчо, къде е Японеца? — запита Васил Върбанов.

— На работа! — отвърна Маринчо Лалев. И се зарадва, че може така да отговори за приятеля си — да видят, че и Японеца става за нещо! — Назначи го Румен Калчев за нощна охрана на стопанския двор...

— Че то има ли какво още да се охранява в стопанския двор? — запита с известна доза ехидство Даскала.

— Има, разбира се! — отрязва го Маринчо Лалев. — Щом са го назначили, значи има!

— Отклоняваме се от темата! — угаси конфликта още в началото Васил Върбанов. — Маринчо, и да те търси някой утре за някаква работа, няма те за една неделя поне — назначавам те за щатен художник на селото! Може и иконописец — това ще решаваме после. Хващай сутринта Японеца за яката и направо тука! Никакво пиене, докато ей тая стена срещу прозорците не я направите в годен за

изписване вид! Гипс има у Румен Калчев — от баща му ще го вземете — за шпакловката... Киреч има в коритото отвън — за мазилката... Инструменти има у дома — в Републиката на Васил Върбанов!

— И какво ще изписвате, че толкова ще я шпакловате тази стена срещу прозорците? — запита Даскала.

— Селото! — отвърна му Васил Върбанов. — Поне на рисунка да го имаме! Маринчо, ти ще ни изрисуваш — всичките на камара, закуп!

— Ама аз никога не съм рисувал! — дръпна се Маринчо Лалев. — Аз...

— Айде, де! — не му даде да се доизкаже Васил Върбанов. — Даскале, нали му помним изложбичката?

— Но аз тогава съм бил малък...

— Е, сега, като голям, повече ще трябва да го можеш рисуването!

— Четки нямам, бои нямам, как ще стане това рисуване без четки и без бои?

— С въглен! Даскал Колю ряза липа преди две години — въглен от липа ще ти направи, че цвят да видиш! Измиване няма! Правил го е това нещо вече... Ходихме тогава да драскаме по портите на хората: „Кулак — народен враг!“

— Че и на нашата порта го написахме! — усмихна се Даскала. — Щеше на сутринта баща ми да ме обеси с вървите на цървулите си...

— И добре е щял да направи, ако те беше обесил...

— Какво искаш да кажеш?

— Казах го вече, Даскале! И ще го повторя — не биваше баш такъв живот да ни се случи да живеем! Да се обърнеш назад и да гледаш само глупости и простотии: Кулак! Пък ще го беси с вървите на цървулите си?

— Е, де, не са били само глупости и простотии! — някак много миролюбиво и май за първи път, когато си говореха двамата, каза Даскала. — И хубави работи е имало!

— Ама простотиите бяха повече! — инатливо рече Васил Върбанов. И все тъй инатливо запита: — Ще направиш ли на Маринчо въглени? Ама като ония — с нищо да не могат да се измият!

— Не съм забравил как се правят! До тях да опре... Ще ги направя...

А Маринчо Лалев вече много дълбоко се беше замислил като как ще стане тази работа с изписването на селото. Няма да може да ги хване да му позират! Невъзможна работа! Никой няма да се съгласи да си зареже работата и да седне да му позира! Пролет е, картофите садят сега, чесъна и арпаджика, който е позакъснял с тях, овцете, агнетата и яретата ще трябва да се изкарват, след като той ще бъде тука... Пък и да седне някой да му позира, то ще бъде мърдане, ще бъдат приказки и не се знае той, като не е сам и ще трябва пред някого да рисува, дали ще може да рисува? Не! Няма да може!

— Ще ми трябва снимка на селото... Ей тъй, най-малко трийсет на четирийсет сантиметра!

— Снимка? Фотография искаш да кажеш? — погледна го като изпаднал от небето Васил Върбанов.

— Точно така — фотография! Трийсет на четирийсет или каквито там са стандартите на фотото, но не по-малко!

— Добре си го измислил! — разбра най подире за какво става дума Васил Върбанов и се обърна към Даковчето: — Райка, оставяме засега сърните и се заемаме с художествената фотография!

— Дадено, шефе!

— Само „шефе“ няма да ми викаш, че да не ти зашефя някой зад врата! — И се позамисли Васил Върбанов. После светна целият. — Дават пенсиите утре! Обадила се Милка от пощата в Соколово на Неда на Кольо Калчев. Обиколила е всички и всички го знаят това. Вземаш фотоапаратчето, заставащ най-отпред и няма да разрешаваш на Милка да започне изплащането, докато не се съберат всички. Ако някой много късно, което не вярвам да се случи, отиваш и го довеждаш! Нареждаш ги, както са по моя списък (напомни ми да ти го дам после), изправяш ги до стената на кметството, щракваш ги и чак тогава ги освобождаваш, за да си получат скъпите пенсии!

— Бай Василе, само дивеч съм снимал досега, ама хора не съм снимал и не знам какво ще излезе! — взе да бие отбой Райчо Даков, като да са го накарали да рисува селото, а не снимка да му прави. — Ще опитам, пък каквото стане!

— Ще снимаш, все едно че дивеч снимаш! — успокои го Васил Върбанов. — И ще стане! С трабанта на Даскала, дето е същият като на Пасито — в Дряново, франко фотото и франко Маринчо Лалев! Увоените по транспорта и за фотото средства остават за сметка на

републиката на Васил Върбанов! Като получи той утре пенсията си — връчва ви ги на момента, веднага! Но много моля да ми бъдат представени фактурите!

— От фотото ще взема фактура, ама коя е бе, Василе, тази бензиностанция, която ще ми даде фактура за три литра бензин! И де го този човек, дето ще иска фактура за три литра бензин? — запита се и запита останалите Даскала.

— За бензина протокол ще направим! — отказа се от фактурата Васил Върбанов и разпусна почитаемото събрание.

Даже като да посегна да натисне несъществуващия отпреде му звънец...

Маринчо Лалев не беше се още добрал до пенсията и не му се и вярваше, че ще се добере някога до нея, тъй като при настъпилата безработица изобщо не виждаше как ще събере точките, които му се искат от госпожа Шулева! Той самият има петдесет и три ненавършени години — и словом и цифром петдесет и три. Стажът му с двете години от казармата, шофьорските, втората категория тракторист и първата от лесовоза в Коми да дадат, да дадат с приравняванията общо тридесет и седем години. Тридесет и седем плюс петдесет и три — равно на деветдесет точки! Цели десет точки не му стигат.

А никога не е оставал без работа — ден няма в трудовата му книжка, където да не е работил за някого! Дори когато се завърна от гурбета си в Главболгарстрой, не си ползва отпуската, която му беше платена, а още на следващия ден пак се върна на фрезата. Но изглежда пак беше закъснял — след един месец се появи купувач и купи завода, приватизира го! След един месец се появи някакъв като новия чорбаджия, който изкупи всички машини и ги откара някъде. На третия месец чорбаджията пусна в неплатен отпуск целия наличен състав без завеждащ личния състав и Петър Мокрев до бариерата на портала. А на десетия ден от неплатения отпуск привика всички, връчи им заповедите за освобождаване и обеща, ако се появи някаква поръчка, че те ще бъдат първите, които отново ще назначи... Дявол — продаде машините на килограм като за скрап, а пък ги будалка с някакви поръчки. Какви поръчки? И кой ще ти поръча нещо на тебе, като те знае, че няма начин да го изпълниш!

Падна бариерата безвъзвратно, останала и без Петър Мокрев, който се чувстваше като някаква необходима и незаменима добавка

към нея... Той си остави ръката в този завод, а те му отнеха и бариерата!

А Маринчо Лалев остана без работа — никой не го потърси вече по специалностите, които има, а където той е попитал, питат го за годините му и му казват да се обади пак!

Завода го купи Чеха и направи в халетата му мандра и месарница! И там, откъдето излизаха машини с паспорт и сертификат за качество, бълват сега неузрели сирена и салами „кучешка радост“.

Мислеше си ги тези неща, наредил се най-отстрани на групата от бъдещата групова фотография на селото. И завиждаше на всички, че сега, като изцрака филма си Райчо Даков, те ще се наредят пред Краса и ще си вземат паричките... Погледна майка си, видя я как се насилва да се усмихне, та да излезе усмихната поне на снимката, и го досрамя от себе си: „Боже Господичко, рече си, млад още човек да завиди на тия пенсии за пенсиите им! Докога все така ще я караме?“ Ха де: докога? В това е въпросът! И те не знаят отговора, ама надули радиоточката в Дряново така, сякаш всичко им е ясно в ялната мъгла, която е натиснала селото...

И започна Маринчо Лалев да се тревожи не на шега за резултата от работата, с която така лекомислено се нагърби... За сетен път се убеди колко много суетен народ са хората. Вървеше от ръка на ръка кръглото огледалце на Цеца Панделката и дори тези, които не бяха потърсяли огледало с години, сега се оглеждаха, пооправяха се, като си мислеха, че ще излязат по-добре на снимката и викаха на Даковчето: „Райка, още веднъж, че забрадката ми се била смъкнала малко на една страна!“

— Няма още една — свършиха позите! — каза Райката най-накрая и закопча фотоапаратчето.

Както бяха се наредили за снимката, като по команда само се обърнаха надясно и запристъпваха пред Краса — да си платят тока, телефона и като погледнат малкото, което им е останало, да каже някой, който още не е разбрал, че пак са дигнали таксите: „Не съм го и погледнал този телефон, пък толкоз пари!“, а друга някоя: „Телевизора само от дъжд на вятър го пускам и една крушка паля само, пък то, ще кажеш, че на ток съм се топила!“

Чували са го и го знаят какво ще бъде Маринчо Лалев и Киро Японца, затова не останаха, а тръгнаха към Румен Калчев да вземат

гипса и после у Васил Върбанов за инструментите и едно шише безир.

— Ще си вземат пенсийките сега и... кеф! — рече замечтано и недоспало Японеца.

— Бе и ние ще ги вземем един ден! — каза му, за да го обнадежди, Маринчо Лалев.

— Вярваш ли?

— Още се надявам!

— Щастлив човек си ти! — рече му Японеца. — Защото още малко и ще започна да се съмнявам и аз, че японката ще ми прати парите, както обеща, и аз някой ден ще тръгна за Япония... През Австралия, то се знае...

— Не съм щастлив! — каза му Маринчо Лалев.

— На тебе пък какво ти има? — изненада се Японеца.

— Мисля си... — рече замислено Маринчо, — че тия пенсии на снимката на Даков няма да се харесат, а как ще се харесат на моята рисунка, просто не знам!

— Да ти имам дертовете! — махна с ръка Японеца, но като видя, че приятелят му наистина е разтревожен за изхода от цялата тази бъркотия, додаде: — Щом е тъй, пък да се откажем, а?

— Как тъй да се откажем?

— Даде ми тази сутрин Румен едно бренди. Нещо като аванс.

— Няма да се отказваме! — спря Маринчо Лалев примамливите му предложения. — Никога от нищо не съм се отказвал и не знам как става тази работа!

— Както кажеш — съгласи се Японеца. — Ама да знаеш, че бутилката е в джоба ми! А си рекъл, а...

— Няма да река! — приключи разговора Маринчо Лалев.

Пък и бяха стигнали до Румен Калчев. Излезе баща му бай Кольо и им даде гипса...

До обяд бабите разнесоха по домовете си парите на пенсионния фонд, като оставиха дължимото към държавата в ръцете на Краса!

Райчо Даков мина по едно време и остави готовата, още влажна снимка на селото, като формат приблизително такава, каквато му трябваше на Маринчо.

По вечеря мина Даскал Кольо и достави въглените. Опита ги — меки, блажни и по-черни от катран!

До вечерта на следващия ден Японеца изпипа стената — да ти е страшно да посегнеш към нея, за да не я развалиш! Уж завършил агрономство в Пловдив, а пък роден за дюлгерин! Още се разправя какъв дюлгерин е бил дядо му... Там, където ще бъде рисунката, направи стената изпъкнала, изнесена малко напред, а като я безироса и избърса с едно цяло повясмо кълчища, стана — по-добре да не я пипаш.

— Правил ли си друг път такова нещо — да подготвяш стена за стенопис? — запита го Маринчо Лалев.

— Никога! — взе да се изтрива в кълчищата Японеца.

— А откъде знаеш, че така трябва, та поиска и безир да ти даде Васил Върбанов?

— Не знам откъде знам, ама го знам! — отвърна Японеца. — И което е по-интересно — сигурен съм, че тъй трябва! — каза го и се разколеба: — Но ако нещо те съмнява работата ми, можем да отидем и да се допитаме до Писателя... Идват му разни брадати като него, виждал съм да носят някои и статив — може нещо и той да ни подскаже?

— Кой? — не беше го чул Маринчо Лалев.

— Писателя...

— Е?

— Да се допитаме, викам, до него за стената?

— Никого няма да питаме! — отсече Маринчо Лалев. — Давай брeндитo тука!

— Започваш да ми харесваш! — усмихна се Японеца и отиде да вземе бутилката от джоба на метнатата върху масата ватенка. Подаде му я. — Може и менте да е, ама то нали и ние станахме ментета, тъй че няма голямо значение...

Взе бутилката, стисна я, като че ще я души, и каза, все така загледан в голата, покафеняла от безира стена:

— Изнасяй се!

Япoнeцa в първия момент не разбра какво става — да му вземат брeндитo и да му кажат да си ходи! Но наметна ватенката на слабите си плещи...

— Върви си! — вече по-кротко му каза Маринчо Лалев. — Не мога така да мисля, като се мотае някой около мене... Мини и кажи на мама, че десетина дена... е, може и по-малко, така й кажи, няма да се

прибирам вкъщи. Да ми сипва ядене в котларките, а пък ти ще ми го носиш вечер по тъмно. Ще чукаш на три пъти по два пъти на вратата и ще оставяш котларките! Разбра ли?

— Всичко е ясно! — отвърна Японеца, но продължи да го гледа така, сякаш сега за първи път са се срещнали.

— Какво има?

— А, нищо няма! Ще ти нося храната и ще чукам на три пъти по два пъти на вратата...

— Точно така! — отвори му вратата Маринчо Лалев и като се изниза покрай него Японеца, затвори я и превъртя два пъти ключа.

Сложи калорифера, който бяха взели от канцеларията на Румен Калчев, на една малко кутичка табуретка, повдигна го да духа точно в средата на безиросаното и го включи на най-голямата му мощност.

Събра от масата старите вестници на Васил Върбанов (като си ги изчетеше и решише кръстословиците, носеше ги тука да ги четат и другите), извади от джоба си тиксо и започна да облепва прозорците. До среднощ се занимава с тази работа, ама добре стана — и да се мъчи да надникне отвън някой, нищо няма да може да види!

Взе един стол, обърна го обратно, облакът се на облегалката и се загледа в празната стена. Беше страшна празнотата й като лист на неназначеното писмо до много скъп или много обичан човек! Откъде да го започнеш, Боже Господичко, и с какво да напълниш белия лист? И как да го напълниш така, че нищо много важно да не пропуснеш, а и маловажните неща да ги има вътре, тъй като самият ти не можеш вече да се ориентираш кои са важните и кои маловажните неща в живота и в живота ти! Онова, на което не си обърнал внимание някога, се е оказало много значимо насетне, а нещата, заради които не си могъл да спиш, са отминали и все едно че не са били...

Стана и подлепи Райчовата фотография в средата на просветлялата от топлината на калорифера стена.

Върна се на мястото си — гледаше го отсреща селото, учудено, стъписано, изплашено, като да са го изправили на разстрел... Няма да стане! Нищо няма да стане! И нищо няма да излезе от тази приумица на Васил Върбанов, с която Маринчо Лалев така самонадеяно и лекомислено се беше съгласил! Маринчо Лалев ще бъде последният човек, който ще разстреля селото си — с къщите му, с дуварите му, с плевните му, с хората му, макар и рухнали като плевните, като

дуварите, като неподдържаните къщици... Други хора си има за тази работа — да рушат и да разстрелват, прекрасно подбрани хора, високо платени хора, ликвидатори хора — нека те да си я свършат тази работа!

А пък Маринчо Лалев ще направи друго... Скочи и грабна един от въглените на Даскал Коля...

Ще нарисува един орех. Техният орех. Онзи, в дъното на двора, до запустелия кладенец. Орехът, за който дядото на Маринчо Лалев — Марин Брадата, казваше, че е саден от дядо му. И че там, на същото това, място преди това е имало друг орех. А преди него — друг!

Да ги види как ще разстрелят ореха! Ореха никой не може да го разстреля — нито големите световни събития, нито малките платени хорица! Никой!

Чупи се въгленът... Значи по-леко трябва да се натиска... И да се повтаря... да се повтаря... А стената сякаш е поизсъхнала! Тя и пресъхнала не трябва да бъде! Ама ще се наложи май Даскал Колю пак да стъква огнището...

Орехът... Големият орех! И в тъмната му сянка — селото, както си е по Райчо-Даковата фотография — да няма предпочетени и незачетени! Животът ги е подредил на фотографията — не може Маринчо Лалев да промени реда, установен от живота!

Съвсем като Писателя почва да си ги мисли... Ами да — то между писането и рисуването, и пеенето, и танцуването, и всичко останало има ли някаква разлика? Само в това е разликата, че на него му трябва въглен, а на Писателя — думи! Иначе си е едно и също — селото и селянията ни!

Толкова се е скитал Маринчо Лалев и, може да се каже, все далеч от селото, а пък се улавя сега, като рисува набраздения, побелял от годините, къпан от дъждовете и пърлен от сушите дънер на ореха — останал си е чиста проба селянин! Златна проба! А сигурно не може и другояче да бъде — роденият на село, където и да живее, ще си умре селянин; роденият беден, колкото и да е забогатял, ще си умре беден; роденият роб, колкото и да го освобождаваш, ще си умре роб, а свободно роденият, колкото и да го заробваш, никога няма да стане роб!

Като че ли Васил Върбанов се е намъкнал в него и мисли вместо него, ама без псувните си — щяха досега по три пъти да бъдат

изпсувани и бедният, и робът, и селянинът, и гражданинът... Интелигентен човек е иначе, а псува като хамалин! А Маринчо Лалев не обича грубостите. И неведнъж му е казал: „Като разговаряш с мене, няма да псуваш!“ „Няма тогава да разговарям с тебе!“ — казва му Васил Върбанов и отминава. Но винаги се изобръща и додава: „Мене тъй ми е опротивял този побъркан свят, че не мамата му, ами фамилията му... Хайде да не ти го казвам!“

Само той може да върви тъй покрай закнижените прозорци и да търси някъде незакнижено, че да надникне и да види какво става вътре... Хем му е противен светът, хем иска отвсякъде да го огледа, нищо да не пропусне и всичко да разбере!

Спря да ходи. Дошъл е някой? Или пък са надошли всички. Разбраха се, че до десетина дни ще си вземат хляба направо от килифаревската хлебарка и ако закъснее някой, остава си без хляб.

Трябва значи да бърза с изписването, ще придремва на трите стола до стената, но няма да спира, защото десет дни са много време за хората отвън. А пък, ако рече и да завали...

Насъбрали са се. И ей сега Даскал Колю ще запита... Защо не запитва? Да не би да не е дошъл?

— Е, Василе Върбанов — обажда се Даскал Колю, — какви са новините на днескашния ден?

— Постни! — отвръща Васил Върбанов и не може да се разбере на какво е сърдит — че не намери пролука, за да надникне в клуба, или на новините, че са толкова постни. — Нито един убит по погрешка няма! Нито една кола не е гръмнала! Няма офиси и магазини с изпочупени стъкла! Появи се значи вакуум и може вече американците да ударят по Садама!

— Няма да ударят! — почва пак да се инати Даскала.

— Да не си приказвал нощес с Негово Величество?

— Аз с никого не искам да приказвам! Сам се ориентирам в събитията. Не съм като някои, каквито ги има много, да се водят по акъла на вестниците и по техния акъл да приказвам! Известно е колко акъл може да има един вестник!

— Колко?

— Ей тонинко! — отвърна Даскала отривисто като снайперист и сигурно показва на пръста си колко според него е акълът на вестниците.

— Язык, че си даскал... Нищо не разбираш!

— Ти и за Мария сигурно ще кажеш, че нищо не разбира?

— Кой, Ярката?

— Пита, сякаш имаме тука сто и една Марии!

— Ярке, ще ударят ли според теб американците Ирак? Няма значение със съгласието или без съгласието на Съвета за сигурност и всичките му вета?

— Да не са луди! — отсече Ярката. — Сега не бива да удрят! А като се върне Пенчо от Израел, тогаз да правят каквото искат!

— Наивница! — обади се Райчо Даков, който да го запиташ защо единствен подкрепя и е за предстоящата война. — Тя си мисли, че заради нейния Пенчо някой ще отложи удара! Тристахилядна войска са струпали хората там — двеста американци и осемдесет от острова! Да не са ги струпали там само разходка да им правят? Уикенд един вид!

— Този и той! Приказва тъй, сякаш лично е ходил в Персийския залив и лично е броил войските! — Даскал Кольо от всички е недоволен днес и ще бъде такъв до обяд — снощи в „Треска за злато“ пак не са му изтеглили личния и валиден номер. На обед ще се отърси от неприятния снощен спомен, ще заживее в очакване на вечерното предаване, ще живне надеждата му, че кога да е ще стане номерът — да изплюе този гаден компютър и неговия номер. Тогава ще му се повдигне настроението. Но сега е още рано! — За войни тръгнали да ми приказват! Не знаят ли, или пък са забравили, че от война никой хубаво не е видял — нито победилият, нито победеният!

— Е, това вече е нещо и вярно, и точно казано! — съгласява се Васил Върбанов, който никак не обича калпавите настроения и депресии на Даскала, когато започват да се дърлят двамата за щяло и не щяло.

— Край на войната! Точка! — вече по-миролюбиво казва Даскала. — Такава новина няма! И като си правиш сутрин политинформацията тука пред нас, тази новина ще я прескачаш и направо минавай на другите новини!

— Казах ли ви аз, че червенокръстците във Видин са организирали курс по водно спасяване?

— И това е свързано с войната — махай го!

— Е, за какво тогаз да приказваме? За медийния закон? Че то за него всичко вече се изприказва: пуснеш радиото — Миленчето

Милотинова; пуснеш телевизора — Дилянчето Грозданова и онзи с папийонката, дето има някаква много земеделска фамилия.

— Лозанов! — помага му Даскала. — Да не съм си сложил лимит на телефона, щях да им звънна и да го реша този медиен закон веднъж завинаги!

— Как, бе? Кажи! Аз ще им звънна!

— Като са толкоз прости всичките там двеста и толкоз глави и не могат да съчинят един закон, да вземат и да го препишат отнякъде, бе! Не може да няма нейде по света медиен закон, дето да прилегне и на нас!

— Няма закон на света, дето да приляга на нас! — каза Васил Върбанов. — Такъв закон няма! Ние все сме си бамбашка и ни трябват закони, дето да може и да не се спазват! Къде ще намериш такива закони?

— Махай го и него! Прескачай го! Сигурно и той по някакъв начин е свързан с войната!

— Медийният закон?

— Именно! — отсича Даскала. — Такива дупедавци сме станали, че просто всичко да ти стане подозрително! Затуй минавай направо на външните новини и ги остави нашите да правят каквото си искат! Или каквото им кажат! Не може лудият мъдър да стане и мъдрият да полудее!

— От външните да започвам, викаш? — замисли се Васил Върбанов. — Бе и там същото — пак за войната!

— Прескачаш я!

— Има и една по-свястна новинка... Довечера, ама не мога ти каза кога точно по наше време, ще бъде избрана новата мис на Ню Джърси...

— Ето че имало с какво да започнеш! — живна Даскал Кольо. — И от този факт да преминеш към останалите световни факти...

— Е? И как да стане тази работа?

— Нали каза, че имаш свободен лимит на телефона... Звънваш на Садама и Буша, правиш значи един не телемост като Кеворка, а телефонен мост! И им казваш да излъчат изпомежду народите си по една хубавица, да ги изправят двете пред очите на света и за която светът каже, че е по-хубава — нейният народ ще бъде излъчен за

победител! Догодина — пак конкурс, за да се даде възможност и на победения да победи...

— Бе, Даскале, ти даваш ли си сметка, че ей сега изнамери илача на войните! — викна изумено Васил Върбанов. — Направо ги срази, направо ги такова и Буша, и Садама!

— За жени са се биели едно време, за хубавата Елена, ако си чувал... Пък и ние като ергени за моми сме се били, ако си спомняш... А за какво искат да се бият днешните ергени — не може нормален човек да разбере...

Изревава на завоя килифаревската Хлебарка и се затътриха гумите ѝ по сметения от дъждовете отстрани асфалта чакъл...

Ярката ще даде събраните пари на шофьора, а той ще им стовари две щайги хляб. Те ще си вземат хляба, кой колкото си е записал, и ще се разотидат, а Маринчо Лалев трябва да си остане тук — да направи ореха като жив! И тях като живи! Помагай, Господи! Или ме научи как овреме да мога да се откажа, като не си ме научил досега...

Като обути с дамски обувки с високи и тънки токчета преминаха под прозорците овцете и козите на малобройното стадо на селото — козите с пъргаво и игриво почукване, овцете с провлачена и по-глуха стъпка.

Не бяха заглъхнали още тънките звънци и зилове, когато на вратата се почука на три пъти по два пъти. Маринчо Лалев откrehна, за да вземе котларките, а Японеца понечи да се мушне в пролуката и ако не беше го избутал навреме... Не можеше да го пусне! Пък и не му се приказваше...

— Да хвърля едно око само! — примоли се Японеца.

— Не бива! — рече му Маринчо Лалев.

— Откъде знаеш, че не бива? Кой ти каза, че тъй трябва?

— Не знам откъде го знам, ама знам, че тъй трябва!

— Ясно! — рече Японеца вече не така обидено и дръпна бялата си покъсана маратонка от пролуката на вратата. Обърна се и много самотен тръгна по самотната осиротяла улица, която водеше за към стопанския двор.

Опита да хапне, но като видя, че нито усеща вкуса на храната, нито разбира какво яде, сложи котларките на перваза на един от прозорците, смете трохите от масата в шепата си и ги изсипа в мивката. Напи се с вода. Тя тръгна отначало мътнобозава — като

безиросаното на стената. Докато я чакаше да се оттече, гледаше ореха и тихата му сянка, а виждаше разлялата се река, копторите с тухлите, някакво много отдавнашно свечеряване, което нежно пристъпва към препълненото с народ и добитък село, кучешки лай заглъхва в единия му край, друг лай започва в другия, а в промеждутъците млади петли, объркали всички времена, отчаяно се дерат, за да съобщят на света, че вече ги има, че много скоро наистина и истински ще пропеят...

Пи дълго и жадно.

Махна скелето, което си беше направил от два стола и една триметрова тополова талпа. Застана в сянката на ореха и помръдваше оттам само за да отиде до прозореца и отдалече да погледне стената или пък да си вземе от счупената кошница до мивката още един от въглените на Даскал Коля.

Не знаеше вече ден ли е, нощ ли е, сън не го ловеше, приучи се да не ги чува какво отвън приказват, като дойдат за хляба, изкушаваше се да отвори на Японеца, като дойдеше за празните котларки, но устоя и не му отвори...

Образите от сякаш още влажната фотография на Райчо Даков заставаха един до един, крепяха се някак един други, извираха погледите им от дъното на безиросаната стена — много видели и искащи още нещо да видят, което стои пред тях, но те не могат да го видят... Трябва да им помогне Маринчо Лалев. Малко още му трябва, за да могат да го видят нещото, но толкова му е изглежда силата на художника: не знае кое е това, което искат да видят, не знае дали те наистина трябва да го видят, или то трябва да си остане тайната на живота им — миналия, сегашния, бъдещия.

Застанаха всички по местата си — без Кольо Калчев и жена му, които отказаха да бъдат снимани, без Писателя и госпожа Писателшата, които пък бяха чужди на селото хора. Маринчо Лалев не можеше да разбере успял ли е, докъде и колко е успял с другите, защото през последните два дни не се откъсваше от образа на майка си — изтриваше и добавяше и все му се струваше, че тази жена не е майка му! Или пък е тя, но някак по-друга, каквато биваше понякога в онази къса и мимолетна година, когато Фая още беше тук и още не беше му казала, че не може да не си замине... Беше застанала в края на редицата под ореха, както си беше и на снимката, беше поизвърнала главата си към Райчо Даков, беше се позасмяла някак с очите си само.

Говореше му нещо и той я слушаше невярващо, а тя още нещо му казваше и още нещо, пак така весело, докато Райчо Даков повярва най-накрая, че майката на Маринчо Лалев е проговорила!

А дали пък наистина не е проговорила? И не е захвърлила иглиците и терлиците, докато той тука се е блъскал със селото и въглените на Даскала.

Като се почука на три пъти по два пъти, отвори вратата и пропусна Японеца вътре. Той веднага отиде до стената. Застъпвайки ги с пети, събу съдраните си маратонки и затъпка по засипания със сажди под. Спря се пред себе си и като заопипва възредичката си косица, каза със замечтана усмивчица:

— Лалев, да беше ми стегнал една опашчица и щях да бъда истински самурай! — и като запристъпва пак на място в саждите, обобща: — А пък тия аборигени тука тъй си ги направил, че все едно някой е обрулил ореха и те са изпопадали от клоните му!

Много му се искаше на Маринчо Лалев да запита това последното като похвала ли трябва да го приеме, или само като констатация, но навреме се отказа от мерака си да бъде хвален.

Извади от джоба на дрехата брeндитo, придърпа още един стол и седна до дългата маса.

Спря да газе саждите Японеца и се обърна.

— Не си я изпил?

— Не съм. Бях я забравил.

— Бутилката?

— И бутилката...

— На мен такова нещо не може да ми се случи. Като тръгнах за насам значи за едно петнайсет минути и гледай, май съм я преполовил! — извади бутилката от джоба на гащеризона си Японеца. Загледан в тъмното стъкло, въздъхна дълбоко и отчаяно: — Лалев, удържане нямам вече!

— А трябва! — рече му Лалев. — По-кратко трябва да се пие! И по-кратко да се живее! А ти така си го емнал този живот, че ще минеш покрай Австралия и Япония, без да ги забележиш!

— Аз? Няма да забележа Япония?!

— Пий! — поднесе му бутилката си, за да се чукнат, и след като звънна стъклото почти на счупване, запита: — Как е мама? Какво прави?

— А, добре е — отпи дълга глътка Японеца. — Ходих отзарана да ви изкарвам овцете — добре беше! Ей, Лалев, седем дена стана как им паса овцете и козите на аборигените! Върви и си ги изкарвай, защото тъй ще ме пропият, че аз наистина мога да ги пропусна и Австралията, и Японията! Всеки слага в торбата шишето, сякаш кон ще върви подир добитъка им, а не човек!

Преди да допие брeндитo, стана, бос ходи до някъде, върна се с пластмасова бутилка бира „Болярка“ и един наръч зелен лук и чесън. Заседна пак на мястото си отсрeщa. С много сигурни движения прeля от „Болярката“ в бутилката от брeндитo, върна му неговата и се зае с чистите си нокти да чисти брадите на зеленията. Плъзна му по масата една връзка и като загриза стръка лук, каза, преди да отпие:

— Ей, да имаше сега и малко сол. Какъв живот щеше да бъде! Ама то не може пък баш всичко да му бъде наред на човека... Все е такава: ако има лук и ракия — сол ще липсва, сол и лук ако има — ракията няма да стигне...

— Ракия и сол ако има — лук и чесън няма да има! — помогна му Маринчо Лалев в изреждането на най-различните неблагополучия, които могат да се случат в живота на човека.

— Точно така! — съгласи се Японеца и се втренчи в бутилката на Маринчо — да не би да е налял на себе си само, а бутилката на Лалев да е забравил!

Маринчо Лалев пи достатъчно, но не много — не беше ял отдавна, пък и спането му през тези дни беше такова, че ако си беше позволил повечко пиене, щеше да се натряска и да не може да покаже произведението си на гладните сутринта, когато дойдат за хляба си.

И ги завари утрото тъй — Японеца пиян като японец, а Маринчо Лалев нормално пийнал... и напълно способен да помете с мокра метла клуба, да забърше с мокър парцал чернилката по пода под ореха, да изтрие масата до блясък и да изнесе маратонките на Японеца отвън. Видя зор, докато заведе него до маратонките му. Все се дърпаше и викаше, че иска да му бъде вързана опашка и че докато не се види с опашка, никъде няма да ходи! Искал да се види как ще изглежда като самурай, защото не се знае дали в Япония и самурай нямало да му се наложи да бъде и все такива едни, каквито ги приказва, когато е прегърнал глобуса и го разнася между овесените по стените континенти. Пъхна най-накрая маратонките под мишницата му,

притисна ръката му да ги задържи и го изведе на улицата. Японеца се огледа в двете ѝ посоки — нагоре и надолу, избра тази, която не води за към дома му, затътри босите си крака по асфалта и много скоро хлътна в сокака с посъборените дувари и нависналите върху им клони на обрасналите ги крушак и сливащи.

Този ден нямаше да има кой да изкара овцете и козите на селото.

Маринчо Лалев успя да снесе вестниците от прозорците и да ги изгори отвън до запустелите, потънали в бъзак и коприва тоалетни — или нужници, което е по-правилно за тука. Върна се, скри бутилките и биреното пластмасово шише в шкафчето под мивката, наплиска брадясалото си лице, взе доченката, изтри се във вътрешната ѝ страна и седна в ъгъла.

Нещо много сбъркано се беше настанило в рисунката му!

Стана и отиде в другия ъгъл — до вратата!

Същото — където и да застанеше в дългото и тясно помещение на бившата библиотека, погледите на всички от стената го откриваха и се заглеждаха в него така, че да се чудиш просто какво още искат от тебе!

Даскал Кольо му беше сърдит за нещо си. Ярката, сякаш да го претегляше на магазинерска везна, беше повдигнала някак едната си вежда и от това изглеждаше като да му намига — все едно нещо са се били разбрали да свърши, а пък той не го е изпълнил...

Минчо Майката го гледаше отвисоко и кънтеше под високия свод високият му глас: „Мене, майко, мошениците в Габрово бате ми викат!“

Цеца Панделката беше щастлива — има такива хора, които всичко са простили, а на тях няма и какво да им се прощава, тъй като нищо лошо не са извършили през живота си. А и да са — извършили са го, без да съзнават, че то е лошо.

Васил Върбанов седеше в средата на рисунката като наред село, не, ами наред България. Провиснала от ореха вейка хвърляше сянка на едрото му лице и тази сянка не даваше да се разбере със себе си ли само не е съгласен, или не е съгласен с всичко това, което става около него.

Киро Японеца пътуваше — гушнал се до рамото на баща си Василя — и беше тука, и го нямаше. Рееше се бистрият му поглед и на когото се спреше, започваше за нещо да го пита, за нещо, което само

той не е разбрал, а пък всички го знаят какво е и отдавна са го разбрали...

Райчо Даков криеше погледа си. И колкото се мъчеше да го скрие, той толкова по-настойчив ставаше, все едно е взел някого на мерник и вече се е приготвил да стреля — обрал е празното на спусъка и в следващия миг ще гръмне!

Майката на Маринчо Лалев гледа, а не вижда! Не могат да поберат двете ѝ очи всичко, което е било — напълнили са се, препълнили са се и ако заплаче сега, не сълзи, а думи ще закапят по лицето ѝ, обградено от черната, поизвехтяла забрадчица...

От другия край на стената Маринчо Лалев гледа всички, оглежда ги и пак ги оглежда, за да ги запомни завинаги, такива каквито са на фотографията на Даковчето, каквито той самият ги е видял, и такива, каквито биха искали те да бъдат, ако някой нещо не си се харесва...

Знае Маринчо Лалев, че като тръгне този път за Коми, това ще му е за последно — връщане назад няма да има! Няма за кога! Пък няма и за какво. А че ще тръгне този път, това вече е решено. Безвъзвратно. И неотложно този път. Реши го, докато прерисуваше образите от снимката с формат трийсет на четирийсет сантиметра. Стискаше и унищожаваше прекрасните възгледи на Даскал Коля и мислеше за горите на Коми, за езерата и блатата сред горите, за реката Мезен, която бавно и величествено се влачи сред ниските си брегове, за ледохода, който сега бучи там и може да се чуе чак тук — гърчат се, трошат се, гърмят ледовете, големите блокове избутват дребосъка към брега и се понасят по сивата, бистра и ледена вода нататък към моретата и океаните, които отдавна я очакват. Цяла зима! Цяла вечност! Както го е чакала Фая. Колкото го е очаквала Фая...

Оная речица там последна ще се размрази, ако тръгне веднага — може да я завари още скована в лед...

Ще надойдат съседите на Фая, братята и сестрите ѝ, родителите ѝ, ако още са живи и дано да са живи и здрави, ще бъде тракане на съдове и звън на чаши, жестока баня и после потягане на домакинството, и после вечерите, в които с Фая ще пият чай... Такова щастие е да пиеш чай с Фая! Такова щастие!

Не можеше да му излезе от ума и световната новина на Васил Върбанов за избора на новата мис на Ню Джърси. Виждаше голи рамене, много хубави и много шантави прически, красиви ръце и

дълги до сливиците крака, виждаше неземно нежна музика и подиум, просветлял като изгрев, по който дефилира Ира! Каква мис на Ню Джърси ще ми избират, ако на този конкурс не се яви Ира? Може да им изпраска степче! Руски танц? Пажалуйста! Ръченица! Пускай гайдата! Ще бъде облечена в червеното костюмче, дето го подариха на майка ѝ от плетачния цех в Дряново. От много червеното очите ѝ ще станат още по-сини, а косата ѝ като разплавено злато — прелест за очите и радост за душата, от която радост душата заплаква, неизвестно от какво, неизвестно по какво? А на интервюто, то се знае, такива отговори ще даде на всевъзможните им въпроси, че ще има да се чудят кой отговаря на въпросите им — Ира от прединститута в Сиктивкар или ангел небесен, който нищо не знае, а пък всичко разбира! „На английски!“ „Пожалуйста! Но... извинете за грешките!“ Ще извинят, разбира се, грешките ѝ, ще им се зарадват, недопускали до този момент, че може да има такива красиви грешки, такива точни грешки, такива чаровни грешки...

И, разбира се, ще изберат Ира за най-новата нова мис на Ню Джърси!

Видели вратата отворена доотзад, изсипаха се закуп в клуба. Наредиха се пред стената, всеки срещу себе си, и се загледаха в себе си. Никой нищо не казваше и само се посбутваха в раменете, което, гледано от ъгъла, където още седеше Маринчо Лалев, изглеждаше като някакъв танц — полюшваха се старците като презрели житни класове, които ей сега ще паднат в хедера на комбайната...

— Аз... забележки нямам! — каза най-сетне Васил Върбанов. И като се обърна към ъгъла на Маринчо Лалев, закани му се с пръст. — Не можел, а? Не си можел! Можем ние, много можем, ами все трябва някой да ни подбутва нещо да направим, та да видим какво можем да направим!

— Сбутал ни е малко! — сви устни Райчо Даков. — Място има много под ореха, а пък защо тъй ни е сбутал?

— А ти какво искаш? Да се шириш на цялата стена ли искаш? — отвърна му Даскал Кольо. — Като си живял все на тясно и все притеснен от нещо, няма как и на стената да ти бъде по-широко!

— Даскале — усмихна се Васил Върбанов, — ама тебе най-хубаво те е направил — умен такъв и... един мъдър... Ти иначе не изглеждаш тъй!

— А как изглеждам? — засегна се Даскала.

— Няма да ти кажа, защото ти пак почваш да се докачаш. А аз какво толкова ти казах? Казах ти, че изглеждаш умен и мъдър...

— И това още, че всъщност не съм такъв!

— Такова нещо не съм казвал! И свидетели имам — всички тука могат да ми станат свидетели, ако потрябва!

— Ново дело ли ще завеждаш?

— Не! Ще го приключвам! — каза му Васил Върбанов. — Аз му казвам колко хубаво го е докарал Маринчо Лалев, той пак се сърди! Ама, Даскале, личи си, че си най-възрастният изпомежду нас и значи първо по тебе ще мине баданарката...

— Каква баданарка?

— Поисках от Маринча Лалев да ни изтипоса тука на стената, за да се видим на живо заедно всичките и после живите да видят как един по един умираме... Умре някой — и живите го заличават с баданарката!

— За умирање не искам да слушам! — вдигна бастуна Даскал Кольо.

— Ама защо, бе? — дръпна се малко Васил Върбанов. — Умирането е неизбежно!

— А раждането, да не би да е неизбежно? — запита Даскал Кольо и пристъпи пак.

Но Васил Върбанов не отстъпи този път. Замислен над факта, че и раждането е неизбежно точно толкова, колкото е неизбежна и смъртта, каза:

— Да ти завиди човек, Даскале! Завиждам ти направо, че толкоз си се вкопчил в този живот и толкоз ти се живее, че...

— Не трябва да завиждаме на никого — стихнаха като че ли сръдните на Даскала, — защото не ни е дадено да знаем какво му е на този, на когото завиждаме! Пък и завистта е много вредна работа — никаква полза не ти принася и само навреждаш с нея на душата си!

— Затова май си прав!

— А пък аз ще ти кажа, че ти изобщо не си прав... Кой си ти, че ти да определяш реда на баданарката, когато трябва вече да си разбрал, че в тази работа ред няма! Може пък ти да минеш пред мене — отстъпвам ти реда си!

— Мерси, значи! — рече с усмивка Васил Върбанов.

— Ако не спрете да се дърлите тъй за щяло и не щяло, отивам си! — каза Ярката. — И си търсете кой да ви събира стотинките за хляба и да трепери да не ги изгуби или пък да не са го излъгали!

— Вече спряхме! — разсече с ръка въздуха пред себе си Васил Върбанов. — Даскале, абе ти из онез дене каза нещо умно, а пък аз го забравих какво беше?

— Аз само умни неща приказвам — усмихна се най-сетне Даскал Колю. — Как да запомня какво съм казал из онез дене?

— Бе нещо с парламента беше свързано?

— Изключено! Аз тези там за нищо ги нямам вече!

— Е, нещо такова беше?

— Изключено! — повтори Даскала.

— Бе нещо за мъдрите беше! Или за лудите? Или пък свързано и с едните, и с другите?

— Аз, общо взето, такива глупости не приказвам, ама знае ли човек... — замисли се Даскала. И като се виждаше как като шикалки ги прехвърля и лудите, и мъдрите, сети се изведнъж за какво става дума и го каза: „Лудите мъдри няма да станат, не позволявай, Господи, на мъдрите да полудяват!“

— Нещо такова беше май?

— Точно такова беше! Ама не съм го измислил аз, а го прочетох в едно от вестничетата на Писателя... Дето му ги праща всеки четвъртък с хлебарките Краса от пощата в Соколово.

— Това няма никакво значение — отде си го прочел и кога си го прочел! Искам краснописно да го изпишеш ей тука отстрани на стенописа — празно ми стои някак, пък и добре ще бъде и лозунг някакъв да имаме пред погледа си! Видяхме, че с много лозунги е лошо, ама съвсем без лозунги — още по-лошо било! Ще го изпишеш ли?

— Краснописно? Не знам доколко краснописно ще излезе с въглена... Краснописът иска тънко перо — например „Рустика“ и гъсто мастило...

— Ти го изпиши по-едро — хем без очила да го четем, хем на лозунг да заприлича!

— То пък един лозунг! Като всичките ти приказки — коя с ред, коя без ред! И за какво ти е да го изписвам това чудо?

— Уредил съм да дойде кметът на Дряново — Семов ли, Семков ли беше, за да открие клуба — с лентата му, банкета му и останалите салтанати!

— Салтанатлия си ти! Имаш го лозунга! — разбра най-сетне за какво става дума Даскала.

И Васил Върбанов се разпореди за останалото — от него ракията и бялото вино, салатите от Ярката, някакви по-засукани сладки от Панделката, почистването до блясък без пепел от Японеца, запечатването на събитието за вечни времена — от Райчо Даков!

Пристигна хлебарката. Взеха си дажбите. Насипа стотинките в джоба на синята манта на шофьорчето Мария Ярката. Беше петък — помъкнаха торбите с хляба за три дни във всички посоки на света.

Васил Върбанов се върна в клуба. Изправи се пред стената.

Маринчо Лалев беше изприбрал нещата си — котларките и завързаните в доченката му празни бутилки. Тръгна към вратата...

— С ред или без ред, ще мине баданарката по всички и ще остане тука една бяла и пребяла стена... Тогава селото вече няма да го има! Ще го заличат от картата на България и такова село Косарка няма вече да съществува!

Най-горното от канчетата се откачи, падна на дъсчения под и се отърколи към краката на Васил Върбанов, той се наведе, вдигна го и се обърна да го подаде на Маринчо Лалев.

— Малей, Маринчо, само да те мисля и тебе — кой ще те мине с баданарката, кой ще ти копае и кой ще те рови? — Пъхна канчето в ръцете му. — Бягай, момче, бягай, бягай и назад не се обръщай, защото ще бъде страшно за гледане!

Толкова скръб, такава мъка и такава безсилие Маринчо Лалев не беше виждал струпани на едно място — в един поглед само! Грабна канчето и ребром се измъкна през вратата — не му се искаше да остави Васил Върбанов сам, а пък не можеше ни минута да остане повече тук — нещо непреодолимо го теглеше навън, далеч от клуба, далеч от селото, по къра някъде, където небето не е тъй прихлупено и слънцето не виси като тежка гира на главата ти...

На ранина винаги притъмнява... Значи скоро, много скоро и ще се разсъмне! А дали пък не се е вече разсъмнало? Може. Напълно е

възможно. Има зимно време едно време тук в предбалкана, което е нито риба, нито рак — нощта отдавна си е отишла, а пък денят още не ще да дойде! Ама че временце е тогава — тихо, сънливо, зъзливо... Същото като това, дето се е надвесило сега над снега и над него.

Докопал е чантите с вестниците на Васил Върбанов, рибата и ориза и така ги е стиснал, че както са се вкочанили пръстите му, невъзможно е да ги изпусне пак!

Тихо е.

Иска да заспи, но още помни — не трябва! Скоро, много скоро ще мине оттук беларусът на Тошката от Длъгня с греблото отпред...

Не му е студено вече. Даже някаква горещина го облива от време на време, на вълни иде, отминава и пак идва! Температура ли е вдигнал? Или топъл ветрец подвява отнякъде — пролетничък, пъргавичък... Глупости на търкалета — посред зима пролетен вятър ще ти подвява! Ето го пак — по-зъл, по-горещ, като от отворена врата на баня излиза, мокър и проклет, не ти дава да дишаш, задушават те, искаш да се откашляш насреща му, а не можеш, защото нов облак, скрежасал по краищата, те връхлита право в лицето. Мъчиш се дъх да си поемеш — не ти дава, глътка въздух ти трябва — не можеш да си я откраднеш от многото въздух, който е около тебе... Всичко е въздух! Толкова много въздух! За всички има от него, а за тебе — няма!

Можело и от задушаване да се умре!

Да не се е завърнал сръндакът? И той така тежко и горещо с дъх на трева да диша в лицето му?

Трябва със затворена уста да диша! И със затворени очи! И да се ослушва... Това сега е най-важното — да не забрави да се ослушва, за да може овреме да чуе беларуса на Тошката!

Няма го сръндака.

Изприбрали са се чакалите в корията.

Кучетата на Чеха са заспали върху струпаните до реката камари оборски тор.

Цялата земя спи, целият свят е заспал, а той не бива да заспива! Не бива! Не трябва! Не... Ще има време да си отспи... Утре... Цял ден... И цяла нощ... И после още — ако още му се спи!

Може да занесе вестниците на Васил Върбанов... и вечерта. Не е обещавал веднага да му ги занесе. Не е! Обещал е да му ги купи —

купил му ги е! А кога ще му ги занесе — за това въобще не е ставало дума!

По̀ може да се диша сега. Почти нормално да диша. Все едно е седнал на мястото си в клуба и с трепет очаква да види каква карта ще изиграе партньорът му! Партньорката му. Партнират си с Панделката, защото никой не иска да играе с нея — не била ги знаела картите! Ни белота. Ни ремито. Ни пък на „Донка“, когато рекат да играят „Донка“!

Имат в клуба три в оборот и две съвсем нови тестета — подари им ги кметът на Дряново, когато дойде да открият клуба! С картите — добре! Ами с хората какво да правят, като за едно каре са много, а за две не стигат? Пак Райчо Даков спаси положението — излъгал Ярката и Цеца, че мъжете от селото са организирали соаре за селото, най-учтиво ги канят тях двете. Те се дърпали, че е късно и къде по нощите ще се мъкнат две самотни жени, но той им надвил с обещанията си за прекрасно прекарване, взели те каквото им се намирало под ръка за соарето и... довлече ги!

Пък то — какво соаре! Натиснаха ги на столовете Васил Върбанов и Райчо Даков и ги подлегнаха да ги учат на карти да играят... Мария Ярката бързо се ориентира в терците, кварталите, квинтите и каретата, схвана как трябва да се анонсира и съвсем скоро я хванаха, че се е научила и да блъфира! А Панделката — не! Нарезда някакви карти и вика: „Терца“, а като ги изиграят или ѝ надникнеш в картите — никаква терца няма или има цяло сто, което с усмивка казва, че не била довидяла! Мъчиха се още два дни по обедно време с нея и я пуснаха в обръщение — в движение да се учи...

Стана ѝ неизбежен партньор Маринчо Лалев, защото никой не искаше да играе с нея. Викаха: „Бе, да не съм луд да седна да играя с тая лудата — тя ако случайно бие, се сърди, а се радва, когато губи!“ Самата истина си беше това... Не е срещал Маринчо Лалев друг такъв човек през живота си — да е толкова щастлив, като губи (и не само в картите), защото другият отсреща или до нея е спечелил! Друго такова чудо няма и не може да има — да прелива от радост, когато са я вкарали вътре или са я направили валат!

Снощи обаче ще са имали голям проблем. Неразрешим — няма го Маринчо Лалев, не се прибра от Дряново и с късния влак... и едното каре се разваля! Или са гледали тримата как четворката играе и

чакат да сменят падналите, или са блъскали реми, където Панделката е най-смехотворна!

И са били коментари по негов адрес... Ако ги събереш всичките, ще се получи цял един научнофантастичен роман! Всеки ще изкаже по някое предположение — кое от кое по-неправдоподобно, а Васил Върбанов ще държи на своето и по всякакъв начин ще се мъчи да убеди и останалите, че „този мискинин“, „този нехранимайко“ ги е забравил и изоставил „заради оная, заради даскалицата, заради Румяна Станчева, дето откак се е пенсионирила и овдовя, са я хванали бесовете ѝ и не я изпускат“!

Васил не знае, че Румяна отдавна замина при синовете си във Варна и се връща в Дряново само за ваканциите през лятото!

Райчо Даков е другият, който за нищо на света няма да отстъпи от своето и ще продължи да го твърди, колкото и да го убеждават, че това е невъзможно — да се е отбил при кмета на Дряново (Семов ли беше, или Семков — мандатът му ще изтече тази есен, а никой не може да му запомни името поне!). И си пият сега с кметчето брендите, и си замезват с шоколад и с шоколадови бонбончета, а ние тука нека се чудим какво да правим, като един човек не достига за едното каре!

Даковчето кой знае защо смята, че Маринчо Лалев и кметът на Дряново са станали много близки при откриването на клуба. „Много му хареса на господин кмета рисунката на Маринчо и... помнете ми думата, до месец, до два най-много, ще му намери работа и ще го изтегли в Дряново!“ Минаваха месеците, нищо такова не се случваше, но той неговото си знае: „Помнете ми думата...“

Как успя да докара Васил Върбанов кмета на Дряново в селото си остана тайна! Цял кмет, макар и на Дряново, да се вдигне и да дойде да открива някакъв си пенсионерски клуб в някакво си загубено и на изчезване село? Не му е било лесно. Не на кмета. На Васил Върбанов. Но не поиска да им каже как точно е станала работата. И всичко си остана в сферата на загадките... Но като се навържеха събитията от сутринта до вечерта на този знаменателен ден, изплуваше една от най-вероятните възможности — дал е Васил Върбанов на личния шофьор на кмета една двайсетлитрова туба с ракия и личният шофьор е докарал кмета в селото! Е, дали кметът и шофьорът са си делили ракията, това никой не може да го каже, но всичко останало навежда точно на тази мисъл...

Беше понеделник. Личен ден — една седмица подир Гергьовден.

Тръгна Васил Върбанов от къща на къща, тоест — през къща, през три и през пет, да съобщава за събитието — вечерта след осем, ама не се знае точно кога, ще се състои тържественото откриване на Пенсионерския клуб. Ще присъства кметът на Общината. И цялото население на селото, както отпреди са се разбрали: Цецка със сладките, Ярката — със салатите, Даковчето — с каквото му е останало, а останалото население кой, с каквото обича...

В осем часа масата беше застлана с оризова хартия и беше станала шведска маса — мезетата и салатите в тави, вилиците в един буркан от майонеза „Краси“, чинийките струпани в единия ъгъл, чашите — най-разнокалибрени в средата на масата, а тубите — голямата с бялото вино и малката с ракията — до краката на масата!

Ето тази голяма туба ни накара да си мислим, че Васил Върбанов си е един рушветчия (не в най-лошия смисъл на думата, но все пак — дал е рушвет, за да докара кметчето в селото!). Тубата не беше на Василя, а на Райчо Даков... И един ден Райчо си поиска тубата — дотрябвала му. „Ще ти я дам довечера.“ Не я даде. „Утре ще ти я дам.“ Няма такова нещо. „Имаш я вдругиден.“ Дръжки! През ден взе да ходи до Дряново, но не връща тубата. И на всички нас ни стана ясно — ония не само са взели двацет литра ракия, ами и тубата не рачиха да върнат! „Спуках я някак. Чукнах я в нещо и я спуках — каза един ден Васил Върбанов на Райката. — Ще ти купя друга и ще ти върна тубата.“ Райчо Даков се почувства неудобно, рече му: „Василе, не ми трябва вече тубата. Оправих се — услужи ми Маринчо Лалев със същата като оная и се оправих!“ „Не! Ще ти я върна!“ — запъна се Васил Върбанов. „Аз пък няма да я взема! — отсече Райчо Даков. — Не може все ти да влизаш вътре заради селото, а ние само да се носим по течението!“ Не му стана добре на Васил Върбанов, че сме се досетили какво се е случило, но си замълча.

Пристигна пежото на кмета. Слязоха от колата. Шофьорът и той издокаран — не можеш да разбереш кой е кмет и кой шофьор! Хубаво, че Цецка ги излови в момента, в който слизаха, и успя да навре букета именно в ръцете на кмета — по букета вече го разпознавахме. Цял сноп цветя му връчи Панделката — лалета, нарциси, зюмбюли и едро напъпили стръкове божур. Кметът през цялото време на тържеството току завираше лицето си в цветята — да ги мирише или пък да се

скрие от прелюбопитните ни погледи — зер, избирали сме го, нека сега и да го поразгледаме хубаво, като ни се е удал такъв случай. Васил Върбанов го беше настанил точно под лозунга на Даскала „Лудите мъдри няма да станат, не позволявай, Господи, на мъдрите да полудяват!“ — действително краснописно изписан, макар и с въглен. Оглеждаше хората пред себе си, оглеждаше същите хора под ореха на стената, извъръщаше се още веднъж да прочете крилатата мисъл на Даскала над главата си, пак завираше зачервеното си лице в божурите...

Взе вече да става наистина неудобно — събрали са се всички, а пък тържеството не започва!

Васил Върбанов застана на крачка от кмета и крачка по-напред, извади от джоба на самото си тесте карирани листи, дълго ги рови, докато намери този, който му трябва, и зачете най-сетне приготвеното си отнапред слово:

— Драги съселяни, уважаеми господин кмете и уважаеми другарю — погледна към шофьора до масата, — че ви забравих името... Имали сме, значи, ери на възход и... ери на падения. Съвсем нормално. Имали са ги всички народи, независимо от това колко големи и колко малки са били те. Но... на нас ни се случи изключителната възможност да открием една нова, небивала досега в живота на човечеството, а именно: ерата на разрушението и... на закриването! Патентовали сме си го и си го имаме това наше откритие само за лично ползване... Сега... за разрушението: разрушихме мавзолея! Не ни беше лесно! Но... това не е за приказване! С успех разрушаваме селското стопанство и сме на път да разрушим напълно българското село... И това не е за приказване! Разрушихме връзките между хората и хората ходят сега като изоглавени велики самотници... Но за това аз не искам да приказвам! Отказвам се! По втората част на нашето епохално откритие — закриването: закриваме заводи, цехове и цехчета; закриваме болници, поликлиники и здравни пунктове; гимназиите стават прогимназии, от прогимназиите правим начални училища, началните училища ги закриваме! А какво, уважаеми дами и господа, остава в едно село, когато го оставиш без училище? Кажи ти, Даскале?

— Нищо! — отвърна късо Даскал Кольо.

— А щом е така, а това безспорно е така, то всичко в живота ни — вчерашен, днешен и утрешен, се превръща в едно голямо нищо, аз нямам какво повече да кажа и затова предоставям думата на господин Семов...

— Семков! — поправи го кметът и пристъпи напред, готов да вземе думата.

— Един момент — спря го Васил Върбанов. — Както се бях разпалил да ви разправам неща, които на всички са известни, щях да забравя най-главното — в ерата на тоталното разрушение и закриване ние сме се събрали сега нещо пък да открием! За пръв път от тринайсет години (какво хубаво число) насам! И то какво? Най-значимия обект, който сме виждали от тринайсет години насам — построения със собствени сили и средства и с неоченимата морална подкрепа на Община Дряново... в лицето на господин кмета, господин Семов, нов и най-важното последен пенсионерски клуб на село Косарка, Дряновска община! Имате думата, господин кмете...

Господин кметът и много мъдър човек да беше, пак щеше да е луднал малко от словото на Васил Върбанов „За това не си струва да се приказва, онова не е за приказване, другото не става за приказка и... На ти, кмете, думата!“ Обаче ербап момче излезе — бързо се окопити от апокалипсиса, който беше му обрисувал преждеговорившият, изстъпи се напред и като отвори една уста:

— Трябва, значи, по-позитивно да гледаме на нещата... Хайде, моля ви се, да не правим така... Така не трябва да правим... Не трябва така...

И така нататък...

Спогледаха се Даскал Кольо и Васил Върбанов: „Че кога свари пък и туй да премине в новата политическа сила, като толкоз се кълнеше във вярност и обреченост на предходната политическа сила, която го беше избрала за кмет?“

А кметчето — чене има, макар да беше инженер по образование. Скастри Василя за мавзолея... „За какво ни е, рече, този мавзолей и защо трябва сълзи да се ронят за един мавзолей?“, сякаш Васил Върбанов беше плакал за мавзолея, а не беше го споменал само като гол факт, с който да илюстрира стихията на разрушението. После пък говори за реформата. И за трудностите при реализирането ѝ, нещо в смисъл че от стар бардак било много трудно нови курви да се направят

— така излезе от думите му. После посъветва присъстващите, в това число и себе си, че трябва да се откажат от плача си по миналото, че трябва ясно да се гледа напред и от миналото си трябва с много смях да се откажат, а не с плач и сълзи... И тъй се обърка в плача по миналото и смеха от настоящето, че на Маринчо Лалев просто му домиля за човека и като не знаеше какво друго да направи, за да му помогне, взе от ръцете на Панделката таблата с ножицата и му я поднесе.

Кметът взе ножицата от таблата и с отвикнал жест преряза трикоьорната лента — шведската маса беше открита!

Шофьорът беше се нахранил вече — едната от чиниите с пастърмата на Райчо Даков беше опразнена напълно. И курабийки беше си похапнал добре — преполовена беше фруктиерата на Панделката.

Кметчето отказа почерпушката. Но се извини. Много настоятелно помоли за извинение, че не може да бъде още малко с тях, но рано сутринта се налагало да бъде в София на заседание на Асоциацията на общините и трябвало веднага да тръгне, за да пристигне навреме в София и да не закъснее за...

И така нататък...

Влезе най-сетне в колата и като им помаха с букета през отворения прозорец — изметоха се!

— Май нещо не стана както трябва? — рече Васил Върбанов.

— А, защо? То винаги тъй става! Добре стана! — успокои го Даскала.

— Какво добре, бе! — намеси се Японеца, почервениял от гняв. — То тъй яде и тъй се налива шофьорът му, че направо ми идеше да го ударя през ръцете! И после — на София щял да ми ходи!

— Повече не ни ги води такива тука! — подбра ги с дългите си ръце да влизат вътре Минчо Майката. — Никого не ни води повече.

— То няма да има и за какво! — усмихна се виновно Васил Върбанов. — Пък няма и за кога!

Тишина... И все по-тихо става... Защото, изглежда, е спряло да вали. Кога е спряло да вали? Отдавна? Или току-що? И къде се дяна вятърът, дето цяла нощ навява снега върху му, донасяше и отнасяше

накъсания лай на кучетата и гладния вой на чакалите, и бялото, смразяващо дихание на сръндака — едър, тежък, непоносим: да го отместиш сили нямаш; да му избягаш не можеш, все още никакъв те няма от кръста надолу, да го прогониш — не знаеш как, не можеш да намериш тоягата, пък и да беше я намерил, пак нямаше да успееш, толкова зъл и отмъстителен беше сръндакът! От какво зъл? За какво отмъстителен?

Белота... Бяло, кръгло и студено, зимното слънчице изгрява в нависналите от сняг клони на акациите, прогонил утрото, идва денят, поредният, най-новият ден, най-прекрасният, най-обещаващият!

Много добре чу беларуса на Тошката от Длъгня! И скочи. И се изправи наред оснежения до коленете път, и заразмахва торбите — едната с вестниците и другата с ориза, дребната скумрия и пачката кибрит...

Вече по-ясно и отчетливо взе да се чува натовареният двигател на трактора — всеки момент и... ще изскочи от завоя. Пуснатото ниско гребло ще бута снега, а големите грайферни колела ще приплъзват, ще поднасят машината, ще се наложи да се върне назад и пак да наемне... Така бива, когато не е тръгнал Тошката да почисти навреме, а е чакал да трупа, да трупа, да трупа...

Не излиза иззад завоя снегоринът, а изскача Ира... Тича, разперила ръце, като да прегърне целия ден, тича! И вика нещо! Не! Нещо крещи! Или пее! Гримирана е. За пръв път. Отива й. На младия човек всичко му отива, а на Ира още повече! Сигурно се е явявала на конкурса? И са й дали короната... И му вика сега, че не са й я дали, а я е взела короната! Пяла е, танцувала е, всички са й ръкопляскали, интервюто минало отлично, но най ги впечатлило костюмчето на Фая...

Излиза от завоя и Фая... Задъхана, бяла, стиснала шала, дето тука си го плете, в едната ръка, тича и тя, а разстоянието помежду им не се скъсява, сякаш тича на място... Искане и тя нещо много важно да му каже, крещи го това нещо, а глас от устните й не излиза, само дъхът й — малки, бели и чисти облачета, които бавно се разнасят в студената синева на утрото...

Догонват я Минчо Майката — вдигнал манивела над главата си, Даскала — с бастуна, Панделката — превързала косицата си с парче от трикольорната лента, с която откриваха клуба, стисналият пушката

Райчо Даков, Ярката, която кой знае как беше прегърнала Японеца — защото е останала без сили или пък от излишък на сили?

Най-отзад вървяха, едва кретаха майка му и Васил Върбанов. Беше я прихванал през кръста да я подкрепя — нещо я увещаваше, кротко нещо ѝ говореше, допрял устни до ухото ѝ, но тя все се мъчеше да развърже възела на черната си, просветляла от пране забрадчица и без да чува това, което ѝ се приказва, викаше пряко сили...

Маринчо Лалев се мъчи да измъкне краката си от снега и да се затича към всичките, които са тръгнали на ранина да го дирят, но не може и не може! Като разтопен асфалт е този сняг — не иска и не иска да го пусне! А на Маринчо Лалев толкова му се иска да чуе това, което иска да му каже майка му... Напряга слух, целият е само слух... И онемява светът от онова, което казва майка му... Ослушва се пак... Точно това е:

— Марине, Маринчо, магаричката ти роди мъжко магаренце тази нощ!

Онемява и Маринчо Лалев от изумление — как може магаричката му да роди мъжко магаренце, когато мъжко магаре не е виждала, откакто я спаси от тиганите на ония цигани? Не е възможно! Не е! Заблудила се е нещо! Или иска него да заблуди! Или да го зарадва? И като не е могла друго да измисли, това е измислила, за да го зарадва! Много добре знае Маринчо Лалев, че в района магарета няма! Но не знае, като е давал магаричката на всеки един, който му я поиска да си послужи, дали пък той не е ходил я до Килифарево, я до Дебелец? А пък в Дебелец и Килифарево — магарета много!

Но... Това вече е снегоринът!

Тошката от Длъгня излезе от завоя и натисна газта. Беше изнервен. И ядосан. Не тръгна снощи да разрине един път и сега само да повтори, ами уйдиса на акъла на Пикъора, баш когато толкова много вали, да му колят прасето. Че и две се оказаха. Докато ги оправят — стана три часът! Докато седнат на преснината — и осъмнаха! За да му звънят от Общината по тъмно и да му правят бележка, че не е разривал, както е по договора, и че по завоите трябвало по-широко да разчиства, та колите по-лесно да ги вземали и да не закъсват по нанагорнищата! Дадено! Ей го един завой — тъй ще го разчисти, че да може тир да обърне посоката на движението!

Машината зарева, греблото изотдалече подхвана навейната
пряспа и я забута напред към канавката. И после още веднъж. И пак. И
пак...

Престара се и той!

И не може в престараването си да чуе как някой вика и оглася
гласът му цялата околност:

— Свят като цвят! Свят като цвят! Свят като цвят...

Никой изобщо не чу някой нещо да е викал!

ВТОРА ЧАСТ

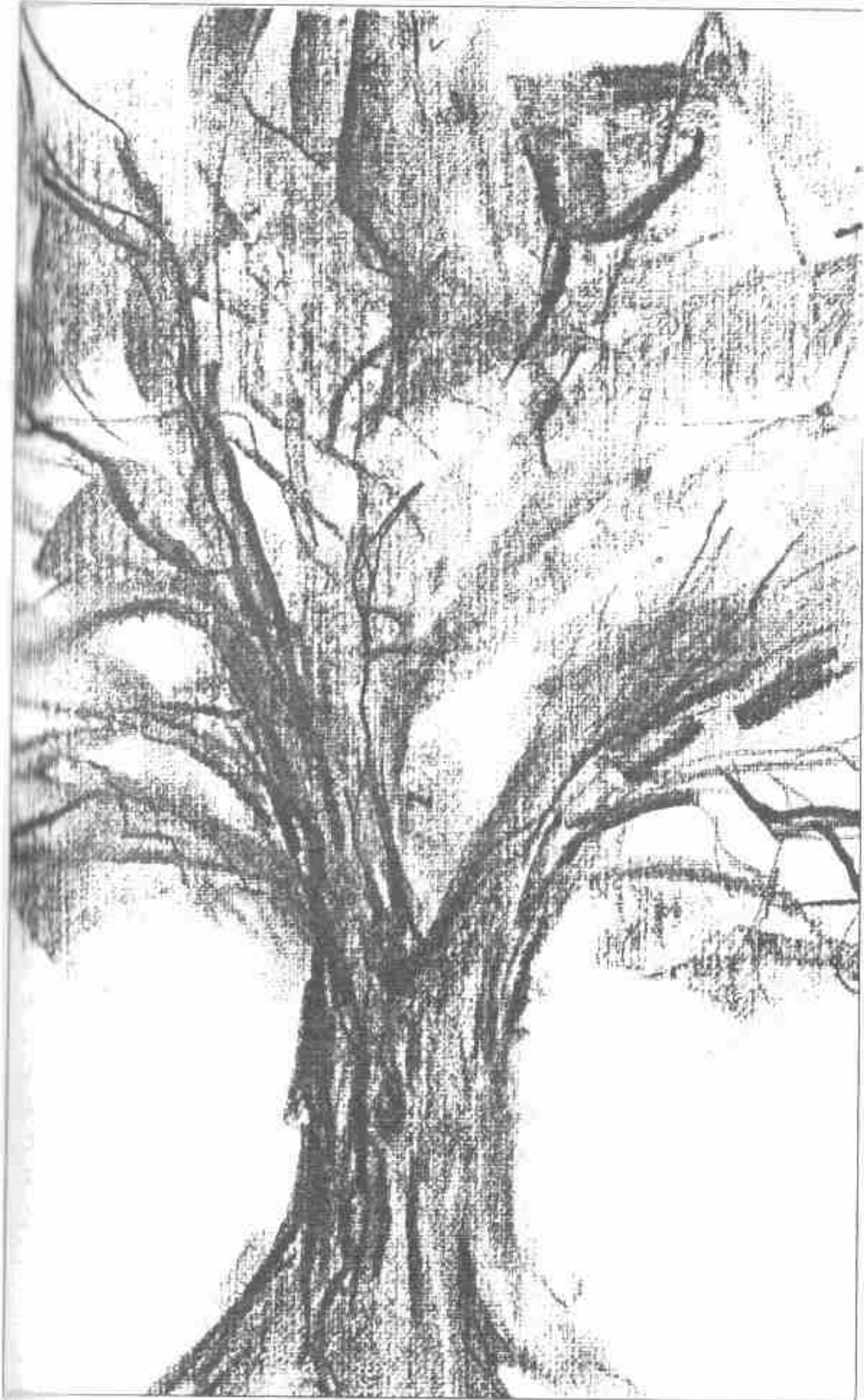
ПОСЛЕДНИЯТ ВЛАК ЗА МОСКВА...

... Съдба на литературата е да ни връща историческата памет. Да я съхранява. И да ни представя миналото като нещо сегашно.

Знае се, че трудни въпроси няма, има само трудни отговори...

Писателят
И мнозина други
преди него

ПО ТЕРЛИЦИ ПРИ В. В.

Васил Върбанов наистина падна от ябълката и това е факт, безспорен факт, каквито са Френската революция, Октомврийската такава и... падането на Берлинската стена. Последвалите събития обаче не бива да бъдат разглеждани като последица от този факт, а като рожба на така стеклите се обстоятелства. Просто през двата месеца, които пролежаше в болницата в Дряново, и следващите пет месеца, през които изрично му беше забранено да се вълнува и тревожи, той, вечно заетият, най-сетне има време да премисли всичко за себе си, за хората около себе си и за народа си, с който му се беше паднал шансът да преживее този си живот. Добре огледа всичко от една страна и... реши: повече така не може! Повече така не трябва да се живее!

Без да споделя с никого, зае се с реализацията на това, което си беше наумил...

Купи три кутии черна боя и три кутии жълта — производство на „Оргаким“ АД — гр. Русе. Леко се боядисваше с боите „Леко“, пееше четката в ръката му — веднъж жълтата, веднъж черната, съвсем икономично вървеше разредителят. За една седмица сколаса и дуварите му, и циментените колове над тях тъй бяха нашарени, че заприличаха досущ на гранична бразда — да те е страх да ги доближиш, камо ли да ги докоснеш!

Намери в плевнята две рула бодлива тел. Опъна ги на коловете над оградната мрежа и стана още по-страшно!

Хората, които минаваха покрай къщата му, за да отидат да си вземат от Клуба на пенсионера дажбата хляб, който им разкарваше по три пъти в седмицата килифаревската хлебарка, не посмяваха нищо да го запитат, а само се посбутваха в раменете и нещо си казваха, което не беше чак толкова трудно да отгатне човек какво може да бъде.

Сложи на дирека от едната страна на портичката си знака „Зло куче“, но без другия знак, който си беше наумил да сложи от другата страна, портичката увисна някак и беше не само неприятно, но и грозно да я гледаш! Свали го и го прибра. На сутринта хвана влака на гара Соколово и на обяд беше вече в Русе. Мислеше си да изяде едно шкембе и две кебапчета на гарата, която някога си беше строил баща му, но се отказа и като поразпита как може да стигне до митницата, стовари се там с такси...

Мъки! На когото и да рече, че е дошъл от сто и кусур километра за един знак, не даром, а като си го плати, изглеждаше го

всеки един тъй, сякаш Васил Върбанов е най-големият далавераджия, по-голям далавераджия от всички митничари, взети заедно. „За какво ти е този знак?“ „Трябва ми!“ „Не може!“ „Защо да не може пък, не съм ли и аз български гражданин! Може да искам частна митница да си отворя“ „Не може!“ Най-проклето се оказа едно младо митничарче — още сигурно не му даваха да се рови из колите, ама не го пуска да отиде до началника на митницата. Оттук го избиколи — то на пътя му. Оттам опита — то пак на пътя му. Но някой, изглежда, каза на началника, че някакъв старец много настоятелно иска да говори с него, и... сам излезе човекът и сам дойде при него. „От сто километра си дошъл тука за един знак?“ „Сто и кусур!“ — потвърди Васил Върбанов. „И за какво ти е този знак?“ „За художествена самодейност! — изгърси Васил Върбанов. — Решили сме за Бабинден старците в селото да изнесем пиеска в Клуба на пенсионера, а без този знак пиеската не може да стане.“ „Дали не ме лъжеш?“ „Аз никога не лъжа!“ „Дайте му един знак — разпореди началникът, — от бракуваните наскоро!“ Каза го на онова младото, дето все го дебнеше. А на него каза: „Дядо, ама само заради самодейността ти давам знака — иначе не е разрешено!“ „Само заради нея! Благодарности значи, и от името на самодейността!“ — каза му Васил Върбанов.

Друго стана — сложи от едната страна знака „Зло куче!“, сложи от другата страна знака „Митница“ и... заспа портичката!

Имаше два листа бакърена ламарина — беше ги купувал да си поръчва казан за ракия. Прежали единия, занесе го на Даскал Коля и му поръча надписа — с по-едри букви да го изпише и краснописно, ама изписано като от най-старателния първокласник краснописец.

Пътем взема от Маринчо Лалев електроженчето му и с количката го докара до дома си.

От всичкото си шестнайсетгодишно и един ден кметуване в селото беше му останал само един трикольор. Може на други кметове и друго да им е останало, но на него — това! Може да се закълне кой, в каквото каже! Поръчаха им да си поръчат нови трикольори, защото старите се бяха изпокъсали и избелели — ни цвят личи по тях, ни вятър ги хваща! Васил Върбанов съвсем предвидливо, като знаеше, че кой знае кога пак ще им разрешат такъв разход, поръча два. Овеси веднага единия пред кметството, а другия прибра...

Като има човек под ръка тръби, електроди и електрожен и като умее да борави с него, работата бързо става — такъв флагодържател изпипа, че просто песен: четириметров, малко надвесен над портата, боядисан в черно и... без капчица боя да е попаднала върху макариската, водача и абсолютно новото стоманено, внимателно навито и грижливо гресирано въженце.

Сетне запали банята. Наслага ѝ повечко дръвца и отиде да върне количката и електрожена. „Свърши ли си работата?“ — запита го Маринчо Лалев, не че толкова го интересува за какво му е трябвал електроженът, колкото от учтивост. „Стана — не ми говори!“ „Какво прави?“ „Утре ще видиш“ — рече му Васил Върбанов и не се заседя както други пъти на приказка, ами се обърна и веднага си тръгна.

Прибра се съвсем навреме — бойлерът беше възврял. Изкъпа се. Преоблече се. Напълни големия леген — синия, с топла вода, сипа две шепи прах, досипа още една и нахисна прането си — да му е готово на другия ден за пране.

Излезе и обиколи имота си — ограден отвсякъде с черно-жълтите ивици, приличаше имотът му на затворник. Или пък на единствено свободен между останалите имоти, кои пусти от години, кои населявани от време на време с приходящи от градищата, кои — с по някой и друг старец като него... „Че кога пък сварих и аз старец да стана?“ — запита се Васил Върбанов и като му се видя глупава работа да търси отговора на такъв един никакъв въпрос, въздъхна издълбоко и се прибра в стаята си.

Бюро — за три лева го купи навремето, ама не е крадено. Подменяха обзавеждането в Общината в Дряново и им разкараха по кметствата старото. Сложи в канцеларията дряновското, а това, което беше имал дотогава — орехово, излъскано от ръкавите на преждекметувалите, докара у дома си. Но... добре че се е сетил да поиска фактура от финансиста тогава, защото, като настъпиха големите промени, и веднага се намериха и такива хора в селото, които да подшушнат където трябва: „А, този ли, той пренесе кметството у дома си!“ Дойдоха тези, дето трябва (бяха измежду най-големите отпреди вагабонти), показа им бюрото, показа им фактурата и ги напъди от дома си — да си вървят и да си правят голямата промяна, на която, като се гледаше какви хора я подкарват, можеше безпогрешно да се предвиди и крайният резултат!

Диванът — него пък му го стовариха зетят и голямата дъщеря. Нов си купили и този вече не им трябвал, пък и му били малко повредени механизмите на пружините. Отремонтираха го с Маринчо Лалев. Помогна и Минчо Майката с един раздвижен ключ и с една бургия дванайсет милиметра. И си му служи диванчето вярно и предано от началото на промените и стана такова прилично, че може още на няколко реформи да издържи, без да ги почувства осезателно!

Креслата — същата стока — от малката му дъщеря, като се делиха с мъжа си, когато се развеждаха. Нямало къде да ги дене...

Килимите — и те от нея! Ама за големи холове купувани, та се наложи да го подгъва единия покрай стената на стаята, а втория зашла на два ката отвън на чардака.

„Живея сред свят втора употреба!“ — рече си Васил Върбанов и пак въздъхна изтежко — по-дълбоко този път и по-тежко. Ама като поразсъди малко над въздишките си и предмета им, усмихна се и настанил се вече на стола зад бюрото, каза на глас:

— Е, че какво съм тръгнал да искам и аз? Е, че то на човек трета употреба и свят втора употреба му е много даже!

Разнесе се гласът му като тютюнев дим под дъските на нисичкия таван и изчезна в привичния дъх на тишината и самотата, които от години населяваха стаята му.

Пресегна се и взе вестника — единствения, който още се получаваше в селото. Бяха му го докарали с хляба, взе го още на обед, ама от много работа днешния ден не беше успял да го отгърне. Отгърна го, както беше прегънат на две, науши очилата и го блъснаха в очите едрите тлъсточерни букви на заглавието „Трета възраст“... „Все тъй като некролог го пишат този вестник! — рече си ядосано Васил Върбанов. — И що не турят още малко цвят? Червено било, жълто, ако по им се харесва сега, ама да турят нещо там! Не стига, че ти е черно пред очите, ами и вестникът, за който със сиромашията си си се абонира — и той черен!“ Затвори го и изнервен от чернилката, сложи го на края на бюрото.

И се зарови пак в книжата си — не да осъмне над тях, но поне да преполови нощта...

Осъмна. Мисли пак и премисля живота си — от началото между тия баири и досега — между тия баири... Все едно не е бил животът му, все едно не го е имало изобщо Васил Върбанов на тая земя! Кое

сам е вярвал, се оказа една лъжа, което са го убеждавали да вярва — още по-голяма. И какво трябва да направи сега? Миналото не може да върне и нещо да отремонттира в него, бъдеще няма! Ще направи това, което вече си е решил! Ако ще да се смее някой, ако ще някой да го напсува, ако иска някой жив да го оплаче... Това е! Друго не може да направи Васил Върбанов!

Включи се радиоточката на Дряново и тръгна предаването „Поранни петли“. Много хубаво предаване. Има къде ранобудниците и незаспивалите като него пенсии да си изплачат радостите. Госпожа Райка Кирилова от село Дрен поздравява снаха си Петрана Кацарска, която е в Португалия на гурбет, като ѝ пожелава здраве, щастие и много успехи. По случай рождения ѝ ден. И да знае, че децата са добре. Да не мисли за тях! Със същата песен да се чувстват поздравени „нашият баща, който днес навършва осемдесет и седем години, от синове, снахи и внуци“, „леля Цецка от Карнобат“, „Иван Василев по повод влизането му в родната казарма“ и „групата за стари градски песни при Клуба на пенсионера в с. Дреновец, област Русенска...“

Песните ли им са малко на тези в БеНеРе-то, или желаещите да поздравят и да бъдат поздравени — много, та с една само песен половин България трябва да поздравят?

Васил Върбанов усили радиоточката до последно и излезе вън. Написка лицето си, хубаво изми ръцете си с калъпа домашен сапун, пресъхнал от годините и станал твърд като речно камъче. Изтри се, метна кърпата на простира над мивката и точно в шест, в момента, в който говорителят на БеНеРе-то съобщи шест часа, Васил Върбанов беше вдигнал флага! Като по поръчка подухна ветрец, плиснаха се трите цвята на знамето, нещо весело и тържествено притича през клоните на овошките, в тишината над селото заечаха фанфари и фанфаронският гласец, с който водещият водеше новините, позаглъхна и като да се поизгуби...

Изад сградата на кметството, червена преди, а пък сега порозовяла до жълто и с лющеща се като юфка мазилка, се измъкна Даскал Колю. Прихванал с две ръце дългия метър и десет лист ламарина, идеше насам и на моменти, когато младото слънчице близнеше извитата над главата му дъга на бакъра, заприличваше Даскала на крачещ светец с ореол, а в други моменти пък замязваше на

парашутист от десантни войски, който току-що се е приземил в територията на противника...

— Разгеле! Таман навреме! — излезе да го посрещне Васил Върбанов. — Тъкмо вдигнах триколяра!

Подаде му единия край на ламарината Даскала и вдигна поглед.

— Много хубава си я свършил!

Излезе вятър пак и пак се плиснаха цветовете на трибагреника.

Но Даскал Колю вече не гледаше нагоре, а съсредоточено ровеше по джобовите на доченката си. Извади от единия кръстата отвертка, а от другия шест видии, примесени със слънчогледови семки, зърна царевица, конци от плата на дрехата и едно зърно боб.

— Добре си се сетил! — похвали го Васил Върбанов, въпреки че беше си пригласил и отвертка, и видии.

— Аз винаги навреме се сещам — продължи да треби шепата си Даскала, — ама после забравям за какво ми е било това, за което съм се сетил!

— Склероза? — опита се да се измайтапи Васил Върбанов.

— Не е! — погледна го строго Даскала.

Точно на място беше разпробил дупките — паснаха си тези на листа и тези на винкелите над портичката. Васил Върбанов само придържаше, а Даскала завинтваше видиите. Изпъна се ламарината много добре и макар пак да излезе вятър — нито трепна, нито звънна.

Отдръпнаха се двамата наред улицата и оттам погледнаха — беше го изпипал Даскала, както Васил Върбанов си го беше представял. Доволен беше от работата си Даскала, който общо взето беше недоволен човек, а пък тази работа на всичко отгоре му беше и неприятно да я работи — все едно върши нещо нередно, нещо, което не бива да се върши!

— Република България, тире, на Васил Върбанов! — прочете надписа без никакъв патос собственикът на републиката.

— Защо ти беше да го правиш туй нещо? — запита Даскала като много изотдалече.

— Не знам... Приказвали сме...

— Да се откажем, а? Никой още не е видял!

— Да се е отказвал Васил Върбанов някога от нещо?

— Не е...

— Пък и кога да е все някой ще го направи! Защо да не съм аз? Нека да има и един такъв човек, бе! Не е страшно — нека да има!

— Да знаеш — аз бях дотука!

— Знам.

— А какво ще кажат децата ти, мислил ли си?

— Майната им на децата ми! — рече замислено Васил Върбанов.

— Идеха си по-рано да сварим ракиите и да заколим прасето, а откак не събирам сливи и не гледам прасе, да си ги видял насам?

— Не съм.

— И няма да ги видиш!

— Събка поне няма ли да си дойде?

— Няма да си дойде мойта Събка... Нали им трябва на частниците домашна прислужница — да изпрати децата на училище, да ги посрещне, да премете вечер магазина и да забърши теракотата с парцала... И я излъгал зетят, че ѝ внася всеки месец по сто и десет лева, колкото била минималната работна заплата, на книжка...

— Мислиш, че я е излъгал?

— А ти да не би друго да мислиш?

— Не знам вече какво да мисля... Дошло е всичко до „не знам“.

— Тъй е дошло май...

— Бог да ти помага оттука нататък, Василе...

— И на тебе! — благослови Васил Върбанов Даскала и тъй се разделиха — вместо възраждани от една работа, която е вече свършена, разколебани и в работите си, и в себе си.

Чудото не беше за три дни, но за тринайсет, може да се каже, се оттече!

Селото се събра още на същата сутрин, като дойдоха да си вземат хляба. Закъсня хлебарката и бая се мотаха пред граничната бразда и двата знака. Над главите им весело, бодро и някак гордо се развяваше трибагреникът...

Васил Върбанов не излезе и не чу първите коментари. Искаше да им даде време да се позамислят над факта и тогава да ги изслуша.

Новината, като всяка новина, до обед обиколи околните села и се извървяха и околните села да видят чудото.

„Луд е наистина!“ — рекоха едни.

„Напротив, много е мъдър!“ — отстояваха своето други.

Дойдоха и от полицията.

— Дотук! — спря ги до оградата Васил Върбанов. — Нямате визи, а без визи не можете да напускате вашата държава, нито пък да влизате в моята държава!

И разговаряха тъй — през „границната бразда“. Васил Върбанов се беше захванал да си реже розите и като внимаваше да не се убоде на някой от многото едри бодли, не можа да им окаже много голямо внимание.

Те го запитаха:

— Какво мислите, че е това, което правите?

— Кое точно? — запита на свой ред Васил Върбанов.

— Оградата.

— Всеки има право да си боядиса оградата, както му е по вкуса! Вярно, че моят вкус може да ви се види малко странен, но... такъв си е!

— А този трикольор какъв е?

— Български! И трябва да се развява не само тук, но и над всеки български дом! Искрах да напомня това. Вие имате ли си във вашите домове такива трибагреници?

Не му отговори, а се заядиха за надписа:

— А това какво е? Каква е тази „Република на Васил Върбанов“? И кой е този Васил Върбанов?

— Васил Върбанов съм аз! А тази република е моя! За да се разгранича от вашата!

— Махнете ламарината! — разпореди се най-главният, види се, на другите две момчета.

— Не виждам как ще стане! — изправи се най-сетне Васил Върбанов. — Ламарината е отсам границната бразда — у дома. А в дома ми можете да влезете само ако съм нарушил законите. И то само ако ми покажете прокурорско нареждане! Имате ли такова?

— Ще ти дам аз едно прокурорско нареждане! — почна не на шега да се ядосва старшият.

— Не заплашвай суверенен гражданин! — каза му Васил Върбанов. — Нито законите съм нарушил, нито основния закон... Да е записано в Конституцията, че Васил Върбанов няма право да си обособи своя република в републиката, с която има явни несъгласия?!

— Ти ли, бе, имаш явни несъгласия? — взе да се опипва под мишниците онзи, като си мислеше, че има гарги насреща си.

— Аз! — рече му Васил Върбанов. — И времето ми за аудиенции днес свърши! Имам да пера! Изпарявайте се и вие, че да не пусна злото куче!

— Пак ще дойдем! — каза онзи.

— Няма да ви очаквам! — каза му Васил Върбанов.

Тръгнаха към колата, но едното от младоците се позабави — още гледаше надписа — или беше малко грамотно, или не беше разбрало, че Васил Върбанов ги беше вече напъдил.

— Чиче — рече му младото, — тоз лист е бакърен! А пък бакърът сега много скъпо върви! Ще ти го задигнат братовчедите като едното нищо и без него ще останеш!

Чу значи и една приказка, върху която си струва да се замисли човек!

Но като знаеше, че втори път Даскала няма да му уйдиса на акъла, не можа да смени листа с проста поцинкована ламарина и тъй си остана. Разпроби още шест дупки и сложи още шест видии, за по-сигурно — и да дойде някой да краде, докато ги отвие, ще залае кучето и ще има време да излезе и да обясни на братовчедите, че това нещо не е за крадене, а че и те трябва да го пазят, ако искат един ден халът им да стане по-добър!

Бая обаче трябва да беше се поразчуло, защото забеляза, че се позапирват и даже спират и коли с чужди номера — от други окръзи. Излязат от завоя и като видят триколяра — гледат, сякаш триколяр не са виждали!

Пристигна един ден и представител на пресата — девойче едно никакво с касетофонче в едната ръка и жилетка с надпис „Press“. Беше станал значи знаменитост. Направо неприятно да ти стане и да започнеш да съжбяваш за това, което си направил!

Момичето слезе от микробуса, който пътем, на два пъти — сутрин и вечер, минаваше през селото...

Васил Върбанов веднага прецени — и да има жилетка с надпис и касетофонче, щом иде с този раздрънкан транспорт и няма служебна кола и дори лична — не е от голям вестник.

Беше застанал до развятия трибагреник — тъкмо го беше вдигнал.

Момичето застана отдолу срещу двата знака и надписа. Протегна нагоре касетофончето.

— Сеир ли търсите? — запита Васил Върбанов и го досрамя и от въпроса, и от тона, с който зададе въпроса — какво му е виновно това дете на него, та тъй се задърли от вратата още!

— Не! Не само това! — отвърна девойчето. — Искam да взема интервю от вас.

— Доктор Желев отказа ли Ви? — поомекнал вече и с усмивка запита Васил Върбанов.

— Не мога да се добера до него! Аз съм още в началото и не съм стигнала дотам, че да мога да разговарям с доктор Желев!

— И сте стигнали само до мене?

— Така е. Ако не възразявате!

— За какво възнамерявате да говорим?

— За републиката!

— За това може да поговорим... И за моята. И за нашата република. Така съгласна ли сте?

— Разбира се. Ще говорим за всичко, за което пожелаете. Новината е такава, че аз дори и свестни въпроси не можах да си подготвя...

— Няма да задаваме въпроси! Ще задаваме отговори! — успя най-сетне да превърти ключа в бравата Васил Върбанов. — Ама ще ме изчакате за минутка и аз ей сега ще бъда готов!

Отиде, взе масльончицата от прозореца на лятната кухня, върна се до портичката, впръсна масло в ключалката и по ключа, пъкна го пак в бравата.

Отведе сетне момичето горе в стаята си — и стая, и кухня, и кабинет, и спалня. Настани го в креслото, което имаше всичките четири колеленца на четирите си крака, и се настани той пък зад бюрото.

Отвори момичето касетофончето, затвори го, продуха на два-три пъти микрофона, каза: „Проба — едно, две, три.“ Прослуша пробата, пресегна се, сложи касетофончето на ръба на бюрото и зададе първия въпрос:

— Четете ли вестници?

— Вестници чета! Когато някой отиде до Дряново и съм му дал пари да ми купи. Но рядко ходят хората, а пък аз само в изключителни случаи се решавам да помръдна оттука...

— В какъв случай, примерно?

— Когато примерно ми се наложи да отида до Русе за знака „Митница“! Ама вие няма да ме прекъсвате така! Като приключа с отговора на единия въпрос, тогава ще задавате следващия!

— Извинявайте!

— Няма нищо. Връщам се на вестниците... Когато нямам нови, препрочитам старите. Вие забелязали ли сте, че старите вестници са по-интересни от новите?

— Не! Наистина не съм...

— Като се приберете оттука, вземете цялото течение на един вестник и го преровете — ще ви бъде интересна съпоставката на писаното и казаното преди години с писаното и казаното днес! Особено ако налетите на някого, който и преди е приказвал, и сега пак приказва... А такива ги има много!

— От какво още се информирате, освен от старите вестници?

— От телевизията — само новините! Но ми се повреди телевизорът, а като ми каза техникът в Килифарево, че ремонтът ще струва трийсет лева, оставих му го да си го има за части и... лев не му поисках. Сега слушам радио. Програма „Хоризонт“. И ми е достатъчна информацията! Даже понякога ми идва в повече!

— Откъде смятате, че ще бъде най-интересно за читателя да започнем?

— От езика, то се знае! Държа да ви кажа още в началото, че Васил Върбанов е човек, който държи на думата си! И освен че държи на думата си, държи и на думите!

— Ще ви донеса интервюто, за да го видите, преди да го представя в редакцията.

— Вярвам ви! И вярвам на всеки, докато не ме е излъгал веднъж... Случва ми се от десетина години насам... Често ми се е случвало да ме лъжат. По-често, отколкото да са ми казвали истината!

— Съжалявам...

— И аз много съжалявам, че се получава така! Но може би и аз имам вина за това... Като не съм креснал досега в очите на никого: „Я стига си ме лъгал!“, все едно стоя пред телевизора и казвам на този от екрана: „А излъжи ме нещо сега! А да те видя сега, какво пък сега ще ме излъжеш?“ Ако сте забелязали, млада госпожице, нали така...

— Може би бих искала, но не е така... Имам съпруг и дъщеря на година и половина...

— Да са ви живи и здрави и съпругът, и дъщеричката... И дано на нея поне не ѝ се случи да слуша глупостите, за които сега си приказваме! Та да си дойдем на думата! В парламента, който не е Народно събрание, както много хубаво са го измислили захаристояновци и тодорикономовци, не разискват, а дебатира! Насядалите там, когато ги има в залата, не са народни избраници, а парламентаристи! Де сопа, де! Имам безчестието да познавам лично един от тях — свиреше на флигорна в Лясковската духова музика... Избраха го от Горнооряховския многомандатен район — осиротя духовата музика, а пък развали и парламента — тъй нарече и той Народното събрание! А за пръв път от три години беше вземал думата! Просто ужас! Такъв език! Такъв език! Такива глупости на търкалета! А езикът на човека, млада госпожо, това, разбира се, вие го знаете и сама, е... много особено нещо! Няма какво да му гледаш дрехите и осанката, затвори очи, послушай го как приказва и от това по-ясен няма как другояче да ти стане... Същата работа е и с вестниците, понеже стана дума... Кажете го това, на когото познаваш там... То сякаш не пишат на български език, ами сякаш попържат на някакъв свой си език, на който е неприлично даже и да се мисли! И... значи, въпреки че аз вече съм вън от играта и няма за какво да се намесвам във вътрешните им работи, според мен първият закон, който трябва да приемат, преди да са започнали вече сериозно да работят, е Законът за езика! И когато някой неграмотник (прекрасна българска дума!) употреби в Народното събрание (точно и ясно) чуждица (небългарска дума), неграмотникът веднага да бъде изваден от събранието и да бъде натирен в парламента на държавата, от която произхожда чуждицата!

— Не сте ли много краен?

— Вече само с крайности може да се излезе от положението!

— А може ли наистина?

— Може! Невъзможни неща няма — това ви го казва Васил Върбанов! Въпреки че и той не знае как точно трябва да стане тази работа... Но... пък знае със сигурност как тя никога няма да стане!

— Какво имате предвид?

— Ето това! — вдигна от бюрото Васил Върбанов тестето некролози. И отдели единия, и го подаде на девойчето. — Получих го вчера. Изпратила ги е дъщеря му, за да ги разлепя из селото. Този там на позацапаната снимчица се казваше Митьо Рашков Митев. Всички

му викаха бай Митьо Голямата химия. Вкратце — малко млад партизанин (от гимназията — в гората)! Много учене в Москва! Пет години... Със специализациите може и повече да са! Доктор на науките! Химическите! Идва си преди месец и половина да навиди селото и бащиния си имот. Живи да ги оплачеш и бай Митя, и имотите му! Къщицата — паднала, запусната, била винаги измежду най-последните, бай Митьо — човек без самочувствие, смазан, унищожен, унижен... А този човек го бяха местили като чергарин: от Девня в Нефтохим! Той построи Нефтохима! От Бургас в Плевен — от основите захвана „Плама“, знам, че завърши и „Химко“ във Враца и дълго време беше по „Видахим“... Освен доктората по химия първото му образование беше строителен техникум, значи строителен техник — да го излъже някой в строителството не може, а пък той да излъже някого — пълен абсурд! И ей го некролога, подписан от Съюза на химиците в България. А от Съюза на химиците ли трябва да бъде подписан само? Този човек беше от нашето село, от нашата България! А ние такива нехранимайковци да излезем! Ей, нехранимайковци такива, не е умрял Васил Върбанов, че да го оплакват опечалените близки! Келешът на келешите! Нищо нямало построено в България — само разруха било четиридесет и пет години... Имаше и такива парламентарни приказки. А какво щяха да приватизират днеска, ако не беше ги имало бай Митьо Голямата химия и другите като него? И ако хептен сте изгубили уважението и преклонението към тези преди вас, кой ще ви уважава един ден вас, бе? Ама не сме такива хора ние, че да се замисляме и за това, защото сме хора едnodневки! Няма вчера за нас! И утре няма! Има само днес: днес да се награбим, днес да се налюбим, днес да се набесуваме! За един мандат! Забравили, че мандатът ни е само от един ден, тъй като животът на човека, сравняван с живота на човечеството — дядовците ни, бащите ни и майките ни, е само един миг, мигновение, сън... И това нещо ви го говори пак същият Васил Върбанов! А, ако нещо не ви се харесва, махнете го!

— Аз ще го оставя!

— Ще се намери кой да го махне! Нека го махне! Аз, уважаема госпожо, помня газеничето. И газената лампа помня. И ветроупорния фенер, с който наобикаляше баща ми добитъка нощя, помня. Помня и електрификацията — първите чамови диреци, които наредиха по улицата, и първите крушки, които светнаха една вечер в селото... „Ба,

то светна къту у Гюргюво, ба!“ — рече някой от старците, който или беше ходил в Гюргево, или беше го гледал от брега в Русе — много хора от нашите са се скитали по света... Аз, същият Васил Върбанов, доживях закриването на трети и четвърти блок на АЕЦ! Не казвам трябва ли, не трябва ли, защото не знам, но питам себе си и тебе питам: „Живял ли е Васил Върбанов? И живяло ли е човечеството? И накъде вървят Васил Върбанов и човечеството?“

— Аз не мога да ви отговоря!

— Знам. И много се съмнявам дали някой може. Ама, като и аз се слушам, какви ти ги приказвам тука, иде ми на ума един спомен от детинството... Малък съм бил. А, къде-къде по-малък от тебе... Седят баба и комшийката на гътнатия сред ливадата върбов пън и пасат пуйчетата си. А те — дребни, препъва ги всяка тревица и всяка бучица пръст. И вика по едно време баба на съседката: „Мър, що тъй взеха да ми мрат пуйчетата!“ Вървят пуйчетата подир вързаните с връвчица за крака пуйки, препъват се, учат се и те да пасат... Е... по някое време — вдигнало се е вече слънцето, отвърща комшийката на баба ми: „Мър, те твоите — майната им, ам моите що тъй вземаха да мрат?“ Та и ние сега трябва, като верни наследници на нашите баби, да речем: „Майната му на света! Ами да видим ние сега накъде сме тръгнали?“

— Време беше...

— Даже време мина, откакто трябваше да се запитаме това нещо! И като рекат: „За към Европа сме тръгнали!“ и смятат, че вече са отговорили на всички въпроси! Че то преди туй са въпросите за честността, за почтеността, за достойнството... Кой е луд да прави достлук с безчестен, с непочтен, с недостоеен? Никой не е луд!

— Ние и такива ли сме били?!

— Бе, всякакви сме били! Ама е дошло вече време да се откажем от тези мурафети... Ще се усетят един ден хората що за стока сме, ще ни обърнат гръб и ние ще си останем да викаме, както го е рекъл Свищовлията: „Европейци сме ние, ама не баш дотам!“ Може, значи, и само с туй да си останем! Питай сега!

— Аз май малко се обърках...

— Хубаво, докато дойдеш на себе си, да приказваме това, което ни е пред очите... Виждаш ли ги тези листчета — на тестета ни ги раздаваха едно време! И на всяко листче най-отгоре написано: „Да не забравя!“ На всякакво бюро съм го виждал — на министър, на

директорско, та до това... на кмета! Само в Политбюро не съм влизал и няма как да зная имало ли ги е там. Ама сигурно! „Да не забравя!“ И не ги е имало само защото е имало и прости хора, дето нищо не могат да запомнят, ами защото е имало отговорност — ако нещо забрави да направи, ако нещо пропусне да направи... Приказвам за номенклатурата — средна и ниска... Измря ли номенклатурата, или вече се новозаноменклатурчи! Не приказват вече за нея! А трябва! Преди беше една партия и — много номенклатура! Ами как е сега, като се навъдиха от една партия толкова много партии? Значи се е навъдила още по-много номенклатура! То не са председатели и зам.-председатели, не са комисии и подкомисии, не са комитети, агенции и агентури... Много нещо! А пък отговорност — никаква! И за нищо!

— И вие ли сте били от номенклатурата?

— Ами тъй излиза... То и си е тъй — всеки, който нещо е работил, значи е някаква номенклатура в това, което е работил! Аз работех в „Мототехника“ — завършил съм навремето механотехникума в Русе и ме бяха разпределили в мототехниката в Търново като механик. А пък то, продавач на коли... Излязъл му на някого номерът, обадиш му се, дойде той, избереш му кола — по цвят каквато я иска, и... пей, живот! Сладка работа! Доволен човекът — носи на другия ден я агне, я пуяк, зер да е хаирлия и да срещне разбиране, ако колата даде случайно дефект някакъв и се наложи да я връща! Сладка работа! А пък те, сладките работи, са най-кратки! Като ме напипаха ония с черните пардесюта тогава и много-много приказки няма — хайде в стопанството! На село. Няма да преореш ли? Няма да засееш ли? Че нали през час ти звънят: онзи от Окръжния комитет, дето отговаря за селското стопанство, след него оня от Окръжния съвет, после другия от АПеКа-то... Все ми е на ума, че тез АПеКа-та изядоха главата на селското ни стопанство! А тия сега, днешните, я дооглозгват...

— Моля?

— Обърках ги малко — старата и новата номенклатура! Сега вече ще разбереш... Ей туй книжле е историята на село Ганчовец — съседно село. Написана е от ветеринарния доктор Ганчо Ив. Ганев. Той и други книги е писал — има ги отпред: „Скотовъдният въпрос“, издадена хиляда деветстотин трийсет и първа година, „Необходими преобразования в организацията на ветеринарната служба у нас“ —

хиляда деветстотин трийсет и трета, „Принос към проучване на камилата“ (научна студия) — хиляда деветстотин трийсет и шеста, „Принципните различия всред ветеринарните лекари“ — хиляда деветстотин трийсет и седма година, „Млекоснабдяването на гр. Русе“ — хиляда деветстотин трийсет и осма година и... забележи — „Образуване и произход на собствените имена у българите“ — хиляда деветстотин четирийсет и втора година. А най-отдолу пише: „Всички книги са изчерпани.“ Че как няма да бъдат изчерпани? Съжалявам! Няма как да го помня... Зная само, че е бил човек на Гемето, пратили са го през хиляда деветстотин четирийсет и четвърта в Белене и не се е върнал оттам. Да видиш колко голяма ни е простотията... Та можеше тоя човек още книги да напише и аз да съм го запомнил... Гледай го ти него — къде камилата, къде собствените имена у българите? Колко ли таквиз хора, способни, затриват и сега — никой не води никаква статистика...

— За какво става дума в книгата?

— Казах ти, че е историята на село Ганчовец. Ама няма да ти я цитирам цялата... Само нещичко — като илюстрация на разговора ни... Обаче после... Сега ще се гостим, щом си ми дошла гостенка!

Васил Върбанов никога не готвеше на котлон, но сега го включи, тури големия тиган, не му досвидя олиото, чукна десет яйца вътре, изнесе туршия някаква от мазата, че нямаше време да гласи салати сега, и седнаха.

Не беше съобразил, че пиперът му е лют — ядеше девойчето и подсмърчаше, но изяде три яйца и изпи половин чаша вино. Запита тогава:

— Кога има автобус за към Дряново?

— В седемнайсет и трийсет часа — отвърна Васил Върбанов. — Ако изобщо дойде!

— Как така?

— Дадоха линията на някакъв частник — ако дойде — добре, а ако не дойде — пак добре!

— Често ли не идва?

— Случва се... Ама ти не бери грижа! Ще те закараме с трабанта на Даскала... И ще станеш като Пасито — той от един трабант тръгна и... гледай го докъде стигна — през ден до Америка и разни други

места! Та може и ти, с трабанта на Даскала, да се добереш и до големите вестници...

— Не ми се вярва...

— А трябва да вярваш! Ако изгуби човек и вярата си в доброто — какво тогава ще му остане! — седна зад бюрото пак Васил Върбанов. И като се избърса хубаво в голямата си като пешкир носна кърпа, каза: — Включвай машинарията!

Момичето смени касетата и пак сложи касетофончето на мястото му.

— Значи, правим извадка от книжката на ветеринарен доктор Ганчо Ив. Ганев: „Землището на Ганчовец обхваща около шест хиляди декара земя, от които три хиляди седемстотин четирийсет и шест декара ниви, сто трийсет и девет декара ливади, сто шейсет и девет декара лозя, хиляда четиристотин и единайсет декара гори и триста и петдесет декара пасища и необработваема площ.“ Всичко изредено се отнася за хиляда деветстотин четирийсет и четвърта година. Днес имаме шест хиляди без малко декара необработваема площ! Ливади няма, овощни градини няма, зеленчукови градини — по дворовете, колкото са, пасищата и ливадите отдавна са подивели... През същата знаменателна хиляда деветстотин четирийсет и четвърта година в селото има единайсет коня, двеста осемдесет и три глави говеда, четирийсет и два бивола, четиристотин четирийсет и една овце, седемдесет и четири кози, сто и петнайсет свине, магарета няма. Броят на домашните птици е около три хиляди и шестстотин. От изреденото — днес: говеда няма, биволи няма, коне няма, овце двайсет и пет, кози — единайсет, свине — две, магарета — едно, домашни птици — сто трийсет и шест. За цяло село! Коментарът, както се казва, е излишен! Е, питам аз, Васил Върбанов, бивша малка номенклатура, издигнала се до кмет на селото си чрез мажоритарен избор: Къде сме тръгнали бе, гольовци? И кой ще ни поиска такива? И за какво сме му такива? Че да се поизоблечем, да се поиздокараме долу-горе като света и... да вървим тогаз! Че да му стане драго на някого и да ни посрещне! „Да! Ама — не!“, дето викаше един твой пишман колега... Нарамили сме празните дисаги и заминаваме!

Момиченцето се понатисна притеснително на стола си.

— Скучна ли ти е статистиката ми? — запита го Васил Върбанов.

— Не... Но бих желала да поговорим за републиката ви...

— А ние за какво говорим? Нали за нея говорим! И още нещичко — от записките ми по бележките „Да не забравя!“: „Дадохме земята си! Дадохме небето си! Дадохме... — не мога да разбера какво съм записал тука. — Пак дадохме небето и земята си!“ Никъде не пише нещо да са ни дали! Не. Пише ей тука, че са ни дали някакъв заем, по някаква си програма... Ама то даденото назаем дадено ли е? На това листче пък съм записал: „Днес премахнаха визите!“, сякаш мене нещо много ме топли това, че са премахнали визите! Малко отдолу пък (не съм сложил датата): „Гонят ни през ден от Холандия и откъдето завърнат!“ Ега ти и записките, както би се изразил на най-чист български език внукът ми, най-големият, когото още не са изгонили от Канада! Отказвам се вече от тези си записки — мислиш си уж че записваш нещо важно, пък то се оказва после, че никак не било важно! Питай сега ти! Готов съм да отговарям!

— Защо ви беше необходимо да си обособявате своя собствена Република на Васил Върбанов?

— За да се разгранича от общата ни република по много общи (мои и нейни въпроси), с решаването, на които аз лично не съм съгласен, и за да не може никой да говори и от мое име! Писал съм по въпроса на председателя на Народното събрание, където изрично упоменавам, че когато народен представител или който и да е друг каже: „Народът... така и така...“, да добави „без Васил Върбанов“. Отнася се за случаите, в които не е провеждан референдум! Ако по даден въпрос е проведен референдум, тогава моето лично мнение няма да има никакво значение и в такива случаи аз не мога да имам никакви претенции!

— Искали сте да съдите Република България?

— В Страсбург! На нашите съдии вече и аз им нямам вяра!

— За какво искате да съдите държавата?

— За геноцид над българското село и българския гражданин! За противопоставянето на столицата и провинцията! За поставянето на народа в неизгодни и неприлични положения спрямо останалия свят! Не съм влязъл във връзка с гражданските правозащитни организации, защото и на тях много вяра им нямам... Засега сам подготвям делата...

— Докъде сте стигнали?

— Най съм напреднал в моето лично дело — за пенсията ми! Умножил съм месеците на стажа, който имам (към четирийсет и пет години) по вноските, които са ми удържани, и получената сума съм разделил на размера на пенсията ми... И знаете ли какво се получава? Че трябва да живея сто шейсет и пет години, за да мога да си получа парите, които са ми били удържани! Представете ли си? Че аз да не би да съм някой Ной или Сид, или Енох, дето са живели по деветстотин и кусур години? Мога ли аз да ги доживея тия години, дето ми трябва, за да не се оставя да бъда завлечен?

— Нищо не се знае! — усмихна се момичето.

— Ама има нещо, дето със сигурност се знае... — разпали се още старецът. — Хайде... Вярно е, че Васил Върбанов падна от ябълката, казали са ви, предполагам, като са ви пращали насам, че с това могат да бъдат обяснени много негови действия и бездействия... Пет шева има на главата си! Обаче държавата България ни от ябълка е падала, ни от нещо друго, а пък такова сътресение да получи! И да може сега всеки един циганин да се вдигне и да я осъди! И що за държава е тази държава, дето може да позволи на всеки един, бил той българин или циганин, да му мине през ума, че може да я съди? И да я осъди! Ей туй е най-голямата шашкъния, която може да се случи на една държава! Не е ли тъй?

— Не знам. Може и тъй да е.

— Тъй е! Как да не е тъй? Някой си Васил Върбанов ще съди държавата си... Шашкънин! Ама добре стана, че ми зададохте и този въпрос — ще включа към материалите по делото като потърпевши и тези, които по точковата система на госпожа Шулева няма никога да се пенсионират! Или поне докато са живи, няма да могат! Имало, казват, петстотин и петдесет хиляди работещи пенсионери... Петдесет хиляди да са! Ами уволни ги и дай работа на младите ма, госпожа Шулева!

— Бихте ли ми казали какво точно имате предвид, когато говорите за противопоставянето столица — провинция? — погледна момичето часовничето си.

— Не го гледай! — каза му Васил Върбанов. — Ако мине микробусчето, няма начин да го изпуснем — точно пред мене спира. Кръстиха, представяш ли си, зевзеците спирката „Република — В. В!“

— Много точно...

— Само за да ме изнервят! По отношение противопоставянето столица — провинция... В тази работа пръст имате и вие — журналистите! Като започнете от нула часа, та до дваайсет и четири часа: парното на софиянци, топлата вода на софиянци, транспорта на софиянци — трамвай номер пет нямало да се движи от... до... а щял да пее в зала номер две на Ендека! Тука хлебарката чакаме по цял ден, без да знаем дали ще дойде, те с концертите си тръгнали да ме занимават! Да сте чули, че дървата ни от социалното подпомагане за миналата зима ги докараха на дваайсет и втори март? Или пък че в републиката на Васил Върбанов е влязла лисица и му е издушила трийсет кокошки? Скръб! Мъка! Пух и перушина! Да съобщи някой, че на Немия Янко му отмъкнаха посред бял ден шест овце, две кози и едно ловджийско куче? Няма такова нещо! Занимава ни цял ден програма „Хоризонт“ с кучетата на София... Нас тука чакалите ще ни изядат, те по акъла на Бриджит Бардо ще ми се водят... Но това, както казва Цеца Панделката, са бели кахъри... Иде ред и на най-неприятното — приказва се тука при нас, че в София, ако не го мързяло много човек, можело да си намери работа много лесно, и то не на едно, а даже на две места! Ако е вярно — пълен резил! Че дайте едното място насам, бе! И за средната работна заплата се приказва — в София толкоз била, а пък в Тутракан — толкова! Също така, ако е вярно, разбира се... Вярно ли е?

— Не знам. Наистина — не знам. Нямам данните...

— Как ще ги имаш данните? Те ги крият! Никой и една данна не ти дава!

— Бихте ли споделили основанията си за твърдението, че над българското село се извършва геноцид?

— Аз вече не говорих ли за това?

— Не точно! Цитирахте ми извадки от историята на село Ганчовец...

— Вярно. Е, сега пък ще ти цитирам една изрезка, която ми тропоса Даскал Кольо... Няма само в Славито на шоу да размахват натъй-натъй разни изрезки! Цитирам: „Намалява раждаемостта, оредяват учениците. Гимназиите стават прогимназии, основните училища се превръщат в начални, началните се закриват. Села без училища — те стават все повече върху картата на България в «държавата на духа». Същевременно расте броят на частните

университети и филиалите, които произвеждат учители. Без план — плановостта е отречена като тоталитарно понятие. Абе, индианска работа!“ — край на цитата. Писател го е писал това нещо — някой си Симеон Манолов, не съм аз, нито пък Даскал Кольо! Ама точно така си е — индианска работа. Че ти, като му вземеш училището на селото, то за какво село да приказваме тогава? И как тъй без план? Дето вика Даскал Кольо, че ти без план един урок не можеш изнесе, да не говорим за сказка. Пък аз викам, че без план даже една политинформация не можеш да изнесеш пред хората като хората! Ама всичките тези наши приказки нямат абсолютно никакво значение... С план или без план — измират селата ни! Имам на ръка един статистически годишник, издаден през хиляда деветстотин деветдесет и четвърта година. Статистиката е ужасяваща — само за периода хиляда деветстотин шейсет и пета — хиляда деветстотин и деветдесета само за Ловешка област поради сливане, изселване, преселване и естествен свършек на населението са заличени от картата на България четирийсет и четири населени места — колиби, махали, села! Струва си да споменем някои от тези махали само заради помена, който ще им направим, ама няма да намерите място във вестника, за да ги изредим всичките... Слушай сега именца: Татунчовци, Тодорчетата, Калините, Филип Тотю, Въглевци, Садина, Локвата, Усойна, Лиса могила, Крумов рът... Спирам! Не искам да изреждам повече, защото и така е ясно: Тези земи там, около измрелите селца, пустеят! Ама как... как — това можем да го преглътнем! Ще кажем „тоталитарно минало опустяло!“ и ще си измием ръцете! Но не бива да не се замислим над въпроса: ние какво минало ще оставим след себе си? Ако може да се вярва на дочутата от радиото информация, имаме стотици населени места с по десет жители и десетки с по един жител. За цяла България не се наемам да приказвам, но мога почти положително да кажа, че Еленско, Тревненско, Дряновско и Златаришко — райони, които добре познавам, скоро, до десетина години най-много, или съвсем ще се обезлюдят, или ще останат селата им с по десет или с по един жител...

— Имате ли свое обяснение на проблема?

— Свое нямам. Обаче общо, дето общо сме си го обсъждали тука със съселяните, имам. Все туй си приказваме — липсата на поминък и липсата на перспектива ще потурчат селата ни в смисъл че ще ги

затрият! Тъй! Нищо, че госпожа Шулева ни приказва да сме развивали лична инициатива и да не ни било страх да се ползваме от царските кредити... Ний без кредит опитахме, че нищо не излезе, ами ако бяхме взели и кредит? Няма оправия тогаз!

— Опитайте нещо да направите?

— Нали това ти разправям! Засели се тука един писател. Разтропан мъж. И синът му разтропан. Ще ти ги представя някой път, като дойдеш пак, което не се надявам да стане — журналист стъпва тука при нас само ако някой си е открил лична република. Реши се Писателя хем да си пише книгите, хем да гледа със сина си овце и кози, та да има и с какво да си ги издава книгите! Цялото село се включихме да помагаме на Писателя, тоест — всичкото население от десет души. Един му даде женско агне — ще го върне; друг — коза, ще му върне две ярета напролет, трети две кози, той си купи с колкото пари имаше шест овце и пет кози... Отстъпихме му всички ливадите си — безвъзмездно! Да ги коси само и да не запустяват! На следващата есен станаха трийсет добитъка! И се радвахме всички на резултата от общото усилие! Ама за кратко било! Щото, като дойдоха пролетта циганите с москвичите и ремаркетата и като му дадоха на Писателя по лев и осемдесет живо тегло, всички увяхнахме! Удари Писателя калема и се оказахме някъде около нулата... Млякото беше вървяло по двайсет и осем стотинки литъра, когато една газирана вода от двеста и петдесет грама можеше да се купи за четирийсет стотинки. Излиза значи, че литър вода е струвала лев и шейсет! Тъй ли... И му викаме тогава на Писателя: „Продавай и се отървавай от тази лична инициатива и малък бизнес, да им се не види дано!“ „Имам — вика, — по-добра идея!“ И чакаме ние да му видим идеята. Видяхме я — весела работа. Да имал Писателя пет балдъзи! И ги покани всичките, с мъжете им. И с децата им. И понеже някои от балдъзите се бяха развеждали по няколко пъти, той покани и първите си баджанази, защото, тъй каза, той не бил се развеждал с тях! Покани и нас — цялото село. Цяла седмица ядохме ярешко, козе и шилешко — изяхме всичкия малък ли, среден бизнес ли и си обещахме взаимно — селото, Писателя, балдъзите и баджанациите — бивши и настоящи, че с никакъв такъв бизнес няма да се занимаваме, докато не се променят условията и не тръгне млякото по лев и шейсет, а газираната вода по нула двайсет и осем лева за литър!

Даже и се радвахме, че минахме леко, тъй като настоящите условия бяха почнали и жертви да взимат вече — съобщиха в новините по „Хоризонт“, че еди-кой си там в еди-кое си село в Шуменско си предал млякото в млекопункта (той пък с крави се бил захванал сиромашът!) и след като се върнал вкъщи — намерил сизала и се обесил! Самата истина е — казаха го хората по радио „Хоризонт“...

А пък на Писателя от бизнеса му поне малко пастърмица му остана — като се съберем вечер по на чашка изстудено бяло винце, винаги донася — чудно мезенце е за винцето...

— Докъде стигнахте с делото срещу американците?

— И това значи са ви казали?

— Ако не Ви се говори, можем да го отменим...

— А, защо? Щом съм го захванал, няма как да не ми се говори. И делото не е срещу американците, а срещу Общината на град Спокен, щата Ню Йорк... Но трябва да се позовем пак на ветеринарния доктор Ганчо Ив. Ганев и вече цитираната му история на село Ганчовец! Гледай сега какво пише тука: „Списък на лицата, що са ходили на печалба в други държави...“ На друго място е посочено къде са ходили: „В Русия, Румъния, бивша Австро-Унгария, азиатска Турция, Персия, Австралия, Америка и Африка...“ И какво може да си помисли човек? Всичко друго, освен голата истина — за годините от хиляда осемстотин осемдесет и втора до хиляда деветстотин двайсет и първа от това малко селце са ходили на гурбет сто човека! С по най-малко десет години стаж в чужбина! И излиза, че ние на света сме му работили само за този период цели хиляда години! Хубаво би било да поменем някои от тези наши сънародници — бащи и дядовци, но поради липса на място ще се откажем...

— Нали не сте забравили историята с град Спокен?

— Точно за нея говоря! Слушай сега... Много наши хора и хора от нашето село са били в Америка. Някои са си мислили, изглежда, да се заселят там и докато още били там, купили си дворни места. И като си тръгнали за насам да си прибират семействата, някои нищо не направили, но бай Моньо Рашков оставил пари на някаква адвокатска кантора — да му плащат данъците и да му пазят интереса. Дошли си, ама случило се нещо и не тръгнали обратно за Америка. А ония хора от адвокатската кантора — почтени до невероятност! Изпращат кореспонденция на бай Моня, че тъй и тъй, значи, променил се планът

на града и няма как — Общината трябва да изкупи имотите му. Та къде, питат, да бъдат преведени парите? По сметката или на него лично? Бай Моньо беше умрял. Наследници няма! И... решихме, че тези пари се полагат на селото, а селото после ще решава какво ще прави с тях... Написахме им в този смисъл писмо и зачакахме отговор. Отговор обаче толкоз години не иде и не иде! Та ни съмнява вече, че ще прием една студена вода за тия пари, ама нейсе, дето вика Свищовлията... Майната им! Дано забогатеят с тях! Няма да ни стигнат сили да се борим с американците — ний пари за съдилища нямаме, а пък американецът и кафето си с Господа пие...

— Като стана дума за американците, не можем да отменим и въпроса за войната, която предстои?

— За да не излезе, че искам да се намесвам в работите на някоя държава, трябва да изясним участваме ли ние в тази война, или не участваме?

— Според вас как е?

— Според един от ОДеСе-то онзи ден ние не участваме във войната и няма за какво да се спретват разни митинги и да възникват после спорове митингът от един милион души ли е бил, или от един милион и двама протестиращи! Тъй си мереха митингите в зората на демокрацията...

— Вие какво мислите?

— Участваме! Бе как така няма да участваме! Че има ли случай война да се е зададала насреща ни, ние да не сме участвали в нея? Няма такава война! А сега хем не участваме във войната, хем участваме в зареждането на самолетите, дето отиват да си изсипят бомбите върху някакви хора там — като нас, същите — угрижени, весели, притеснени или пък — отпуснали му края...

— Вие сте пацифист? Така ли трябва да ви разбирам?

— Аз не ви разбирам! Пацифист е човекът, от чийто език е думата! А пък аз съм миролюбец, освен това съм и миролюбив човек... Защото е речено в Светото писание: „Мир вам!“ Или: „Моя мир ви давам, защото съм кротък и благ по душа!“ Казал го е Исус Христос — Бог наш! Нийде не е казал: „Воювайте и се избивайте като аборигени!“ Абе и такова нещо имаше май в Светото писание — Мойсей и неговото: „Око за око, зъб за зъб!“ Ама и по него да се поведем, пак няма да намерим оправдание за никоя война! Най-малко пък за тази —

да не би иракчаните да са извадили зъб на американците или пък око да са им извадили? Няма такова нещо!

— Мразите американците?

— Айде сега пък и ти... Да не би да се има за безгрешен Васил Върбанов, че да си позволи да мрази някого? Няма такова нещо! Обаче, ако така изглежда, казвам Ви, за да си го избиеете от главата — по точно същия начин щях да мразя и иракчаните, ако те бяха навлезли в Съединените американски щати и бяха започнали по същия този начин да ги бият, да избиват жените им, децата им и тях самите. Дори и да са обещавали, че ще направят всичко възможно да запазят и после да възстановят всичката инфраструктура! Ще възстановят — трънки! Че не е ли човекът, всеки един човек, неделима част от инфраструктурата на семейството си, на народа си, на човечеството си? Него как ще го възстановиш? Бил той иракчанин! Бил той американец! И ако ще става дума за омрази и за обичане, запиши си го: Васил Върбанов обича най-лошия мир пред най-добрата война.

— Аз други въпроси нямам — заприбира машинките си момичето.

— То май и аз други отговори нямам — рече му усмихнато Васил Върбанов. И като го гледаше как отваря и затваря многобройните ципове на чантичката си, заговори по новината, дето от заранта го занимаваше: — Защо, значи, доктор Желев и онзи, как беше, че му забравихме вече и името, се съгласиха на пенсиите си, на офисите си, на охраната си и... на срама си, като знаят, че още има хора, дето не могат да се доберат до пенсиите си, а които пък са се добрали, ровят по кофите за боклука, за да си доядат и да не умрат гладни от глад? Значи хора, уж демократи, симпатични хора, даже единият по-симпатичен, и да се съгласят на такова неприлично нещо? А президентът ми — моят, действащият — да не наложи ветото си? Защо да не го наложи? Защото все не минава? Или защото един ден и той ще стане като предишните — пенсионер президент?

Момичето се беше привело над дебелия си тефтер — стенографираше приказваното от Васил Върбанов.

— Значи стенография? — рече му той. — Учил съм я и аз някога стенографията... Ама... това последното, дето ти го наприказвах, не го пиши! Такава свинщина е, че за нея не си струва ни да се говори, ни да се пише!

Стърчаха двамата на спирката...

Девоичето понаместваше чантичката с многото ципове на раменцето си и току се мъчеше да се загърне в тъничката, възкъсичка дрешчица.

— Голичко си тръгнало! — спря да рови с тоягата Васил Върбанов изронените от разбития асфалт камъчета. — Рано е още за това якенце! Трябва, като тръгваш нанякъде, хубаво да се обличаш!

— Ще дойда някой път при вас не по работа като сега, а само за да се видим и да си поговорим... — рече девоичето.

— Няма да дойдеш! — рече му Васил Върбанов. — Такъв стана животът ни, че и да му се иска на човек нещо да направи, няма да може да го направи! Ама ти заповядай! Тук съм — засега и значи... заповядай! Винаги ще си добре дошла...

— Вие наистина ли се каните да съдите България? — запита го девоичето. И додаде, повдигнало хубавите си веждички: — В Страсбург?

— Да не бях българин, като едното нищо щях и да я осъдя! — рече кротко Васил Върбанов и се загледа надолу към Соколовското, откъдето всеки момент трябваше да се зададе микробусчето...

ГЛУХА... СВЯТА НОЩ...

Даскал Колю се прибра премръзнал и до дъното на душата си отчаян...

Винаги тъй се чувстваше, след като, макар и за малко, е оставал насаме с Васил Върбанов. Зле му действа този човек и това е! А пък сега бая се бяха заседели... Ама и кой пък да ти се надява, че така ще стане...

Играха карти и както ставаше винаги, накрая се скараха. Понеже го нямаше Маринчо Лалев, направиха едно каре, а пък останалите трима седят отстрани и чакат да сменят падналите. Даскала игра с Панделката и което направо не е за вярване, би цяла вечер. И то след като изтърпя всичките глупости на Панделката! Взема ги тя на пики, а те всичките в него; викне ги тя на без коз, а то — двата туза и трите десетки в него; каже ги той на каро, а тя му играе ниска спатия, че да си направи той десетката, ако я имал! Ужас! Накрая пък, когато играта вече излизаше, ги поиска на всичко коз, ония им дадоха контра и с едно нищо и никакво петдесет до десетка ги вкараха вътре и вземаха хората играта! И си изпусна нервите тогава Даскала — много невъздържано каза на Панделката:

— Патка си беше и патка ще си останеш!

Цеца го погледа-погледа и тъй се засмя, че чак екна целият Клуб на пенсионера.

Какво още да й каже на такава?

А Васил Върбанов каза:

— Дама е все пак! Не бива тъй!

— Като е дама, ти вече ще играеш с нея! — рече му Даскала.

— Ще играя! — съгласи се Васил. — Защо да не играя? Да не би аз да съм като някои, дето искат само да печелят, а пък останалите само да губят!

Да не беше споменавал за печалби и загуби, можеше и да се съгласи да си разменят местата, но тези две думи дълбоко засегнаха Даскала и той изобщо се отказа да играе.

Отказаха се и другите. Ярката каза, че е станало време да си наобикаля стопанството, Цеца реши да си тръгне с нея, за да се водят донякъде, Райчо Даков рече, че не може да остави две дами сами да се скитат в тази зима и този пущинак, и тръгна да ги изпрати.

Киро Японеца беше се понаквасил пак с някой от авансите на Румен Калчев, но не достатъчно и затова, изглежда, хвана пътя за към Минчо Майката — дано да си е дошъл Майката и като го види колко не си е допил, да се смили и да му даде нещо, каквото у него винаги се намира...

Останаха пред клуба Даскала и Васил Върбанов.

— Дотам да го докара този живот човека, че и вкъщи да не му се прибира! — изпъшка Васил Върбанов.

— Да не би пък вън от къщи да е по-добре!

— Все същото е май... Дето и да отиде човек, от дертовете си не може да избяга!

— Ти пък какви дертове имаш? — не можеше да спре да се заяжда Даскала.

Но Васил Върбанов навреме се усети и не му отговори, а го запита:

— Даскале, училищните книги нали са у тебе?

— Прибрал съм ги.

— А църковните книжа?

— И те са у дома.

— А какво ще ги правим, мислил ли си? Събираме ги, кътаме всичко, което смятаме за необходимо, а пък какво ще го правим, не знаем...

— Мислех си да ги натоварим един ден на трабанта и да ги закараме в архива в Търново!

— В архива?

— Там им е мястото!

— Беше им мястото там, когато имаше държава и имаше Държавен архив, а пък сега...

— Пак има архив! Не съм чувал да са закривали и архивите!

— И да не са ги закрили, не мога да им имам аз доверие на тези архиви...

— Само мърмориш! На една мърморня си се обърнал! — каза му Даскал Кольо. — Сякаш като зависеха и от нас нещата, всичко е било

по мед и масло!

— Е, че не беше ли?

— Не е било, разбира се! И ти го знаеш това не по-зле от мене!

— Чакай сега — чак толкова не е било никога!

— Може и да е било, ама ние да не сме го разбирали...

— Даскале, предаваш идеалите! — усмихна се помирително Васил Върбанов.

— А мене идеалите не ме ли предадоха? — още по-заядливо му каза Даскала.

— Питам те какво да правим книжата, ти пак на заяждане го подкара! И ми предлагаш някакъв си архив, дето я го има, я го няма...

— Има го!

— Още по-лошо, там тъй ще потурчат книжата ни, че никой никога да не може да ги намери...

— Много ще ги потърси някой!

— Ще ги потърси! Не се е свършил светът и няма с нас да свърши! Така мисли Васил Върбанов! И така, според него трябва да се мисли!

— А не казва какво мисли по въпроса за книжата?

— Ще ги дадем на Маринчо Лалев! По опис и с протокол! А като му дойде и на него времето — той да му мисли на кого ще ги предава! Точно така трябва да стане — от ръка на ръка, докато му потриват книжата на селото и си ги потърси селото!

— Василе, ти наистина ли смяташ, че един ден пак ще има село на това същото място?

— Че как иначе! Дето е текло — пак ще тече! Дето е било село — пак ще бъде село! Ще му се наситят на града, ако не са му се вече наситили, ще се поулегнат нещата, ще си дойдат на мястото. Пак ще екне Балкана от гласове и гласища, едни ферми ще станат тука и едни стопанства — швейцарците от тука ще идват да си вземат терк за техните животновъдства...

— Ами! — прекъсна дългата му и невероятна приказка Даскала.

— Тъй ще стане! — не схвана или не рачи да схване подигравката Васил Върбанов.

— Тъй да стане! — съгласи се Даскала. И като се сви зиморничаво в полушубката си, додаде: — А сега да си вървим! Трябва кога да е да се прибираме...

— Нали щяхме да чакаме Маринча?

— Чакахме го. Стига толкоз!

— Още малко да го почакаме, а? Ако е хванал последния влак в десет и половина, трябва вече всеки момент да си дойде! Колко е часът сега?

Даскала дръпна ръкава на шубата и на светлината на лампата пред клуба се загледа в часовника си. Но без очила не можеше да намери стрелките...

— Дай тука! — дръпна ръката му Васил Върбанов. На едни и същи години са, само с няколко месеца разлика, а пък вижда, кучето. — Дванайсет и половина минава!

— И трябваше вече да си е дошъл, нали така?

— Трябваше! — изпъшка пак Васил Върбанов, както той си знае — тежко, тревожно, отчаяно.

— Остава сега да речеш да тръгнем и да го търсим!

— Да тръгнем, а?

— Василе — дръпна се Даскала, — трети ден стана как не е спирало да вали, снегорин не е минавал, чакалите тръгнаха от бърдото, кучетата на Чеха се чуват вече откъм Соколското...

— Аз му дадох на Маринча тоягата си, ама пак ми е едно неспокойно... Бе, не ми е никак спокойно и туй то! И викам, да минем да вземем Даковчето с пушката и да вървим.

— Измисли го най подире! Ще приберем Ярката, ще подберем Цеца, Японеца ще вземем за кураж и ще тръгнем да търсим Маринчо Лалев, докато той се търкаля на одеялата на Румяна в Дряново.

— Няма я Румяна! Чу се за Румяна, че е отишла при дъщеря си във Варна и се прибира в Дряново само през лятото да дишали децата балкански въздух тука!

— Че къде тогаз може да се е завлякъл?

— Не знам. И затуй ми е тъй притеснено! От друга страна пък погледнато, млад човек, и ний сме били млади — винаги може младият човек да намери къде да се завре!

— Видя ли? А викаш да вървим да го търсим посред нощите! То да знаеш къде да го търсиш и да тръгнеш, ама тъй... Василе, не ми е работа, обаче по-близки сте, та може да знаеш... какво стана с рускията?

— Не е руския. Татарка е по произход. И нищо не стана — всеки ден тръгва при нея, а пък не тръгва!

— Чака сигурно да си вземе парите и тогава да тръгне...

— Рекъл съм му аз да пие за тези пари една студена вода и...

— И аз ли да пия една студена вода?

— Че какво друго ти остава да направиш?

— Дело се води! Ще чакаме да излезе решение по делото...

— От колко години се води?

— Осма година вече!

— И още се надяваш да излезе решение по това дело?

— А какво да направя?

— Върви си, пий една студена вода и се загъни хубаво с юргана! Друго не можеш да направиш!

— Василе, мислиш ли, че съм виновен?

— За кое по-точно?

— За парите им...

— Абе то, ако погледнеш по-общо тъй — невинни няма... Ама точно за парите им, не си ти виновен! И не си го слагай на сърцето това нещо поне! Недей!

— А пък аз не мога да го махна от сърцето си! — призна си най-сетне Даскала и както още не беше снел ръката в ръкавицата от гърдите си, обърна се и загази снега, онзиденшния, вчерашния и този, който сега вали — бяла пелена, която се стеле току пред стъклата на очилата му, за да направи света още по-невидим, още по-непонятен и по-глух от натисналата селото бяла тишина!

Печката му още не беше изгаснала. Просветваха на скаричката няколко едри въглена и ако туреше някое дръвце, щеше да се разгори, но му се видя топличко, та се отказа да я разпалва наново. Притвори вратичката и се изправи наред стаята. Сне мокрите, запотени очила и опипом ги сложи на широкия перваз на прозореца. Уж много старателно беше помел снега от дрехата си, а пък цялата беше сварила да се измокри. Сне я и я закачи на ковнатия над печката пирон.

Изнесе тенджерката с яденето си отвън в коридора.

Отпусна се на стола до масата.

Часовничето на стената глухо удари един часа, а верижката и топузчето накрая леко се разклатиха...

„Остава сега и едно земетресение да ни удари, та да втасаме на съвсем!“ — рече си Даскала и подири касата на вратата да почука на дърво, че поне такова бедствие да ги отмине...

Докато изгазваше преспите на пустите улици и сокаци, все се беше ядосвал на Васил Върбанов и сега с нова сила се върна гневът му...

Да дадели книжата на Маринчо Лалев, пък той да им берял грижата! И тъй от ръка на ръка да стигнели до този, който един ден щял да ги потърси... Приказва си! Ще рече човек, че вчера е паднал от ябълката, а не преди толкова години? Обаче вярва мръсникът му с мръсник! Сам си вярва, че селото нам кога си щяло пак да се напълни с хора и говеда и щели швейцарците от тука да идват и да си купуват швейцарското сирене! Вярва, подлецът му с подлец! Че намира сили и да се бори — държавата се кани да съди, американците иска да съди, себе си съди, че е позволил да се случат нещата, които според него не е трябвало да се случват, интервюта дава наляво и надясно и има куража да се произнася в тях като от последна инстанция.

А Даскал Колю никога вече не съди... И живее като осъден! Защото вече не вярва... Вярва няма! В нищо! Даже и в тая игра, на която толкова се е врекъл — и в нея не вярва! Мисли, че го мамат, че някак си го лъжат... Станал подозрителен към всички! И към всичко! Не може да разбере кога стана това и не може да разбере как може да живее човек, като е станал толкова подозрителен и вече в нищо не вярва?

А пък той тръгнал да му приказва за печалби и за загуби! Точно той! Точно той! „Не съм, кай, като някои, дето искат само да печелят, а другите само да губят...“ Сякаш Даскал Колю е седнал само с това да се занимава — да изнамери начин и някой друг да загуби! Нищо подобно! Това, което би му се искало, е той да не беше изгубил по този най-баламски начин... И още повече — поне да не беше нахиснал в тази мръсотия Маринча и най-вече Ярката! Защо му трябваше да им казва къде е тръгнал и какво мисли да прави? И те пък, защо им трябваше да тръгват с него?

Нищо не са му казали и двамата! Никой за нищо не го е обвинил, ама от това той по-невинен не става и дори напротив — чувства се още по-виновен! Толкоз виновен, че повече няма накъде! Дето викат: без вина виновен!

Отиде веднъж до Търново, в Пенсионното. Повикали го бяха за някакво преизчисляване на пенсията му. Голямо преизчисляване падна: че стажа, че коефициента, че документа за осемте месеца в Константин, че компютър, че книжнина и всичкото това чудо за лев и тридесет и две стотинки на днешните пари! Ама кой ти ги дава? Доволен си и даже се връщаш да почерпиш момичетата с една кутия шоколадови бонбони от два и седемдесет — по-евтини в магазина не се намериха. Не че му досвидяха близо трите лева (пак на сегашните), но просто да се ориентира в цените...

И се изправи на спирката срещу съда да чака автобус за гарата. И гледа — пред входа с лъскавата врата и тъмните стъкла отстрани абсолютно позната физиономия! Костюмът лъскав, на ръкавите на сакото — жълто като на авиатор... с тъмни очила. Сякаш да му го е подшушнал и... свали познатата физиономия очилата от лицето си. Не беше се излъгал — Пенчев, с когото заедно учителстваха в поправителното училище в Керека. И се знаеха от преди това — още от Първа мъжка и сетне от Педагогическото училище. „Пенчев, какво правиш тука?“ „Служа!“ „Сега пък на кого?“ „На една нова банка!“ И от дума на дума разбра се, че банката била много перспективна, някакви чужди големи пари играели тука, имала банката десет бронирани автомобила, с които да си вършела банковите операции. Плащали му на него по триста и петдесет хиляди на месец за една разсилна работа, оръжие му дали и... най-впечатляващото — от цяла Северна България, че и от Южна, всичките си внасяли парите тука, защото лихвата, според депозита, можела да стигне и до петдесет процента! Работата била от сигурна по-сигурна, защото зет му бил един от подуправителите!

Разбраха се, понеже не беше в него спестовната му книжка, да се видят отново на следващия ден следобед, към два (тогава започвала смяната му) и да си прехвърли парите Даскала от ДеСеКаса в новата банка!

Пиха по едно кафе — безкофеиново, и се разделиха.

Качи се на влака и още от вратата на първото купе, вика го някой... Ярката!

— Сядай да се видим! — вика му и вади от мрежестата чанта две бири.

Топли, топли, ама изпиха ги, докато стигнат до Соколово.

А докато ги пият, можа да ѝ разкаже за Пенчев от Първа мъжка, който сега работи като охрана на една нова банка, а какъв дюшеш му е предложил — с договор и всичко както се следва, до петдесет процента лихва според размера на депозита!

— Моите пари — рече Ярката, — не са в банка! У дома ги кътам и вече се чудя къде да ги крия! Ама това, което казваш, не е за изпускане, пък и ми дотегна все да треперя за тях!

— Много сигурна била работата, тъй ми каза Пенчев. Зет му бил един от поддиректорите! — рече Даскал Кольо, без изобщо да подозира към какво точно тласка Ярката.

— Идвам и аз утре с тебе! Тъкмо ще ми бъдеш като охрана! — каза му Ярката и така се разделиха с намерението да се чакат утре на спирката пред Васил Върбанов.

Може много пъти и много хора да е излъгала Ярката, но този път удържа на обещанието си, дори го преизпълни — не само дойде, ами доведе със себе си и Маринчо Лалев!

Когато не трябва, тъй се навързват нещата, че просто да се чудиш и маеш!

Още не си е влязла Ярката вкъщи и... на портата ѝ идва Маринчо Лалев да ѝ иска в заем сто хиляди лева, че не му достигнали да доплати ярмомелката и фрезата на наследниците на Манола, който наскоро се беше поминал. Какво наскоро? Девет дена не бяха се минали от погребението! Отишла Ярката, бръкнала, където тя си знае, изнесла парите и докато Маринчо доста притеснено ѝ обещавал, че до седмица най-късно и ще ѝ ги върне, тя набързо му разправила и за банката, и за подуправителя, и за съученика и приятеля на Даскала — Пенчев с костюма и тъмните очила. Маринчо отначало не проявил никакъв интерес, но Ярката тъй разпалено го убеждавала в големия келепир, че той сигурно си е помислил, че тя иска да го замъкне до Търново, за да ѝ издължи взетото назаем и... кандисал да тръгне и той. А освен това може да ѝ е повярвал, може да се е полакомил и той за голямата лихва! Всичко може — не си в душата на човека, че всичко да видиш и всичко да разбереш!

Можело е Даскал Кольо да му каже да размисли още веднъж. Ама щяло е да излезе тогава пък че иска голямата лихва само за себе си и за Ярката. И как да му каже такова нещо, като сам не е имал никакво съмнение — ни за пирамиди се беше чувало още (поне той не

беше чувал), ни че изобщо са възможни такива неща — да грабнеш човека от улицата и като знаеш, че го лъжеш, да го излъжеш!

Парите на Ярката бяха много. И въпреки че беше ги пригласила на пачки — едри, по-дребни, левчетата — пак има час, та час и нещо (поне тъй му се стори на Даскала) да ги броиха момичетата на гишето! На Маринчо Лалев бяха по-малко, ама прилична сума беше посъбрал и той — от продажбата на колата, от комските рубли, каквото беше успял да спести тука от заплата в завода и от агнетата, които майка му беше продавала на килифаревските цигани...

На Даскал Коля париците — да го досрамее човек, че е тръгнал да занимава такава банка с тъмни стъкла и още по-тъмни очила!

Внесоха парите си на срочен влог, тоест за година време, като се задължаваха през това време да не теглят от влога си и едва ли не да забравят, че са техни тези пари!

И те забравиха.

Но... на шестия месец от уговорения срок се чу, че работите на въпросната банка не са от най-редовните!

В началото на седмия месец вестниците го написаха това нещо черно на бяло, само че много по-остро и вече като съвсем сигурна информация.

В края на месеца банката беше затворила вече и на първия етаж, където беше преди паричният салон, се ширеше сега магазин за обувки с много светли витрини, по които можеше да гледаш много и колкото дълго си искаш най-различни видове обувки — такива, каквито никой няма да си купи, и други, дето едва ли някой някога ще купи!

Така беше според Даскал Коля, който много дълго се въртя пред витрината и на няколко пъти отскача до кафенето с безкофеиновото кафе, където, както му беше казал Пенчев, винаги можел да го намери всеки, който иска да го види. Но не се виждаше никакъв сега! Дори приседна до една маса. И тъй се беше втренчил в стъклото, че момичето, което дойде при него, преди да го попита дали желае нещо, попита го дали чака някого... „Чакате ли някого?“ — така му каза. А той, като си помисли, че момичето може да го знае този Пенчев и да се досети за какво го търси, каза му: „Не! Не, никого не чакам!“ — и без да поръча нещо, стана и излезе от заведението...

И всички му се чудят на акъла сега — в това число и Ярката, а сигурно и Маринчо Лалев, какво толкова се е заплеснал по тази

проклета игра „Треска за злато“? Да си се чудят! Нека се чудят!

Заради тази „Треска за злато“ Даскала се промени до неузнаваемост — дотолкова, че чак себе си да не може да познае! Втресе го, значи, и... не спира да го тресе... При сто и десет лева пенсия да не смее да си купи една вафла! Яде някой в клуба вафла, а Даскала: „Дай да си чупна мъничко?“ И вече си е чупнал... Или пък семки люпи някой: „Отсипи малко да видя как ги пекат семките сега?“ И вече е подложил шепата... Бира пие някой: „Една глътчица може ли? Нали нямаш нищо напротив?“ И вече е надигнал шишето на човека... И чак тогава се сеца да си каже: „Че засрами се де, Даскале! Даскал си! И баща ти е бил даскал. А дядо ти пък е бил поп на осем села!“ Но... и това не помага — продължава да звъни като улав на онзи улав телефон! И да запечатва като фотографска лента пътя на джакпота! И да го изучава, сякаш това е пътят на живота му!

Друг път няма! Това е единственият път, който може да го изведе от лабиринта на треската, в която е изпаднал — да улучи джакпота, да се разплати с Ярката и с Маринчо Лалев, тогава ако ще и да умира! Но... дотогава и да умре няма право!

Цялото село е минало през ръцете му — и бащите, и синовете, и внуците му... Така беше научен и така беше живял — все с мисълта да бъде полезен, а пък му се случи да стори вреда на най-близките си, на хората от селото си! Бог да пази всекиго от такова нещо... Бог да пази!

Озlobя Даскал Кольо. От кротък и всеопрощаващ човек стана зъл към околните си, зъл към себе си и много зъл към много дебелилото момче и много красивото момиче от играта на телевизията!

Влезе една сутрин, преди да завали този безкраен сняг, в църквата...

Губеше му се една книга, която все му се струваше, че е виждал вътре, а пък му се губеше книгата за умиранията и за ражданията, започната през 1874 година и завършена в началото на 1900-та. Реди ги, прехвърля ги книжката, а пък нея все я няма и няма!

Отключи тежкия катинар, откачи го от веригата, отвори широко вратата и прекрачи прага... Веднага разбра, че е шетано вътре, но не можа да разбере откъде са влезли. Прозорците с решетки — не, ами с розетки — красиви, непипнати още от ръката на майстора, дето ги е поставяла! Катинарът — заключен! Малката странична врата, откъдето е влизал дядо поп — от години зазидана! Вдигна поглед и срещнаха

очите му сиво-синьото на зазимялото се небе — през покрива влезли антихристите и през покрива изнесли Христовия дом! Всичко: купела, потира, дискаса — все бакърена утвар, все дарения за църквата; покривката на масата пред амвона, обкованата икона, железния кръст и дървения — на Тревненеца... От иконите бяха останали само петната, дето са стояли, и гвоздеите, на които са висели... Чиста работа! Мръсна работа!

Книгата обаче намери — или той самият, или Васил Върбанов, с когото разтребвах тука, беше я сложил на перваза на малкото прозорче, току до зазиданата врата...

Стиснал твърдата като дърво кожена подвързия, тръгна да излиза. Вдигна пак поглед нагоре, за да прецени колко летви и колко керемиди ще им трябват на него и на Василя, за да оправят покрива. И му се привидя, че гълъб един се кротна в отвора на покрива и не се помръдва оттам — виси в студената сянка на небето и не трепва!

— Атеист съм, Господи... — рече Даскал Колю на гълъба. Или си го помисли.

И рече после на себе си или пък си го помисли: „Защо трябваше да му казвам, че съм атеист? Сякаш той не знае всичко за всеки един от нас? Ама аз — не! Трябва да му покажа, че съм честен! Сякаш е много голяма честност да признаеш, че не вярваш ни в Бога, ни в дявола, ни в онова, което е помежду им?! Никаква честност не е това, Даскале! А го правиш само за да се видиш, че си чист... Туй пък какво би трябвало да означава? Може би, че другите — всички, освен тебе, са мръсници...“ Гълъбът, ако изобщо го е имало горе в отвора, като да потрепна с криле. Даскал Колю до болка впи пръстите си в подвързията на книгата! „Няма да те моля, Господи, да ми помогнеш да намеря пътя за джакпота, даже и за личния код няма да те моля да ми го изтеглят, ами само ще те запitam защо позволяваш да стават всичките тези неща, дето изобщо не трябва да стават според мене? А ти, ако искаш, отговаряй! Или си го запиши там на рабоша — да знаеш, че някой те е питал. Всевиждащ си и уж си всемоушен, пък позволи и собствения ти дом да ограбят хайдутите! Ами ние какво да правим, като не сме ни всевиждащи, ни всемоушени? Как, по какъв начин да ги спрем да не ни грабят, да не ни безчестят, да не ни затриват... Как?“

Кога беше успял Даскал Кольо да озлобее и към Господа, в чието съществуване изобщо не вярваше?

Гълъбът се откъсна от ниското висине, начесто замахна с криле и отлетя някъде в студеното на небето...

„Имаше го този гълъб!“ — почти сигурен е Даскал Кольо, заслушан в глухата нощ, в която и часовникът не се чува — местят се стрелките без звук и без да трепнат ни синджирът, ни топузът на края! В такава нощ да умре някой, никой няма да разбере, че някъде някой е умрял...

Къщи много в селото, а пък домове малко. Прехвърля ги Даскал Кольо през ума си — от неговата през шест живее Васил Върбанов! Или умира? От Василя през осем е домът на Япончето! Колко е дом? И колко Киро е японец? От Япончето през пет къщи и пет двора живеят Маринчо Лалев и майка му, която още продължава да немее... Ако и на това нещо може да му се каже живот?!

Отсява му се да отсява празните къщи и пълните с някаква необяснима неяснота домове...

Не му се иска само глуха да бъде тази нощ... Защото ако някой някъде умира, то това непременно значи, че някъде пък се е родил някой — току-що, точно в този момент... Значи същата тази глуха нощ може да бъде и една свята нощ, тъй като и умирането, и раждането трябва да са все святи неща!

Лек път — на този, който си отива от света...

И... лек път — на този, който току-що е пристигнал на света...

ГЕНЕРАЛНО ПЪЛНОМОЩНО

На Мария Ярката ѝ се присъни сън: качила се е на стълбата, също като Васил Върбанов, и с един дълъг прът, ама прът като за орехи, брули презрелите сини сливи... Брули, блъска, заболели са я вече дланите да стиска тежкото дърво, а като сведе поглед от високото върше — долу, в покосената остра трева, ни една сливка не се вижда!

Трепна, чак се разтърси от ужас и се събуди...

Дръпна се от дирека на свинарника, до който беше задрямала. Нахлузи хубаво ръкавиците, попристегна крилцата на вълнения шал, още нахлупи ушанката и тръгна пак по отъпканата пъртина от портата, та до сеновала...

Вали още и уж поомекна времето и не е такова остро, каквото става на ранина, а пък пак скриптят стъпките ѝ, ледено блестят големите гумени ботуши и снегът, когато го докачи отстриани пъртината, се пилее — ситен, лек и лъскав. Прииждащата от навалялото мека, възмътничка светлина се издига до нивото на погледа, разсейва се, изгубва се и вдигне ли очи — срещат очите ѝ рехавата тъмнина на зимната нощ, натежалите клони на ореха до плевнята, клонките на черницата до портата и дебелата белота, натрупала се по стрехите на покривите от портата до плевнята.

Като извърви пъртината още четири пъти — нагоре четири и надолу четири, и ще се прибере!

Поразсъни се и вече не чувства тъй болезнено студа...

Крачи. Скърцат ботушите. Стиска брезентовия ремък на пушката и той вече тъй се е врязал, макар и през ръкавицата, в дланта ѝ, че го усеща като ламаринен.

И не спира да се ослушва... Някоя от майките вътре се обърна тежко, изгрухтя, затихна после, сетне пак: грух, грух... грух — пуснала е малките да ги накърми!

И все се оглежда... През високата порта с дебелото герме човек не може да влезе! Откъм къщата — няма как — не гаси лампата ни денем, ни нощем! Обаче отгоре е страшно — направо от двора ѝ започва гората и ако рече някой оттам да тръгне да я краде, спасение

не може да има! Въпреки че оградите са стабилни: на метър и десет от земята — дувари, над дуварите — метър и двайсет оградна мрежа с прекарани през нея четири реда бодлива тел! Ама то, който е решил да краде, такъв ни дувар го спира, ни мрежа! Така си е. Вика й Панделката: „Ма, какъв ще е този крадец, дето ще дойде откъм гората да ти краде свинете майки. И как ще я отнесе от свинарника през целия ти двор от три декара, че да я замъкне до гората? А като я замъкне там, там какво ще я прави! Ти просто си се вманиачила на тема «кражби по селата»“! Дали пък не се е вманиачила наистина? Как щели хайдуците да изнесат свинята майка през целия двор от три декара? А как изнесоха на Пикьора кравата му... Заклали я хората, ако и това са хора, отрязали бутите — предните и задните, и ги изнесли! От просто — по-просто... А каква й е на Ярката гаранцията, ако изобщо може да става приказка за някакви гаранции в това наше село, че като са направили веднъж такъв удар, няма да го повторят! Никаква гаранция няма и никой не ти дава такава гаранция... Ама тука, ако рекат да дойдат, бая зор ще видят. Осем свине майки! Докато ги заколят, докато ги транжират... Ами! Няма да успеят да допрат до свинарника... А е залаяло кучето, а е излязла с пушката и...

Кучето? Защо така никакво не се обажда това куче? Май то първо ще изяде пушката, ама дано не се стига дотам... Много интересно куче! Почне ли да гърми лете, и... веднага търси къде да се скрие! Веднъж под полите й се беше напъхало... Разправя му на Райчо Даков що за куче е, а той й вика: „Гърмяно е! Щом така прави, значи е гърмяно!“ „Не е! — рече му Ярката. — Аз от пале съм го отгледала него и съм сигурна, че никой не е гърмял по него!“ „Значи по майка му е било гърмяно!“ — отсече Даковчето. „Че може ли от майка му уплахата да се прехвърли на малкото?“ „Може, разбира се... А как иначе... Ти знаеш ли...“ — започна Райчо Даков да й додява — Какво куче имал някога си, какво е имал еди-кой си от Туркинча, какво се било случило веднъж, като излезли с дружинката на диви прасета, и все едни такива небивалици, с които искаше да й докаже колко силно нещо бил генът при кучетата. Пренасял нюхането, душенето, походката, спринта, издръжливостта, смелостта, както и всички фобии на родителите си...

— Ще му дам аз една фобия! — каза Ярката, като отново подири кучето си. — И две фобии ще му дам! Янко...

Никакъв го няма Янко! Ей тъй е пък през зимата! Завали ли сняг, скатава се някъде, ама тъй се скатава, че и да яде не излиза... Ходи като шантава под навесите и сайвантите да го дири, че да го нахрани. А спре ли да вали, не можеш да се отървеш от него — все в стъпките ти стъпва и току застъпва галошите ти!

— Янко... Яне... Янко...

Колкото и да го вика — няма да излезе.

— Ще ядеш и ти пушката, ама де да видим!

Кръгом! И пак напред! Четири обиколки ли направи? Или три? Няма значение. Решава, че не си струва за една обиколка да се пазари със себе си, и тръгва още веднъж по пъртината. Но е решила, върне ли се до дирека пак, сменя пушката и се прибира да се стопли!

Точно така и направи — стигна до дирека, сменя пушката, заразритва навалелия по пътеката за към къщи сняг и се прибра.

Толкоз дърва беше наслагала на печката, че всичките тенджери и тенджерки върху нея бяха възврели и стаята се беше изпълнила с пара като градска баня, когато още си нямаха собствен бойлер и ходеха да се къпят в градската баня! А сега всичко вече си имат: бойлер (даже два — на ток и на дърва), три телевизора — във всяка стая по един, та като си дойдат децата, да има и те къде да гледат любимите си предавания и да не мърморят на любимите й сериали, на които кой ги знае защо викат „сапунки“! Ни сапун, ни пяна, а пък те — „сапунки“ и „опери“! Хладилниците им също са три — голям, малък в лятната кухня и фризер в мазата... Газова печка, газов котлон, електрическа фурна „Мечта“ (само фурна, в която две агнета могат да се изпекат или две прасенца от по трийсетина кила!). Това — само въщи! А пък из двора, ако се поогледа човек... И ярмомелките им са две, та ако се повреди едната, другата да е на линия! Циркуляр — имат си! Мотоблок с фреза и плуг — имат! Бензинова резачка за дърва — също!

И да й разправя Панделката: три декара двор, дувари, гора зад дуварите... Лесно й е на нея — с трън да се завъртиш у тях, няма какво да закачиш!

И започва сякаш Ярката да завижда на тези, дето нищо, ама хептен нищо си нямат... Такива фалшиви времена са настанали според нея, че по-добре нищо да нямаш, отколкото всичко да имаш и като вампирясал да обикаляш оснежените дворове и нащрек като кон да

сънуваш разни неприятни сънища, дето да ти отнемат и спокойствието, което не си имал от колко години насам?... От много години насам!

Преди беше друго! Няма да казва — по-зле или по-добре, само ще каже, че имаше спокойствие. И то какво спокойствие?! Да заспиш, че да не се събудиш...

Работеше Ярката в склада за смески към Репекато. Народ много при нея, обороти — фантастични! Само от помитането на склада вечер ти остават три чувала смески — тогава се закрастиха с тези прасета за угояване и тези свине майки, защото по̀ беше на сметка сам да си ги прасиш и сам да си ги гоиш! Няма никаква лъжа и никаква кражба — само от помитането вечер, може да се каже, изхранваха прасетата си...

А на заранта отново: „За ярки ли?“, „За носачки?“, „За пилета?“ Кажат ѝ за какво искат смеските, а тя само пълни чувалите и ги тръшка на кантара! И пак: „За ярки?“, „За носачки?“, „За пилета?“ От това питане ѝ излезе прякорът Ярката. На мъжа ѝ пък започнаха да викат Петлето. И понеже беше Пенчо — стана Пенчо Петлето. И никой вече не казваше „Мария на Пенчо“ или „Марииният Пенчо“, ами Ярката и Петлето! Нито той се разсърди на това прякоросване, нито тя — защото си струваше да те прякоросват така!

Скъпи спомени, изпълнени с още по-скъпи мечти... Но сериалите, дето са сериали и могат да продължават до безкрай, свършват, та нейният сериал за смески ли няма да свърши? Свърши, та се не видя ни краят му, ни финалът му... Уволниха я. Без абсолютно никаква причина — няма начет, никой не се оплакал от нея, че го е ударила в кантара или нещо подобно, тя самата никога от нищо не се е оплакала — че са много тежки чувалите, да речем, или пък че прахолякът в склада е по-голям от допустимото... Нищо такова — уволниха я поради съкращения в щата. Наскоро след това съкратиха и останалите щатове, защото бяха успели да съкратят и животновъдството в района! „Майната им! — каза при съкращаването ѝ Петлето. — Сега само със свинете ще се занимаваш и докато съм аз на работа, от глад няма да умрем!“ Сякаш някой му е приказвал за глад? А пък то, като си свикнал да викаш и като няма на кого да викнеш и защо: „За ярки?“ „За носачки?“ „За пилета!“ — какъв живот ще бъде оттук нататък?

Добре пак, че с всичко се свиква... Свикнаха даже и с туй, че и Пенча го съкратиха от мебелната фабрика! Него пък го съкратиха не

защото нямат работа, а защото нямали пазари и били задръстили всичките си възможни и невъзможни складове с готова продукция! Петлето само няколко дни се чуди къде са се дянали пазарите им, а на неделята напсува на майка и баща бившето си предприятие, съвкупното му ръководство, цялата управа на Общината и... тръгна по гурбети. Намира се в момента в Израел. И се обажда всяка събота към дванайсет часа наше време — тъй му излизало по-евтино.

„Днешният ден трябва да е четвъртък?“ — рече си Ярката и погледна календара. Но като свери датите на календара, оказа се, че четвъртък е било вчера, а сега вече е петък. Значи утре вечер ще се обади, а тя още нищо не е направила с генералното пълномощно, което ѝ беше заръчал да си направи на свое име. За да може да продаде двата имота в неговото село в Полскотръмбешко — беше се появил много сериозен купувач, и то с добра оферта, по-разбрано казано, добри пари даваше човекът и ги даваше в брой!

Петлето, когато си идва веднъж за малко отнякъде, подразбра, че нещо е станало с парите им — е, не с всичките и не съвсем, но разбра, че нещо е станало с фалиралата банка, и ѝ заръча, вземе ли парите от имотите и получи ли пари от него — вече никакви банки! Под керемидите ли ще ги крие, в земята ли ще ги закопава, но никакви банки вече и никакви банкови операции! И пак наръчва за генералното пълномощно!

А нито знае, нито пита какво ѝ е на нея тука без него. И припира за пълномощното... Сякаш тя е легнала да лежи и не ѝ се ще да се надигне и да отиде до съда да го извади? Лежи? Не помни вече откога не е лягала като човек — да се съблече, да си облече нощницата, да си застеле колосаните чаршафи, да се загъне с лекичкото шалтенце и да заспи. Да спи и за нищо да не мисли! И нищичко да не сънува! Искане ѝ се... Ама не може!

Откакто започнаха тия кражби на ангро и по тукашните села (досега само от вестниците и телевизора бяха чували, че ги има), Ярката обикаля свинарника и едвам намира време да си сготви какво да е и вечер да прескочи за малко до клуба, за да попълни едното от каретата. Играе карти, а очите ѝ все в прозорците — подозрителна кола да не мине, подозрителни хора да не тръгнат из селото... Заседяваше се в клуба най-много докъм единайсет часа — беше си решила, че до туй време никой няма да е луд да тръгне и да краде свинете майки и

ако тръгне — то ще е подир полунощ! В дванайсет без пет облича мъжовата си винтияга, нахлува ботушите му, дето са й поне пет номера по-големи, излиза отвън и... почват обиколките й. След два часа се прибира, навива часовника да звънне подир час и подпира глава на облакътените си на масата ръце. Отначало подремваше... Сетне почна да се буди преди часовника. После пък взема изобщо да не може да заспива вътре и започна да спи само отвън — влачи големите ботуши, стиска коравия ремък на пушката и спи! Ама тъй спи, че ако са похитри хайдуците, ще влязат и само по-внимателно да я избиколят, и... ще могат всичките свине майки барабар с прасенцата да изнесат през двора й от трите декара, та чак до гората оттатък двора! Ето заради това се принуди да ходи и да моли Райчо Даков да й даде пушката си... „Спя! — рече му. — Спя! Като вляза вкъщи, и не мога да мигна, а като тръгна по пъртината, и... веднага заспивам!“ „Че какво тогава може да ти помогне пушката?“ — запита я Райчо Даков. „Ами, викам си, като ме видят с пушка, ще се изплашат и ще отидат другаде да крадат и у дома вече няма да пристъпят!“ „Или пък ще вземат с нещо да те ударят заради пушката?“ „Мене ли? Мене сънят ми е на върха на клепаците — ще ги усетя аз тях, ами без оръжие какво мога да направя с едни голи ръце?“ Бая си приказваха така, докато накрая Райчо Даков склони да й даде старата си пушка. Тя даже ремък нямаше, та й навърви този брезент. Иначе си беше напълно исправна. Но патрони Райчо Даков не рачи да й даде — каза й, че нямал право и че ако станела някоя беля, той отговарял солидарно и веднага можело да му отнемат ловния билет...

И... ходи сега като вампирясала посред нощите с празната Райчова пушка и спи като напъдено куче. Дори по-зле и от кучето си, защото то се е свило сега нейде в сламата или царевичака, тъй като по ген го е страх от гърмежите и валежите, а тя трябва да спи или права наред пъртината, или подпряна на някой от диреците на свинарника!

Ама че свински живот...

И как да му го изкаже туй всичкото нещо на Петлето, като той се обажда от автомат в пощата и като почне с туй неговото пълномощно, докато й го наприказва, и телефонът прекъсне току посред двете думи — или преди „пълномощно“, или преди „генерално“!

Пък и за приказка ли е това нейното? И то — по телефон? Не е, разбира се... за какво: само да го тревожи, когато той оттам, където е,

изобщо с нищо не може да ѝ помогне. А... Освен дето само за това пълномощно приказва, пита и за децата, дали си идват да ѝ помогнат! И на този въпрос какво да му каже? Че са си идвали оная година за Коледа и сега пак се канят да си дойдат за Коледа... Не става! Да го притеснява само и да го кара да псува на майка всичко, за каквото се сети!

Не, няма да го занимава с проблемите си Ярката! Ще си ги изтърпи, а пък като си дойде той, всичко ще му надума право в очите — както много пъти си го е мислила. Ще му каже още, че други гурбет може да има, ама само ако вземе и нея със себе си! Може да прислужва на някого там, обаче повече сама тука не остава — да му трепери за свинете майки и сама да се блъска с генералното пълномощно! Но... за всичко това — като си дойде той. А пък по телефона — ще мълчи само и ще търпи!

Досеща се Ярката, че и на Петлето не му е много спокойно там... Спомена веднъж, че е съвсем близо до границата с Палестина, а то сега там покрай тая граница не може изобщо да се разбере къде, кога и кой кого избива — много мръсна работа! Освен това чува се, че и работодателите им на нашите гастарбайтери не били дотам читави, та се стигнало до стачки и взаимни обвинения в нелоялност... Имало арестувани, а имало май и поударени малко така...

Поне този сън да не беше! Брули, брули, брули сливи, а като погледне надолу — ни една сливка да няма! Много многозначителен сън трябва да е!

Скоро ще звънне часовникът... Цял час, речи го, се мъчи да проумее нещичко от този толкова тревожен, невъзможен и направо шантав сън, а нищичко не може да разбере — блъска с пръта, ръцете ѝ са се откъснали от блъскане, а пък долу — чисто!

Придърпва телефона, с все каренце го довлича пред себе си. Навърта трите цифри от номера на Панделката. Седи тъй, заслушана в сигнала, дълго седи, но види се, Цецка си е легнала оттатък, а пък телефонът ѝ е в кухнята, та няма как да го чуе и да вдигне слушалката.

Сега пък звънна часовникът! Опустял, а! За да го спре, трябва да прекрачи с ботушите до перваза на прозореца, а пък не ѝ се гази по чистия, вчера изстръскван килим... Много дълги пружини са им направили на тези будилници — няма сякаш заспали хора да будят, ами умрели!

Замря най-сетне... Спря, обади се после още един-два пъти и... замлъкна. Подир заръждавения му звънтеж тишината стана абсолютно убийствена — гърми в ушите ти, както би гръмнала празната Райчова пушка, ако имаше патрони... Убива те — така гърми! Като съня, който не ѝ дава мира, откакто е седнала тука!

Цецка не се обажда...

Набира номера на Даскала. А оня — веднага! Сякаш като нея е стоял до телефона:

— Даскал Кольо Колев Колев, ЕГеНе: две, пет, нула, едно, нула, едно, едно, осем, четири, три. Телефон за връзка...

— Даскале, аз съм! — стана ѝ неудобно на Ярката заради Даскала.

— Кой е?

— Не съм Иво Танев! И Ваня не съм, а Мария Ярката...

— Ало, ало...

— Ярката съм! — повтори Ярката.

— Ярката ли? — взема да идва на себе си Даскала.

— Да, аз съм... Даскале, сънувах лош сън...

— Моля?

— Лош сън сънувах, казвам... Бруля сливи, бруля, а като погледна надолу, и нито една сливка не виждам...

— Какви сливи брулиш посред зима, ма Марийо? Какви сливи?

— Сини сливи...

— Сега? В снега?

— Казах ти, че е сън... Сънувах го това нещо и не мога да разбера какво точно може да означава!

— И... затова ли ми звъниш сега в три и половина?! За да ме правиш и мене на три и половина?

— Не се сърди, Даскале... Не се сърди... — почувства се много неудобно Ярката, задето му е звъннала в три и половина. — Изплаших се! Достраша ме!

— Че от какво има да те е страх пък тебе? — омекна изведнъж Даскала. — Няма от какво да те е страх!

— Този сън...

— Пак ти казвам — сънищата не са страшни, страшни е действителността! Ама ние на нашата действителност сме ѝ свикнали и значи — страшно няма!

— Даскале, утре ще ми се обади Пенчо от Израел... Не знам какво да му кажа.

— Кажи му, че като иска да имаш генерално пълномощно, трябва той там да ти го направи! Васил Върбанов е приказвал с юриста на Общината и онзи е рекъл, че човекът ти, Петлето де, трябва да се яви там при юриста в нашето посолство и там ще ти го направят пълномощното...

— Значи, юристът рекъл, че при юриста трябва да се яви...

— Точно тъй! Колко пъти стана как ти го обяснявам? И Васил Върбанов и той ти го обяснява!

— Даскале, много сложно му се вижда това на Петлето, бе! Ако можело, вика, тука да сме свършили работата.

— Ама не може!

— Тъй да му кажа?

— Така му кажи — тука не може! Защото не ти упълномощаваш него, а той тебе!

— Ясно! — разбра всичко отведнъж Ярката. И като да се поосвежи от разговорката си с Даскала. Ама още не й се затваряше телефона и затова запита: — Вие, като останахте да го чакате Маринчо Лалев, дочакахте ли го?

— Не си дойде Маринчо!

— Така ли?! — изненада се Ярката.

— Така. И ако не си дойде и утре със сутрешния влак, може да се наложи да тръгнем да го търсим, а ако не го намерим — да го обявяваме за общонационално издирване!

— Какво?

— Общонационално! — повтори Даскала.

Аман от сънища! Отця й се да приказва повече.

— Даскале, на линия съм. И да не тръгнете без мене, ей! А пък ако има някакви новини — звъни ми! Подир два часа, аз пак ще си бъда до телефона!

— Хубаво... — рече Даскала и тръшна слушалката, та чак тука се чу как изтрещя тя!

Ярката се изправи и взе подпряната до вратата пушка.

Още щом стъпи на пъртината и затыпка нагоре-надолу, веднага задряма. И се заядосва в просъницата си на правителството, на Негово Величество, на мнозинствата и малцинствата в парламента, задето са

направили тъй, че заради едни свине като нейните, овце като на някого си и някоя крава на някой си трети хората да изгинат от студ! И от страх! И от сняг! Като този, дете е завалял от неделя насам и не мисли да спира, а има намерение, види се, да вали тъй, докато цялото село, цялата страна и целият свят не изчезнат...

Това бяха колкото нейни осънени мисли, толкоз и отглас от мисли, изказани някога си по някакъв повод или без повод от Васил Върбанов в някой от безкрайните им спорове с Даскала...

Някоя от свинете вътре пак се обърна в бокса си, изквича прасенце, затиснато изглежда от тежката триста кила майка, помръдна се тя, освободи се то и пак стана тихо, едно дрезгаво тихо — като дрезгавината, която се беше спуснала над онемелите снегове...

Намести ремъка на рамото си и закрачи пак. И пак веднага заспа. И засънува отново сливата, която брули с дългия като за орехите прът. Брули, брули, а като сведе поглед от високото върше — в окосената остра тревица долу нито една сливка няма!

Трепна Ярката в съня си: „Никаква слива не бруля аз, ами търся Маринча Лалев! Бруля аз, бруля, а пък него го няма... Изгубил се е Маринчо Лалев! Никакъв го няма Маринчо Лалев..."

Закрачи пак по пъртината — нагоре, надолу, все покрай свинарника...

Светят вътре мътно и мръсно в мръсните стъкла електрическите крушки, снегът се сипе като паспал покрай фуражомелката, кучето още се навира между балите слама под сайванта, но Мария Ярката не вижда всичко това, защото спи, докато пази стопанството си. И точно сега си наумява — насън, в най-сладкия си сън, че трябва да запомни съня си... За да може утре да го разкаже на всички и всички да поразсъждават върху него!

Може сънищата й нищо да не означават, а може и много нещо да означават! От къде на къде такова точно нещо ще й се присъни — посред зима, в най-дълбоката зима — сливи да брули? Сини сливи?!

Ботушите й сами се спряха до първия дирек, откъдето започваше сайвантът с балите и сеновала. Леко се облегна на напуканото дърво, опря челото на ушанката си в него, отвори очите си, но не видя нищо друго, защото още гледаше генералното пълномощно... Каквото си го беше представляла — голям лист хартия, по-голям от акта й за раждане, с много марки по него и много печати, а най-отгоре с едни генералски

пагони — досущ пагоните от парадната униформа на генерал Кисъв — униформата, с която се появи в селото, ден преди да го пенсионираат...

И пак стисна пръта...

А пък стискаше всъщност вкочанясалия се брезентов ремък на Райчо-Даковата пушка!

КЛЮЧОВ СИНДРОМ

Цеца Панделката веднага скочи, като звънна телефонът, но когато отваряше вратата да отиде при него, запретна се чергата, запъна се вратата — докато я оправи и да си отвори, телефонът млъкна...

Постоя изправена над него, дано отново да звънне...

Стърчеше боса в дългата си до пода нощница, зъзнеше и все си мислеше кой може да звъни по това никакво време — в три часа през нощта!

Да е дъщеря ѝ от София? Или пък другата от Барселона? Не са те! Когато звъни телефонът от София или от чужбина — друго звъни... Все не може да определи в какво именно се състои разликата, но има разлика. Винаги усеща кога ѝ звъни малката и кога голямата от Барселона...

Малката се обажда все около датата на пенсията. Панделката за окончателно се премести в село да живее, но пенсията си не прехвърли в Соколово в пощата, а ходи да си я взема всеки месец в София. Пътува с петдесет процента намаление. А като си вземе билета „отиване и връщане“, още по-евтинко ѝ излиза. И за какво да не си направи разходката? И да навиди внуците и дъщерята, и да им занесе нещо — коприва и лопуш през ранна пролет, гъби през лятото, подправки през цялата година, а есен пък — грозде и плодове. Никак не я обича есента — тогава раницата и кошницата са тежки много и се налага да моли зетя да идва да я взема от гарата! А той, все сърдит и все много работа има, че да стане пишман човек да му седне в колата. Сякаш не тя носи на него и на децата му толкова нещо, дето и да си ги купиш в София, няма да са същите, ами... Крив човек! Криво му е, че се е родил, и все накриво го живее този живот!

Набра номера на Ярката — 2... 6... 9, но той пък даде заето... Или приказва с някого, или пак се е повредил... Петлето се обажда точно в полунощ, и то само в събота! Ама с кого пък може да приказва в три часа? Може с всекиго да приказва Ярката. Като я стегне ушанката, и... набира който номер ѝ дойде на ума!

Не беше това позвъняване от чужбина... От чужбина друго звъни и като вдигнеш слушалката, първо едно особено щракване се чува и чак тогава иде сигналят... Пък и голямата се обажда рядко — на Цветница само и на Нова година! Дала ѝ е номерът на джиесема си и са се разбрали, ако има нужда от нещо, да ѝ звъни! Така са се разбрали... Ама от какво да има нужда Цеца Панделката, че да ѝ звъни? Има си всичко. Здрава е. И дано да не се налага да я търси на джиесема! И най-лошото да се случи, заръчала е Панделката да не я търсят, а да ѝ го съобщят най-малко месец след това, за да не се дига и да тръгва насам — само да троши пари, път да бие и... пази Боже, да си изгуби работата там! А се хвали засега с работата си: гледала един парализиран старец и наглеждала една вила на брега на морето. Малко ѝ плащали, но все успявала да отделя по нещичко настрана. Похвали ѝ се по Нова година, миналата, че си е купила кола и през лятото щяла да си дойде с колата. Но не си дойде... Случило се е нещо? Или пък не са ѝ разрешили испанците отпуска, който вече пета година ѝ обещават? Като звънне сега за Нова година, дано да не забрави да я запита какво точно е станало!

Набра пак номера на Ярката — свободно, а пък никой не вдига!

Ама и докога да чака тъй? Като не ѝ знае нарядите на Ярката — кога спи на пъртината и кога бодърства вътре до печката? Сто пъти ѝ го казва Ярката — по часове и по минути, а тя сто пъти не може да ги запомни! Ще си вземе утре лист и химикалка, като тръгне към клуба за партито, че да си ги запише най-сетне нарядите ѝ и като се случи като сега, да знае къде да я търси! Всичко става... И са се разбрали всички помежду си — почувства ли се някой зле, или пък му се появи нужда от разговор с някого, без никакви притеснения да звъни на всекиго! Сами хора са повечето — всичко с всекиго може да се случи... Добре са в селото само Кольо Калчев и Неда. Двама са си. А и синът им Румен Калчев през ден, най-много през два, си е тука — да наглежда работите на кооперацията, а и тях да наглежда...

„Орисия!“ — рече си Панделката и намести слушалката върху телефона. Бяха премръзнали краката ѝ, а пък още стискаше терлиците в едната си ръка! Пусна ги на стола до масичката, прибра се в стаята си и се навря в леглото. И чаршафите ѝ бяха изстинали!

„Орисия!“ — рече си пак Панделката и разбра, че няма да може вече да се заспи. Размисли ли се ей тъй за дъщерите си, за Ярката, за

другите хора от селото, за Маринчо Лалев, който снощи така и не се прибра от Дряново, докато блъскаха картите, как я ругаеше Даскала, че все не е играла това, което на него му се иска... Да му се не види и Даскала! Само той да бие! Какво му пречи и противникът да бие някой път? Ама не — все той да е отгоре! Затова обича Цеца да играе с Маринчо Лалев — каквато и глупост да направи, никога не ѝ се кара! Само се усмихва и продължава да дъвче кибритената клечка в ъгъла на устните си. Тази кибритена клечка много го издава, че не му е много спокойно и на него... Приискава ѝ се понякога на Цеца Панделката да му каже да се остави от това повторно или за трети път заминаване за Русия. Не знае какво може да завари там, не е сигурен същото ли ще бъде, каквото е било, не може да бъде и в себе си сигурен дали ще може да живее далеч от това село и от тези хора, с които толкова дълго е живял! Какво ще му бъде? Че и майка си се кани да замъкне там! Е, това вече ще бъде грешка! И трябва да му го каже — поне това! Мълчала е досега, за да не излезе, че му се натрапва. А защо пък да не му се натрапва? Почти връстници са — тя е само с четири години по-голяма. Заедно са расли. После всеки е живял живота си, както животът му се е наредил. И как пък няма очи и да види кое как е, какви са нещата около него и какви биха могли да бъдат? Дъвче кибритената клечка и се усмихва...

На Ярката всичко ѝ е ясно! От Ярката нищо не може да се скрие! И много нетактично понякога подмята разни неща, дето, ако покрай тях не бяха само мъже, отдавна да са станали ясни на всички. Веднъж дори Цеца ѝ се разсърди и я помоли да спре с тези подмятания! „А самата ти защо не му кажеш?“ — запита я Ярката. „Какво да му кажа?“ — трепна Цеца. „Това, което мислиш по въпроса!“ „А аз какво мисля по въпроса?“ „Уточни си, уясни си го и не чакай той сам да се сети, защото той никога няма да се сети!“ „А защо да не се сети?“ — почти изплака Панделката. „Защото всички мъже са такива — отсече Ярката, — трябва да си вдигнеш полата, за да разбере, че имаш някакви чувства към него!“ Толкова е плесната в устата тая Мария, че няма накъде повече... Но... върне ли се Маринчо Лалев от Дряново, веднага ще му каже... Поне това, че на стари години просто няма право да разнася майка си като неодушевен предмет насам-натам по света, само и само да му бъде добре на него! Когато даже и това нещо не е никак сигурно. Защото винаги почти така става — мисли си човек и силно

желае да се случи еди-какво си, а то се случва нещо, дето не го е и помислял...

Нейният случай примерно е абсолютно потвърждение на това правило, което Панделката нарича орисия, а други пък наричат съдба! Но то си е едно и също — нито от едното може да избяга човек, нито от другото...

Цеца или Цветанка, или Цецето (и помен нямаше още от това „Панделката“) завършваше икономическия техникум във Велико Търново. И беше в последния курс. И срещна Борис на новогодишния бал, който ръководството на техникума организираше заедно с ръководството на Военното училище за учениците и курсантите...

Значи, ако беше записала гимназията в Дряново, както баща ѝ и майка ѝ настояваха, нямаше да има никакъв такъв бал, никакъв Борис (по-сетне Боби) и всичко, което последва...

Цецето се дипломира с успех много добър и нещо отгоре, а пък Боби го произведеха младши лейтенант. И как само му стояха и униформата, и фуражката, и кортикът! А пък трябваше да се разделят... Тя трябваше да си отиде на село и след десет дни да започне работа в Радио завода, а той трябваше също след десет дни да се яви в Любимец, закъдето го бяха разпределили. И като много ѝ се искаше още малко да бъдат заедно, покани го да дойде на събора в село, който се падаше същата събота и неделя, които предстояха. И Борис дойде. С униформата и с кортичето си. И стана Боби... Баща ѝ и майка ѝ не можеха да му се нарадват! И доведоха вечерта у тях Генерала — най-издигнатия човек в селото и нещо като майка на селото, както старшините (отпосле го разбра) са майки на ротите. Боби трепна, като видя Генерала, и цяла вечер се държа много неестествено. На всички вика „тъй верно“ и „слушам“. Пита го майка ѝ дали да му досипе от пълнените пиперки и кюфтетата, а той: „Тъй верно!“ Покани го тя да поизлязат из селото, а той: „Слушам!“ — и тръгва отподире ѝ като паленце някакво...

В центъра на селото свиреше музика. На дансинга танцуваха по двойки, а като засвиреше музиката хоро — навървяше се по циментовия кръг най-дългото хоро, което може да си представи човек! Играха хора, румби, танцуваха танга и валс — все едни и същи, защото музикантите от съседното село само тези знаеха.

Трябваше вече да си тръгват. И... противно на всички очаквания — Генерала още беше на масата. И... Боби: „Разрешете да остана!“ „Остани“ И... се поведе помежду им един много военен разговор: „Юнак, а сега накъде?“ „В Любимец!“ И нарежда: тази и тази армия, батальон, рота, отделение... „А не ти ли се иска да останеш тук по-наблизо?“ — подсмивва се Генерала и многозначително поглежда към Цецето. А Боби, без дори да я погледне, отвърща: „Съвсем не знам?“ „А пък аз знам! — казва вече поразгърден Генерала. — Ще те взема при мене в Свищов. Пък после ще видим...“

И го взе в Свищов. А после и Цецка изтегли при себе си — в секретната секция. А после пък — Боби и Цецка се взеха. Дигнаха баща ѝ и майка ѝ голяма сватба, за каквата бяха мечтали от своята насам, която никак не беше им харесала. На сватбата дойде и Генерала... Беше сватба — да ти хвъркне фуражката!

Генерала го изтеглиха в София — направиха го началник на войските. Той изтегли тях в София. И започна Генерала да си строи блок в София. Включи и тях в блока. Всичките спестявания от село се преместиха в София. Без никакви заеми достроиха апартамента и се нанесоха в него — на етаж на Генерала и врата срещу врата с него. Само дето вече Генерала го нямаше — бяха го изтеглили в чужбина като военен аташе или нещо по-голямо...

И излезе изведнъж, че на пагоните на Генерала са се крепили и животът им, и бракът им... А може пък и да не е било точно така? Но... така излезе...

Цецка работеше в секретната секция като волнонаемна, но с всички добавки, които се полагаха на военните. Боби работеше в щаба. Пътуваха заедно за работа, а се връщаха в различно време — тя около пет и половина, той — когато както се случи: веднъж — задържали го, друг път — били в командировка и закъснели, трети път — наложило се да остане в поделението, за да смени дежурния, който късно се обадил, че има нещо неотложно и не може да се яви... Но всички тези разминавания взеха да се случват, след като Генерала беше заминал! Можело е да се усъмни? Но... не се усъмни и нещата сами си дойдоха на мястото...

Беше започнало да се разминава и отиването им на работа: или ще тръгне по-рано, или няма да се е дообърснал, или ще има ходене в министерството...

Вече нито го чакаше, нито го питаше дали ще тръгва!

Така тръгна и онази сутрин... И пристигна. И седна зад бюрото си пред гишето на секретната секция с решетките, когато разбра, че са се изгубили ключовете ѝ. Цялата връзка! С печатчетата за слепките — 08 и 36! Побягна към къщи, прерови навсякъде, но не намери ни ключовете, ни слепките! Изчака трамвая, с който беше дошла — каза ѝ ватманът, че никакви изгубени вещи не са му предавали тази сутрин, освен повредения чадър, който виси на закачалката зад кабината. Запита го колко „единици“ се движат по този маршрут. Каза ѝ, че са три тази сутрин, но едната поради повреда се е прибрала в гаража. Изчака другия, който се движи по маршрута — няма ги ключовете. Взе такси и отиде в гаража — няма ги и там!

Върна се в секцията и доложи, както е положено, че е изгубила ключовете на вратата, на касата си, на бюрото си и слепките, които съпровождат ключовете. Забръмча като кошер секретната секция — отпочна се веднага смяна на всички брави и бравички, подбраха се нови номера на слепките, сменяха се восъчни печати и пластилини...

А през всичкото това време, че и вечерта, че и следващите няколко дни довчерашната „колежка“, „приятелка“ или просто „добра позната“ даваше обяснения. При когото я заведат. Или на когото доведат при нея в дъното на коридора — бяха вече я лишили от достъп до секретната секция!

Точно през тези няколко дни Боби беше зачезнал. Смили се някой да ѝ каже, че е изпратен по инспекция в енския батальон... Каква инспекция? Всички заповеди за инспекции и командировки минаваха през нея, а такива не бяха постъпвали до сутринта, когато изгуби ключовете. А пък той беше заминал точно тази сутрин — без дори да ѝ каже, че ще пътува...

На третия ден я снеха от секретната секция и я назначиха като хигиенистка, и то не в щаба, а в администрацията на поделението.

Боби се върна и изобщо не се изненада от това, което се е случило. Каза: „Можеше да се очаква.“ „Какво е можело да се очаква?“ — запита го тя. Но той махна с ръка и излезе от стаята.

Което се случи до края на седмицата, също можеше да се очаква — на събранието на първичната партийна организация я изключиха от партията. Нарече я някой „елемент — безотговорен и крайно опасен“, произнесе се друг, че случилите се неща не могат да бъдат прощавани

и трябва да бъдат наказвани с най-голямата строгост, трети обобщци, че изключването от партията е неминуемо, но трябвало да се помисли и за възстановяването на средствата, изразходвани за смяната на цялото обезопасяващо секретната секция имущество — брави, ключове, печати, които, най-грубо пресметнати, могат да надхвърлят двеста лева, а даже и двеста и петдесет лева...

Като да не беше работила с тези хора, да не беше пила кафе с тях, да не бяха заедно празнували 23 септември, да не бяха ходили колективно на излети и на опера — никой не я защити! Никакъв не се обади и Боби... Той поне можеше да каже някоя добра дума, но не я каза и така зачеркна целия им живот до този момент!

Беше се прибрал след събранието преди нея, защото на нея изобщо не ѝ се искаше да се прибира. Дълго се скита из парка и сетне из градинката, като все заничаше в краката си и под пейката — да търси ключовете и печатите и там, където изобщо не беше минавала! Крачеше, стиснала дамската си чантичка под мишница, току я поглеждаше да не би да се е отворила, та да изпадне нещо от нея — сякаш можеше да има нещо в нея, след като ги няма ключовете и печатите!

Дъждът продължаваше да вали — беше се просмукал през тъничката ѝ дрешка, студен и есенен се стичаше по гърба ѝ, натежалата пола току се свличаше и тежко се заплиташе в краката ѝ.

Беше стигнала до кварталния тотопункт. Свърна наляво, отмина трафопоста и се изправи пред блока.

Светеше само прозорецът на хола им...

Отвори тежката метална врата на входа. С усилие и нежелание заизкачва тридесет и трите мраморни стъпала до площадката на етажам...

Боби вече си беше стегнал куфарите. На една закачалка беше провесил парадната униформа, навряна цялата в голям найлонов чувал...

Повтори адреса и номера на телефона. Сложи слушалката.

— Предстои ти повишение... — някак безучастно му каза Цеца.

— Предстои ми повишение! — каза ѝ той. — Много добре знаеш, че ми предстои повишение!

Позвъниха от таксиметровата служба.

— Да. Чакам!

Цеца свали мокрите си обувки и ги отнесе на мокетчето до вратата.

Боби пренесе двата куфара на площадката. Върна се да вземе чувала с униформата. Преметна я на ръката си и се изправи насред хола.

— Като ми мине повишението, и... ще се върна...

— Моля?

— Ще се върна! — повтори Боби.

— Няма да се върнеш! — каза му Цеца. — А сега тръгвай — таксито спря долу.

Притиснал униформата до гърдите си, мина ребром покрай нея и излезе.

Вратата сама се затвори.

Ето така остана Цецка сама... И понеже косата ѝ беше много дълга, а работата ѝ на хигиенистка много и много неудобна, привърза я с една панделка — горе, на върха почти, та започнаха да ѝ викат Цеца Панделката. Не се обиждаше — нямаше какво вече да я обиди!

Но му го каза веднъж на Боби — това, което ѝ се искаше да му каже...

Една сутрин — метеше заедно с войниците алеята от входа на поделението за към щаба, когато заприихдаха офицерите, волнонаемните, колежките и колегите от секретната. Зададе се и Боби — със съвсем новичките си пагони. Изстъпи се отпреде му.

— Как са децата? — запита я той.

— Да ми се чуди човек — каза му Цецка, — защо измежду толкова много мъже точно тебе съм избрала да бъдеш баща на децата ми?

— Разбрахме се, разводът да бъде по взаимно съгласие!

— За това се разбрахме! — каза Цецка и стисна дръжката на метлата.

— Тогава? Какво искаш още? Оставям ти и жилището, и колата. Всичко ти оставям!

Цецка забръска дебелия килим нападали от липите листа. И започна да се смее — ама тъй се смее, че чак метлата ще изпусне!

Върнаха се две войничета да ѝ помогнат да догони останалите...

Вятър се изви отвън — прозвъннаха стъклата на прозорците и сякаш да се поразлюляха тъничките завеси. Куче сънено пролая някъде

от през празните дворове, пряспа сняг се сурна от стръмния покрив над стъпалата и пак стана тихо, самотно и тревожно, в което като гръм отекна гъгнивият, простинал глас на радиоточката!

„Няма да се спи! Трябва да се става!“ — рече си Панделката и мисълта ѝ пак се върна на ония дни... Все тъй ставаше с нея: работи си нещо или даже както си приказва с някого, и... застане пред очите ѝ онова злополучно за нея събиране, на което ни един не се намери ни една добра думица да каже за нея. Пък заедно бяха работили дълги години и дълги години заедно си бяха пили кафето! И... започна да ѝ се струва в такива мигове, че не е загубила ключовете тогава, а ги е скрил Боби или пък някой друг. Ама кой друг? И защо да ги крие Боби?

Изтегли от взаимоспомагателната каса петстотин лева, за да заплати бравите, бравичките и ключалките (впрочем абсолютно същите като предишните — само такива се бяха намерили по складовете!), а с остатъка купи на децата зимни якета, че им бяха омалели старите...

Сама отгледа дъщерите си, сама ги изучи, сама ги изжени. А остане ли сам един човек — остава като на един крак. И започна да куцука в живота. Можеш ли да настигнеш някого с куцукане? Че и да го изпревариш? Не! Не! И не! Изоставаш, изоставаш и... на село!

Хубаво е тука на село, но не ѝ е хубаво, че е далеч от децата! Обаче беше станало невъзможно пък да не се вдигне и да си дойде тука...

Пенсионира се при първата възможност — излезе някакво такова временно решение, та който иска, да може да се пенсионира, преди даже да е навършил необходимата възраст. Веднага подаде документите. И веднага я пенсионираха. Със съвсем нелоша пенсия, защото представи в Пенсионното доходите от последните три години в секретната секция. Свърши ѝ някаква работа тази проклета секретна секция! Ама зетят — недоволен! Все върви, все сумти, все нещо не му е както трябва... Тъй ли? Взе един ден раницата от килера и мешката (само те ѝ бяха останали от Боби), натъпка в тях дрешките си, панделките си, двата чифта обувки — зимните и летните... и осъмна една заран в село!

Добре че бяха строили старите здраво: помете паяжините, вароса, позабърса шкафовете и мебелите, поизтърка постилките и

завивките и заживя като Симеонча — няма сърдити хора наоколо ти и най-важното — няма ти на кого да се сърдиш!

Запаса престилката.

И... пак се заопипва за ключовете! Ей... да ти се не видят и ключовете! Откакто си е дошла, нищо не заключва, ни портата, ни някоя от къщните врати, а вземе ли да излиза, все се опипва по джобовете и тръгне ли нанякъде, все стиска чантичката под мишница — да не би нещо да изпадне от нея!

Едни глупави ключове на една още по-глупава секретна секция, в която, мисли си сега, никога не е имало нещо секретно, по такъв глупав начин да съсипят живота на човека! Че... и на няколко човека още! Че... и за години напред! Дъщерите й — отраснаха без баща! Внуците й — растат без дядо! Децата на внуците й — и те ще чувстват, че нещо в тяхната фамилия не е било съвсем в ред и още не е в ред...

Просто да не иска и да помисли човек колко големи и направо непоправими могат да бъдат последствията от една такава нищо и никаква, както й се вижда сега, историйка с някакви си ключове на някаква си секретна секция!

Поне докато рине снега до портичката и до нужника в дъното на двора, няма да мисли за това!

А дали първо да не позвъни на Маринчо Лалев, уж да го пита дали ще тръгва да разрива пъртини на бабите, та да го покани да се отбие и при нея — дебел сняг е навалял, няма да може сама да се справи с него!

Или да позвъни на Ярката? Тя трябва вече да се е прибрала от полосата си и нещо да е разбрала за това, дали Маринчо Лалев се е прибрал снощи, и да й го каже...

Решава Цеца Панделката, че е по-добре сама да си направи пъртините и като ги направи, рано-рано да отиде да чака за хляба пред клуба. А там вече ще завари Васил Върбанов и Даскал Колю, които ще й кажат всичко, което толкова живо я интересува...

Така ще бъде най-добре да направи!

Стисва Цеца Панделката дебелата дръжка на шперплатовата лопата и се изправя срещу бялата стихия на зимата — много зима, много сняг!

И... пак опипва дълбоките джобове на престилката...

Толкова е дълга тази престилка, че или се подгъва във високите кончове на ботушите, или като се свлече надолу, и направо размита навалялото през нощта. Така е трупало, та да не може със сигурност да се каже били ли са разривани тези същите пъртини вчера, или не са били разривани...

ВЪРХЪТ НА СЛАДОЛЕДА

Предчувствие за зло, за някаква непоправимост и върховна несправедливост обхвана Японеца още щом си влезе вкъщи и опипом намери ключа на лампата. Врътна го, блисна възмижавичката светлина на слабата крушчица и освети бежарския безпорядък на стаята, който този път изглеждаше още по-безпорядъчен, тъй като на масата беше застлана снежнобяла покривчица, върху която се ширеше и извисяваше голям десетлитров буркан с лепнат на възжълтото стъкло голям, калиграфски изписан етикет:

SOIA HISPIDA

Сорт: „Върхът на сладоледа“

Селекция на „Кубанска-276“ и „Павликени-519“

Срок на засяване: 14–25 февруари.

Сеитбена норма:

- при поливни условия — 4–5 кг/дка;
- при неполивни условия — 5–7 кг/дка.

Период на вегетация: 120–160 дни.

Предполагам добив:

- при поливни условия: 240 кг/дка;
- при неполивни условия: 190 кг/дка.

Период на селекция. 1993 год. — 2001 год.

Селекционирал: Кирил Кирилов — Японеца.

„Ама че нелепост! — почти изплака Японеца. — Някаква си стая, в някакво си село, съвсем на края на някакъв си свят и... някой си, който селекционирал нещо си!“

Толкова нелепо прозвуча фалцетният му гласец, че сам Японеца се сепна. И... преди още да се е окопитил съвсем, взе припряно трите крачки от вратата до масата, грабна буркана с посевния материал и

почти го стовари в ъгъла на стаята на малкото свободно място между стената и кухненския бюфет с липсващите вратички. Върна се и седна на стола до масата. Наведе се, внимателно подхвана глобуса и го курдиса между себе си и ъгъла. Но погледът му пак намираше буркана. Изхитряваше се, някак заобикаляше голямото земно кълбо, облепено на изпокъсаните места с тиксо, и пак се стоварваше върху етикета на буркана...

Изтегли чекмедженцето на масата, извади голяма, напъхана в целофанен плик папка с надпис: „soia hispida“, поприглади надписа, отнесе и папката в ъгъла. Преди да я постави върху гърловината на буркана, внимателно опъна няколкото ката тензух и хубаво пристегна ластичето. Тръшна папката върху тензуха и както си беше наведен, насъбра черджицата и я хвърли върху почти десетгодишния си труд. Тя пък взе, че падна. Смота я наново и този път така я нагласи, че отвсякъде да скрие буркана.

Върна се и пак се настани зад глобуса. Избърса ръка о крачола на летните си панталони и завъртя кълбото. Спря го с единия си пръст и притиснат от пръста му се оказа Буенос Айрес. Разтвори голямата енциклопедия. И я затвори. Знаеше всичко, което имаше писано някъде за Буенос Айрес, за Буркина Фасо и за Конго Бразавил. Както и за всяка друга държава и държавица: население, столица, брой население на столицата, основни градове, поминък, процент градско население, процент селско такова...

Парадокс! Името си не може да каже понякога, като се натръска, а ако го запиташ нещо за Нова Прага или за Стара Прага, като същински пътеводител ще те поведе по всичките новопражки и старопражки забележителности! Имаше даже един период, в който Даскал Кольо, като най-хазартен и подъл тип в селото, организираше обзалагания: ако се намери въпрос от географията, на който Японеца да не отговори — черпи Васил Върбанов, ако отговори на всеки един въпрос — черпи Даскала. Не се намери такъв въпрос, но Даскала не мирясваше. Идваше на следващата вечер с ново тесте въпроси. Васил Върбанов теглеше въпросите, Японеца отговаряше, а в края на сеанса Даскала притичваше до вкъщи за шишето джанкова. Васил Върбанов сложи край на този хазарт. Каза веднъж на Даскала:

— Даскале, много ти се иска да докажеш на някого, че не е толкова добър в нещо си, колкото му се иска, ама този път си намери

майстора! Добър е човекът! И точка! Може в хиляда други работи да е пълен прохода, ама в географията е цар!

— Бе, не може да е толкова добър, бе! — не мирясваше Даскала.
— Ще го хвана някъде натясно... Всеки човек си има тясно място, ще напишам и неговото!

— Ама дотогава ще ти се свърши джанковата!

— Ти недей да ми мислиш джанковата!

— Никакви въпроси вече! — отсече Васил Върбанов. — А пък ако си толкоз любознателен, чети голямата енциклопедия! Японче, ще му я дадеш ли?

— Че тя и бездруго все у него стои, да ми търси тясното място...

— Нека си я чете! А аз за тебе имам много привлекателна идея...

— Нищо не ме влече вече! — рече му Японеца.

— Само пиенето? — ехидно запита Даскала.

— Не ме влече пиенето — усмихна му се Японеца. — Друго ме влече, но понеже то не става, значи нищо не ме влече...

— Трябва да ти уредим гастрол при Петър Вучков. На тема „география“. За да види, че наистина минутата е много! Той сам не знае колко много нещо е не минутата, а мигът... За един миг животът ти може да се обърне! И светът може да се обърне! Към по-добро... Ама по-често към по-лошо... Затова народът е измислил израза „Бог да пази“.

— Точно заради това! — обади се пак Даскала. — Баш заради „Минута е много“ на Петър Вучков народът е седнал да измисля разни изрази...

— Ще споменат селото ни по телевизията! — продължи да нарежда Васил Върбанов. — Кога друг път ще ни споменат нас по телевизията...

— Понеже по вестниците вече ни споменаха...

— Говори за интервюто ми! — рече, без да поглежда Даскала, Васил Върбанов. — След като съм му казал, че са преиначили думите ми и не са ги казали всичките! Но приказваме сега за гастрола на Японеца: как ще се яви при Петър Вучков, как ще му скрие на него и на целия народ шапката, как ще пипне наградата...

— Колко е наградата? — запита някак много безучастно Японеца.

— Ами... И сто лева може да стигне... Че и двеста!

— Няма да ми стигне за пътя до Япония!
— Ами ти ще вземеш удвоената награда... Няма начин!
— Пак няма да ми стигнат за пътя до Япония...
— Ще ти дадат и разни книжки от разни издателства...
— Няма да се явя при Петър Вучков! — отсече Японеца.
— Дори ако цялото село ти се помолим?
— И тогава! Помолете Петър Вучков да дойде тука!
— Това пък никога няма да стане! — някак зарадвано рече Даскала. — Обзалагам се, на каквото кажете!

— Този пък пак... — махна с ръка Васил Върбанов. — Аз ще му напиша, че имаме тука такъв и такъв човек, а пък той — да си решава. Най-малкото ще прочете писмото и пак ще се спомене селото ни по телевизията...

— Голям праз, като се спомене селото ни по телевизията! — вдигна двете си ръце Даскала.

— Празът ще бъде такъв, какъвто ние си го направим! — рече му, без дори да го погледне, Васил Върбанов. — И такъв ще си го ядем!

И се изправи, за да стане ясно на всички, че са му додежали такива ялови приказки, че е вече време да се разотиват и да тури той катинара на клуба...

През глобуса сякаш вижда закрития с чергата буркан... И марличката отгоре. И папката. И калиграфски изписания стикер...

Няма къде да избяга от този буркан! Няма къде да се скрие от него! Колкото и да се заглавква с яловите работи на Даскала, на Васил Върбанов, на селото и на света, който се е втренчил в него от овесените по стената карти, от томовете на Большаята енциклопедия и от кръглата, петноса на повърхност на големия като самото земно кълбо глобус...

Така се получи: като не можа той да отиде при света — докара света при себе си!

То пък един свят...

Тежко е да си пиан на този свят, а да си трезвен е просто непоносимо! Както са непоносими спомените ти от миналото и както могат да бъдат непоносими смътните ти предчувствия за бъдещето, където няма нищо добро и нищо светло. И как да има? Когато те гледа този буркан и те следва навсякъде, където си бил или си намислил да отидеш...

Просто ужас! Десетгодишен... Петдесетгодишен... И за сто и петдесет години напред...

Десет години да работиш, за да го напълниш този буркан с първокачествени семена *Soia hispida*, а те да се окажат напълно излишни — като целия ти труд и като тебе самия!

През деветдесет и първа институтът още се занимаваше с пряката си работа — да създава, изпитва и осигурява нови, високодобивни и висококачествени сортове.

През деветдесет и трета се появиха съмненията, че никому не са нужни, а в края на същата година — че са станали напълно излишни...

Тогава се появиха и слухове за големите съкращения в щата. Когато и без големи съкращения бяха останали съвсем малко хора. Имаха всъщност пет бройки!

Без директор институтът не можеше да остане.

И без зам.-директор.

Оставаха трима научни работници, измежду които трябваше да се извършат големите, обещаващи висока ефективност съкращения. Попова беше почти пред приключване на задачата си, имаше двама сина студенти — единият в някаква филология, а другият в Селскостопанската академия. Бъдещ кадър — бъдещ колега. С топ не можеш да помръднеш майка му! Не биваше да се пипа и доктор Наумова — оставаха ѝ две години и три месеца до пенсия, а мъжът ѝ наскоро беше получил инфаркт, което нещо странно съвпадна със снемането му от длъжност главен технолог на завода за фуражни смески. Можеше, значи, да се пипне само младият научен сътрудник Кирил Кирилов, който още не беше станал Японеца, не беше близвал мастика и всичките възможни и невъзможни смеси и облаци, в които неизменно влиза и мастиката...

Сам, без никой да му казва, подсказва и насочва, поднесе молбата си за напускане на г-н директора — отличен довчерашен другар. Другарят — вече господин, с облекчение подписа молбата му, стана иззад бюрото си и го изпрати почти до вратата на огромния тоталитарен кабинет, предназначен някога за големи работи и още по-големи успехи...

И отново парадокс: когато институтът спря да работи, Кирил Кирилов започна да работи!

Остана в Дряново само няколко дни. Не даже няколко, а точно три! Родителите му останаха в шок. И не даже в шок, а в шок и ужас едновременно! Мислеха си отначало, че си е дошъл за празниците. Съкращението, уволнението или оставането му без любимата и перспективна работа по най-странни стечения на обстоятелствата съвпадна с Първи май, който трябваше да се слее с 6 май, та се беше отворил празник — голям колкото циганска сватба. Каза им, че не си е дошъл за празниците. И им разказа всичко, както се беше случило — за Попова, за съпругата на инфарктния технолог, за другаря господин директор, който с радост прие молбата му за напускане и с видимо облекчение сложи парафа си — отгоре като резолюция и отдолу, за да разпорежи на личния състав уреждането на формалностите... Баща му — бившият учител по ботаника и химия — стисна здраво бастуна си, погледна го някак разсеяно над очилата с дебели стъкла и каза: „Този е луд!“ Майка му — пенсионираната главна счетоводителка на „Наркооп“, се заоглежда да търси лудия и нищо не можа да каже. Само започна да изтрива всичко, което попаднеше в ръцете ѝ — за три дни напълни кофата за смет отвън с изпотрошени супници, чинии и чаши...

Не можеше да се живее вкъщи. Стария чете старите броеве на вестник „Пенсионер“ и все стиска бастуна. Старата снове до кофата за смет и обратно и се чува как пошляпват чехлите ѝ — веднъж по пометените плочки и още веднъж — по бледите, чак синкави пети...

Обиколи всички места, с които бяха свързани спомените му в градеца, но или спомените бяха избледнели, или местата бяха избледнели — видя му се всичко чуждо, съвсем непознато и толкова застинало в някаква непонятна неподвижност, че изглеждаше като мъртво или най-малкото като не съвсем живо.

По обед срещна трима от бившите си съученици...

Чу да му викат отнякъде, съвсем както някога му викаха:

— Кари! Карка!

Заоглежда се. Никой. И пак:

— Карка! Кари... горе сме, бе! Погледни нагоре!

Видя ги: Гогата, Ванката и Гришата — пълзяха по стръмния покрив и пренареждаха плочите на старата къща, която, виждаше се от дърворезбованата табела, бяха обявили за паметник на културата.

— Изчакай ни отсреща! След петнайсет минути сме при тебе!

„Отсреща“ се намираше кафенцето с трите маси и двата чадъра, които все не успяваха да засенчат всичките столове. Седна на единия и слънцето веднага се извърна, за да падне точно върху него.

Позанемарена леличка дойде и го запитва какво ще желае. Каза ѝ: „Чакам!...“ „Кого?“ Посочи ѝ паметника на културата. „Ааа, ясно...“ — рече многозначително леличката и хлътна в нисичката врата...

Изясниха му се много неща и на него! Приятелите му имаха фирма. Президент на фирмата беше Гришата. Фирмата се казваше „Строим. Разрушаваме. Ремонтираме“ „Всичко едновременно ли?“ — усмихна се Кирето. „И така става понякога!“ — отвърна съвсем сериозно президентът. „Слаб е като президент! — намеси се Гогата. — Заради туй, че е пипкав, изпуснахме мавзолея! Ако беше подал навреме офертата ни, щеше да чуеш много неща за нас — на десетата минута нямаше да има ни мавзолей, ни Президентство, ни Министерски съвет! Разправят, че били закуп! А тия там разни строителни министърчета се мотаха, речи го, десет дена само с едно мавзолейче!“ „Прав е! — потвърди Ванката, — много сме добри! И се занимаваме с всичко, с което някой реши да ни занимава! Не се занимаваме само с консултантски услуги — първо, няма кого да консултираме и второ, президентът ни отказва да се занимава с мръсни работи! С мръсни канали — да, но с консултации — никога!“ „Недей да си лаеш президента — закани му се Гришата, — защото може гладен да останеш! А твоята фирма как е?“ „Фалира!“ — отвърна му Кирето. Кое то си беше самата истина. „Не си го слагай — успокой го Гришата. — Не си първият фалирал, няма да бъдеш и последният! И значи ние черпим, понеже не сме още фалирали!“ „Президентът черпи!“ — уточниха в един глас Гогата и Ванката.

Ако се съди по това как поръчваха, фирмата „Строим. Разрушаваме. Ремонтираме“ процъфтяваше. Особено откакто бяха почнали да работят за Института по паметниците на културата. Жегна го малко думичката „институт“, ама съвсем за малко: както не беше се отпускарал на пиене, сега изкристализиралата мастика и ментата, която я правеше да зеленее като опитно поле, леко полюшвано от пролетен вятър, извея всичко и го налегнаха лекота и доброта, каквито не беше изпитвал никога. Беше щастлив, че още може да обича този свят — момчетата, полуусмихнатата леличка, баща си и бастуна му, Попова, прединфарктната Наумова, много любезния, ощастливен господин

директор и бивш другар, и много бивш колега... „Не той!“ „А той!“ „Кой всъщност е бившият колега?“ „Той, Кирето, е бившият колега!“

— Още едно облаче? — пита учтиво господин президентът.

— От къде на къде пък „облаче“? — питат в един глас Гогата и Ванката. — Като ще поръчваш — облаци поръчвай!

Но тях никой не ги пита. Гришата пита него:

— Както кажете! — вдига рамене Кирето и раменете му сами се свличат в рехавата сенчица на чадърите...

Когато се събуди на леглото в ученическата си стая, до ученическото си бюро с учебниците от последната година в гимназията и дървената съдинка с остро подострените моливи, не можа в първия момент да осъзнае къде точно се намира и как е попаднал тук.

Тъмнееше единият от прозорците, а в другия люлееше светлината си разклатената от силния вятър улична лампа. Олюлявайки се, нахлузи панталоните, навлече ризата си, взе от закачалката винтягата и заслиза надолу по застланото с черги стълбище. Часовникът в коридора над вратата удари един часа.

В кухничката светеше!

Стария гледаше в една точка на стената, където нямаше никаква точка.

Майка му изпусна плетивото и куките си, но не се наведе да ги вдигне.

Мълчаха дълго — той, защото нямаше какво да им каже, те — защото нищо не искаха да му казват.

Именно в това мъчително и отчаяно мълчание Японеца, който още не беше се превърнал в Японеца, за пръв път стигна до тежкото прозрение: „Тежко е да си пиан! Да си трезвен е непоносимо!“

Помисли си го, помисли колко чужди са си станали, как те го искат да го имат като онзи осемнайсетгодишен кандидат-студент, а той им се е натресъл като трийсет и толкова годишен — без минало, без работа, без бъдеще! Помисли си още хиляди неща и запита нещо, без изобщо да се е замислял някога за него...

— Къде са ключовете за къщата на село?

Майка му трепна, а баща му, без да откъсва поглед от несъществуващата на стената точка, каза обидено:

— Мислехме си, че той само е полудял, а пък той сварил и да се пропие! Да ми го носят тука като чувал с картофи! Пред очите на всичките съседни, пред очите на целия град... Че и намерил с кого да седне да се напива...

Проясни му се целият следобед — ако беше се напил горе в стаята си, можеше да му се прости, но... „чувал с картофи“ „пред погледа на съседите“ — това никога нямаше да му прости Стария! Може да се направи, че го е забравил, но никога няма да го прости!

— Запитах за ключа на къщата в село?

— Над вратата е — с усилие отвори устата си майка му. — Повдигни керемидката и ще го намериш. Ние отдавна не сме си ходили. Десет години може да има, откак не сме си ходили... Откакто му взеха книжката заради очите...

— Ти да мълчиш! — стисна бастуна Стария. — Дума да не съм те чул да му продумаш!

Старата изпусна и носната си кърпичка, която досега беше стискала в шепата си...

Излезе.

В края на градеца го подгониха кучетата. Напъди ги с винтягата си и те се дръпнаха. Вървяха с него почти до стария мост над реката, а там вече го изоставиха и те...

Заживя на село най-двойствения живот, който някога някой е живял — вълн от къщи един човек и до вкъщи един, а като влезе в пристройката — съвсем друг... И сезоните беше си разпределил на две: в късна есен и през зимата — да не изтрезнява, а от най-ранна пролет и през цялото лято — капка да не слага в устата си!

— Характер! — произнасяше се по видимата част на тази двойственост Даскал Кольо. — А пък най-трудното нещо е да проумееш характера на един човек!

— Ти пък, като кажеш нещо, че... — прекъсваше го Васил Върбанов. — За какъв характер може да става дума при човек, който зиме се напива като пряспа, а лете ходи трезвен като кукуряк! Просто само такова може да се очаква от такъв човек... дето не яде месо, а само соя и соев шрот и се води по акъла на госпожа Писателшата да четете Петър Дънов и компания!

— К'во ти пречат на тебе госпожа Писателшата и Петър Дънов? Аз ето това не мога да разбера... Госпожата според мене е свестен

човек, а господина нямам чест да познавам и за него не мога да се произнеса и да отрежа, както правиш ти: „Този е калпазанин! И този — също така!“

— Нищо не режа! — отрязва Даскала Васил Върбанов. — Само се опитвам да си обясня поведението на Японеца...

Опитваха се да обясняват нещо, което и на него самия не беше ясно...

Тези разговори ги имаше само в началото. Насетне свикнаха с положението и то вече не ги вълнуваше...

Осъмна в село с една пътна чанта тениски и панталони. Като пребъркваше джобовете си да види с каква парична наличност е изпаднал в тази дивотия, намери в джобовете на винтягата си две пликчета семена от сортовете „Кубанская-276“ и „Павликени-519“. И още... — като човек, свикнал да сее, първата му работа беше да измъкне от мазата всички прашасали и оплетени в паяжина буркани. Почисти после торището. Смеси отлежалия тор с най-добрата почва, която намери под столетната черница. Напълни изплакнатите буркани, пусна вътре по едно семенце, поля ги и ги подреди на нисичкия дувар.

Красота: от вътрешната страна — кубанските, от външната — павликенските!

Беше успял да изкорени прорасналите в градината дървета и храсталаци, вдигнал беше мястото, където да прехвърли разсада. Макар да беше закъснял със засяването, успя да получи резултат, не по-лош от този, който можеше да се получи и в института. Не бяха пълни и прецизни изследванията му, но резултатът като за начало беше обнадеждаващ — имаше земя, нелош посевен материал, беше си оборудвал и лаборатория. В пристройката. Свали старата мазилка, измаза стената и тавана наново, нареди плочи на пода, скова си голяма работна маса. Неусетно се изнизаха дните на отпуските, които имаше да ползва.

Наложи се да отиде още веднъж до института, за да приключи с него. Не намери нищо от довчерашия му живот, с който беше свикнал, а едно мъртвило — и в администрацията, и в лабораториите, и на полето, което започваше току от прозорците на лабораториите. Но пък... много му се зарадваха — черпи го господин другарят директор с коняче и кола, а колегите долу — с кафе и от домашните сладки на Наумова, месени с мед и ситно смлени орехи. Като ги гледаше колко са

добронамерени и колко са му благодарни, реши се и си изпроси една везна и един пълен сак колби, стъкленици и химикали. Както беше седнал на бившето си работно място, повдигна сака и като го видя колко е тежък, каза: „Цяло богатство, госпожо! Чак ми е неудобно да го измъкна оттука!“ „Влачи! — усмихна му се Наумова. — И като полегна с големия си бюст на рамото му, пошепна в ухото му: Не се притеснявай! На нас май вече няма да ни трябват! И ако нещо, което го има тука, ти дотрябва — звънвай и смятай, че го имаш! Нали ми имаш телефона!“ „Имам го!“ „Дай ми твоя!“ „Нямам!“ „Жалко!“ — пошепна му с горещия си дъх Наумова и се изправи, защото точно в този момент в стаята се завърна Попова. „Взех ти от домакинката две престилки — съвсем нови! Да си ги препираш... Аз се разписах за тях. А като ги скъсаш — позвъни на мене или на Наумова и... пак нови ще ти изпратим!“ „Ако и нас още ни има тука, де...“ — каза кисело Наумова, „Да... да!“ — съгласи се също толкова кисело Попова...

По такъв именно икономически и ефикасен начин оборудва лабораторията си Японеца.

И заработи миниинститутът му на максимални обороти...

Както хората сеят в градинките пред къщите си в село цветя, тъй на втората година пред неговата къща расна, цъфтя и върза плод неговият бъдещ и може би най-добър хибриден сорт.

По време на цъфтежа дойде за нещо си Васил Върбанов — тогава все още кмет. Беше май да го пита дали ще иска дърва за огрев и колко кубика да му запише. Каза му, че не ще дърва. „И как така? — изненада се Васил Върбанов. — На студено ли ще спиш зимска?“ „Никога не съм спал на палено!“ — отвърна му Японеца. „Тука зимите са студени, не са като в равнината!“ „Една вече изкарах!“ Тогава Васил Върбанов се втренчи в нацъфтялата соя, но понеже не беше виждал соя, изглежда, запита много заинтригувано: „Какви са тия цветя от тебе, бе?“ „Не са цветя, а соя! *Soia hispida*!“ — каза му и латинското наименование Японеца. „И... за какво ти е толкоз соя?“ — запита пак Васил Върбанов. „Много я обичам!“ — отказа се да обяснява по-нататък Японеца. Но онзи не се спря. „И как така я обичаш?“ „Печена! — рече му Японеца. — Мога и соев шрот да си приготвя, и соево мляко, но е много дълго за разправяне как се приготвят и как се консумират!“

Отиде си кметът, за да разкаже вечерта наелектората си, че този, новият, внукът на Киро Дюлгеров, яде само соя и соев шрот и главно с това се препитава...

Животът наистина е изплетен от парадокси — скрил е буркана с чергата и папката е скрил под чергата, пък ги вижда и буркана, и папката, сякаш никаква черга няма отгоре им!

За какво му трябваше да ги връща! Видя, че нищо не става и не може да стане — остави ги там и забрави изобщо, че си се занимавал с тази работа толкова години! С такова научно усърдие! И с такава дисциплинираност — може стаята си да не оправи с месеци и покривката на масата си да не изтръска с месеци, но полето му и лабораторията му винаги са светили: полето — без нито едно плевелче, лабораторията — без нито една прашинка! Два чифта съвсем нови пантофи скъса, а престилките на Попова отъгнаха от пране и заприличаха на съшити от тензух... Ама — не, довлече ги обратно — и буркана, и папката! Малко са нещата, с които може да се измъчва човек като него, че и с тях да се измъчва!

Рано през пролетта разбра, че синът на Даскала ще ходи в Свищов да освобождава някаква кола от митницата. Уговориха се да го вземе, да го стовари в института и на връщане да го прибере обратно. Смяташе, че за два-три часа ще успее да свърши работа. А пък я свърши за няколко минути...

Директорът беше нов, напълно непознат като име някакво в науката и... оказа се — трети по ред след онзи, на когото позволи да го съкрати наред научната му задача и почти в началото на кариерата му.

Изтръска пепелта от дългата цигара в шепата си, внимателно се пресегна до голямата пепелница, изсипа я вътре и чак тогава запита:

— Какво ви води при нас?

— Работил съм някога тука...

— Ако сте дошъл за работа, трябва да ви кажа, за да не си губим взаимно времето, че такава няма!

— Донесъл съм ви работа...

— Моля?

— Работех върху нов сорт, когато ме съкратиха...

— Много добре...

— Добре е, че успях да завърша работата си върху сорта. Системните ми наблюдения и осемгодишни анализи доказват, че може

да бъде перспективен...

— Кой?

— Сортът „Върхът на сладоледа“.

— Моля?

— „Върхът на сладоледа“ — така се казва сортът ми!

— Много хубаво! — като да се зарадва най-новият директор на института, докато поемаше папката. Повъртя я в ръцете си, пусна я най-накрая на бюрото и запита: — А... какво точно се иска от нас сега да направим за този, как се казваше... „Врх на сладоледа“?

— Да направите изпитанията...

— Тоест?

— Трябват ми двеста декара... Догодина. А за тази — десет декара. Имам семето и ви гарантирам деветдесет и седем процента кълняемост!

— Много ли е това? Или малко?

— Достатъчно! — отвърна Японеца и пак се изчерви от срам.

— И... искате значи да ви осигурим десет декара? За тази година?

— Точно така.

— Няма да стане! Нямаме нафта да изорем. И машините ни са грохнали. И хора никак нямаме...

— Но нали има все още Институт по соята?

— Има Институт по соята, но няма Институт по соята! Траем си сега, натискаме се и чакаме по-добри времена! А докато ги дочакаме, единственият начин да получите това, което искате, е... да си намерите спонсор... От нас земята и организацията, от спонсора — парите за оранта, за сеитбата, за торенето и прибирането на реколтата...

— Работили ли сте по тази система?

— Не сме. Ама може и да проработим. От вас зависи. Всъщност... Има още един начин да стане... вашата работа, но...

— Трябва първо да се разберем, че работата не е моя, а ваша!

— Ще се разберем! Ако се съгласите... Предлагам ви да предложим този ваш сладолед на някого от чуждите посолства. Намират се такива, които проявяват интерес...

— Но как? Сортът още не е изпитан!

— Те ще дадат парите да го изпитаем.

— И сетне?

— Сортът става техен. А пък парите — наши!

— Не съм съгласен!

— И аз не съм. Но, както е модерно да се казва сега: „Такова е положението!“

— Но... Вие ме изнудвате?!

— Бог да пази! — извади нова цигара новият директор. — Папката е ваша. И бурканът е ваш. Вие ми ги донесохте. Вие и ще си ги изнесете оттука!

— Така и ще направя! — грабна папката и буркана Японеца.

Нищо друго не можеше да направи. И какво изобщо може да се направи с такъв съвсем случаен човек на такова съвсем неслучайно място — директор на институт! Да му създадеш ти съвсем нов сорт *Soia hispida* — непретенциозен към почвите, сухоустойчив, високодобивен, със съдържание на белтъчини до четирийсет процента, на мазнини — двайсет и пет процента, на въглехидрати... Не може да има съмнение в данните, защото ги е получил от два съвсем независими източника. Изпрати проби и на Наумова, и на Попова — по различно време и на домашния им адрес. Получи резултатите и като ги съпостави, нямаше никакви разминавания — и двете бяха откликнали на молбата му добросъвестно и съвсем прецизно. Попова беше добавила под анализа: „Прекрасен ти е сортът!“ А Наумова: „Да ти завиди човек, че още намираш сили да работиш! Или пък — да те съжали човек!“

На излизане от портала спря до прозорчето на портиера, за да го помоли да извика Попова и Наумова — да се видят за малко.

— Няма ги, бе! Никой няма! Всички са в неплатен отпуск... Тука сме само аз и господин директорът...

— Видях го господин директора ти...

— А аз всеки ден го гледам! — отложи камуфлажната си шапка портиерът. — И му отварям вратата да излезе с колата и да отиде да върши важните си работи...

Синът на Даскала закъсня. И пристигна ядосан. Пуши през целия път назад. И мълча. И само от време на време изпъшкваше, изпсуваше някого на майката му и въздъхваше: „Одраха ме този път! Направо ризата ми смъкнаха от гърба!“

Японеца притискаше буркана до гърдите си и продължаваше да мисли за своите си работи. И все същото: „Да съм си намерел

спонсор?! Да съм си дадял сорта на някого си?! Ами то може ли така?“ И как е възможно да му предлага такова нещо! Добре: нека „Върхът на сладоледа“ да не е най-важното нещо сега, нека и книгата на Писателя да не е от най-важните неща, но нали ако я караме така — по този начин, може да бъде пропуснато и някое наистина фундаментално откритие, нещо много важно, нещо, което може да ни измъкне от кризата или пък просто да ни помогне да заживеем по-добре, по-правилно...

Трябва да приключи с този буркан! Веднъж завинаги! Обаче знае си — няма да приключи! Не е толкова лесно, пък и не е толкова просто... Не може да си позволи след толкова труд да затрие семената на „Върхът на сладоледа“! Може на някого някога да дотрябва... Може някога някой да го потърси...

Пак ще повика Маринчо Лалев с магаренцето му и малкото плужно тяло, за да изорат градината още през първите хубави дни на февруари и да направят браздите и лехите. И после — всичко отначало: на четиринайсети февруари ще засее първите семена, на петнайсети — нова леха, на шестнайсети още една... След още три дена — нова. След пет дни — друга. И на трети март ще приключи със сеитбата. И ще започне да окопава най-напред засетите...

Като камък му е увиснал на шията този буркан!

Не е хубаво обаче да седне човек и да се заоплаква от буркана си! Трябва всеки да мъкне буркана си и толкоз!

Какъв ли буркан мъкне пък Маринчо Лалев?

Даскала е ясен: влачи буркана, наречен „Треска за злато“.

Васил Върбанов мъкне на шията си държавата... И все се пита, а и всекиго пита: „Бе що за държава е тази държава, дето може да накара поданиците си да намразят живота си? Да се отвратят от него?! Да се отрекат от живота си?!“

Отговори на многобройните му въпроси веднъж само Панделката, рече му:

— Кмете, че какво ѝ е на държавата? Каквито ние — такава и тя! И на живота ни какво му е? Каквито сме ние — такъв е той! Много си е добър даже, щом още ни търпи между живите...

— А ние докога ще го търпим такъв да ни търпи такива, каквито сме, между живите? — рече ѝ Васил Върбанов.

Панделката или не разбра въпроса му, или не намери за нужно да отговаря, само повдигна ръце и пристегна панделката на върха на главата си.

Японеца нито мрази, нито е отвратен, нито се е отрекъл от живота си — просто е станал безразличен към живота си. Кое то сигурно също не е нещо много добро. Но не му се и мисли за собствения му живот. По му е лесно да си мисли за живота, примерно, на Маринчо Лалев. Живял ли е Маринчо Лалев и какво ще остане един ден от живота му? Какво? Има-няма милион, нека да са два милиона километра, навъртени по първокласната, второ-, трето- и четвъртокласна пътна мрежа на родината... Няма ги — дим и мъглица са били! Два комина — в Овча могила, Свищовско, и в Генерал Тошево, ако, разбира се, не са ги съборили досега заради огнеупорните тухли отвътре и заради желязото в бетона? И... една гора в Коми — изсечена от него, дето след толкова години отново е станала гора за сечене...

Това е!

А в живота на Японеца и толкова няма! Затова, изглежда, е престанал да се интересува от живота си и откакто се зачете в книгите на госпожа Писателшата, повече го интересува въпросът има ли друг живот след този живот, та поне там да си поживее като човек и да се реализира напълно — да види един огромен масив, засят с „Върхът на сладоледа“, да цъфти синьо и розово масивът и да се люлее чак до хоризонта — и той син и розов...

Но отговор на въпроса има ли друг живот след този живот в книгите няма! И колкото повече ги чете, толкова повече започва да вярва веднъж и да се съмнява друг път... За да се добере до отговора на този, станал за него фундаментален въпрос, започна да сънува разни умрели или да си измисля, че ги сънува, и да ги пита и разпитва: „Има ли друг живот? Или няма?“ Като се свършиха умрелите, за които се сети, почна да сънува живите като умрели...

Даскал Кольо махна с ръка и отмина — изобщо отказа да разговаря с Японеца.

Васил Върбанов му каза: „Жлъчката ти не е добре! Върви на лекар! И черният дроб от това пиене съвсем е почернял! Върви на лекар!“ „Аз друго те питам!“ — почти изплака Японеца, а Васил Върбанов само се усмихна и изчезна от съня му.

И... всички останали тъй — за всичко са склонни да приказват, но по въпроса — ни дума!

Сънува веднъж Маринчо Лалев... Уж умрял, а пък като жив — с новите маратонки, с новите джинси, коженото му яке и кожения каскет... „Маринчо, ти ще ми кажеш!“ „Не мога!“ „Само на мене ще го кажеш, а пък аз, знаеш ме, ще бъда като гроб!“ „Не мога!“ — изплака пак Маринчо и се заозърта на всички страни. „Кажи ми, бе! Като дадат социалните, ще ти поръчам един кашон мастика и половин кашон мента... Лъгал ли съм някога?“ „Не си...“ „Кажи ми тогава? Моля те...“ „Не ни дават да казваме! — пошепна притеснено и с много страх в празните си очи Маринчо Лалев. — Туй, дето мога да ти го кажа, е: животът продължава!“

Животът продължавал... Глупости! Не знае сякаш Японеца, че ние продължаваме живота — никакво „утре“ няма да има утре, ако нас ни няма утре!

А дали е точно така?

Не им позволяват, значи, да казват...

И там забрани, значи...

Още един парадокс!

И още един — Маринчо Лалев няма брак, а е женен и живее като женен, Японеца има брак, а не е семеен и живее като ерген...

И трети — когато можеше да тръгне за Япония, не тръгна, защото не беше позволено, а сега, когато уж всичко е позволено — не може да тръгне, защото парите, които му отпуска Шулева, не стигат доникъде!

Малцина не му вярват, но то си е самата истина! Има я тази истина и в паспорта му — женен е Японеца за японката Томико сан, побългарено — Томи сан...

Само дето не знае помни ли го още това нещо Томико сан, Томи сан, Томи?...

Японеца се събуди от студ. Много неприятна работа — болят те всички стави и мускули, кокалите ти пукат, иглички бодат в носа ти, а ушите ти пицят, сякаш са писнали в главата ти сто каба гайди!

Обикновено ставаше тъй: прибереше ли се от клуба, веднага се навираше в леглото, завиваше се с всичко, което докопа на една ръка разстояние, и стисваше очите си. И да му се спи, и да не му се спи —

стиска очи. Може хиляда неща да премисли и още хиляда да огледа със затворени очи, но позатоплеше ли се, кога да е сънят идваше...

А сега, изглежда, беше станало тъй — да се разправа и ядосва с този скрит под чергата буркан е заспал направо на масата! Полегнал в кръглата сянка на глобуса и... заспал! Като да е бил кьоркютук пиян... А пък не е пил от вчера... И какво пиене беше то това — две ли, три ли от Ярката, от които — едното малко. И... стоте грама на Маринчо Лалев. Той пък защо така отказа да пие? Имаше да ходи до Енергото, та да не го подушат там, че е пил?! Те... тези от Енергото пък са трезви до един и... капка алкохол не слагат в устата си! Видя ги и тях, като сменяха електромерите — да му вържат часовника за дневната и нощната тарифа поискаха на Райчо Даков петнайсет лева и половинка ракия!

Ходил е сигурно до Енергото Маринчо Лалев. И каза, че ще се прибере с влака в пет без десет, а пък не се прибра! Ако е имал ергенско отбиване някъде, на него щеше да каже. А пък не каза такова нещо... и нищо такова, с което да може да се обясни неприбирането му!

Станало е нещо?! Нещо е станало, за да не се прибере Маринчо Лалев вечерта при всички в клуба — да си направят картите и да ударят по едно от онова, което все някой ще е донесъл! Дали пък това момче от Общината, дето все викаше полицаите, не направи нещо? И да са го задържали Маринчо Лалев? За двайсет и четири часа — те сега задържането за двайсет и четири часа за нищо го нямат! Задържат те и толкоз! Но няма за какво да се хванат, че да го задържат — когато Японеца псува властта (не от някаква лична омраза към властта, а повече сеир да става), Маринчо Лалев го нямаше там! Беше Ярката, беше онова униформеното от охраната, други никакви хора имаше и идеха още, но Маринчо Лалев не беше там! Не беше! Сигурен е! Абсолютно! И все пак...

Какво нещо са хората, ей?! В това число и той самият — Киро Японеца! Не се прибра Маринчо Лалев, а те удариха катинара на клуба и си легнаха да спят! В топличките легълца! А Японеца — в сянката на глобуса! Не са хора това... Уж са хора, а пък не са хора! В това число и той — Киро Японеца!

Да му е веднага да тръгне към гарата в Соколово, но е тъмна тъмница още отвън... И толкова вали... И така е завилнял вятърът, че

стъклата на прозорците звънтят, сякаш с тояга блъска някой по черчеветата!

Трябва да ги маджуноса това лято. И понеже той не може да я свърши, защото е много пипкава работа, пак Маринчо Лалев ще трябва да я свърши — като изорат градината в първите хубави дни на февруари, и ще ги маджуноса. А дотогава Японеца трябва да е купил маджун за прозорци! Ако успее да спасри някой лев! И ако Шулева се издължава навреме с антисоциалните си помощи...

Не е за сам човек да тръгне в такова временце! Поне да имаше батерии за прожектора, с него да тръгне, а то — няма! В три часа да вдига Минчо Майката и да иска неговия — не става! Пък и не се знае дошъл ли си е Майката! Нямаше го камиона му снощи пред тях и докато играха карти, не се видя да минава нагоре. Трябва да чака. Докато се развидели. Или докато се поразсъмне поне. И тогава да тръгне към гарата в Соколово...

Ако имаше сега жена до себе си като хората, ще й каже: „Тревожно ми е. Имам зло предчувствие, че нещо не е съвсем наред с Маринчо Лалев. Трябваше снощи да се прибере, а не се прибра.“ А пък тя ще му каже: „И... искаш сега да отидем до гарата да го търсим?“ „Трябва!“ — ще й каже той. „Ами какво чакаме, да тръгваме, щом трябва!“ ще му каже тя.

Но няма такава, пък и никаква жена няма до себе си Японеца. Макар да е женен... Е, не пред Бога, но поне пред кметицата на Арбанаси...

Изсипаха се един ден в дома му на село братовчедите. От София. С два джипа и една лимузина. Търсили го в института, търсили го в Дряново и като не го намерили ни на едното място, ни на другото — изсипаха се в село.

— Искаш ли гости, братовчед?

— Искам! — излезе от соята Японеца и започна да се здрависва — с братовчедите, с жените им, макар да не беше чувал да са се женили, и с една японка.

— Посрещай тогава! — казаха братовчедите.

— Мезе имам достатъчно — посочи им доматиите и краставиците той, — но съм малко зле с пиенето, затова ще трябва да ме изчакате десетина минути, за да отскоча до Даскала...

— Никъде няма да отскачаш — всичко си носим! От теб се искат само масата и столовете! И чашите си носим, че даже и чиниите...

Носеха си. Наредиха посудата за еднократна употреба и такова изобилие от филета, пуканки и хайвери се изсипа върху масата, че той се напи и наяде, без да е пил и ял!

Въздържаше се: все пак братовчеди, все пак гости, все пак трябва да помисли и къде ще ги настани да спят! Единият братовчед с булката — в Ярката, другия със снахата — в Панделката, а японката къде да дене?

В този момент Томико сан стана от пейката и тръгна по чистите, застлани с талаш пътеки между лехите със соята.

— Върви да ѝ покажеш с какво се занимаваш — не е виждала селски двор и ще ѝ бъде интересно! — побутна го единият от братовчедите.

Разказа ѝ, че сортът е почти готов, че девет години се занимава с него и че се очертава една добра селекция с много добри качества...

Томико сан се радваше на цветовете на соята, самата тя разцъфтяваше между лехите, а той се радваше на нея — същински цвят между многообразието от цветове! Говореше български, пееше го по-скоро — разбра от пеенето ѝ, че трета година вече е в България по някаква програма, че много ѝ харесва България, че много иска да остане тук, но срокът на пребиваването ѝ изтича скоро и ще трябва да си ходи в Япония, където също е хубаво, разбира се, но...

Чак му стана тъжно, че Томи сан ще трябва да си ходи в Япония!

Върнаха се при масата. Развеселила се беше масата и всички около нея се бяха развеселили — блъскаше го по рамото единият братовчед и викаше: „А наздраве, братовчед!“, после другият го блъскаше и пак: „А наздраве, братовчед!“

Рече му единият по някое време:

— Не ни мисли — резервирали сме си апартаменти в Арбанаси палас! Ще преспим там и утре пак сме тук — трябва заедно една хубава работа да свършим! Но... за работата — утре! Пий сега! И яж! И поменувай братовчедите! Само няма да пипаш масата — както я оставим, така искам да я заварим!

Слушаше го той, но не го чуваше, защото не можеше да снесе очите си от Томи сан!

— Харесва ли ти? — запита в ухото му другият братовчед.

А той, колкото беше запламтял целият, още се изчерви.

— Докъде стигна с науката? — запита братовчедът.

— Дотука! — посочи му лехите. — Сортът отдавна е готов, но трябва да се изпита... Поискаха ми от института да си намеря спонсор...

— За каква сума става дума?

— Не запитах...

— Питай и ни се обади. Ние сме много мощна фирма — нищо не е за нас да заплатим едно изпитание...

— Изпитване! — поправи го Японеца.

— Няма значение! Ти от малък залягаше на науката, а ние от малки залягахме на бизнеса... Помниш ли как двамата с братовчеда обрахме вашата кайсия и я продадохме на майка ти? А ти не ни издаде!

— Че нали вие щяхте да ме пребиете...

— Щяхме! — призна си братовчедът. И пак го запита: — Харесва ли ти Томико сан?

— Че може ли да не я харесва човек? — призна си той.

— Хубава е! — съгласи се братовчедът. — Но има един проблем и ние сме дошли тука... чрез тебе да го разрешим този проблем...

— Чрез мене?

— Но... за това — утре! Пий сега!

Пи. И както става винаги, когато човек пие с яките си като канари братовчеди — понапи се.

Качваха се вече в джиповете, когато единият от братовчедите (така и не можа да се сети кой точно) му каза:

— Искаш ли да те оженим за Томи сан?

— Искам! — като на шега каза той, а пък си беше самата истина.

— Тука сме утре! И ти да си тука! — каза онзи.

— Аз и без това няма къде да ходя! — вдигна ръка да ги изпроводи той.

Както обещаха, така и направиха — пристигнаха точно на обед.

Но съпругите на братовчедите, или каквито им бяха там, не слязоха от колите си.

Братовчедите седнаха на масата. Понечи да седне и Томико сан, но я пратиха да разгледа още веднъж лехите със соята, зазрелите домати, вадите с пипера, който тъмнееше сред останалата по-светла зеленина.

— Само за пет минути! — каза й единият от братовчедите, без да спира да се заиграва със златния си ланец с тежкото разпятие — алчно го стискаха силните му пръсти, отпускаха го, премятаха няколко звена от ланеца, стискаха разпятието пак.

Томико сан кимна покорно и покорно тръгна между полетите заранта посеви и насаждения.

— Томико сан има проблем! — каза братовчедът с ланеца. — Споменала ти е вчера... Назначихме я във фирмата, но се оказа, че това за техните закони не е достатъчно. Най-сигурният начин да остане в България е да сключи брак с българин...

— Ти си българин. И си братовчед! — намеси се другият, който имаше абсолютно същия ланец, но не се занимаваше с него, а подхвърляше от ръка в ръка табакерата си — сигурно и тя златна. — И си ерген. И си викаме ние двамата братовчеди: защо да уреждаме някой друг, някой абсолютно чужд, ами да не уредим братовчеда...

— Трай ти! — прекъсна го онзи с разпятието. — Няма да вземем да лъжем и братовчеда, я! Трябва да бъдем наясно — бракът е фиктивен. Засега. От брака нататък — инициативата остава твоя! Между 'прочим тя каза снощи, че много си я харесал и че много уважава заниманията ти... Нали ги знаеш японците — икебана им дай, туй-онуй, цветя да гледат и дребни дръвчета...

— А какво трябва да направя аз? — можа най-сетне да запита Японеца.

— Ти нищо няма да правиш. Ние ще ти извадим медицинско за брак, ще ти купим костюм, риза и връзка, бельо също... Кой размер си?...

— Сто шейсет и пет! Най-малкият на сто шейсет и пет! — претегли го на око другият братовчед.

— Тъй да бъде! Ти отговаряш за екипировката!

— Не бери грижа!

— Ще минем в събота да те вземем... Изкъпан! Избръснат!

— Не ме питайте дали съм съгласен...

— Ти нали вчера каза, че искаш да се ожениш за Томико сан?!

— Да знаете, че ако го направя, ще го направя заради Томико сан, а не заради вас!

— Как няма да го направиш, бе? Даде дума вчера! Освен това аз още не съм свършил... Даваме и нещо насреща за услугата — пари ти

трябвали за изпитанието? Имаш ги! Сумата няма никакво значение! И още нещо — в края на месеца изпращаме Томи сан в Япония! Тя веднага ти праща документите и ти веднага отпътуваш за Япония! А там и... оттам нататък инициативата остава твоя. Бракът от фиктивен може да стане ефективен!

— Ами посевките ми?

— Няма ли на кого да ги оставиш?

— Няма.

— Ще намерим човек за посевките ти! Помисли ти за човек, който ще може да се грижи за тях!

— Най-вътре в нещата ми е Маринчо Лалев...

— Ангажирай го! И ни кажи какво ще струва!

Останалото е сън — коприненият костюм, бялата рокля на Томико сан, дебелият кметичка на Арбанаси, дебелият тетрадка за бракосъчетанията, сватбената вечеря в голямата зала, наредена само за празнуващите: братовчедите и братовчедките, кметичката и секретарят ѝ, Томико сан и — Японеза!

Записът на химна. И целувката на Томико сан — свежа като ветрец в късен следобед, с дъх на току-що напъпил соев цвят, реална и нереална от внезапност и загадъчност, вълшебна от вълшебност, незабравима от незабравимост...

Дискретният оркестър... Валсът... И лачените му обувки по жълтия паркет... И белите обувчици на Томи сан...

И нощта в хотелския апартамент... И многото рози, които не ухаеха, а препълваха въздуха с присъствието си... И високият вятър, който прегръщаше завесите на прозорците — мощен, ненаситен, неутолим...

Душата го заболя от спомена... И тялото. Стаята се изпълни с болка, а вятърът отвън се смири и спряха най-сетне да звънтят стъклата на прозорците.

Още не се е отказал, още чака документите — визата за Япония и билета за парахода!

Не се е отказал и от претенциите си — да мине и през Австралия! Защото, както казва Маринчо Лалев — човек трябва да държи на достойнството си. И като ще е пътуване — нека пътуване да бъде!

Обаче... и друго му казва понякога Маринчо Лалев... Като му дотегне да го гледа такъв занесен, приведен с памучето над цветовете на соята си, без изобщо да е при соята си, а някъде кой знае къде... Казва му тогава:

— Няма да го бъде това твоето пътуване! Моето ще го бъде кога да е, но твоето няма да стане! Визитка са ти дали братовчедите, с телефони и адреси. Търси ги по телефоните — не отговарят! Ходи с Майката до София — няма такава фирма на тези адреси! На какво още се надяваш?

— Аз вече на нищо не се надявам! — отвърща му Японеца.

А пък май се надяваше...

— Трябва да се ожениш! Ако се завърти една жена покрай тебе, и ще я забравиш тая твоя Томи сан!

— Коя да взема? — усмихваше се Японеца. — Тука, пък и в околните села, свободна е само Панделката!

— Не е толкова свободна, както изглежда! — отрязваше го Маринчо Лалев.

— Какво да правя тогава?

— Ще пуснеш една обява... От моя телефон. И аз ще я платя обявата. Пробвай, бе! Нищо няма да загубиш! Може само да спечелиш! Глупости!

Макензен от Длъгня прати такава обява и какво стана — едно голямо нищо стана!

Пък и как Японеца да я съчини тази обява?

„Женен за японка, която е забравила, че се е венчала с него, търси святна жена, която да сподели научните му занимания и интереси!“

Голяма обява!

И куп пари да му наринеш на някого, пак няма да я пусне! А пък и коя ще е тази, която ще откликне на такава обява, да не приказваме!

Отзова се една на обявата на Макензен...

Пристигна с такси.

И спряла таксито точно пред Общината. Кметският наместник пръскал в този момент розите пред Общината си, понеже ги била нападнала листна въшка. С пулверизатор. Като видял, че таксито заминало, а жената останала да стърчи и да не знае накъде да поеме, спрял да пръска и я запитал търси ли някого и кого точно. Тя му

показала обявата: „Четиридесет и шест годишен, неженен, неосъждан, осигурен отвсякъде, търси подобна, която да обича майка му и земеделската работа!“ „Само Макензен може да съчини такава обява! — рекъл наместникът. — Селото сложил в обявата, а пък името си не написал!“ Представил ѝ се кметският наместник. Представила му се и тя: „Бона! За приятели — Бони Бялото!“ Наистина била бяла, „Бяла и червена...“, както се пее по песните. С късичка рокличка на цветенца, от която извирали късите ѝ, бели и дебели краченца. Зарязал си пръскането кметският наместник и завел Бялото Бони на Макензен, който в този момент клепел лемежите на трактора на кооперацията. А Румен чакал да си ги вземе.

— Румене — рекъл Макензен, като мярнал мадамата пред портичката си, — ела довчера за лемежите! Или по-добре — утре!

— Ама аз ти платих! — не се съгласявал Румен.

— Моля ти се! — рекъл му Макензен. — Друг път не съм те карал да чакаш и не съм те връщал, но сега се налага...

Мярнал мадамата и Румен. Позасмял се и... кандисал.

И я поведе Макензен Бялата Бони по роднини и приятели — много си отиваха двамата — тя бяла-пребяла, той — черен-пречерен, като всеки един от ковашкия занаят. Разведе я по всичките си роднини и приятели по селата от Килифарево до Дряново.

Макензен — щастлив! А майка му — не съвсем: снахата, дето не била още съвсем снаха, можела да готви, премитала плочките пред къщи, ама май не била прочела докрай обявата, която двамата със сина си съчинявали — по нищо не личало да обича нея и земеделската работа. Пак двамата с Макензен работели градината и мястото, което имали до реката. Направила месец у тях снахата, а пък още не била проявила интерес да види поне мястото им къде се намира!

Обадил се тогава кметският, че по закон трябва да регистрира Бяла Бона в кметството, затова да дойдат с паспорта и една адресна карта... И се оказало тогава, че булката по обявата била забравила паспорта си при родителите си... И... днес да отидат да представи на родителите си Макензен, утре да отидат — все нещо друго излизало като по-важно: Картофите да загърлят, лозето още се пръскало, царевицата да прекопаят втори път. И... отлагали... Кметският наместник станал строг, рекъл на Макензен: „В края на краищата аз

отговарям за реда в района!“ „Утре, като позаветря, пръскам лозето и тръгваме!“ — обещал се Макензен.

Отишли рано сутринта той и майка му да връзват лозето и да го пръскат. Не били стигнали те още до лозето, и таксито спряло пред дома им. Бяла Бона от вечерта го била поръчала. Натоварила това, което ѝ се харесало от къщата, стегнато в две бохчи и една чанта, и се настанила вътре. И тръгнала с таксито по адресите, по които я бил развеждал Макензен. Навсякъде разправяла, че Макензен и свекървата били отишли да пръскат лозето, а нея пратили да им поиска пари в заем, защото щели да си купуват спална гарнитура, телевизор втора употреба и две стелни крави, защото тя много обичала животните и Макензен с радост се съгласил да ѝ ги купи, за да има с какво да се занимава, тъй като долната граница на кръвното ѝ не била добре и по слънцето много-много не бивало да се заседява... Взела откъдето каквото ѝ дали и — дим да я няма Бяла Бона!

Макензен щеше да получи удар — изтеглил си бил всичките спестявания, че и на майка си спестяванията, защото бил обещал на Бонито да купи кола втора ръка, тъй като Бонито му била рекла, че колата не била лукс, а необходимост. А освен това тя имала и книжка, а за какво ѝ е книжката, ако...

Баба Мария щеше да убие сина си, защото още с първото виждане на тази уж снаха му била рекла, че тя не е човек за тях, а той заради белите ѝ кълки не я послушал и гледай какво произлязло — ни булка, която да я обича като съща дъщеря и да обича земеделската работа, ни пари, ни кувертюри, дете с ръцете си ги е тъкала, ни нищо!

Не можа да го догони, но го кле и пустосва и захвърли двата си бастуна подире му, та до вечерта, докато се престраши и се върна Макензен да ѝ ги донесе, ходи все покрай дуварите да се подпира и да къльне този свят, дете и такива поразии позволява да се случват на хората!

Помириха се после. Ама не остана съвсем без следа за Макензен това събитие — когото срещне, било познат или непознат, веднага започва: „Да ти кажа ли, това, да тръгне да се жени човек по обява, е направо загубена работа! Страшна работа! Опасна работа!“ и така нататък... А срещнеше ли кметския наместник, извъръщаше глава и казваше, сякаш не на него, а на някой друг: „И туй им било на тези демокрацията! Че и не искат вече сами да ги избираме, ами ни ги

спускат отгоре! С парашут! Парашутисти такива! Божи наместници такива!“

Въпреки че кметският наместник направи каквото можа човекът, въпреки че всъщност нищо не можа да направи — където и да ходи, при когото и да ходи, викали му навсякъде: „Толкова Бели Бони са се навъдили, че просто си нямаме на представа къде точно да я търсим вашата Бяла Бона!“

Поразвиделя се май! А пък и да не се е развиделяло, не може вече да чака! Докога да чака? Докато Даскала си досънува големия джакпот? Или докато Ярката си доспи от свинете си и малките си прасенца? Няма такова нещо! Ще спят и ще сънуват, когато се намери Маринчо Лалев! Съселяни ли са му на Маринчо Лалев? Приятели ли са му? Близки ли са му, или са му само далечни някакви познати?

Както са му на път: Райчо Даков, Майката... Ще се разделят после на две — Майката и Даков към Писателя, Японеца — към горната махала...

Напъха най-сетне крачолиите на отънелите джинси в големите поне три номера ботуши, които му подари есенес Васил Върбанов.

Навлича на раменцата си тежката габина на Майката и излиза.

Вятърът отново е освирепял — носи сухия сняг на всички посоки и скрива от погледа му дрезгавото разсъмване, ниските стрехи на старата къща, залостената от нощния сняг портичка...

Тегли, дърпа... а пък портичката едвам-едвам се открехва — колкото да се провре ребром и да се измъкне на оснежената улица...

ТАБОРЪТ ОТИВА КЪМ НЕБЕТО...

Който веднъж е гладувал, ама гладувал наистина, такъв човек нищо не може да го нахрани и все гладен ще ходи. Ще стане такъв човек от масата, ще се пооригне, както се полага, ще отиде до мивката, ще изпие една чаша и... да му е пак да седне на масата!

Минчо Майката изяде един хляб, четвърт салам „кучешка радост“, едно парче сланина, три глави лук, една — чесън и като се напи с вода, веднага забрави, че вече е вечерял, и пак се заоглежда за нещо за ядене...

Сети се, че купи днеска за Панделката една кутия вафли и две пакетчета бисквити, но се отказа от тях и за да не се изкушава повече, изправи се до ламаринения шкаф, избърса хубаво ръцете си в стиска омаслени конци и се зае да разглобява трите нафтови помпи, които откри в автоморгата до гарата. Направо без пари ги взе — случи се зад тезгяха един бивш колега от „Градски транспорт“. „Влачи! — рече му. — Махай ги оттука, докато не са дошли шефовете. И дано да ти свършат работа! Аз мисля, че едната може да стане!“ „Ще се види дали ще стане, като я разфасовам! — каза му Майката. — Но мисля, че от трите и тази, дето сега ме мъчи, все нещо ще излезе! Имам, майко, в село един човек — цар е на помпите!“ „А дано! — рече му онзи. — И наминавай! Падне ли ми на ръка нещо, дето може да ти върши работа, ще ти го спастрям!“ „За да остане черпнята у мене, нали!“ „Не бери грижа!“

Има, значи, още свестни хора на този свят! Този колега например — каква може да му е ползата на него от Минчо Майката, че се е загрижил да го снабдява с резервни части за таратайката му? Да му дотрябва някога някаква кирия да му направи? Ама той знае — има я кирията! Колеги са били... Пък и хора са най-сетне, може ли Майката да откаже на някого, който има нужда от нещо? Невъзможно е такова нещо! Да поиска най-много да му се плати нафтата, ако кирията е по-дълга от петдесет километра... Това е за нормалните хора! Виж, за мутрите, на които слугува сега — ще ги дере, както вървят тарифите! Ама те пък не плащат. Или плащат след три месеца... И като платят —

те, парите им, станали едно нищо! Уж все разправят, че нямало никаква инфлация, а пък то... Искаше преди три месеца да си купи един акумулатор. Не можа. Купи го сега. И се оказа, че парите, които беше приготвил, — не стигат! За още петнадесет лева трябваше да се бръкне! Много го доядя. И като се появи чорбаджията в митницата да слагат пломбите на фургона, каза му направо в очите: „Шефе, първо плащаш предишните кирии и тогава чак се качвам в кабината!“ „Майко — не можа да повярва шефът, че някой се е решил да му се опъне, — аз... и други мога да намеря!“ „Намери си!“ — седна на стъпалото на кабината Майката. Ама то не е толкова просто да намериш нов човек, да го научиш откъде да мине, да му разкажеш играта как се минава по митниците, да го пратиш при ония, като шефа в Таджикистан, и да го оставиш сам да се оправя с тях... Никак не е лесно! Постояха тъй и най-накрая шефът се видя принуден да извади щипката едри банкноти. Сръчно праметна с наплюнчения си палец няколко парчета, спря и добави още две: „Тези за нафтата!“ Пак наплюнчи палеца: „Тези за митничарите!“ И потрети операцията, но този път в много съкратен вариант: „А тези за тебе за из път!“ Майката не пое банкнотите. „Още ли трябва за из път?“ „Не, достатъчно са. Но ще ги взема, когато ми платиш предните две кирии!“ „Нали ти казах, че съм притеснен?!“ „Шефе, аз пък съм притиснат! — каза му Майката. — До стената!“ И пак почна да се обяснява онзи: „Превод направих за стоката! Два превода още трябва да направя днес...“ „Не ми се обяснявай! — изправи се Майката. — Аз превод няма да правя! Аз искам да си върна борчовите, за да мога нови да почна да правя с тази твоя работа! Или плащай, или разтоварвай стоката и я товари, на когото си искаш!“ Можело и тъй, значи, с тези тарикати... Плати си кириите. Но за да си избие парите, му каза: „Обаче никакво разтакаване повече! Не ми трябва вече една кирия в месеца, а две! Мене натискат контрагентите, а аз почвам тебе да натискам!“ „Каквото зависи от мене, Майко, имаш го! Дали за месец, или за четиридесет и пет дни — това ще покаже времето... Ама ти се справи с тия твоите контрагенти там! Като стигна, да не се мотаят десет дена по бардаците си, а да ме товарят и да тръгвам...“ „Това от тебе зависи — оплакаха ми се, че малко буташ на този, от когото зависи!“ „Бутам толкова, колкото си ми дал да бутна!“ „Добре... И това ще видим...“ — малко като да се позамисли шефът и се обърна и замая крачолите на

копринените си гащи по посока на администрацията на митницата, където го чакаше колата му.

Не кола, ами... камион! Бронирана, че даже и блиндирана!

А пък Майката се разтакавал! Да му даде той тази морга, дето на сто километра пет литра масло не ѝ стигат, ще види тогава кой се разтакава и кой не се разтакава! Смотаняк! И смотан свят! Ще даде на това нещо такава кола, дето не може да я оцени, а няма да даде на Майката една по-свестничка колица, та хем да я цени, хем да я има като жива душа! Няма такова нещо! Нарива светът на някои без мярка — взема от другиго: от Минчо Майката, от втори, от трети... от целия народец граби, за да даде на единици... Ама... тъй било по света! Глупости! Не е виждал свят Майката! И ако е такъв светът, който вие знаете, за какво ви е такъв свят? Ами пооправете го, пооблагородете го и... тогава го навирайте в очите на хората!

А то иначе какво излиза? Накара го (чак да не повярваш) да му плати и пак е без пари!

Плати на бензиностанцията, че там беше заборчлял много. Върна сумите, дето беше вземал оттук-оттам, плати борча в минимаркета, където жена му пазарува да храни сина, снахата и внука му, напазарува си консерви за из път, остави някой лев вкъщи да не са съвсем без пари и те... свършиха! Останаха тези, без които не може да тръгне — за нефта, за ферибота, за митниците, за глобите и за рушветите, без които никъде не се минава...

От тази помпа нищо няма да излезе! Цилиндърчетата ако влязат в работа, пак добре! Като че ли и буталото не е лошо! Ще се разбере, като ги види Маринчо Лалев... Опасен човек: стисне очи, омасли пръстите си и... „Става!“ „Не става — задрало е!“ Усеща метала — същински рентген е.

Всичко усеща Маринчо Лалев, ама го изплю шайбата и него — рине снега на бабите по махалите! А пък шайбата се върти на празни обороти: накъдето и да погледнеш, мливари много, а от нито един улей брашънце не се сипе! Такъв човек да отстранят от работа — няма да измами, няма да изменти и каквото похване, похванато бива и по европейските, и по азиатските стандарти!

Трябва тази нощ да разглоби помпите, да измие частите, да ги подсуши и рано сутринта да повика по телефона Маринчо Лалев, за да могат да съберат една здрава помпа, да я закарат с колата на Даскала

или на Писателя, ако е успял да си купи гуми, на стенда в Хлебозавода и да я прекара Маринчо на стенда! На други хора вече доверие няма: каже ти „готово!“ и си прибере парите, а като тръгнеш, и пак същото — не можеш да разбереш на кой цилиндър подава и къде не достига горивото.

Този път обаче ще плати на Маринчо. Колкото и да се дърпа и да се прави на голям християнин, какъвто си е, няма да го остави и как-как, ще го накара да вземе поне едно петдесет лева!

Ама първо ще трябва да намери откъде да вземе двеста лева назаем!

Закъсня. Ако беше ги сварил в клуба на картите, да е решил досега въпроса — щеше да ги е изръсил кой колкото може да даде от пенсиите, а остатъка да изтръска от Ярката. Срамота е работещ човек да иска от пенсионери, ама такива са сега времената. Изпусна ги. Сега цялата сума ще легне на нежните плещи на Ярката.

Ще даде петдесет лева на Маринчо Лалев! Ще мине през къщи да остави още петдесет лева, защото... са наистина малко тези, които им остави! Тихомира тъй се е подула от тия зъби, три месеца ги търпи, срамота е да остави човек жена си толкова да търпи! От Габрово — направо в Плевен, да остави поне сто лева на Елито — за квартирата, за уроците по английски и да преживее, докато се завърне. От Плевен — направо за Варна! Ще лети ли, ще хвърчи ли, ще се носи ли... но трябва да хване ферибота! Има и там агенти шефът... и ще позвъни... и кажат ли му, че не са го видели да се качва, по-добре да не му се вясва пред очите! Успявал е и в по-напечени положения! Ще успее и този път...

Ама по-натясно сякаш не се е оказвал досега! Изработеното пръснато, а и нови борчове е почнал да трупа! И как се струпва всичко наведнъж бе: зъбите на жената, уроците на Елица, че и основен ремонт на таксито на сина! Купили са вече всички части, блокът и валът са шлайфани — да си го прави основния ремонт! Било много студено... И седнал да гледа „Дързост и красота“! А на баща ти топло ли му е, бе, като не излиза по цял месец от кабината? За да не пръска пари по мотелите и хотелите и да спи на изгасен двигател, за да икономисва нафтата!

А баща му основен ремонт не може да си позволи! И му остава да се надява на златните ръчички на Маринчо Лалев — да събере от

четириите помпи една и да почне да му прави на шефа по две кирии поне на четиридесет дни, та дано го избие това няма и тази закъсаница!

Кандърдисваше го Тихомира, като дъвчеше листата невен заради зъбите си:

— Мин... чо, да ос... танеш да... се поизкъ... пеш..., да се преоб... лечеш, да се на... вечеряш като хор... ата и утре да тръ... гнеш!

Слуша я, гледа я такава подута, подпухнала чак и като си помисли, че утре пак трябва да бъде в шивалнята на австрийците да им шие копчетата, иде му да стане и да блъсне главата си в стената. Ама ще я пробие, а пък пари за ремонт няма. Каза ѝ каква е работата: за шефа, за помпите, за това, че ако вдругиден не тръгне, ще изпусне ферибота и... Разбрана жена е Тихомира! Ония се развикаха от хола пак — снахата по-точно:

— Тише, почва сериалът!

„Тише ли?“ Толкова шумно ще стане тука, ами няма време да се позавърти малко вкъщи... Каза на Тихомира:

— Докато не си оправиш зъбите, няма да стъпваш в шивалнята:

— И... как ще ста... ане т... ова? — задъвка пак невена.

Излезе. И как стигна до село, още не може да се начуди! Особено на излизане от Соколово, когато хвана стръмното — все е прекъсвала, ама то такова прекъсване, че чак започва да хълца!

Вижда му се на Майката втората помпа, която взема, нова! Ами тя направо фабрична! И кой е този луд, дето ще изхвърли нова помпа за волво? Всякакви се навъдиха! Или пък някои са крадили някъде и... носят на вторични и по моргите! И нали не разбират, продават за жълти стотинки това, което цена няма! Остава сега пък той точно да е ударил къоравото?! Или пък колегата, когато разбра, че от месеци е закъсал за помпа, да му я е пробутал тази, все едно че не знае какво прави? Само така е станало! Избърса само смазката и... се сдобил с нова помпа за камиона си! Стават, значи, чудеса! И ги създават хубавите хора. А... голяма черпня го чака този хубав човек, като се завърне Майката от кирията! Никому не е оставал дължен Майката — ще се отсрами и този път! Трябва даже и да му донесе нещичко от Русия... Ама като не знае от какво има нужда? Ще го подпита лекичко, когато седнат да се почерпят, от какво примерно има нужда и още при

следващата кирия ще му го поднесе... Златен такъв! Не са се свършили, Майко, хубавите хора! И както е тръгнало, може един ден да се окаже прав Маринчо Лалев, дето все повтаря: „Лоши хора няма! Животът понякога е лош с хората, ама и без това не се може!“ Голям чешит: за когото и да стане дума, когото двамата познават и когото той само познава, едно знае: „Хубав човек!“ „Добър човек!“ „Всички ако са като него!“ Писателя, понеже не може да разбере позицията му, запита го веднъж: „Ей, Маринчо, ти наистина ли смяташ, че всички хора са добри?“ „Лоши хора няма! — отсече непоколебимо Маринчо Лалев. — И най-калпавият да е, ако го подкараш с добро — много добрини може да направи! А ако подкараш добрия със зло, такива поразии може да направи, че да не може да ги побере умът ти! Е? Кой е лошият? Кой е добрият?“ Писателя, дето уж е писател човек, абсолютно нищо не можа да му отговори. Повъртя се само и... зачезна по някое време към сайванта, където беше си подредил летния кабинет — една малка масичка и стол под сеновала и... върху рекламата за зърното — книги, книги, два стека „Шипка“ и голямата чаша с голямото кафе, за цял ден да му стигне, когато се завре там и вземе да чете нещо или пък порядко да пише.

Бяха се насъбрали пред портата на Писателя. Привечер. Гледаха как козите бръстят бряста по синора и въздишаха в сянката на ореха. Или пък орехът въздишаше — няма значение. Панделката и Ярката заплитаха нещо, като се посбутваха една друга, за да надничат в разтвореното направо върху острата трева списание. Васил Върбанов и Даскала играеха табла, като захлупваха заровете с една дървена чашчица, за да не ги гонят из тревата. Райчо Даков още не беше дошъл...

Изнесе Писателшата поднос с купички крем карамел с по лъжичка във всяка купичка! Подаваше им и приказваше:

— Било Задушница вчера... Но мене нали не ме интересуват тези работи, днес чух по радиото, че вчера било Задушница... И си викам, я да забъркам аз един крем карамел, че като се съберем под ореха довечера, да го изядем за Бог да прости душите, дето са си отишли от нас, че и за нашите души...

Скочи Ярката да носи нещо за душите си, затири се и Панделката — и тя имала души. Пристигна Райчо Даков — той пък знаел, че е Задушница, и дойде с две чанти... както той си знае да ги реди!

Такава Задушница си спретнаха, че душите на мъртвите им трябва да са останали доволни от помена им, поне колкото те самите бяха доволни.

Писателшата отиде да дои козите си.

А Писателя още не беше дошъл.

Тогава Васил Върбанов каза на Маринчо Лалев:

— Не му се разсъбличай толкова! И за всички се отнася това нещо — не бива да му се разсъбличаме толкова! Ще ни опише този тип и така ще ни опише, че има да се чудим къде да се дяваме!

— Нека да ни опише! — каза му Маринчо Лалев. — Така и трябва! Да се видим какви сме... И да се засраим от себе си, ако има за какво. Или пък да бъдем горди със себе си, пак ако има за какво! Мене не ме е страх от това, че някой може да ме опише — ден по ден и час по час от живота ми, страх ме е, че няма да се харесам, като се видя!

— Че аз нали точно за това приказвам! — усмихна се Васил Върбанов.

— Не, ти за друго приказваш! — каза му Маринчо Лалев и пак задъвка стръкчето осилеста тревица.

Трябва да разглоби и другата помпа, да види какво може да излезе и от нея.

Но първо ще сложи дърва във варела, че почна да изстива гаражът — нали е само една плоча отгоре!

После ще включи грамофончето. Ще отметне мушамичката, с която го е завил, ще извади от чекмеджето на барчето плочата, ще я забърше с чисто дунапренче и ще я сложи на диска... Кеф, майко, кеф! Ще я извърти и от двете страни и тогава... тогава ще види какво ще прави. Какво? Другата помпа! Ама като знае, че има вече помпа — отпява му се да се занимава с тези боклуци... Обаче трябва! Трябва да скалпи поне още една, да си я има за резерв в сандъка. Като кара такъв скапан камион човек, трябва и още един да влачи със себе си за резервни части!

Бре, че тегли тази печка! Бре, че температура прави!

Прави му я, то се знае, Маринчо Лалев... Изрязва място за вратичка, вратичка направи и й курдиса пантички, сложи отгоре една тръба, която да влиза в кюнеца, завари и едни краченца от някаква старинна печка и стана такава кокетна печица и такава топла...

А пък беше решил да го изхвърля варела! Задигна го от Материално-техническо снабдяване — солиден, тежък. Рече си, не може да не свърши някаква работа. Но си взе белята с него... Какви киселини, какви отрови са карали с него — мирише и не се отмирисва! Пълни го с вода — вмириса се и водата! Махалата вмириса, вмириса селото, вмириса се и той самият — където и да отиде, озъртат се хората около него, стискат носовете си и бягат настрана! Видя се в чудо! И извика един ден Маринчо Лалев да го натоварят във фургона и да го хвърли някъде по деретата в Балкана!

Маринчо гледа варела, гледа го и каза:

— Хубав е! Стабилен е! Няма да го хвърляш!

— А какво да го правя? Ти разбираш ли бе, от банята излизам — воня! На хиляда километра да съм от него — пак воня! Като грях се мъкне подире ти тази воня!

— Огънят ще оправи работата! — рече Маринчо Лалев и поиска литър нафта, литър бензин и една бала сено.

Махнаха едното дъно, натъпкаха сеното във варела, заляха го хубаво със сместа от бензин и нафта, хвърлиха вътре и едно сандъче от грес, опънаха каменарския шнур, драсна му Маринчо Лалев клечката кибрит...

Дим да ти види окото и отровна гъба в небето — същинска Хиошима!

Поне половин час димя...

— Ела сега да видиш какво е станало!

Светнал оня ми ти варел, позалющил се боята отвън и... не мирише!

— Ти нямаш печка за в гаража! И мръзнем, като се наложи нещо да ремонтираме. Ще ти спретна една печка от този варел, че да ме споменува!

Спретна му я... Благодат! Десет минути след като й драснеш клечката, може по потник да ходиш вътре, а даже и без потник!

Топличко... Омая... Върти се плочата с песните от филма „Таборът отива към небето“... Светло е на душата ти, тъжно ти е, до краен предел му става тесен на Минчо Майката този свят, за други свят е скрояван той — по-широк, по-висок, по-безкраен свят...

Отскача игличката от грамофончето. Отива до барчето, обръща плочата, настанява се пак до варела — на седалката от ифата му, дето

прибра, когато я бракуваха. Имаше забрана да се сваля каквото и да било от камионите, когато ги бракуваха. Каза тогава Майката на главния инженер на ДАП-а: „Слушай, майко, тази седалка е повече моя, отколкото на камиона! Нов беше камионът, като седнах на нея, и толкоз съм седял на нея, че тя просто се е сраснала с мене! Затова си я вземам!“

Топло... Светло... Пеят циганите. И плачат. И се смеят. Плач има в смеха им. И смях има в плача им.

Живот, майко!

Ей, много неразбрано копеленце излезе Японеца! Колко пъти му е приказвал: „Всяка вечер паля варела в гаража. Топло е. Аз спя в пристройката — сложил съм си там калорифера. Можеш да спиш в гаража!“ Дойде веднъж. Спа една вечер. И не повтори. „Ти защо не идваш, майко?!“ „Ще се разболея — рече му. — Веднъж на топло, после на студено — това си е чиста болест!“ И взе да му обяснява как било при растенията... Значи, като се зададял голям студ, някак си се стягала дървесината им, или как го каза там, и те посрещали студа подготвени и затова не измръзвали... И той на тръстика тръгнал да ми се прави! И което е най-интересното — не се разболява! Цяла зима кой хремав, кой грипав — Японеца мотае тънките гащи и нищо му няма!

Какво ли прави сега в този студ Япончето? Да прескочи и да го повика, ама няма да дойде! Напразно ще газии снега. Пък и няма какво да се намери у Японеца за ядене. Най-много да извади от мазата някой буркан домати. Неугледен такъв, неуреден, а пък сам си прави консервите и туршиите! И добре ги прави! Като си организират някое събиране в клуба, всички налитат на неговите туршии!

И туршия би хапнал сега, макар да знае, че туршия него не го храни. Ама няма да пипне и вафлите на Панделката! Не че Панделката нещо ще рече, но... трябва да се ограничава! Така му вика и Тихомира: „Минчо, трябва да се ограничаваш! Я разширен стомах ще получиш, я разширено черво с това твоето непрекъснато ядене!“ Приказва тъй, защото не е изяждала сламеника под себе си!

Толкова години се минаха, а не минава този глад! Даже сякаш по-ненаситен става! Сега ще навърши петдесет... На седемнайсет е бил тогава... Значи тридесет и три годишен глад! Заради една простотия!

Обраха с Марин Тъпана селското магазинче. Разделиха си по пет кутии „Слънце“, по три кутии копърка и по един джоб лукчета. На

измъкване от решетките Тъпана докопал една бутилка водка. Скриха се до воденицата край яза — бяха си направили там едно скривалище. Преспяха там. На сутринта Тъпана отвори със зъби водката, която дотогава беше киснала във водата. От ръка на ръка — изпиха бутилката, колкото и неприятна да беше на вкус водката. Тогава Тъпана каза: „Майко, сега ние с тебе сме престъпници. И ти си престъпник. И аз съм престъпник. Нямаме повече право да оставаме тука. Никакво право. Затуй трябва да бягаме зад граница!“ И тръгнаха — пеш към морето. Нощем вървят, а денем се крият из царевичаците. И правят планове. И се оказа, че Тъпана отпреди е имал план за такова бягство. Наскоро беше избягал зет му — мъжът на сестра му. И я беше зарязал с детето. И сестра му се измъчваше, а Тъпана не можеше да изтърпи това. И беше решил да върви по стъпките на зетя си — беше се разчуло вече, че избягал в Турция, а от Турция е отишъл в Швеция и работел там като сервитьор, какъвто си беше и тука в ресторанта на „Люляците“. „Мръсникът му с мръсник! — беснееше Тъпана. — Прибира бакшишите там, а пък туй, че кака тука се мъчи с детето му — това хич не го е еня!“ Тъпана още в царевичаците му каза: „Разделяме се в Швеция! Аз ще очистя този мръсник и няма да бъде добре ти да си около мене! Ще ти намерим квартира, ще ти намерим работа, ще те устроим и аз тогава ще тръгна да търся оня мръсник, за да го очистя!“ Свестен човек излезе Тъпана — поемаше отсетне всичката вина, но те не поискаха да му я дадат!

Добраха се до Бургас. Оттам, пак през царевичаците — до Малко Търново. Намериха бодливата тел, прегазиха преораната ивица, тръгнаха да заобиколят блатото, което се появи напреде им...

Събуди ги лай на кучета, щракане на затвори и викове: „Стой!“ „Не мърдай!“ „Ще стрелям!“ „Горе ръцете!“ Как да мръднеш и как да си вдигнеш ръцете — кучетата ще те разкъсат — две, ама лаят колкото цяла глутница! Още оттам почна боят... И не стига, че ги бият, ами и единият от войниците налита да ги разстрелва — разбраха отсетне, че за заловен нарушител давали една седмица домашен отпуск, а за убит — десет дена! Ако е било така, де... Пристигна с джипа началникът на заставата. Добър човек излезе — не разреши да ги бият повече. Нареди дори да им дадат да се нахранят. Тъпана се задави и направо щеше да умре, когато готвачът им каза, че са минали границата и са се върнали,

докато са обикаляли блатото. Два пъти са я минали тази граница — веднъж нататък и втори път насам!

Дойдоха до вечерта милиционерите и ги откараха в Бургас. И... разбраха тогава, че е било по-добре да ги убият на браздата и да получат момчетата по десет дни отпуск, отколкото да попаднат тука!

Бой! И разпити! Пак бой! Бой и разпити едновременно! А бяха вече си признали всичко: и за магазина, и за зетя на Тъпана, и десетте лева, дето бяха останали от обира, върнаха... „Защо тръгнахте да бягате през граница?“ „Да отидем при зетя на Тъпана!“ „Къде искахте да отидете от Турция?“ „В Швеция!“ „Защо в Швеция?“ „Защото зетят на Тъпана е там!“ Пак бой!

Спряха се най-сетне да ги разпитват. Захвърлиха ги в различни килии в мазето и няма разходка, няма тоалетна — пуснат те да излезеш до края на коридора, за да изхвърлиш кофата, като се напълни. Ама тя не се пълни! И как да се напълни? От какво да се напълни? Хлябът, дето ти го подават през прозорчето на вратата, си го изял още преди да си го поел! И... емна сламата от сламеника — дъвче и плюе, дъвче и плюе! Мирише на мухъл, станала е на дреб от народа, който се е търкалял по сламениците, ама — глад! Дъвчеш като кьорав кон и те досрамява чак, че си могъл на такова гладно животно да се превърнеш!

Чак за делото се обадили на майките им. Пристигна майка му — разрешиха им един час свиждане, преди да влязат в залата. „Как си?“ — преглъща сълзите си майка му. „Нищо ми няма!“ — дъвче вафлите Минчо Майката и докато не омете и двете кутии, не се спря!

Дадоха му две години строг режим. А на Тъпана седем — като по-голям с една година и понеже и в залата заяви, че всичката вина си е само негова и... да го пуснат Майката, пък ако искат, него и на живот да го осъдят! Или пък на смърт, ако искат! Прокурорът побесня: „Голям герой се пишеш ти, ама пак ще ни паднеш в ръцете!“ „Герой съм — не му остана дължен Тъпана, — но ще гледам вече да не ви падам в ръцете!“ Пред всички му го каза — пред съдиите, пред съдебните заседатели и пред хората, дето бяха допуснати в залата!

Това е последното нещо, което си спомня Майката от залата, защото, както си стоял изправен пред съдиите, свлякъл се на пода и припаднал...

Десет дена се мъчили лекарите да го свестят: след толкова глад — от хранително отравяне! Не е трябвало да се нахвърля на вафлите,

които му беше донесла майка му, ама той не е знаел това, а и тя не го знаела...

От болницата — направо в затвора. В Стара Загора на вагонетките! Тика камъни и стиска зъби. Стиска зъби... и тика камъни. Пак! Тези от охраната — свирепи! Писна му! Заприказваха се една вечер с един земляк. Майката — от Дебел дял, а землякът — от Трънето. Дето се казва (за затвора), не първи братовчеди, ами родни братя... И му вика землякът: „Мога да уредя да те взема при мене в пералнята, ама трябва нещо да се осакатиш! Да излезеш от строя малко време!“ „Ще изляза от строя!“ — закани се Майката. И излезе. Още на следващия ден! На стръмното, където идваше и някой друг да помага, не изчака другия, а напъна сам... Стигна до средата на стръмнината, поогледа се хубаво за охраната, подложи крака си под колелото на вагонетката и... отпусна! После напъна пак... Ама май позакъсна или не му стигна силата да спре вагонетката. Отскочи, но едното колело беше вече преминало през ходилото му към пръстите — почервения, потъмня, посиня и отече, докато го замъкнат до здравния пункт! Понамести го фелдшерът колкото можа, направи му превръзка и му каза утре пак да дойде, а пък като спадне отокът, тогава ще сложат гипса. Заведоха го при някого — така и не разбра кой е. „Нарочно ли го направи?“ „Не!“ „Признай си!“ „Не е нарочно!“ „И какво да те правим сега такъв?“ „Не знам!“ В стаята беше и землякът от пералнята. Седнал на стола до края на бюрото, пушеше цигара и посрбваше кафе. „Нали искаше човек за пералнята? — обърна се началникът към земляка. — Повличай го този и го блъскай в главата си!“ Излязоха двамата от кабинета на началника. „Страшен си!“ — хвана се за главата землякът. „Толкоз съм страшен — стисна зъби Майката, — че чак сам от себе си започвам да се страхувам!“

Мина се даже и без гипс! Ама толкова накриво зарасна всичко, че оттогава обувка не е слагал на крака си, а само гумен цървул, и то като го поизреже откъм езика. И я кара така — на сватба било, на ресторант било — с гумени цървули. Майната им на цървулите — свикнал им е. Но на дълъг път го понаболява кракът да натиска газта. Ами не е нещо сериозно, не му пречи да кара и си трае.

Няма да бъдеш гладен ли?

От пералнята — в Трудови войски! В Кремиковци.

Мина се и това.

После започнаха същинските мъки... Уволни се, ама на работа никой не иска да го вземе! Абе... хваща се хамалин на гарата и... как става, откъде научават — разбират някак, че е лежал в затвора, и... аут! Вън! Отвсякъде! В чудо се беше видял! Позадържа се в Строителната (нали беше взел разряд в Кеча!), но и от Строителната го изпъдиха!

И се прибра на село. Цял ден лови с ръце риба по реките и язовирите, а вечер търси на кого да я продаде, че да не се прибере съвсем без нищо при майка си. Не беше кой знае какъв бизнес, ама все се изкарваше за хляба и за цигарите.

Тогава излезе модата гражданите да си купуват вили по селата. Пък и къщи в селото — запустели, имаше вече много. Купи съседната на къщата им една съдийка. Тая пък сякаш само с риба се хранеше — днес му купи рибата, утре му купи рибата, докато най-накрая много яко почна да му налита... А пък грозна — ужас! И мустаката — пак ужас! Плати му рибата една вечер и го покани да седне на градските й дивани на чардака на старата къща. „Кафенце?“ „Може!“ „Бисквитки?“ „Може!“ „Алкохолец?“ „Не! Не пия!“ „Това е много хубаво... И за душата! И за тялото!“ Не издържам вече! Че по-накратко, де! Вземи си своето, та и аз да взема своето! Въпреки че още не го знам какво е то!

Колкото грозна, Майко, толкова жена! Дали защото му беше първата, ама видя му се — жена! И други жени, разбира се, са минали през живота му, ама такова вече не е бивало! Не бива, значи, да се пренебрегват грозните жени! Даже трябва да се обичат! Понеже са наказани от Господ, не бива и мъжете да ги наказват — втори път. Няма да е справедливо. Пък и никой не може да знае в кой гьол каква риба играе!

Обичахме се с тази грозотия близо година време...

Почна да ми пъха пари в ръцете! „Моля ти се, викам й, не стига, че ми купуваш рибата, ами и пари ще ми даваш!“ Мене и без туй беше почнало да ми става съвестно — десет кила риба да й занеса, взима ги и десетте! Взема нещо да ме съмнява — не съм я виждал риба да пържи, не ми е и замирисвало на пържена риба, а пък всичката ми риба при нея отива. Опита пак да ми бута веднъж едни десетачки... Запитах я от упор: „Рибата? Какво става с рибата?“ Усмихна ми се. Някак красива ставаше, като ми се усмихне. Както става красив всеки човек, като се усмихне... „Не ям риба! Не я обичам!“ „И?“ „Препродавам я на колегите си долу в съда.“ И пак налита да ми бута

десетачките: „Твои са!“ „От къде на къде?“ „Аз ти плащам рибата по петдесет стотинки, те ми я плащат по лев, колкото върви в рибния магазин... Това е разликата!“ „Няма такава разлика! Ти си ми я платила, тя вече е станала твоя, каквото си прибрала от нея, и то е станало твое!“

Пресегна се и остави банкнотите на ръба на дивана. Извърна се. Свечеряването падаше върху ѝ, беше в най-тъмното на чардака, но забеляза Майката сълзите в очите ѝ. И отново му стана съвестно — много го бива да направи тъй, че на някого да му стане криво! „Не исках да те докача!“ „Не съм ти докачена за нищо... Просто ми е обидно, че не ми позволяваш да направя нищо за тебе! Съвсем нищо!“ А, де... „Че какво можеш ти да направиш за мене?“ „Съвсем от нищо ли нямаш нужда?“ „От нищо!“ „Съвсем?“ „Да! Или... ами... дотегна ми да кисна по вировете и да ти нося рибата си! Искам да си намеря работа!“ „Толкова ли е трудно това? Млад си. Силен си. Всичко ти идва отръки!“ Разправи ѝ за ареста, за затвора и как, където и да отиде — за седмица най-много научават, че е пандизчия, и го пъдят отвсякъде... „Ще дойдеш утре с мене в съда и ще напишеш една молба!“ „Молба няма да напиша!“ „Защо?“ „Не съм свикнал да се моля!“ „Добре. Заявление ще напишеш!“ „За какво?“ „Ще ти сменим името!“ „И бащиното ли? Него не го давам!“ „Няма! Само фамилното“ „И... ще помогне ли това нещо?“ „Имам нещо предвид...“

До обяд Майката се казваше „Атанасов“, а в два часа вече беше „Коев“, като дядо си! Голяма риба била рибарката — до вечерта му издейства и нов паспорт. Заведе го сутринта при един фотограф, та докато писаха заявлението, той донесе и снимките! И потръгна животът му аламинут — на следващия ден беше пръв в списъка на курса за професионални шофьори в ДАП-а със заплата 80 лева и купони за храна в стола. След единайсет месеца взе книжка. Още на същия ден го назначиха и му зачислиха един самосвал. Със самосвала се прибра в село — да го види съдийката и да я почерпи за книжката и за камиона.

Беше изприбрано всичко — диванът, креслата, нисичката масичка, лавичките с книгите, чашите и чинийките...

Приседнала на стръмните стъпала на старата стряхеста къщица, стискаше ключовете на големия катинар, вързани с една връвчица. Висеше връвчицата и не помръдваше!

— Преместват ме в София.

— Ако не искаш, не тръгвай!

— Трябва. Службата е такава. Оставям ти ключовете — отваряй от време на време да се проветрява — може да си дойда някой ден. А като се поуредя там, ще намеря начин да ти изпратя адреса и телефоните си!

Пъхна връвчицата в ръцете му и влезе в москвича — нов, преди месец си го взе от Ловеч.

— Вече ще пътуваш и ти! Ако ти се случи път към София, не забравяй да ми донесеш малко риба!

— За да я продадеш на някого!

— Няма да я продам!

Завъртя стартера и натисна педала на газта.

Отива таборът... Таборът отива... Отива таборът към небето... Старците от селото са се юрнали към небето, селото се е юрнало към небето, околните селца с всичките си снегове са се юрнали към небето! Не се ли пренасели това небе?! То ако беше тъй, да се е стоварило досега това небе на главите ни и да сме си платили за всичко...

Неблагодарна пасмина си остава човекът! Така си е! Направи ти добро някой или пък ти направиш добро на някого и човекът смята, че това нещо му се дължи по право, че се е родил само за да му бъдат правени добрини! А пък той — никому нищо не дължи!

Майката потърси юристката, когато пак го налегна нуждата от помощ...

И никаква риба не й занесе, както беше обещал!

Тя продаде къщата с посредник — намериха го, за да вземат ключовете от него. Предаде ключовете и си изми ръцете, както се казва. А то не е трябвало да бъде тъй...

Хиляди пъти е ходил до София и е минавал през София, а нито веднъж не се отби. Риба да не занесе, но поне да я види и да я запита: „Как си? Що си? Ти от нещо да не би да имаш нужда, което аз пък мога да ти го доставя — пътувам много: из цяла Европа и из цяла Азия, и из целия Близък изток. Всичко мога да ти доставя, стига да може да влезе в камиона и да може да се скрие!“ Не! Обикаля си света и отдавна е забравил, че тази книжка с всичките ѝ категории на нея я дължи! Така си е! Точно така е!

Когато обаче му стана нужда, когато се чудеше къде да се дене, бързо я намери!

Мислеше си вече, че няма оправия — напълно беше се отчаял! Не закон трябваше да се заобиколи, а направо да се прескочи! Макар да беше от науката и образованието, ама все пак закон!

Елица, една от племенниците му, дойде в Габрово да учи прогимназия и гимназия. Е, че да учи — няма да му вдигне апартамента, я! Пък и нали е човек, разбира — балдъзата (да са й живи) — пет деца, закрили им прогимназията, на кого да се примоли? На Тихомира ще се примоли, нали й е сестра! Ама той, бате Минчо, какво щял да каже? Е, че какво има да казва Майката — апартаментът, колкото е негов, толкова е и на Тихомира, а племенницата също така — колкото е нейна, толкоз е и негова!

И детето — капка! Само шестици — от горе до долу! Като му даде бележника да го разпише, когато се върне от някоя кирия (той всъщност беше баш настойникът), да му е да се разлее от драгост — все едно на него са ги нанизали тези шестици! Разписва на поразия и вика на сина си: „Твоя бележник майка ти да го разписва! Мойта ръка от шестица надолу не знай да разписва!“ „Добре де! — съгласява се Ивайло. — Колкото за един шофьор ще ми стигнат и тройките!“ „Ти тъй си мислиш, защото още не знаеш, че като ти видят почерка митничарите, и веднага ще разберат откъде да те подхванат!“ „Почеркът ми е добър!“ — не взема от дума тройкаджията и отваря Правилника за движение — той пък от трети клас почна да чете Правилника и да следи всичките му изменения и допълнения! Кой каквото го влече!

Елица още не знаеше каква иска да става, но трупаше шестиците и Майката за нея поне беше донякъде спокоен. Докато не ги налетя нещастieto...

Или от път беше се върнал, или чакаше да го товарят, но една седмица време се беше задържал вкъщи. Рай! Ракията си пиеш с мезе. Ядеш топло ядене и яденето ти не мирише ни на нафта, ни на грес. Живот и лайф едновременно! По радиоточката пеят песни — само български! Прозорецът на хола е отворен, ветрец гали тюлените завески, чува се как на пейката долу пред прозореца жените приказват на български и само за български работи — по колко ги имало днеска кайсиите на пазара, какви картофи били извадили, как щели в събота и

неделя да излязат към Узана за малини и за къпини... Кеф, Майко: ракийката — изстудена, салатата — богата!

— Чичо, тази песен е за тебе! Поздравявам те с нея!

Скача Елито от дивана да усили радиоточката, която е точно над вратата на хола, подхвърля я пружината на дивана, залита детето, опира се с ръка на стъклото, счуپва се стъклото, кръв облива стъклото и залива цялата врата...

Мигновено става всичко това, дето се казва — не можеш да го осъзнаеш!

Болницата. Направиха превръзката там и казаха, че веднага трябва да се отиде в Плевен! Търси някого от линейкаджиите и... нали шофьорите са като ято — познат още от курса в ДАП-а. „До Плевен. Голяма беля стана!“ „Аз ще взема разрешението, ама сигурно ще те накарат да платиш бензина!“ „А бе, бензина! Кажи им, че един варел бензин ще им платя!“

Пътуват... А Елица стиска побелелите си устни и вика: „Чичо, извинявай! Извинявай, чичо...“ Да те разплаче! „Помниш ли, викам, коя беше песента, с която искаше да ме поздравиш?“ „Ветрове...“ — на Лили Иванова! „Щом, казвам, помниш коя е била песента, всичко ще се оправи!“ Ама сам не си вярвам и така ми е свито под лъжичката, че да ми е да бръкна там и да го изхвърля всичкото притеснение, дето ме е натиснало!

Нищо не ни е виновна Лили Иванова, изобщо няма начин да подозира жената заради нейните „Ветрове“ каква буря ни е блъснала нас, ама Майката се чувства виновен. Вътрешно. Да поиска детето да го поздрави, него — Минчо Майката, и заради него такова бедствие да го сполети...

По-голямо се оказа дори от онова, което човек изобщо може да си представи!

Като се започнаха едни операционни маси: от маса на маса! Хирурзи ли не щеш, неврохирурзи ли не щеш — много операция, много нещо, да се чуди човек как ги издържа всичките това дете! И пак шестици! Нищо дето един месец е вкъщи, а три месеца — в болницата. Ама докато е в болницата, Майката гледа кириите му все през Плевен да минават! Отказа се от тира само и само да е наблизо и да може да наминава към болницата!

Завари веднъж Елито коленичила пред една иконка, даже не иконка, ами картичка такава една, като снимка. Никой нямаше в стаята, а не го чу, като влезе, и продължи да нашепва молитвичката си.

Стоеше изправен до вратата и беше спрял да диша, за да не наруши тайнството. Но се закашля. И Елито бързо скри със здравата си ръчичка картичката. Зарадва се както винаги:

— Чичо! Чичо — Майка! Как си, майко?

— Казвал ли съм ти аз какво казваше баща ми? — приседна на леглото Майката и сложи на шкафчето пликовете с ябълките и бананите.

— Не знам за какво говориш?

— А разказвал ли съм ти за него?

— Не си.

— Беше добър човек. Нищо че бяхме много бедни. Работеше в кланицата, Работата му беше да убива бичетата, които докарваха там. Две сестри бяхме и двама братя...

— Ти, чичо Тотьо, леля Цанка и леля Вела...

— Точно така. Носеше ни всяка вечер по едно кило салам. Мама поемаше салама и заставаше под иконата да се моли да ни дава по-често и хляб, че от този салам сме започнали вече да се подуваме като гладни кучета...

— Майко, наистина ли само салам сте яли?

— Много често само салам! Баща ми присядаше до синията, изчакваше я да се помоли хубаво и тогава ѝ казваше: „Като искаш нещо да стане, помоли се на себе си и го направи! Викаш «Господи...» Ако го има, той е в тебе! Няма къде другаде да бъде! На небето бил! Видяла ли си да има нещо друго на небето, освен звезди и месечина! Няма! Не казвам, че няма Господ! Казвам, че не е на небето!“ Така казваше баща ми... Уби го един пенсиониран бик. Грозна смърт трябва да е било — не ни дадоха да отворим ковчега и тъй го погребяхме, без да го видим за последно! А пък бяхме малки...

— По-малки от мене?

— Много по-малки! А ти вече си кандидат-студентка! Реши ли какво ще бъде?

— Реших. Но знам, че няма да стане.

— Кой ти каза?

— Професорът, който ме лекува.

— А той откъде знае?

— Искам да уча медицина, чичо. А той преподава... Каза ми, че с тази ръка няма и да ме допуснат до изпит!

— Трябва да го видя!

— Беше в отделението. Може би е в кабинета си.

— Помоли се хубаво на себе си! Ама хубавичко! И ще видиш, че професорът ти нищо не разбира! Ще се върна утре вечер или най-късно вдругиден вечерта!

Професорът тъкмо излизаше. Видя го. Спря се:

— Видя ли пациентката ми?

— Видях я. И ми се видя много разтревожена. Казали сте й, че няма да я допуснат до изпит?

— За съжаление, така е!

— Кое е така?

— И да се подобри ръката й, вече е сигурно, че няма да се оправи съвсем!

— Да не би лекарите да са само хирурзи? Нали имате и такива специалности, дето докторът и с главата си може да лекува?

— Искате да кажете, че хирурзите като мене лекуват, без да използват главата си?

— Не бе, докторе...

— Разбира се, че не...

— Какво трябва да се направи?

— Специално разрешение трябва да се вземе от Министерството на науката и образованието...

— А може ли да се вземе?

— Няма невъзможни неща на този свят! Но... не ми се вярва вие да успеете да го вземете!

Приказваше си тъй професорът, защото си нямаше на представа на какви подвизи е способен Минчо Майката, когато е убеден, че е прав да иска това, което иска! Нищо не е за бате Минчо да влезе при господин министъра и да му каже: „Давай! Давай го специалното разрешение! Ти не знаеш колко се настрада това дете, господин министре, обаче аз знам! Колко болка изпита то! А може ли някой по-добре да разбере болката, отколкото онзи, който е изпитал болката? Давай го разрешението! А пък аз ти гарантирам да получиш насреща един отличен доктор!“

И все в този дух — до София и до вратата на министерството. Но, дотук! „Записан ли сте?“ „Да ви запишем?“ „Но кога ще ви приеме господин министърът, това ще решат хората от кабинета му!“ Стена! Китайска стена! Мадарски конници — на конника да разправяш, по ще те разбере. Заприказваха се с един от пропуска — учтив един, с етикетче на ревера и голям мерак има да се прави на народен. Разправи какъв е проблемът и онзи го светна: „Само министърът! Само той може да разреши вашия въпрос. Но при министъра не се влиза — трябва някой да те вкара при него. Даже не е необходимо да те вкарва — да отиде при него и да ти вземе разрешението. Имаш ли такъв човек?“ „Нямам, майко!“ „Ами не си губи времето тогава — ти тука може и след десет години да не влезеш при господин министъра!“

Откъде да му намери такъв човек? То... ще трябва този човек да е много голям, колкото Стара планина или Татрите, или Урал, за да може да влезе при министъра и да изнесе толкоз пък специалното разрешение.

Мисли Майката... Като касов апарат щрака... Прехвърля всичките хора, с които животът го е срещал и... излезе, че след директора на затвора в Стара Загора най-големият човек, когото познава, е... Съдийката!

Само тя! Ако не е пораснала колкото Стара планина, ще се наложи да порасне, но без разрешението от София няма да си тръгне! Ако трябва министерството ще взриви, на телефонен терорист и на камикадзе ще се направи, за да му обърнат внимание и медиите, ако се наложи, но...

Да видим Съдийката какво ще направи!

В апартамента на „Петте къшета“ я няма. Булчето, дето му отвори с детето на гърдите си, каза, че е снахата, и запитва кой търси свекърва й. Каза й: „Минчо Майката я търси. От Дебел дял, ако ме е забравила... По много неотложна работа!“

Момичето щракна якото резе, губи се някое време из апартамента, отвори пак, подаде му едно листче с адреса и телефоните — направо визитна картичка, и вече... засмяно, а не толкоз подозрително като в началото му каза:

— Очаква ви. Много се зарадва. И ми поръча да ви питам дали можете да се оправите?

— До Драгалевци? София я познавам като петте си пръста — където кола не може да мине, аз с тира минавам! Но не ми се е налагало да я търся досега и... А сега толкова ми се наложи, че...

— Очаква ви! — повтори пак тъй засмяно девойчето.

Заряза самосвала току до министерството. Въпреки всичките забрани за спиране и паркиране. Да правят каквото си искат, след като не искат да приемат и да изслушат един обикновен човек какво го боли и къде го стиска чепикът, ами трябва да им се търсят хора, големи като планини. Не са измислили още такъв голям паяк, че да могат да му вдигнат камиона. Не са!

Колегата с таксито и той — печен, вика: „Майната им на катаджиите, бе! Дремят по сенките и само ни дебнат! А това, че може на човека да му се е наложило нещо, че може много важна работа да има...“ „От тази по-важна май не съм имал в живота си!“ — въздъхна пак Майката. „Да, ама тях това изобщо не ги интересува! Като отидеш да си прибиращ камиона, огледай се хубаво дали ги има наоколо... Абе, и да ги има — да те глобят най-много!“ „Да ме глобяват, няма да ми е сефте!“ — рече Майката и започна да се заглежда в номерцата по портичките на потъналите в зеленина дворчета...

Чакаше го Съдийката пред портичката. Отведе го по пътеката до една кръгла маса под вишната, курдиса го в един люлеещ се стол, седна насреща му и... каза:

— Остарял си?

— За остаряването остарях, майко, ама да порасна — не можах!
— усмихна ѝ се Майката.

— Риба донесе ли ми?

— Не съм. Другия път като дойда, непременно ще ти донеса!

— Ако ще е пак след толкова години — недей!

— Няма да бъде след толкова години!

— Казвай сега! Предупреди ме снахата, че работата ти е неотложна!

Заразправя, ама започна от министъра, после за професора, който лекува Елица, после за Лили Иванова и Елица, как, независимо от това, че може и да не ѝ разрешат да се яви на изпита, Елита цяла година се е готвила за този изпит, а той това нещо не го е знаел!

— Дъщеря ли ти е?

— Не е! Сестрино момиче на съпругата е. Тихомира се казва. При нас израсна, защото сестрата на Тихомира ги има пет деца, а пък им закриха и училището...

— За кога ти е необходим документът?

— Ако е възможно — днес, утре? Не знам кога пак ще мога да дойда в София. Ама ако трябва, аз и сто пъти ще дойда!

— Няма да се наложи! Работила съм с бащата на господин министъра трийсет години — началничка му бях! — взе да набира някакъв телефон Съдийката. — А пък господин министърът у дома е отраснал, в тази същата градина заедно със сина ми. Но е по-добре баща му да свърши работата!

Взе листчето с имената на Елица и го поднесе до очите си. Обясняваше тя на подчинения си какво трябва да свърши и защо „веднага!“, а Майката целият се беше превърнал в слух — а дано долови дали онзи ще се заеме със задачата, или няма да се заеме...

— Това ще ти е задачата за днес! — повтори Съдийката. — Всички други задачи отпадат! До един час ще ми се обадиш! С телефона съм. Успех. И... благодаря!

— Схвана ли? Възможно ли е да се вземе такова разрешение, ще го има твоето момиче!

— А дано!

— Кафенце? Бисквитки? Алкохолец?

— Една студена вода, ако може?

— Имам кола. И швепс някакъв май...

— Не. Не. Вода искам!

Минали са се значи цели-целенички трийсет години! Да не беше тази жена, дето върви към вилата, съвсем леко опирайки се на бастуна, щеше да види той занаят! Друг път щяха да го допуснат до шофьорска книжка ония ченгета! Че и друг път нямаше да го допуснат! И какво толкоз ги е плашел той пък? Голям престъпник — минал границата и се върнал обратно!

Върна се Съдийката. С две чаши вода и две чинийки сладко от вишни. Никак не обича сладко, ама нарива с лъжичката от учтивост.

— Какво стана с онзи, дето заедно бягахте през границата?

— Тъпана? Излежа си седемте години и... пак направи опит да бяга. Лежа още три години, но хвана някаква амнистия и... третия път вече избяга. Наскоро, откак станаха промените, си идва да се пишел

при репресираните и да търсел нещо да му се плащало за десетте години, които бил лежал в затвора.

— Уби ли зет си?

— Не. Защото зет му си бил отворил ресторант, майко, и го прибрал да мие чинии в ресторанта си. Пък и сестра му се била оженила втори път!

Отново позвъня телефонът. Съдийката изслуша каквото ѝ се приказва и каза накрая само едно „Добре!“.

— Ще стане нашата работа! До един час, така са му казали!

— Ами... да бягам аз тогава в министерството!

— Разбрахме се да го донесе тук! Как ще го разпознаеш? И как той ще разбере, че е за тебе този документ?

— Правилно, майко... Не се сетих! — усмихна се Майката. И го досрамя. И каза тогава: — Госпожа, на мене и десет живота да ми се дадат, аз пак няма да мога да ви се отблагодаря!

— За какво?

— За всичко, Госпожа!

— И аз имам много да ти се изплащам! — каза Госпожата. — Бях в ония години много самотна... И си мислех, че светът се е свършил... Кое то съм направила тогава, не съм го направила заради тебе, а заради себе си! А това удостоверение сега, то нали не е за тебе, а за дъщеря ти!

— Не е за дъщеря ми! За племенницата е — тя е сестрина на съпругата ми дъщеря! Не е моя дъщеря!

— Е, значи и заради това! — рече Госпожата.

Ама как вие! И как навява! Стигнал е снегът до половината на прозорчето на гаража — над метър трябва да е натрупало! Не вее, а вие! А се е изключил грамофонът и затова е така свирепа тишината! Не може да свикне на село единствено с тишината...

Какво още да ѝ сложи на тази шпилка? Грес слага. Нафта слага. Спирачна течност ѝ сложи и пак не ще се развие! Ще я остави да постои така с течността и пак ще опита...

Обръща плочата:

„Джелем... Джелем...“

Вика му Елито понякога: „Чичо, и по-хубава музика има, има и по-хубави филми!“ „Кажи един!“ Казва му заглавието на някакъв филм, който е гледала напоследък и много ѝ е харесал. „Какъв е по народност?“ „Американски.“ „Знам ги и двата варианта: избили са се всички и единственият оцелял върви срещу луната и мисли на глас дали си струва да се избиват хората по такъв баламски начин... Не му харесва начинът, по който се избиват! И вторият вариант: тя и той се търкалят в леглото. Зад прозореца кънтят изстрели и нещо дими. Тя и той ядат пица в леглото. Той избърсва лъсналите си устни в пеша на пижамата си...“ „Чичо, не си прав!“

Поне по отношение на „Табора...“ има право. За музиката няма да приказваме! Заради тази музика им купи на ония долу видео. Намери филма на касета. Ама трябва да чака да им свършат екшъните и сериалите, че да пусне любимия си филм! Не може да ги изтрае, казва им едно „Майната ви!“, което те никога не чуват, и... хайде на село!

Чуди се сега как се е прибирал в тези кутийки на апартамента си и как е преспивал там? Работата го е задържала... Преди да се хване с този с копринените гащи и хасето му, бяха го изискали от „Товарни превози“ и го бяха прехвърлили в „Градски транспорт“. Бяха започнали да бягат оттам по него време колегите, а пък за него — работа като работа! Липсваха му отначало дългите кирии, но се оказа, че и късите маршрути си имат своята хубост! Там — сам, сам, сам! А тук — хора, хора, хора! Толкова весело ставаше понякога в хармониката му, че на хората не им се слизаше... Как да им се слиза? Онзи от „Качица“ е грабнал микрофона, по който се съобщават спирките, и разказва вицове — всеки ден различни, ще речеш, че сам си ги измисля! Имаше една пък от Стоките... Тя пък като ревне в микрофона: „Даньова мама думаше, Даньо ле, синко, Даньо ле, кандисах, мама, кандисах от бащини ти ядове...“ Слушат я всички и си викат един на друг: „Какво правят тез от телевизията? Ами заснемете я тази жена, покажете я, поканете я! А те само архивни кадри показват и стари муцуни!“ А когато никой не е пожелал микрофона, кънтят в говорителите му песните на табора! Сам си купи касетофон за автобуса — със свои собствени пари! Да става весело! Познавах го всичките му пътници, той ги знаеше всичките, а за това, че бяха се

случили точно те да пътуват с автобуса му, заслужаваха и той да се поохарчи малко за тях!

Правеше всичко, което е във възможностите му, за хората си. Види примерно, че някой е позакъснял за смяната си! Много им личи рано сутрин на хората кой какво му е на душата. А Майката притеснен човек мрази да гледа! Тъй ли! Пита само дали има някой, който да слиза на спирките, примерно до Обувния... Няма! Тъй ли? Подкарва хармониката като такси, дето го е страх да не отърве и следващото повикване! Човекът доволен... На народа в хармониката му е весело, а народът по спирките, като гледа какво става, проявява разбиране и вдига ръцете с чантите за поздрав...

Ама то, тръгне ли нещо назад да върви — отива! Взеха да закриват цехове, фабрики, заводи, разреда народът, дето се возеше с него, а и един угрижен и угнетен стана народът, та да ти се отще да го гледаш! Почнаха да съкращават линии, да закриват цели линии, паднаха заплатите и не стига, че паднаха, ами почнаха и да ги дават когато им скимне — през септември аванс за месец май! Ааа, тъй ли? „Бягай, майко! И... не се обръщай с гняв назад, бате Минчо!“ Тогава се натресе на тези мутри с джиповете и копринените гащи... Кара им нататък нещо — обикновено все различни неща, а връща насам топове хасе. Няма как, ще им кара хасето, ама ден из ден се моли да не му пробутат някой наркотик във фургона, че тогаз вече оправия няма! Една година още ще им вози хасето, защото една година точно ѝ остава на Елито да завърши. И да запише аспирантурата, както ѝ обещава професорът, дето я лекуваше — друго ще бъде! На заплатата ще бъде Елито. А той и да трябва да помага, все по-леко ще бъде! Ето как стават нещата от живота — ще завърши Елито медицина и аспирантурата ще запише, а пък Ивайло и жена му ще си седят на диванчето и ще гледат „Богат беден“ ли беше, а, не — деветстотин деветдесет и деветия епизод на „Дързост и красота“!

Общо взето, правилно са разпоредени нещата от живота: веднъж да вали, веднъж слънце да грее, да е горещо лятно време и студено, каквото е сега отвън, веднъж да не му върви на човек, а друг път да му потръгне! Както на него така лудо му вървя тогава, когато трябваше да вземе позволителното за Елито! Е, глобиха го катаджийчетата... И му нарешетиха талончето... Подава им банкнотите за глобата и — усмихва им се. Поема надупченото на три места талонче и — пак се

усмихва. Каквото искаше да има — има го! Какво още да иска? Ама че спрял „тоя мърляв татра самосвал току на входовете на две министерства!“, както се изрази едното от катаджийчетата, а пък да иска да мине без глоба и дупки ли? „Дали не го минахме леко тоа?“ — рече накрая това, дете не му се харесваше самосвалът му... Но... Майката беше се вече хопнал в кабината!

Обеща се да занесе на Съдийката и на бащата на господин министъра риба — шуки, кефали и бяла риба! Сам ги изреди — откъде да знаят хората каква риба се въди в язовира над Габрово — между Габрово и Трънето! Не им занесе никаква риба! Обаче като се дипломира Елито, непременно ще се отчете, както се полага.

А дотогава... трябва да се е измъкнал от лапите на чорбаджиите! Ще им прави по две кирии! Ще посъбере някой лев. Приказвали са си с Тихомира — ще заложи камиона. Ако не стигнат парите, ще заложи и апартамента, защото за къщи на село никой вече не дава заеми! Какво толкова му трябва, бе? И защо да не стане? Трябват му десет хиляди лева! Или толкова марки! Или пет хиляди евро! Или, рече го, шест хиляди долара! За да може да завърти един собствен бизнес — да не кара хасе за филанкишията, а да го кара за себе си! Знае пътищата, знае каналите, готови са приятелите с тубетейките да го вкарат в играта. Колко пъти вече го канят: „Красив човек си, красива «рикия» имаш — давай при нас!“ А той поклаща глава и потрива палеца и показалеца! На всички езици това потриване означава едно и също: липсва ми капитал!

„Собствен бизнес...“

И това ще стане!

Трябва да стане!

А пък тази шпилка ще остане, изглежда, за Маринчо Лалев... Той само като я погледне по-строго, и тя сама ще се отвинти!

Отскача игличката на грамофончето и воят на вятъра отново се втурва в онемялата тишина.

ПИСМО ДО АНГЕЛА

Райчо Даков чистеше пушката си.

Зад гърба му, на опънатия над печката сизал, съхнеха ловджийските му дрехи — отънели от пране и със съвсем избелели цветове. Този камуфлажен костюм с полковнишките пагони от старата ни армия, когато още имахме такава, му подари Генерала, като го произведеха генерал. От благодарност. Задето му хранеше кучето от понеделник до петък и му го извеждаше събота сутрин до пусията откъдето трябваше да започнат лова. Генералът пристигаше там с джипката на поделението в Соколово.

Оставяше си човекът хляба за кучето или пък пари оставяше понякога, а му подари костюм, какъвто на него време не всеки ловец можеше да си намери! Полковнишки! Здрав! Опънат! Но от многото пране почнаха да се поразнищват пагоните... От желязо да бяха пагоните, пак щяха да се разнищят! Всеки петък — пране! И... от колко години насам? Много петъци трябва да са станали? Ами... мъкне се преходът, както казва Васил Върбанов, четиринайсет години вече, а пък костюма Генерала му подари преди още да се беше задал преходът! Трябва да се спре с туй петъчно пране вече! Може понякога, когато не е бил ловът толкова разкалян, да го поизчетка само, ама той и тогава — сипва праха в коритото и накусва пагоните! Всеки петък! Но си е решил вече Райчо Даков — днешното петъчно пране беше последното! Оттук нататък — с четчицата. Умря кучето на Генерала... И Генерала спря да си идва за лова в събота и неделя... Няма кой вече да му подари такъв костюм! А пък е друго така, като започне отговорникът да ги разпределя кой къде ще застане, да каже някога, било в началото, било в края: „Полковника — горе — зад крушата! И да не мърда оттам!“

Постави приклада на застланото под калъфа парче брезент и стана да сложи дърва на печката. Съвсем навреме го стори — още малко и щеше да е изгаснала печката му. А костюмът, да не е до довечера, но до утре сутринта, трябва да е изсъхнал и даже да го е минал веднъж с ютията...

Поне с ютия да не му се налагаше да борави! Но му се налага... Така се извърта животът на човека понякога, че не само с ютия, ами с още хиляди работи си принуден да се занимаваш, някои от които най-нелюбимите ти и най-противните. И когато си беше жена му тука, при него си, не ѝ е давал да му пере дрехите, но... работата с ютията — тя си я знаеше! Че и отслабна тази ютия нещо... Все се канеше да я занесе на Маринчо Лалев да ѝ види реотаните, ама тъй и не се накали. И сега натиска ли, натиска, а пък платът де чул, де не чул, че ютия минава отгоре му...

Пета година ли ще стане, шеста ли... шеста май се изнизва, откак Райчо Даков гледа жена си само на снимки. Наредил ги е на рамката на огледалото в ъгъла — от момичешките ѝ снимки, през сватбената им снимка, та до последните, които той ѝ е правил със собствените си вече фотоапарати — от първия, който си донесе от екскурзията до Ленинград, та до последния, дето му го донесоха от Испания. За шест години само веднъж можаха да си дойдат!

Първо замина синът му...

Може да се каже, замина веднага подир казармата. Е, не... Вървя тука една зима подир Маринчо Лалев да оправя пералните, телевизорите и бялата техника втора употреба, с която се беше напълнила околията. Дотам се изпедепца в ремонтите, че накрая Маринчо му гласува такова доверие, та вече сам го пращаше на някой адрес, за да може той пък да отиде на друг, та хем адрес да не изпуснат, хем хората да могат да си вършат работата с техниката втора употреба!

И... стана всичко някак много набързо... Кога е взело от Панделката адреса на малката ѝ дъщеря, кога се свързаха, кога тя му намери работа и... показва им един ден писмото ѝ: „Тръгвай веднага! Намерила съм ти работа! На първо време ще живееш при мене!“ Стегна Цеца едно колетче — главно от сушени плодове, натъпка Райчо сака със сушени мезета и тръгна синчето им за Испания. Отговорно момче излезе момчето им — на неделята още се обади и по телефона, а после и с писмо, че работи, значи, в един хотел по поддръжката на техниката в него, а си е намерил вече и втора работа — ходи на един плаж вечер да прибира лодките, с които плажуващите се разхождат по цял ден из океана...

Голямо нещо е това фотографията — вдигнеш поглед към огледалото от бръснарницата на баща си и ги виждаш наредени там

всичките: жена си, синчето, снахата, внука Петър, на когото в забавачницата там му викат Педро... Виждаш ги: в квартирата им до масичката пред телевизора, в кварталната градинка, на плажа с лодките, до входа на осветения като коледна елха хотел.

Година не беше направило там момчето им и един ден пристига хабер: „Ще се женя!“ И още по-хубаво — момичето било наше, от Луковитско, работело като камериерка в хотела, все заедно били, тъй че нямало никакъв проблем... Проблемът дойде след девет месеца... Ама се обадиха преди това, че, значи, да се стягат — ще стават дядо и баба.

Стегнаха се — Райчо Даков каза на хората от дружинката каква е работата, почерпи за радостната новина, проявиха разбиране те и първото, което удариха, а и от следващото, което му се полагаше — пастърмоса го всичкото, защото беше писало синчето, че там пастърма не знаят какво е и получи ли пастърма, всички на нея налитат и другото по масата не го и поглеждат... Панделката, Ярката и жена му цяла зима плетоха и наплитаха терличета, ританки, елечета, шапчици и пеленки — все в неутрални цветове, че да стават и за момче, и за момиче, и когато вече се чудеха как да го пращат това пастърмено и дрешено, пристигна ново писмо: „На четиринадесети сме определени да раждаме, ако може майка да дойде дотогава, защото сами няма да можем да се оправим.“ Райчо Даков първо много го доядя: „Че като не можете да се оправите сами, елате си тука! Майка ти, като тръгне натам, мене на кого ще остави?“ А пък майка му — майка! Пишели били децата, че там майчинските били малки и ако излезели по майчинство, загубвали си работата, а пък и там не било много лесно, както изглеждало, да си намериш работа... „Е, ти какво? Искаш да си изгубят децата работата ли?“ Кой иска децата му да си изгубят работата? Има ли такъв човек? Обадиха се на сватята от Луковитско да се разберат какво да правят. Сватята веднага пристигна. Донесе и тя каквото е пригласила, но категорично отказа да се занимава с младите. И беше права сватята. Каза, че за разлика от тях още е на работа, че синът ѝ тази година ще бъде абитуриент, че свекърва ѝ била на легло, че можело до година или до друга да отиде и тя да помогне, ама сега... Като не ще един човек едно нещо да го направи, насила не можеш да го накараш!

А пък пристигна ново писмо: „Кога ще тръгне майка и къде да я чакаме?“

Натовариха саковете и кошниците на влака — че в София. На автогарата, дето е точно до гарата. Циганията там... докато се съберат саковете, кошниците и кашоните в багажното на автобуса, целувките, прегръдките, сълзите и смеховете... и отпраши автобусът — прегази локвите пред гарата и изчезна в голямото движение. „Да ги поздравиш всичките — рече Райчо Даков на жена си. — И веднага да се обадите, като пристигнеш!“ „Веднага ще се обадим — рече му тя. — И ще гледам по най-бързия начин да се прибера при тебе!“

Точно тъй му рече... И шеста година вече все се прибира!

Защото, като се отпусти момчето му, че удържане няма: Петър още в люлката и дойде Райчо. „Рики“ му викали в забавачницата. После дойде Мария. На нея пък Мери й викали. Тъй ще объркат децата, че един ден няма да знаят нито какви са, нито как се казват!

Като си идваха лятос, голяма веселба стана — много деца и всичките знаят и български, и испански! Особено тоя Рики... Не, разбира се, защото е на името му, ама много отворено дете...

Две седмици стояха тука. И понеже бяха надонесли подаръци за всички в селото, всеки се почувства длъжен нещо да им проводи, та натовариха колата като автобус!

Малкият беше донесъл на Маринчо Лалев един комплект ключове — от благодарност, че му е дал занаят в ръцете. Маринчо Лалев, като гледаше как всички носят шишета с ракии за там и ядене за из път, подари на малкия едно ръководство за пренавиване на ел. мотори. И понеже децата много си играеха с кученцата на Писателя, изкрънка от Писателя едно кученце, та им донесе и него.

Наложи се да минат през ветеринарната служба в Търново, за да му извадят паспорт на кученцето, та оттам да отпрашат за към Испания...

И си остана пак самичък Райчо Даков — да чисти пушката и да разглежда фотографиите, които е подпъхнал около голямото огледало от бръснарницата на баща си. Няма хабер баща му каква го е залюляла него, ама сега се разбраха вече, че тръгне ли Педро на училище и изкара ли годината, ще си дойде жена му с малките тука, докато стане време да тръгнат и те на училище...

Ама знае ли някой — знае ли се?

Ще гледа дотогава тая снимка, дето я прави с фотоапарата, който му донесоха от Испания — насядали са под асмата всичките: синът, снахата, жена му с Мери в полата си, той — с Рики и Педро на коленете си, до него Цеца и Ярката, от другата страна на масата — Даскала, Васил Върбанов, Маринчо Лалев и майка му...

Че как тъй пък е успял да доведе и майка си? Довела я е сигурно госпожата на Писателя. До тях, малко по-встрани е седнал и Писателя — обгърнат с дима на цигарата, която не сваля от устата си, и с бутилка бира в ръка...

Голяма работа е този фотоапарат — и дима покрай главата на Писателя е уловил!

С него направи и фотографията, която Маринчо Лалев им поиска, за да ги нарисува на стената в клуба според желанието на Васил Върбанов. На никого не каза, че си е направил копие същия формат и сега може да си ги гледа, когато си поиска. Няма го орехът на Маринчо Лалев, но иначе всичко си е същото като в клуба — всичките сбутани един до друг, като да се запазят от нещо, и малко встрани от тях и втрещен в тях — самият Маринчо Лалев!

Наистина голяма работа е фотографията!

Но не е все пак като живия човек... На живия човек можеш всичко да кажеш, а ако пък е далече от теб, както са далече неговите хора, можеш писмо да им напишеш и да се разберете остава ли в сила това, че жената, Рики-Райчо и Мери ще си дойдат през юни, или пак нещо ще се случи и ще си остане Райчо Даков отново сам-саменичък тука с пушката си, с двете кучета и фотографиите по рамката на огледалото и голямата, дето я има и прерисувана в клуба?

Така е. Не можеш на лицето от фотографията ни нещо да кажеш, ни нещо да напишеш. Почти същото е като при Маринчо Лалев — и на него ни нещо можеш да му кажеш, ни писмо да му напишеш...

Остави настрана блесналия от чистота приклад.

Изправи се, опипа полковнишкия костюм, надникна във вратичката на печката и като видя, че големият пън, който беше пуснал отгоре, се е разгорял, притвори я и се изправи. Погледна часовника. Взе от кутийките напреде си по две хапчета, хвърли ги в устата си и отпи от гарафата. Отиде сетне до стената, сне от гвоздейчето увеличената, сложена в нежна рамчица снимка, подпря я на гарафата, седна пак и се залови сега пък да почиства цевта.

Взема с шомпола от смазката, пъха го в тръбата, прави си въртеливите движения, гледа лицата на застаналите като пред разстрел и пак се спират очите му на позанесения поглед на Маринчо Лалев.

Такъв си беше и такъв си отиде Маринчо Лалев...

Даже и да беше възможно, какво толкова би могъл да му каже или пък да му напише Райчо Даков на Маринчо?

Много неща...

Например защо тази вечер си е вкъщи, а не е в клуба, както би трябвало да се очаква?

Няма начин да го знае това нещо...

Въпреки че отговорът е от прост по-прост — малко са му останалите неща на селото ни, ами взе, че го натисна и грипът! Азиатски някакъв и като същински азиатец — свиреп и жесток!

Не можа да се докопа само до госпожата на Писателя, защото, както тя самата казва, ядат месо и не водят здравословен начин на живот. Сякаш нейният е много здравословен — живее със зеленчуци, чайове, шипки, глогинки и орехи, които, пак според нея, били абсолютен заместител на всички меса, от които те толкоз не можели да се откажат! Но истината си е истина — не можа да я повали грипът. И сега тя им получава хляба и тя им го разнася по къщите. Тя им доведе джипи Кюлджиев от Соколово и пак тя ходи до Килифарево пеша, за да им купи лекарствата. Че на всичкото отгоре ѝ се струпа и това — да храни прасетата на Ярката. А пък Ярката беше най-виновна за дереджето, в което изпадна селото...

Отишла рано сутринта да повика Японеца, за да отидат и да се разпишат в книгата на госпожа Шулева или на новата май госпожа, дето я смени, като правиха големите ремонти на кабинета на Негово Величество. Японеца направо я отрязал. Казал ѝ: „Видя какво стана с Маринчо Лалев! В негова памет съм се отказал да се подписвам където и да е! И тебе те съветвам да се откажеш! Никаква файда няма от тези подписи! И няма да има!“ „Ама мене не ми достигат десет точки!“ — изплакала Ярката. „Е, ще ти ги дадат ли тези точки подписите на Шулева?“ — запитал я Японеца. „Не знам?!“ — вдигнала рамене Ярката. „Не отивай!“ — посъветвал я Японеца. „Не мога да не отида!“ — вдигнала пак безпомощните си рамене Ярката. И като я познавал каква е дива Ярката, облякъл се и тръгнал с нея, за да не е сама по пътищата, но още оттука я предупредил: „Аз няма да влизам вътре!

Слагаш си подписа и веднага, с влака в десет и трийсет, се прибираме!“

И се прибраха. И дойдоха направо в клуба. И си направихме каретата както винаги. И се разотидохме посред нощите, както винаги...

А на сутринта отива Писателшата за хляба и гледа — никой не идва. Стоварва микробусчето хляба — пак няма никой. И тръгва тя тогава от къща на къща — лежи цялото село под завивките и трепери!

Веднага — джипито! Пеш до Килифарево. Разнася им лекарствата. Пали им печките — и вече цяла неделя така.

Като го видя заранта Райчо, че се е заловил да си пере полковнишките пагони, каза му: „Да не си посмял да излезеш утре на лов!“ „Няма!“ — най-нагло я излъга Райчо. „Повтори ли те, да знаеш, че няма да ги дочакаш Рикито и Мерито!“ „Знам това!“ — рече ѝ Райчо Даков.

Не знаеше госпожа Писателшата, че дружинката беше се разтурила вече. Поради липса на ловци. От години той се присламчваше към дружинките на съседните села — сборни и те вече, но се навъдиха в тези дружинки разни приходящи бизнесмени с джипове и снайпери, които на бърза ръка оглавиха дружинките и много ревниво взеха да ги охраняват от чужди хора и разни като него — приходящи.

Ще излезе утре колкото да поразходи кучетата... И да се нагледат очите му на хубост — за неделя време, откакто селото лежи грипаво, трябва вече съвсем да е изпролетяло. Ще е сварила да позеленее и да потъмнее тревицата, ще са наедрили пъпките на дърветата, лепкаво ще се отцежда от клоните свежа роса, ще просветват в сутрешния сумрак провисналите между ланшните треви кръгове на паяжините, които отдалече приличат на мишена, в която можеш да се прицелиш, но не можеш да гръмнеш, защото ако гръмнеш, можеш да взривиш света! Поне на Райчо Даков винаги тъй му се е струвало и никога не е гръмвал в центъра на паяжината...

Виж... ако излезе нещо, може и да гръмне! Патрони има всякакви — и за дребен дивеч, и за едър, ако нещо по-едро така се изстъпи на вървището. Но... става лошо, ако, дай Боже, умери! Как сам да го дереш? Как сам да го парчедисваш, като няма кой да ти полее

на ръцете? Как сам да мъкнеш раницата от вървището горе до селото в ниското?

Райчо Даков стана браконьер по принуда. Винаги е бил измежду най-дисциплинираните ловци, винаги е зачитал законите на природата и законите на честта, а го докара този проклет живот дотам, че като най-първи престъпник да се скита по горите и на всяка крачка да пристъпя законите!

Маринчо Лалев го знае това нещо... Само той. Защото неведнъж му се е налагало на Даковчето да го търси за помощ. Където и да го е намирал, каквото и да е захванал да върши, рече ли му: „Маринчо, тъй и тъй...“, избърсва ръцете си в стиската конци и... тръгва. И отиват. И снемат месото от клоните на дървото, където предвидливо го е вдигнал, за да не го размъкнат чакалите, напластяват го в платнището и... домъкват го до село! Много пъти Райчо Даков го е канил да си вземе — половината било или поне някое кило там, но Маринчо винаги е отказвал: „Само ще го съсипя! Като го направиш ти по своя си тертип, ще донесеш долу в клуба всички да опитат!“

Но го няма вече Маринчо Лалев!

Направо е безсмислено да взема и патрондаша. Няма да го вземе. Ще поразходи кучетата и ще се прибере.

Подъл животец! Да няма ловен сезон, през който да е пропуснал една събота или една неделя, а сега сам да се откаже от патроните и да склони да излезе само за да разходи пушката и кучетата си.

Добре че го няма Маринчо Лалев — да не види и такъв резил!

„Ей, какво съм взел аз да му вдигам кокалите на Маринчо Лалев? — пусна патрондаша в краката си Райчо Даков. Падна тежко патрондашът — беше напъхал в него всичките патрони, които бяха му останали от последния лов. — Ни ми се е присънил, ни през деня нещо съм си мислил за него, а пък Маринчо, та Лалев! Искане нещо да ми каже ли? Аз ли нещо да му кажа иска? Ако иска нещо да му кажа, то трябва да седна и цяла седмица писмо да му пиша — толкоз много ми се е насъбрало, че...“

Хубава стана снимката де — направо художествена фотография, с тази залющена като географските карти на Японца стена на кметството...

Знае ги Маринчо Лалев и стената на кметството, и картите на Японца, и фотографията, която сам лично прерисува за откриването

на клуба!

Не знае може би, че най-много от всички за него плака Японеца. Продължи да плаче и на помена, който му спретнаха пак в клуба с боба му, с житото му, с ръснатите върху житото разноцветни бонбончета.

Подсмърча, значи, секне се в станалата вир-вода салфетка, бърше се в позамазания ръкав на винтягата, дето му я подари Васил Върбанов, и все едно и също — непонятно такова и озадачаващо!

— Не ме излъга мене и този път предчувствието ми... Трябваше тогава да зарежа буркана и да тръгна, ама...

— И ако беше тръгнал, тогава какво? — мъчи се да го успокои Васил Върбанов.

— Можеше още жив да го намеря... И да го дотъртя дотука. И да не сме сега без него тука и да се тъпчем, сякаш боб и жито не сме виждали...

— Не си виновен ти! — извърна го към себе си Васил Върбанов. И повтори: — Ти не си виновен!

— А кой? — разрева се пак Япончето. — Кой е виновен? Аз псувах властта... И те заради мене са го задържали...

— Никой не го е задържал! Дори като се обадохме в полицията заранта, когато ходихме да го търсим Маринча и не го намерихме, обявиха го за общонационално издирване. Във вестника. И снимката му поместиха на Маринчо Лалев на трета страница на вестника...

А Японеца пак неговото си знае:

— Аз псувах властта...

— А... само ти си, дето си я псувал властта! — додея му на Васил Върбанов да се занимава с Японеца. — Те това нещо сега за нищо го нямат! Можеш да псуваш властта на майка... И Негово Величество можеш да псуваш колкото си искаш — нищо няма да ти направят, защото сега е демокрация! Пък и няма кой да те чуе, че си псувал някого... Ама... изпуснеш ли се да кажеш, че има голяма престъпност и че тя от ден на ден нараства, веднага ще те обявят за най-пръв национален предател и за най-голям враг на демокрацията!

— Аз на никого не съм враг! — погледна го втрещено Японеца.

— Ще те направят! — отрязва го Васил Върбанов и се извърна към Даскала, който, не се знае за кой път вече, разправяше историята на Касърчето, дето бързал да се прибере от градината в Унгария, минал

за по-направо през Тръмбеш и... изпролетял в оня овраг на Ердванлийското землище...

Цеца Панделката гледаше с премрежените си от сълзи очи ореха и подреждаше с вилицата си кръгчетата на краставичките в чинията отпреде си.

— И е същото... и не е съвсем същото! — приключи, неначудил се Даскала.

— Е, то не може съвсем същото да се повтори! — съгласи се Васил Върбанов. — Не може. И не бива. Пък и много знаем ние кое как точно се е случило, било с Касърчето, било с Маринчо Лалев...

— Нямало престъпност! — скочи от стола си Японеца, та чак разбута долепените една до друга маси. — А кой му потроши на Маринчо Лалев ребрата?

— От полицията се произнесоха, пък и вестникът тъй писа, че е починал Маринчо Лалев от измръзване...

— На вестника ти ли да вярвам аз и на полицията ти, или на аутопсията и на джипи Кюлджиев? Ама за какво ми е аутопсията на джипи Кюлджиев — нали аз го къпах Маринчо Лалев... И без аутопсия може да се види — четири ребра счупени, две пукнати, ключицата на лявата му ръка потрошена, сякаш някой с ботуши е скачал отгоре му...

— Може и тъй да е... И тъй може да е било — рече му кротко Васил Върбанов. — Ще занимаем пак полицията с този въпрос, ама ти излез сега, поразтъпчи се и като се върнеш, пак ще приказваме...

Успя най-сетне да се откопчи от стола си Японеца. Като подгонен излезе от клуба и никакъв повече не се ясна.

Също така много плака на самото погребение и Панделката. Тъй се тръскаше върху пресния гроб, че на всички чак страшно им стана. По едно време Райчо Даков не издържа и тръгна да я махне от мокрите, покрити с мушката и здравец буци. Но го спря Мария Ярката — като с менгеме стисна китката на ръката му. Изненадан от силата ѝ я погледна Райчо Даков, но преди да успее нещо да ѝ каже, тя долепи устни до камуфлажната полковнишка шапка и прошепна влажно в ухото му:

— Остави я да се наплаче! Тя имаше слабост към Маринча...

Виж... това е нещо, дето би могло да го изненада Маринчо Лалев... Приживе, де. Там, на гроба, и сетне на помена в клуба нищо

вече не можеше да го изненада, пък и едва ли му беше и до изненади...

Изненадан беше Райчо Даков. И продължи да се изненадва...

Както гледаше Цеца ореха, посочи с пръст по-встрани застаналия Лалев и каза:

— Той стои сега сред ангелите, до дясното или до лявото коляно на Дядо Господ и ни гледа оттам. И ни вижда. И му е мъчно за нас така, както на нас ни е мъчно за него...

Спогледаха се многозначително и не на шега изплашени от лудналия ѝ вид Даскала и Васил Върбанов. Минчо Майката придърпа една пълна чиния пред себе си, но се сепна и той и остави лъжицата си до чинията. Ярката пак стисна до болка китката му и Райчо Даков изохка. Едва се сдържа да не я удари през ръката. Подпря се на освобождения от Японеца стол, изправи се, непривично, неуверено се прекръсти и излезе от клуба — да потърси уж Японеца и да му даде плетения фес, който беше забравил на масата...

Приключи и с цевта на пушката...

А пък такава дълга и предълга нощ се е проснала отпреде му, та му иде, та му иде като чакалите да завие, дето почнаха да се обаждат от запролетялата, но още гола и тъмна кория.

Бог — високо, Испания — далече, а пък селото дреме грипно и ни при някого можеш да отидеш, ни да се надяваш, че може някой да ти дойде...

Ще тръгне рано сутринта госпожата на Писателя — да им остави хляба и да види кой докъде е стигнал с личния си грип. Ще им каже по някоя добра дума и по някоя нова билкова рецепта, за която досега не се е сетила, а като стигне до портичката на Райчо Даков и види подпъхнатата отвън в халката клечица, и като не чуе да лаят кучетата му, ще се ядоса и ще тръгне обратно от къща на къща да каже на всички какъв номер ѝ е погодило Даковчето — недоизлекуван е тръгнал да разходи пушката и кучетата си, въпреки че ѝ е обещал да не го прави това нещо!

Ето едно нещо, дето Маринчо Лалев няма как да го знае: Писателя си намери работа!

Имаха го за много захлупен. Даже като се засели в селото тука, така си и приказваха: „Абе, писател! Ако беше толкова писател, щеше ли до нас да опре тука и с нас да живее, сякаш е живот това нашето!“ Но се оказа, че не бил толкова захлупен. Обявиха се долу в Соколово

работни места за осемнайсет души въоръжена охрана. Явиха се за тези осемнайсет работни места сто и двацет човека! И може ли да си го представи човек — назначиха го Писателя! Значи имал връзки! Не е бил случаен човек наистина! Срещна Райчо Даков наскоро едного от Гвоздейка — колега по охранителна линия на нашия човек. И го запита: „Как е нашият човек?“ „Добре е! — отвърна му онзи. — Ама като отвори вестника на траурните страници, все се понадига така от стола и отлага каскета от главата си!“ „Видял е някой познат сигурно?“ „Не, бе! Питали сме го... И да няма познат по снимките там — пак става!“ „Много познати има, ще знаеш! — рече Райчо Даков на колегата от Гвоздейка. — Идват му тука в селото всякакви — и с бради, и без бради, а някои даже и на телевизора сме ги гледали! Голям връзкарь — почти пред пенсия, а се уреди да го вземат там при вас!“ „Мълчи! — спря го колегата. — Да не се разчува — всичките до един долу все с връзки сме уредени!“

И това няма да може да го проумее никога Маринчо Лалев — връзки от полковник нагоре да му трябват на човека, за да се уреди на едно място за „пазач — въоръжена охрана“!

Както си е застанал тъй, встрани и някак ребром към останалите, гледа Маринчо Лалев от уголемената фотография и сякаш не може да повярва, че дотам чак са стигнали нещата...

А Райчо Даков го обзема една амбиция да му докаже, че си е самата истина това, което казва... Втрепенен се е в невярващия поглед на Маринчо Лалев от фотографията и както си мислеше да му кресне, че изобщо не лъже, като му разправя историята на Писателя и връзките му, че никога не е лъгал за такива дребни неща, че изобщо никога не е лъгал, изведнъж му домъчнява за Маринча, че е такъв отстранен и на фотографията и че колкото и да е голяма работа фотографията, истината е, че го няма Маринчо Лалев... И си е чиста илюзия, че можеш нещо да му кажеш на него или пък писмо да му напишеш.

Като разправяше веднъж Писателя за новата си работа, май беше по последните избори за кметове, спомена между другото, че долу в Соколово осемнайсетте души въоръжена охрана членуват или пък били симпатизанти на деветнайсет партии.

„Ей това вече не може да го бъде!“ — заяде се Даскала. „Може!“ — не му се върза на заяжданията Писателя. И все така кротичко обясни как един колега от охраната поддържал една от традиционните

партии, но поддържал и Партията на жените. Защото много ги обичал...

— Че кой не ги обича жените! — ядосваше се Райчо Даков, докато снемаше просъхналите дрехи от сизала. Надникна в печката да види къде огънят е най-силен, придърпа ютията от края и я сложи върху вторите колелца на плочата. Застла одеялото на масата, простря отгоре му полковнишкия клин, натамани голямата носна кърпа върху клина и приседна пак.

А насреща му пак Маринчо Лалев!

— Да видиш докъде сме я докарали! — рече му Райчо Даков. — Осемнайсет души да симпатизират на деветнайсет партии! Да се чуди човек и да не може да се начуди! Както на тебе не може да ти се начуди Писателя... Приказвали сте си нещо някога си и той още му се чуди... Рекъл си му ти, че се чувстваш свързан по някакъв начин с всички хора по света. И не защото много си пътувал! Не! Рекъл си му: „Остави дето не знаем къде дядовците и бабите ни са шетали, ами вземи другото — аз познавам тебе, ти познаваш другия. Този, другият, познава един от Ямайка. Ямайкаджията чрез някого е близък с някого от Якутия. Якутецът има роднини в Канада... Канадецът и тъй нататък, докато се окаже, че Садам, Буш и Осамата са си едни много близки хора, които обаче не подозират това, ами се трепят един други, сякаш са някакви трапери и диваци!“ Рекъл си му го ти това нещо — приличаше ти на тебе да ги приказваш такива! И какво толкова има да му се чуди на това нещо Писателя... За чудене е, че осемнайсет души могат да членуват в деветнайсет партии, а на това изобщо няма какво да му се учудва човек! Жената, значи, е в Испания от шест години... Синът, снахата и внуците са също в Испания и общуват главно с испанци... Е, не съм ли аз в такъв случай неразривно свързан с всички испанци? Испанците от своя страна общуват с хора от целия свят... Е, не съм ли и аз по тази линия свързан с всички хора от всички свят?

Трябва някога да изложи тези си съждения пред Писателя, за да спре този човек да се чуди на нещо толкова човешко, което някога си му е рекъл Маринчо Лалев!

Ако пък им спомене, че една цяла нощ се е разправял с Маринчо Лалев или пък че му се е искало и писмо да му напише — направо ще изпадат от столовете!

Сякаш да се поусмихна от снимчицата си Маринчо Лалев.

— Ти седиш сега сред ангелите до лявото или до дясното коляно на Дядо Господ и си добре! — рече му Райчо Даков. — Но... и ние сме добре! Откъм продоволствие, знаеш, не сме зле, но парите пак идват късо така. Нищо че синът праща по сто евро, защото аз им ги внасям, та като си дойдат след шест години пак, да не харчат готови пари, ами да си имат свои тука! Дигнаха тока. Телефона дигнаха — да те е страх просто да погледнеш слушалката! Все приказват, че хлябът нямало да поскъпва, ама поскъпва и той. Наканили са се сега да тръгнат от къща на къща, за да описвали кой какво имал из двора си — брой кокошки, прасе, ако има такова, овце, кози, крави, ако още не ги е изклал, както беше принуден да направи Писателя. Радиото ден из ден ни се заканва и казва, че нямало уж да се предоставят данните на данъчните и други служби, но ние си знаем — пак някакъв нов данък ще ни скроят!

Много го интересуват Маринчо Лалев данъците и телефоните! Тръгнал е да го нарежда това писмо, сякаш ще го чете на Даскала, който непременно ще започне да се гаври и да подпитва: „Е, какво му писа на Маринчо Лалев?“ „Е, и какво ти отговори Маринчо Лалев?“

Може примерно да го интересува Маринчо Лалев какво е станало с магаренцето му?

Взе го Японеца, И сега кой каквато тревица откоси от двора си, изкарва я пред портичката, а Японеца минава и я прибира с каручката.

Абе... всички много плакаха на помена, а пък само Японеца се нае да се занимава с магаренцето му и с майка му.

Майка му пък изобщо не заплака — гледаше в несвяст, а какво виждаше, никой не може да ти каже!

Като я гледаше — такава несретна и неясна, пак започна Васил Върбанов да разсъждава за живота и за смъртта:

— Не ме е страх — рече, — от смъртта! Даже като да съм узрял за нея, ами ме е страх от остаряването! Страшно нещо е да остарее човек... Като коза си се хендрил до вчера из клоните на сливите да ги свалиш долу, а днес да не можеш да си обереш ябълката! За какво ти е такъв живот?! На децата си да не можеш да помогнеш, а пък се очертава и да започнеш да им пречиш...

— Маринчо Лалев не можа да остарее! — въздъхна Даскал Кольо и се забърка за цигарите, които беше отказал, откакто се появи предаването „Треска за злато“.

— Което си има своите и плюсове, и минуси! — каза му Васил Върбанов.

— Плюсове? И минуси? — стисна дланите си една в друга Даскала.

— Точно тъй! Няма да падне от ябълката... Няма да види докрай разрухата, която сами и с чужда помощ си спретнахме... Няма да види как един по един измираме и умира селото ни... Няма да разбере, че трябва съвсем наново да го започваме този живот! Всичко отначало! Пак да дойде Аспарух на Дунава, пак да забие конската опашка... Пак...

— Всичко отначало! — повтори като ехо Даскала.

— Точно тъй!

— Туй бяха плюсовете! А минусите?

— Не успя Маринчо Лалев да отиде до Москва. Изпусна последния влак за Москва...

Минчо Майката, който досега беше подпирал глава в шепите на облакътените си на масата ръце, трепна, стисна полупълната бутилка вино така, сякаш ще я захвърли по някого, и каза:

— Бай Василе, вие с Даскала, както винаги, всичко знаете! С абсолютна сигурност! Ама от къде на къде ще знаете, че Маринчо Лалев е изпуснал влака? Може, майко, докато ние сега го поменваме тука него, той да се е излегнал в купето и... да си пътува за Москва...

— Всичко може да се допусне! — рече му миролюбиво Даскала.
— И това може, разбира се...

— А малко музика да пуснем, може ли?

— Не може!

— Малко, така... Таборът отива...

— Не може!

— Защо, бе! — запрати бутилката в ъгъла Майката. — Може ли душата да не пее! И има ли душа човекът, когато душата му е престанала да пее? Ти, майко, знаеш ли, че ние с Маринча сме я въртели тая плоча от заран до вечер и от вечер до заран, докато...

— Знам! — рече му Даскала, като не можеше да се начуди, че бутилката е останала здрава и още с кълколене се излива виното от нея и на тънка ивичка потича от ъгъла към средата на клуба. Обърна се сетне към Ярката: — Марийке, изведете го! Тъкмо да видите къде се запиля Японца...

— Никой никъде не може да го извежда Майката! — тръшна се на стола Минчо и пак подпря глава в шепите си — все едно не е излизал от позата си, нищо не е казвал на Даскала и на Васил Върбанов и никаква захвърлена бутилка не е имало...

Натиска ютията Райчо Даков — цял се е излегнал върху й.

Синчето му на цял хотел бялата техника да оправя, а той да се мъчи с тая, нагрявана на плочата на печката ютия да глади полковнишката куртка, след като се е намъчил с полковнишкия клин!

Малко, мъничко остана...

Докато го изглади, и отвън вече ще се развидели...

И ще тръгне...

Майната му на грипа! Грипът да си грипва в тялото, а пък душата на Райчо Даков жадува за простор — ширине да види и висине да види, тънка влагица по младата трева и омънистени от ситна роса паяжинки, като мишени опънати между ланските сухи треви и шипкови подрастъци...

Няма да вземе и пушката!

За какво му е? Да я разхожда само! И като се види толкова сам в широкия простор, и като си помисли колко е далече и накрай света Испания — само да се плаши от пушката си!

Много ще му станат на едно село за една само зима един пребит и измръзнал в преспите и още един — да се чудят и с него: защо тъй е станало? И как тъй е станало?

Ще тичат кучетата му далече напред, ще заничат в коренищата на храсталаците, ще душат смачканата трева в дивечовите леговища и пресипналият им още зимен лай ще оглася онемялото ширине и висинето над него...

Райчо Даков ще се е изстъпил на върха на Миньох. В далечината на север ще се вижда сребърната нишка на Дунава, а на юг — още оснежените шипченски била и върхове...

В ниското долу ще димят комините на селото му — лениво, с лениво източили се на възбог лениви, бели и уютни пушеци...

Ще оживее всичко!

За да започне всичко отначало — червено и кръгло ще изгрее слънчицето; бавно ще изпълзи на пладне; ситно ще се спусне надолу, за да залезе зад обичните му западни планини...

И утре... пак!

2003 г., с. Маноя, общ. Дряново.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.